

PERTTI RAJALA

SATAKUNTA 1918

PR - KUSTANNUS

Pertti Rajala

Satakunta 1918

**Satakuntaa ja satakuntalaisia
sisällissodan pyörteissä**

Kannen kuvat. Suojeluskuntalaisia ja Viasveden punaisia sekä äiti punakaartilaisen poikansa arkun ääressä Porin punaisten yhteishaudassa. Satakunnan museo

Kiitokset kuvista, avusta ja tuesta kirjan lopussa oleville tahoille, museoille ja arkistoille!

ISBN 978-952-94-1411-6

Taitto: Seppo Koskinen

Paino: I-print Oy

Kustantaja: PR – Kustannus, omakustanne 2019

PR - Kustannus

Sisällysluettelo

1. Suomen hullu vuosi 1917	6
Venäjän keisari syöstiin vallasta.....	6
Koittaako uudistusten aika?.....	9
Työväki vaati 8 tunnin työpäivää.....	16
Vuoden 1917 tapahtumia Satakunnassa.....	18
Valtalaki.....	27
Suojeluskuntien ja punakaartien perustaminen.....	28
Lokakuun 1917 eduskuntavaalit.....	32
Suurlakko 1917 oli työväen joukkovoiman esiinmarssi.....	34
Suurlakko Satakunnassa.....	37
SDP:n marraskuun 1917 puoluekokous.....	44
2. Itsenäinen, mutta erimielinen Suomi	49
Itsenäisyysenaatti.....	49
Suomen itsenäistyminen.....	50
Punakaarti radikalisoitui ja itsenäistyi.....	54
Sisällissota alkoi sattumalta samanaikaisesti.....	56
Punaiset ja valkoiset joukot.....	59
Suurten ja pienten ihmisten sytyttämä sota.....	68
Valkoisten aselaiva ja punaisten asejuna.....	73
Amatöörien sotaa.....	75
3. Punainen Etelä-Suomi ja valkoinen Pohjois-Suomi	79
Rintamalinja Porista Viipuriin.....	79
Punainen Etelä - Satakunta, valkoinen Kankaanpää.....	80
Punaisen vallan aikaisia tapahtumia Satakunnan kunnissa.....	85
Punainen terrori ajoittui pääosin sodan alkuun ja loppuun.....	102
Punaisten väkivaltaa ja terroritekoja Satakunnassa.....	109
Taisteluja Satakunnassa.....	120
4. Valkoisten voitto ja tilinteko	136
Punaisten maaliskuun yleishyökkäys.....	136
Tampereen valtaus.....	139
Saksalaiset joukot valtasivat Helsingin.....	143
Satakuntalaisten punaisten epätoivoinen pakomatka.....	146
Punaisten pako jatkui Viipuria kohti.....	165
Satakuntalaisia Lahden verisissä taisteluissa.....	169
Raudun taistelut.....	171
Viipurin valtaus.....	172
Valkoisten voitonparaati.....	176
Saksalaisten merkitys sisällissodan lopputulokseen.....	178
Yli 37 000 kuollutta ja yli 80 000 vankia.....	180
Tilinteon aika Satakunnassa.....	185
Vankileirit.....	213
5. Itsenäisen Suomen uusi alku	221
Punavankeja alettiin armahtaa.....	221
Eetu Salin: Inhimillisyyttä, ei tyranniutta ja murhanhimoa.....	225
Yhteistyö käynnistyi kuntatasolla.....	227
”Suomi, jossa ei ole punaisia eikä valkoisia”.....	230

Saatteeksi

Kirja on kertomus Suomen sisällissodasta satakuntalaisesta näkökulmasta. Se alkaa vuoden 1917 tapahtumista: Venäjän vallankumouksesta, lakoista, levottomuuksista, valtatyhjiöstä, suurlakosta, Suomen itsenäistymisestä ja suomalaisten jakautumisesta kahtia. Todellisuudessa suomalaiset eivät jakaantuneet vain kahtia. Oli myös kolmas joukko: kaikki he, jotka pyrkivät olemaan erossa niin punaisista kuin valkoisistakin. Vuoden 1917 tapahtumien kehityskulun tietäminen on välttämätöntä, jotta voi ymmärtää sisällissodan tapahtumia ja jälkiselvittelyä.

Suomen itsenäistymisen jälkeen koitti Suomen historian traagisin vuosi, vuosi 1918. Kirjassa tuon esiin sisällissodan tapahtumia myös Satakuntaa laajemmin. Olen pyrkinyt mahdollisimman tasapuoliseen tapahtumien ja sen seurausten käsittelyyn. Satakunnassa käydyistä taisteluista kirjoitan lyhyesti. Punaisen vallan aika ja sodan jälkiselvittelyt ovat esillä taisteluja laajemmin. Lisäksi olen ottanut mukaan arkistoista löytämiäni muistitietoja, kirjeitä ja muuta aineistoa. Niitä on mukana laajasti, koska useita niistä en ole löytänyt muusta kirjallisuudesta. Montaakaan niistä en ole kyseenalaistanut tai kommentoinut. Johtopäätösten teon jätän lukijoille.

Luonnollisesti kaikkia sisällissotaan ja sen tapahtumiin liittyvää Satakuntaa ja satakuntalaisia koskevaa tietoa en ole saanut mahtumaan mukaan, ja kaikesta minulla ei ole ollut tietoja. Käsitykseni mukaan tämä kirja on ensimmäinen yritys kokonaisesitykseksi sisällissodan ajasta Satakunnassa. Tästä on hyvä muiden jatkaa. Sisällissodasta Satakunnassa, kuten koko maassa, on yhä tutkittavaa ja kirjoitettavaa.

Sisällissodasta kirjoittaminen on vaikeaa. Se ei ole sitä vain aiheen traagisuuden vuoksi, vaan siksi, että edelleen tiedot sisällissodan taisteluista, murhista, ryöstöistä ja muista tapahtumista ovat puutteellisia ja jopa ristiriitaisia. Oma lukunsa sisällissodan tapahtuminen dokumentoinnissa on heti sodan päätyttyä ilmestynyt valkoisten ns. vapaussotakirjallisuus ja myöhemmin ilmestynyt punaisten ns. luokkasotakirjallisuus. Niissä molemmissa sodan osapuolet ikään kuin jatkoivat sisällissotaa kertomalla omia yksipuolisia ja väritettyjä näkemyksiään tapahtumista. Molemmat osapuolet käyttivät totuutta hyvin valikoiden. Vastustajan tekoja kauhisteltiin ja kuvattiin raakalaismaiseksi, kun totuus oli aivan toisenlainen. Kuva sisällissodasta aina 1960 -luvulle asti muodostuikin pääosin niiden perusteella. Vasta Jaakko Paasivirran ja Jaakko Paavolaisen tutkimukset sisällissodasta ja ennen muuta Väinö Linnan romaanin ”Täällä pohjantähden alla” toinen osa käynnistivät sisällissodan objektiivisen käsittelyn.

Sisällissodasta on kulunut yli 100 vuotta. Sisällissodan muistovuosi 2018 ja sitä seuraava aika, voi parhaimmillaan merkitä sitä, että sisällissota ja sen pitkä jälki, jossa on paljon vaiettua, alkaa näkyä yhteisenä perintönä. Tällaisesta taustasta me kasvamme, tällaista perintöä me kannamme yhdessä.

Pertti Rajala

1. Suomen hullu vuosi 1917

Vapaus! Se sana saa sydämet riemusta sykähtelemään. Suomen kansan tulevaisuus näyttää nyt valoisammalta kuin koskaan ennen. Meistä itsestämme riippuu missä määrin olomme korjaantuvat.

Toimittaja Juho Rainio

Nikolai II, keisari ja koko Venäjänmaan itsevaltias ja Suomen suurruhtinas, oli vuoden 1917 alkaessa 48 -vuotias. Hän oli hallinnut 22 -vuotta. Monet suomalaiset pitivät häntä hallitsijana, jolla ei ollut omaa tahtoa. Häntä käytettiin vain välikappaleena Suomen sortamisessa. Siitä huolimatta keisari Nikolai II:sta oli tullut suomalaisille kaiken sen symboli, mikä merkitsi väkivaltaa, oikeuden loukkauksia ja vääryyttä.

Vuoden 1917 alussa Suomea johti käytännössä vihattu venäläinen kenraalikuvernööri Frans Seyn. Hänen eikä muunkaan venäläisen hallinnon ei tarvinnut välittää suomalaisten mieliteistä, sillä runsaan 100 000 sotilaan venäläinen miehitysarmeija ja Helsingin Viaporissa eli nykyisessä Suomenlinnassa majaillut Venäjän Itämeren laivasto jo pelkällä olemassaolollaan pitivät järjestystä maassa.

Venäjän sodankäynnin tarpeet ensimmäisen maailmansodan alkupuolella olivat tuottaneet Suomen tehtaille paljon tilauksia. Myös maataloustuotteiden kauppa kävi. Venäjä linnoitti Suomea saksalaisten hyökkäyksen pelossa. Nämä ns. linnoitustyöt toivat työtä suomalaisille, ennen muuta maatalousväestölle. Niiden loppuminen muutti tilanteen radikaalisti. Suomea kohtasi suurtyöttömyys. Myöskään viljaa ei saatu enää Venäjältä eikä muualta ulkomailta. Varastojen arveltiin riittävän kesään asti. Jo helmikuun 1917 alussa Suomen kaupungeissa seistiin jo leipä- ja elintarvikkejonoissa: sokeria, voita ja lihaa sekä lopulta myös viljaa oli pakko alkaa säännöstellä. Kovissa pakkasissa jonoihin lähdettiin aamulla. Ihmisillä oli mukanaan lämpimien vaatteiden lisäksi peittoja, joihin jonossa kääriytyttiin.

Ensimmäisen maailmasodan aika Suomessa oli keinottelijoiden, mustan pörssin kauppiaiden ja rahamiesten kulta-aikaa. Suurkeinottelijoita kutsuttiin gulasheiksi tai gulashiparoneiksi. He ostivat maalta tai ulkomailta elintarvikkeita ja myivät niitä suurella voitolla kaupunkilaisille. Elintarvikkeiden lisäksi kivitalot, maatilat ja jopa tehtaat vaihtoivat omistajia. Mustan pörssin kauppiaat olivat vihattuja, mutta monen oli pakko ostaa elintarvikkeita heiltä, kun muualta ei saanut. Keitä nämä mustan pörssin kauppiaat olivat? Mitä pidemmälle sota-aika eteni, sitä enemmän oli mustan pörssin kauppiaita. Onkin arvioitu, että jokainen joka vain pystyi, yritti hyötyä poikkeusajasta ja myi sekä ennen muuta osti jotain mustasta pörssistä.

Venäjän keisari syöstiin vallasta

”Ilmassa oli aistittavissa kaikki katastrofin ainekset”

Aikalaiskertomusten mukaan (mm. Helen Rappaport) viimeisenä, epätoivoisena talvena 1917 ennen vallankumouksen puhkeamista Pietari oli synkkä ja ahdistava kaupunki. Sen kanavat olivat jäätyneet umpeen ja torit piilossa lumipeitteen alla. Koko kaupunki oli hankien saartama. Pietarin kauniit, leveät kadut ja koristellut palatsit eivät enää muistuttaneet kaupungin keisarillisesta loistosta vaan kertoivat ennemminkin sen rappiutilasta. Ensimmäistä maailmansotaa oli käyty jo kolme vuotta. Pietariin virtasi tuhansittain pakolaisia,

puolalaisia, latvialaisia, liettualaisia ja juutalaisia, jotka halusivat turvaan itärintaman taistelujen alta.

Talven 1916 - 1917 katunäkymää leimasi myös uudenlainen, huonoja aikoja enteilevä ilmiö: pitkät, hiljaiset jonot, joissa alakuloiset, kylmissään värjöttelevät naiset odottivat sinnikkäästi leipää, maitoa ja lihaa tai mitä ikinä sattuisivat käsiinsä saamaan. Pietari oli väsynyt sotimaan. Pietari oli nälkäinen. Sotajan lamaannuttava ruokapula oli silmin havaittavissa ja puutteen aiheuttama ahdistus näytti syöpyneen ihmisten kasvoille pysyvästi. Kaupunki näytti ankealta ja sen asukkaat lannistetuilta ja sen yllä leijui levottomuutta herättävä tunnelma. Ilmassa oli aistittavissa kaikki katastrofin ainekset.

Keisari Nikolai II hallitsi Venäjää sortokausien aikana.

”Suurruhtinas odottaa minua teelle”

Venäjän duuman eli eduskunnan puheenjohtaja Mihail Rodzjanko varoitti 23.2.1917 keisari Nikolai II:sta mahdollisesta vallankumouksesta. Hän kertoi keisarille, että keisari ja Venäjän hallitus on kasvattanut kuilun hallitsijoiden ja kansan välillä liian suureksi. Oli vaara, että Venäjän keisarin itsevaltiuteen perustuva järjestelmä olisi kaatumassa. Kun Mihail Rodzjanko alkoi kertoa keisarille maan tapahtumista, keisari keskeytti hänet ja pyysi puhumaan lyhyesti.

- Suurruhtinas Mihail Aleksandrovits odottaa minua teelle, keisari hoputti.
- Ellei maan suuntaa muuteta, edessä on vallankumous ja anarkia, Mihail Rodzjanko vastasi tämän jälkeen lyhyesti.

Duuman puheenjohtajan varoitus ei ollut turha. Lakkoilevien työläisten määrä Pietarissa ja muualla Venäjällä lisääntyi entisestään. Keisarin sotilaat ja lakkolaiset kahakoivat. Keisari Nikolai II käski sotilaita väkivalloin lopettamaan mielenosoitukset. Duuman puhemies Mihail Rodzjanko ilmoitti 11.3.1917 keisarille:

- Anarkiaa Pietarissa, hallitus lamassa, kaduilla ammutaan, elintarvikkeivarastot ryöstetty, kansan tyytymättömyys kasvaa.

Ratkaiseva käänne Venäjän vallankumouksellisessa tilanteessa tapahtui, kun Volhynian rykmentin sotilaat päättivät 12.3.1917, etteivät ”he enää ammu kansaa, nälkäisiä ja veljiään ja sisariaan”.

Kun sotilaat kieltäytyivät kukistamasta kansanjoukkojen kapinaan nousua, oli keisari voimaton. Tästä seurasi ns. Venäjän maaliskuun 1917 vallankumous, jonka vaikutuksesta Venäjän keisarikunta kukistui. Keisari Nikolai II luopui vallasta 15.3.1917 ja vietiin perheensä kansa vankeuteen Siperiaan. Siellä keisari ja hänen perheensä lopulta 16. - 17.7.1917 välisenä yönä pian puolenyön jälkeen surmattiin.

Porissa keisarin vallasta luopumista juhlittiin kauppatorilla

Venäjän maaliskuun 1917 vallankumouksen myötä syntynyt tilanne antoi suomalaisille toivoa entistä paremman itsehallinnon palauttamisesta. Venäjän vallan vihattu edustaja kenraalikuvernööri Frans Seyn vangittiin. Suomessa jumalanpalveluksissa luettiin keisarin julistus vallasta luopumisesta. Sitä kuunneltiin hartaasti seisaaltaan.

Helsingissä venäläiset Itämeren laivaston sotilaat siirtyivät vallankumouksen puolelle ja ryhtyivät kapinoimaan päällystöään vastaan ja surmasivat myös upseereitaan. Venäjän vä-

liaikainen hallitus kumosi vuoden 1899 helmikuun manifestin, jolla oli kumottu Suomen erityisasema omine lakeineen, keskusvirastoineen ja sotaväkineen lakkautettiin. Uudessa, ns. maaliskuun manifestissa Venäjän väliaikainen hallitus julisti olevansa täyden valtiovalan haltija, mutta vakuutti samalla, ettei se tulisi puuttumaan Suomen sisäisiin asioihin.

Kun tieto keisarin vallasta luopumisesta tuli Poriin, väki puolueisiin katsomatta marssi Kauppatorille. Soittokunta soitti Porilaisten marssia, Marseljeesia ja myös Työväen marssia. Torilla työväen joukoista puhuivat Eetu Salin ja Nestori Aronen ja porvareista Ida Stenvall ja Mikko Latva.

Väljemmät olot alkoivat näkyä myös suomalaisten jokapäiväisessä elämässä. Kirjesensuuri kumoutui sensuuriviranomaisten lopettaessa työnsä. Tiukennettu sensuuri oli ollut voimassa koko maailmansodan ajan, ja sen kynsiin olivat joutuneet niin siviiliposti kuin painotuotteetkin. Samanaikaisesti Suomesta katosi valtion kontrollissa oleva järjestysvalta. Venäläiset sotilaat alkoivat hulinoida, ja kukaan ei pitänyt järjestystä yllä. Tästä seurasi, että Suomen kaupunkeihin perustettiin kansanmiliisejä poliisivoimien tilalle, joiden venäläinen henkilökunta joutui välittömästi eroamaan. Aloitteet uuden järjestyksen luomiseksi lähtivät kunnanvaltuustoilta ja järjestäytyneeltä työväeltä, jotka muodostivat järjestykselautakuntia ja

Sosialidemokraatti 17.3.1917

Sanomalehdissä kerrottiin, että keisari ei enää ollut vallassa Venäjällä.

Kunnallisneuvos Mikko Latvan perhe ruokasalissa.

toimikuntia. Miliisi koostui pääasiassa työläisistä. Valitettavasti näillä toimilla kunnollista järjestystä ei maahan pystytty luomaan.

”Terwe wapaus”

Venäjän maaliskuun 1917 vallankumous ja tsaarin vallasta luopumien merkitsi Suomessa myös lehdistön sensuurin loppumista. *Sosialidemokraatti* -lehdessä nimimerkki ”Jäärä”, eli toimittaja Juho Rainio iloitsi asiasta pakinassaan 27.3.1917 otsikolla ”Terwe wapaus” mm. seuraavaa:

Terwe wapaus

Sanomalehdistö on vapaa poliittisesta sensuurista. Kaikista asioista saadaan nykyisin vapaasti kirjoittaa ja puhua. Sellaistakin sai aikaan Venäjän kansan toimeenpanema vallankumous. Elköön vallankumous! Kansan vallankumous! Tyytyväisiä ovat kansalaiset niihin saavutuksiin, joita Venäjän kansa ja sen sotilaat ovat meille hankkineet. Vapaus! Se sana saa sydämet riemusta sykähtelemään. Suomen kansan tulevaisuus näyttää nyt valoisammalta kuin koskaan ennen. Meistä itsestämme riippuu missä määrin olomme korjaantuvat.

”Otsaan vai rintaan?”

Hämeenkyröstä maailmalle lähtenyt Arvo ”Poika” Tuominen on muistellut maaliskuun vallankumouksen aikaa Tampereella. Arvo Tuominen kirjoittaa:

- Vuoden 1917 maaliskuun keskivaiheilla Helsingistä tuli junanlastillinen vallankumouksellisia venäläisiä matruuseja, merisotilaita Tampereelle. Asemalla oli tavanmukainen santarmivartiosto. Santarmien virkapukuun kuuluivat olkanauhat. Ensitöikseen matruusit leikkasivat poikki nauhojen päässä riippuvat helyt ja laittoivat sotilaiden rintoihin punaisen ruusukkeen.
- Sitten he menivät ravintolaan, jossa Näsijärven laivaston (sellainenkin oli Tampereella) upseerit söivät päivällistä. Kunkin upseerin eteen asetettiin punainen ruusuke. Hiukan epäröiden nämä yllättyneet aterioitsijat toinen toisensa jälkeen kiinnittivät ruusukkeen rintaansa. Laivaston päällikkö, kontra-amiraali, vai lieko ollut oikein amiraali, vain kieläytyi. Matruusien johtaja veti silloin esiin naganin, venäläisen sotilasrevolverin, ja sillä osoitellen tiedusti: ”Otsaan vai rintaan?” Vapisevin käsin harmaahapsinen amiraali harparoi ruusuketta ja kiinnitti sen asetakkinsa rintamukseen. Vallankumous oli tullut Tampereelle, ja se lopetti kaikki haaveet rauhallisesta elämästä.

Koittaako uudistusten aika?

Venäjän vallankumouksen jälkeen maaliskuussa 1917 Suomessa elettiin vapauden huumassa. Kun tieto Venäjällä tapahtuneesta vallankumouksesta saapui maaliskuun puolessavälissä Suomeen, oli tunnelma riehakas. Keisarin sortovallan kukistumista oli syytä juhlia. Pääkaupungin kaduilla soi marseljeesi ja raikuivat hurraa-huudot. Toisaalta tilanteen epävarmuus ei voinut unohtua keneltäkään. Välillä kaduilla kajahtelivat nimittäin myös laukaukset, kun venäläisen sotaväen keskuudessa selviteltiin välejä. Kuitenkin levottomuuksista huolimatta työväenliikkeen piirissä ajateltiin uudistusten ajan koittaneen.

Suomalaiset juhlivat Venäjän vallankumousta

Venäjän maaliskuun vallankumousta juhlittiin myös Satakunnassa. Silloin Porissa työväki marssi, soittokunta soitti ja puhujat, työväenjohtajat ja kansanedustajat Eetu Salin ja Nestori

Porilaisia sekä venäläisiä sotilaita mielenosoituksessa Porin Kauppatorilla maaliskuussa 1917.

Aronen korostivat historiallisen ajankohdan tärkeyttä. He vaativat myös, että valtiollista vallankumousta tulisi jatkaa yhteiskunnan uudistamiseksi ja tekemiseksi entistä oikeudenmukaisemmaksi. Venäjän maaliskuun vallankumous synnytti laajan optimismisen olojen muuttumisesta paremmaksi Suomessa.

Arvo Santosen mukaan Raumalla juhlintaan osallistui venäläinen sotaväkikin. Julistuksessaan se toivoi Venäjälle maineikasta tulevaisuutta ja onnitellessaan suomalaisia he toivoivat tämän historiallisen tapahtuman luovan ”uudestaan syntyneen Suomen”. Raumalla olevien venäläisten komentajan ratsumestari Rozevitshin henkilökohtainen toivotus raumalaisille kuului:

- Eläessäni kauniin Suomen kansalaisten, Rauman ja Uudenkaupungin asujainten kanssa näitä käänteentekeviä historiallisia ja tämän maan tulevaisella edistykselle tärkeitä hetkiä, onnittelen heitä ja sydämestäni toivotan täydellistä menestystä.

Tieto keisarillisen Venäjän luhistumisesta maaliskuisessa vallankumouksessa saavutti myös Merikarvian, ja tämän uuden yllättävän vapauden vuoksi haluttiin juhlia. Riina Haanpää kertoo Merikarvian historiassa, että Merikarvian nuorisoseuran johtokunta päätti kokouksessaan 24.3.1917 järjestää juhlakulkueen Venäjän vallankumouksen ja maan väliaikaisen hallituksen kunniaksi. Juhlakulkueen oli määrä kokoontua uudelle kansakoululle, jossa yhdistyttäisiin Merikarvian työväenyhdistyksen toimeenpanemaan juhlakulkueeseen. Kaikkia yhteiskuntakerroksia yhdistävät juhlallisuudet aloitettiin kokousta seuraavana päivänä 25.3.1917, ja juhlinnat päättyivät illalla pidettyyn kansanjuhlaan. Yhteistä vapautta juhlettiin myös maaliskuun 30.3.1917, jolloin vietettiin vallankumouksen uhrien muistopäivää.

Satakunnassa, kuten koko Suomessa, hetkeksi unohtuivat elintarvikepulat ja työttömyydet ja sotatilan vuoksi annetut pakkomääräykset sekä niiden aiheuttama ärtymys ja jännitys. Valitettavasti tämä yksimielisyys ei kuitenkaan ollut pitkäaikainen.

”Suurten taistelujen sarja on vasta alkanut”

Venäjän vallankumouksen uhrien muistojuhlaa vietettiin 30.3.1917. Juhlia järjestettiin useassa Satakunnan kaupungissa ja kunnassa. Esimerkiksi Ulvilassa moni porvarikin marssi silloin mielenosoituskulkueessa punainen rusetti rinnassaan.

Vallankumouksen uhrien muistojuhlissa Porissa keskelle kauppatoria oli pystytetty punaisiin verhottu puhujalava, jonka ympärille liput ja soittokunnat asettuivat. Puheita pidettiin runsaasti. L.I. Kaukamaan mukaan sotilaiden edustajat, metodistipastori Hj. Salmi puhuivat venäjäksi ja työväen edustaja valuri A. Koikkalainen puhuivat venäjäksi. Toimittaja J. Rainio esitti Koikkalaisen puheen suomeksi. Ruokalanpitäjä E. Salin ja rouva Aino Forsten puhuivat työväen edustajina ja toimittaja F. Viitanen porvarien edustajana suomen kielellä. Porvarillinen ohjelma oli sijoitettu aivan viimeiseksi. L.I. Kaukamaa kirjoittaa:

- Puheista herättää huomiota eritoten E. Salinin punalipulle pitämä puhe. Se oli raivokas kiihotuspuhe, jossa hyökättiin porvarillista yhteiskuntaa vastaan. Se olikin tarkoitettu vain läsnä oleville sosialisteille, kuten sen tervehdyslauseet jo osoittavat: ”Kunnioitettavat toverit vallankumouksessa. Arvoisat veljet ja sisaret socialistisessa elämänyömmäryksessä.”
- Puhuja lausui, että punainen lippu on sosialismin ja nykyisen vallankumouksen tunnusmerkki. Salin jatkoi: ”Suurten taistelujen sarja on vasta alkanut. Yhteiskunnallinen vallankumous on juuri syntymässä. Kapitalistiluokan edustajat ovat nyt rohjenneet

Vallankumouksen uhrien muistopäivän kulkue 30.3.1917 Porissa. Saattojoukon kärjessä lippu, jossa lukee. ”Eläköön vapaa Suomen kansa ja kansojen veljeys.”

Kyläsaaren asemalla venäläistä sotaväkeä ja punakaartilaisia.

nostaa näkyviin taistelumerkinsä, kansallislippunsa, punaista köyhälistöluokan lippua vastaan. Se tahtoo sanoa, että taloudellinen ja yhteiskunnallinen taistelu punaisen lipun armeijaa vastaan on alkava. Mutta punainen lippu on köyhälistöluokan Voitonmerkki”.

Puheen päätyttyä kohotettiin yhdeksänkertainen eläkön-huuto punaiselle lipulle.

L.I. Kaukamaan mukaan Eetu Salinin puhetta 30.3.1917 Porin torilla voi täydellä syyllä pitää sosialistien taisteluhaasteena Porin seudun porvaristolle. Vallankumouksen alkama taistelu oli siirrettävä yhteiskunnalliselle alalle. Vallankumouspäivien yhteinen veljeys oli häipynyt ja sijaan oli astumassa eri yhteiskuntaluokkien välinen kiihkeä riita. Vallankumousuhrien muistojuhla osoitti jo kyllin selvästi, mihin suuntaan kehitys kulkisi.

Venäjällä puhjenneen tsaarin kukistumiseen johtaneen maaliskuun vallankumouksen muistopäivää vietettiin 30.3.1917.

Tokoin senaatti

Eduskuntavaalit oli järjestetty heinäkuun alussa 1916. Vaalit oli voittanut 103 kansanedustajaa saanut SDP. Kyseessä on ainoa kerta, jolloin yksi puolue on Suomessa saanut enemmistön eduskuntapaikoista. Tosin valitut kansanedustajat kokoontuivat ensimmäisen kerran vasta yhdeksän kuukauden kuluttua vaaleista huhtikuussa 1917. Ennen aikaisten eduskuntavaalien vuoksi tämän eduskunnan vaalikausi päättyi jo lokakuussa 1917. Näin tämän eduskunnan vain alle seitsemän kuukautta kestäneestä toimikaudesta tuli myös eduskunnan historian lyhyin.

Maaliskuun 1917 näytti todellakin merkitsevän kaikille suomalaisille uuden ajan alkua Suomessa. Etenkin työväestö uskoi näin. Keisarin sortovalta oli päättynyt ja SDP:llä oli enemmistö eduskunnassa, joka nyt kutsuttiin koolle, ja se kokoontui vuoden 1916 vaalien tuloksen mukaisessa koostumuksessa. Suomen uutena kenraalikuvernöörinä toimi Mihail Aleksandrovits Stahovitsh ja P.E. Svinhufvud nimitettiin Suomen korkeimmaksi lainvalvojaksi eli prokuraattoriksi. Eduskunnan puhemieseksi valittiin sosialidemokraatti Kullervo Manner. Suomeen muodostettiin ensimmäinen parlamentaarinen hallitus. Kaikki merkitävät eduskunnassa olevat puolueet olivat mukana senaatissa. Kuitenkin kaikkien puolueiden, varsinkin sosialidemokraattien, eturivin poliitikot jäivät siitä pois. He pelkäsivät arvovaltansa puolesta ja halusivat mieluummin odottaa otollisempaa tilaisuutta. Tämän vuoksi Tokoin senaattia kutsuttiin ”uhrilampaiden hallitukseksi”.

Senaatin puheenjohtajaksi tuli ammattijärjestöissä toiminut Oskari Tokoi ja muita sosialistisen senaattoreita olivat Väinö Tanner, Väinö Voionmaa, Väinö Wuolijoki, Matti Paasivuori ja Julius Aulio. Vanhasuomalaisista senaattiin tulivat Antti Tulenheimo ja Allan Serlachius, nuorsuomalaisista E.N. Setälä ja Rudolf Holsti, ruotsalaisista Leo Ehrnrooth ja maalaisliitosta Kyösti Kallio. Tokoin senaatti ilmoitti ohjelmassaan pyrkivänsä taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin uudistuksiin sekä autonomian turvaamiseen. Ohjelmapuheessaan eduskunnassa 12.6.1917 Oskari Tokoi toi jo selkeästi esiin ajatuksen Suomen itsenäisyydestä. Oskari Tokoi sanoi muun muassa:

- Meidän tarkoituksemme tähtää paljon edemmäksi. Suomen kansan ja Suomen eduskunnan tarkoitus on Suomen itsenäisyyden ja vapauden saavuttaminen, sellaisen itsenäisyyden, joka vastaa Suomen kansan arvoa kansakuntien joukossa, joka vastaa sitä asemaa, mikä meillä kulttuurikansana tulee olla. Vain vapaa ja itsenäinen Suomi, niin kuin minä jo olen sanonut, on kyllin arvokas naapuri myös Venäjälle. Minä voin sanoa, että tulemme ennen pitkää huomaamaan sen tosiasian, että itsenäinen valtio on aina vahvempi puolustamaan olemassaoloaan kuin epävapaa valtio.

Suomen kannalta oli vahingollista Tokoin hallituksen poliittinen heikkous. Puolueet eivät luottaneet toisiinsa, minkä seurauksena ne eivät sitoutuneet yhteiseen hallitukseen vaan yrittivät huolehtia enemmän omista eduistaan. Pertti Haapala kirjoittaa:

- Senaatin hajaannusta ilmentää sekin kuinka niin sosialistit kuin porvarit pyrkivät enemmistöasemaan mieluummin ulkomaisen tuen turvin kuin sopimalla keskenään. Sosialistit saivat tukea bolševikeilta, joilla oli vanhastaan siteitä Suomeen. Sosialistit uskoivat bolševikkien tukevan Suomen itsenäisyyttä, kuten oli luvattu. Niinpä vallankumous Venäjällä auttaisi vallankumousta Suomessa. Suomen sosialistien ajatus ei kuitenkaan ollut liittää Suomea tulevaan sosialistiseen Venäjään. Ideologisesti Suomen sosialistit eivät olleet bolševikkeja, vaan lähempänä Saksan sosiaalidemokraattista puoluetta, minkä vuoksi sosialistipiireissä tunnettiin vetoa myös Saksan suuntaan.

- Porvarilliset johtajat pelkäsivät kuitenkin juuri sosialistien kytköstä Venäjään ja käyttivät Venäjä-korttia tiuhaan sisäpolitiikassa. Lyödäkseen sosialistit he olivat valmiita neuvottelemaan Venäjän liberaalien ja maan maltillisempien sosiaalidemokraattien eli mensevikkien kanssa. Jo hyvissä ajoin ja varsinkin Venäjän lokakuun vallankumouksen jälkeen alettiin hakea tukea Saksasta ja näin Saksasta tuli lopulta valkoisen armeijan liittolainen sisällissodassa.

Sosialidemokraatti 1.4.1917

”Me tahdomme leipää!”

Senaatti otti tärkeimmäksi tehtäväkseen uhkaavan nälänhädän torjumisen. Senaattori Väinö Tannerin mukaan oli alettava ”organisoidaan nälkää”. Tanner totesi Helsingin Sanomissa 24.4.1917 mm. seuraavaa:

- Ellei ryhdytä tuntuviin rajoituksiin kulutuksesta niin maassamme olevat viljavarat laskelmien mukaan riittävät ainoastaan kesäkuun alkuun. Ellei ulkoa, etupäässä Venäjältä voida viljaa saada, on meillä edessämme vakava ja ankara aika.

Suomen senaatti alkoi ymmärtää, että nälkä on aseistettua ja voimakasta viholista pahempi.

Maaliskuun jälkeen levoton aika jatkui kaikkialla Suomessa. Työttömiä oli paljon. Pula ruuasta lisääntyi lisääntymistään. Leipää eikä varsinkaan voita riittänyt kaikille, ja viljavarastot olivat pahasti supistuneet. Kaupunkien toreille kerääntyi useina päivinä miehiä, naisia ja lapsia, jotka huusivat:

- Me tahdomme leipää!

Kireä elintarviketilanne johti kahakoihin eri puolilla maata. Suurimmat kaupungit esim. Helsinki aloittivat leivän säännöstelyn ja leipäkortit otettiin käyttöön. Erittäin tulenarkoja paikkoja olivat torit, missä kaupunkilaiset ja maaseudun väki kohtasivat. Kaupunkilaisten viha kohdistui maanviljelijöihin, kauppiaisiin ja keinottelijoihin. Toreilla ärtyneet väkijoukot vaativat hintojen alentamista, jota miliisi seurasi voimattomana vierestä.

Albert Gebhardin maalaama muotokuva Oskari Tokoista eduskunnan puhemiesten muotokuvakokoelmassa.

Vuoden 1917 kevättä odotettiin pitkään. Toukokuu oli vielä koea, eikä pelloilla päästy kevättöihin. Elintarviketilanne oli surkea. Sokeri ja voi olivat menneet jo syksyllä kortille. Kaupungeissa pitkä talvi oli seistä jonoissa, ja nyt alkoi olla pula myös leivästä, sillä viljavarastot olivat vähissä.

Suomi oli 60 prosenttisesti tuontiviljan varassa, mutta Venäjän halpa vilja ja viljan tuonti myös muualta loppui lähes kokonaan.

Kaupungeissa kokoonnuttiin entistä kiivaampiin mielenosoituksiin, joissa vaadittiin hallitukselta leipää. Uskottiin, että leipää ja ennen muuta voita oli jossain salaisissa varastoissa. Ne olisi saatava kansan käsiin. Kaupungeissa epäiltiin, että maalaiset kätkevät elintarvikkeita ja odottavat hintojen nousua tai myyvät suoraan mustan pörssin kauppiaille. Joitakin torille ruokaa myymään saapuneita maalaisia ryöstettiin. Toreillakin oli uhkaava tunnelma, ja kauppiaita pakotettiin myymään halvalla hinnalla. Tästä seurasi, että maalaiset pelkäsivät tulla kaupunkien myymään ruokaa.

Markku Kuisman mukaan hallitus sai valtuudet pakkoluovuttaa elintarvikkeita rajahinnoilla. Rajahinta oli ylin sallittu hinta tuotteelle, ja sen määräisivät paikalliset viranomaiset läänin- tai kuntatasolla. Monet maanviljelijät pitivät hintoja liian alhaisina ja jättivät tuotteen usein mieluummin varastoon tai myivät mustan pörssin välittäjille. Esimerkiksi Turun seutu oli maan viljavinta aluetta lukuisine meijereineen, mutta kesällä 1917 kaupungissa oli pulaa viljasta, maidosta ja voista. Silakkaa oli koko ajan saatavilla, mutta sen hinta oli nopeasti seitsenkertaistunut.

Maaliskuun vallankumous oli käynnistynyt Pietarissa naisten vaatiessa lapsilleen ja perheilleen ruokaa. Myös Suomessa naiset olivat näkyvästi esillä ainakin Turun ja Helsingin voija leipämellakoissa. Turussa oli Valion suuri voivarasto, jonka siirtämisestä Helsinkiin huhuttiin kaupungissa elokuun alussa. Mellakointi ja omavaltaisuudet käynnistyivät 9.8.1917, kun suuri naisjoukko kerääntyi osoittamaan mieltään voipulan takia. Mielenosoitus laajeni seuraavina päivinä suoranaiseksi ryöstelyksi. Markku Kuisma kirjoittaa:

- Voivarastoista tarjottiin voikortteja vastaan voita myytäväksi rajahintaan, mutta silminnäkijäkuvausten mukaan moni turkulainen lähti Valion varastosta raskaita voipaketteja kantaen. Porvarillisella puolella ruokamellakat tuomittiin anarkiaksi ja ryöstelyksi.

Voimellakat levisivät myös Helsinkiin. Sosialidemokraattien elintarvikeasioista vastannut senaattori Väinö Wuolijoki kyllästyi laittomuuksiin ja erosi. Tämän jälkeen hallitusta johtanut Oskari Tokoi päätti palauttaa voim ja maidon aikaisemmat alhaiset rajahinnat. Hallituksen porvarilliset senaattorit hylkäsivät Tokoin esityksen ja vastustivat myös muun muassa viljelijöiden viljavarastojen tarkastuksia. Mustan pörssin kauppa elintarvikkeilla vain kiihtyi ja huhut ”valkoiselle luokka-armeijalle” Pohjanmaalle koottavista valtavista ruokavarastoista risteilivät etelän kaupunkien työläiskortteleissa.

Voimellakoilla oli kauaskantoisia seurauksia, sillä keväällä 1917 suurin toivein perustettu sosialistien ja porvareiden yhteishallitus hajosi loppukesällä muun muassa juuri ratkaisevammattoman elintarvikekysymyksen vuoksi. Markku Kuisma kirjoittaa:

- Sosialistilehdistön mukaan porvarisenaattorit olivat kiinnostuneempia nälkämellakoiden kukistamisesta kuin nälän kukistamisesta. Kaupunkien työväestössä erityistä katkeruutta herätti se, että palkkoja ei korotettu, vaikka sodan aiheuttama ennen kokematon inflaatio nosti peruselintarvikkeiden hintoja tavattomasti. Samaan aikaan eräillä teollisuuden- ja kaupanaloilla meni sotatalouden ansiosta paremmin kuin koskaan. Inflaatio sekä elintarvikkeiden hinta- ja saatavuusongelmat koskivat useimpia helsinkiläisiä.

Leipäkortti vuodelta 1917. Kun ruokaa oli vähän, sitä säännösteltiin ostokorteilla. Kortissa oli merkitty määrä, kuinka paljon tavaraa sai esi-merkiksi kuukauden aikana ostaa.

Suomen Valtion leipäkortti Finska Statens brödkort				Suomen Valtion leipäkortti Finska Statens brödkort			
Yhteinen No 9 1917-1918				Yhteinen No 8 1917-1918			
1	8	16	22	1	8	16	22
2	9	18	23	2	9	18	23
3	10	17	24	3	10	17	24
4	11	18	25	4	11	18	25
5	12	19	26	5	12	19	26
6	13	20	27	6	13	20	27
7	14	21	28	7	14	21	28

Työväki vaati 8 tunnin työpäivää

Keväällä 1917 järjestettiin mielenosoituksia kahdeksan tunnin työpäivän ja kunnallislain uudistamisen puolesta. Työväenliike käytti joukkovoimaa ja suoraa toimintaa myös yleisen äänioikeuden puolesta kunnallisvaaleissa. Tähän asti äänioikeus kuntakokouksissa perustui verotettuun tuloon eikä palkollisilla ollut lainkaan kunnallista äänioikeutta. Kahdeksan tunnin työajasta kehkeytyi maataloudessa väkivaltaisiakin yhteydenottoja. Teollisuudessa oli jo pitkään vaadittu 8 -tuntista työpäivää, ja sitä oli vauhditettu lakoilla. Nyt samaa yritettiin myös maaseudulla. Viljelijät olivat järkyttyneitä: ei 8 -tuntista päivää voi tehdä kiireimpänä aikana. Maatyöläiset ryhtyivät työnseisauksiin ja lakkoihin.

Vuoden 1917 vapusta muodostui ennennäkemättömän suuri juhla. Koleasta ja tuulisesta säästä huolimatta sadat tuhannet ihmiset ottivat osaa kulkueisiin eri puolilla maata. Helsingissä Hietalahden torille marssi noin 50 000 ihmistä. Satakunnan vappukulkueissa juuri alkanut taistelu lyhemmästä työajasta nostatti tunteita. Vapun päivänä tuuli puhalsi nava-kasti. Siitä huolimatta työväki lähti vaatimattomista asunnoistaan kaupungeissa ja maaseudulla mökeistään, torpistaan, talojen renkituvista ulos koleaan kevätsäähän marssimaan parijonossa punalipun perässä. Arvo Santonen kertoo, että vuoden 1917 vappu oli Eurassa vallankumoushulinan jatkoa. Se antoi uskoa ja innostusta. Eurassa se oli suuri voimannäyttö, sillä juhla-kulkueessa oli tarkkaan laskettuna 484 marssijaa, ja se oli enemmän kuin Euran työväenyhdistyksen ilmoitettu jäsenmäärä!

Vapun vietto lisäsi eri yhteiskunta-piireissä uskoa joukkovoimaan ja loi pohjaa jo viikon aikana virinneille lakkohankkeille ja levottomuuksille. Tavalliset nöyräselkäiset työläiset, piit ja rengit astuivat saleihin ja isännänkammareihin ja esittivät vaatimuksiaan ja aloittivat näin tapahtumasarjan, jonka seuraamuksia ei kukaan ei vielä täysin aavistanut.

Sosialidemokraatti 1.4.1917

Levottomuudet kiihdyttivät paikallisten niin punakaartien kuin myös suojeluskuntien perustamisia. Omavaltaisuutta ilmeni mm. elintarvikkeiden ryöstelyinä. Työväenlehdistö loi kuvaa keinottelijoista, jotka piilottelivat leipää nälkäiseltä kansalta. Porvarillinen kansan-osa alkoi muodostaa kuvaa mahdottomia vaativasta, anarkistisesta työläisjoukosta. Alkoi näyttää yhä ilmeisemmältä että maa oli ajautumassa vaikeaan kriisiin, kun elintarvikepula syveni, työttömyys lisääntyi ja hinnat nousivat palkkoja nopeammin.

Lakkoaalto ja huonoja satonäkymiä

Toukokuun lakkoaltoon osallistui koko maassa lähes kuusituhatta maatyöläistä. Häme, Satakunta ja Uusimaa olivat lakkojen ydinalueita. L. I. Kaukamaan mukaan Satakunnassa Karvia, Kihniö, Parkano, Lavia, Kiikoinen ja Noormarkku olivat kuntia, joissa ei ollut pahoja maatalouslakkoja. Lakkojen pitkittyessä mielialat kiristyivät ja otteet kovenivat, eikä erinäisiltä kärhämiltäkään välttytty. Maatyöväki kohdisti kovistelunsa lakkorikkureita vastaan. Kesä 1917 oli todellinen lakkokesä. Viljo Rasilan mukaan koko vuoden 1917 aikana oli 478 lakkoa, joissa menetettiin noin puolitoista miljoonaa työpäivää.

Heinäkuun alku toi mukanaan hallayön, joka entisestään synkisti jo säännöstelyyn perustuvaa elintarviketilannetta. Yöllä 6.7. - 7.7.1917 halla tuhosi viljaa eri puolilla maata. Perunan ja muiden juurikasvien varret mustuivat ja viljantähkät olivat kuurassa aamulla. Kuiva alkukesä oli jo ehtinyt hidastuttaa kasvua, joten halla oli kohtalokas sadolle. Perunan ja juurikkaiden sato arvioitiin suureksi osaksi menetetyksi ja viljasadosta voitiin odottaa ainoastaan tyydyttävää. Keväällä perunaa oli istutettu enemmän kuin koskaan aiemmin ja sadosta arvioitiin tulevan kolmasosan edellisvuotta suurempi, mutta nyt edessä näyttikin olevan katovuosi. Viljo Rasilan mukaan sään aiheuttamalla katovuodella oli suurempi merkitys tulevaan elintarvikepulaan kuin maatalouslakoilla.

Tässä vaiheessa senaatti puuttui tilanteeseen ja vetosi riiteleviin tahoihin sovun aikaansaamiseksi. Senaatti teki molemmille osapuolille ehdotuksen pattitilanteen ratkaisemiseksi. Isäntien tulisi lyhentää työläisten työaikaa ja nostaa palkkoja. Työntekijöille lähetettiin vahva yhteiskunnallinen viesti sadonkorjuun tärkeydestä ja heitä myös muistutettiin selväsanaisesti uhkaavasta elintarvikepulasta. Tilanne rauhoittui, mutta ongelmat eivät ratkeneet. Lisäksi viljaa käytettiin edelleen viinan, korpirojun keittämiseen. Näissäkin vaikeissa oloissa kuntalaiset olivat jakaantuneet viinan vastustajiin ja hyväksyjiin sekä hiljaisiin seuraliljoihin, jotka eivät uskaltaneet ilmaista kantaansa. Jako ei noudattanut millään tavoin yhteiskunnallista tai poliittista jakaumaa. Honkilahdelta kirjotti nimimerkki *Työläinen*, että ”Euran seudulla korpirojun valmistamisen on päässyt suurenmoiseen valtaan. Juopuneita näkyi joka pyhä ja usein arkenakin. Ja elämä oli sen mukaista”.

Kun tuhannet työttömät miehet järjestivät mielenosoituksia, niin näitä levottomuuksia saattoi jo sanoa kriisiksi. Pertti Haapalan mukaan työttömyydestä kärsi noin joka kymmenes työntekijä. Vaikka moni sai hätäaputoita, työn puutteesta oli kuitenkin tullut poliittinen ongelma, jota ruokkivat jatkuvat lakot, joissa vaadittiin kahdeksantuntista työpäivää, maa-reformia ja kunnallista demokratiaa. Pertti Haapala kirjoittaa:

- Vuonna 1917 työnseisauksia oli yli 500, minkä seurauksena menetettiin yli kaksi miljoonaa työpäivää. Useimmissa tapauksissa työntekijöiden vaatimukset palkankorotuksista hyväksyttiin. Lakkojen taloudellista merkitystä olennaisempaa oli se, että ne synnyttivät poliittista liikehdintää. Helsingin poliisit lakkoilivat heinäkuussa kesken

katulevottomuuksien. Useilla paikkakunnilla hyökättiin kunnanvaltuustoihin. Monissa kaupungeissa sosialistit ja porvarit tekivät kuitenkin paikallisia kompromisseja, joilla yritettiin hallita tilannetta.

Viljo Rasilan mukaan Satakunta oli yksi maamme pahimmista maatalouslakkoalueista. Satakunnassa maanviljelijät alkoivatkin perustaa erityisiä järjestyskuntia oikeuksiensa turvaamiseksi. Keväällä 1917 syntyi suuria työselkkauksia juuri maataloustyöväestön keskuudessa, joissa keskeisiä kysymyksiä olivat työajan lyhentäminen ja palkat. Tällaisia selkkauksia oli Satakunnassa mm. Mouhijärvellä, Huittisissa ja Punkalaitumella. Paikalliset työväenyhdistykset ja vaalipiirin kansanedustajat pyrkivät kaikin keinoin ratkaisemaan nämä, monin paikoin väkivaltaisiinkin yhteenottoihin johtaneet lakkotaistelut neuvotteluteitse: asettihan sosialidemokraattien senaatissa olemisen ja puolueen enemmistöasema eduskunnassa sosialidemokraateille erityistä vastuuta järjestyksen säilymisestä maassa.

Kevään 1917 mellakat olivat alku aseistettujen järjestöjen niin punakaartien kuin suojeluskuntien syntymiselle. Lähtökohdiltaan ne syntyivät nimenomaan paikalliseen tarpeeseen. Kun pitäjissä ei ollut uskottavaa järjestysvaltaa levottomuuksia suitsimaan, luotiin sellaiset itse vapaaehtoisin voimin.

Leipäjono Helsingissä.

Vuoden 1917 tapahtumia Satakunnassa

Työttömyys oli vaikea poliittinen kysymys, kun siihen liittyi vielä hintojen nousu, varsinkin ruuan hinnan nousu ja pula elintarvikkeista. Tämä kaikki kosketi tavallista ihmistä ja aiheutti tyytymättömyyttä ollen samalla myös vaarallinen propaganda-ase.

Venäjän viljan tuonnin loppuminen kesällä 1917 aiheutti Satakunnassa heti syksyllä jauhopulaa. Marko Tikka pitää elintarvikepulaa työttömyyttäkin suurempana ongelmana. Elintarvikeasian järjestämiseksi Suomessa tuli voimaan kesäkuun alussa voimaan uusi elintarvikelaki, joka salli elintarvikkeiden pakkoluovutukset yleiseen käyttöön. Tämä mahdollisti laajemmat säännöstelytoimet, joiden avulla mm. viljaa, sokeria ja voita säännösteltiin. Säännöstelyn hoitamiseksi kuntiin perustettiin elintarvikelautakunnat. Satakunnassa niillä oli vaikea tehtävä ensinnäkin hankkia vastahakoisilta tuottajilta elintarvikkeita ja toiseksi myydä niitä epäluuloisille kuluttajille. Työväestö kaatoi viljanjakelun ongelmat elintarvikelautakuntien niskaa ja samalla syytettiin myös maanviljelijöitä viljan piilottelusta. Kysymyseen liittyi myös paikalliset kiistat viljan hinnasta ja kunnallisesta vallasta. Ruuan puutteella oli helppo politikoida. Satakunnan historiassa Marko Tikka kirjoittaa:

- Niukkuutta suurempi ongelma oli asian saamat poliittiset ulottuvuudet. Syksyllä 1917 tilanne kärjistyi ja valitettiin, että työväestöllä ei ole varaa ostaa elintarvikelautakunnan lähipitäjistä kovalla hinnalla hankkimaa ruokaa.
- Leivän loppumisen uhka oli jo sinänsä levottomuutta herättävä asia ja kun siihen yhdistettiin tuottajien ja kuluttajien, maanomistajien ja työväestön, välinen kiulu, oli tilanne tulenarka.

Maatalouslakot päättyivät pitkien neuvottelujen jälkeen kompromissiratkaisuihin, joihin ei kumpikaan osapuoli ollut täysin tyytyväisiä. Vastuun saivat kantaakseen välitysmiehet, joita lakkolaiset arvostelivat asiansa pettämisestä ja maanomistajat väkivallalla kiristämisestä. Järjestyksenpidosta tuli yhä suurempi ongelma. Huittisissa erotettiin vihattu nimismies ja järjestyksenpito valta oli siirretty kansalaiskokouksen valitsemalle toimikunnalle. Keisarin virkamiehiä poistui joko vapaaehtoisesti tai pakolla monilta paikkakunnilta. Työväki ja porvarit alkoivat muodostaa omia kaartejaan järjestyksen pitoa varten.

Porissa kaupunki järjesti hätätöitä

Porin elintarvike- ja polttopuutilanne oli niin huono, että sitä jouduttiin useampaan otteeseen käsittelemään kunnallis- ja työväenneuvoston kokouksissa. Suuressa yhteiskokouksessa 1.4.1917, jossa oli saapuvilla 300 sosialidemokraattisen puolueen jäsentä, hyväksyttiin Eetu Salinin, Juho Rainion ja Hilma Laineen laatima päätöslauselma, jossa sanottiin mm. seuraavaa:

- Muuttuneisiin olosuhteisiin nähden ja saadakseen tuotannon ja kulutuksen järjestetyksi kiireellisesti kansan suurten joukkojen tarpeita tyydyttävällä tavalla lausuu kokous ehdottomana vaatimuksenaan: *että elintarvikekysymyksen järjestäminen koko laajuudessaan on jätettävä yhdelle yhtenäiselle tuotantoon ja kulutusta johtavalle järjestölle, joka muodostettakoon siten, että eri kansanluokat saavat siinä voimasuhteisiinsa nähden suhteellisen edustuksen ja annettakoon näin muodostetulle järjestölle laajat valtuudet toimia tuottajain mahdollisesta vastuksesta huolimatta.*

Lisäksi kokous vaati, että kaikki maassa löytyvät viljavarastot on hallituksen päättämällä rajahinnoilla saatava kansan käyttöön. Käytännön toimiin julkilausuma ei johtanut.

Musta pörssi kukoisti edelleen. Tiskin alta sai monia tuotteita, kun osasi oikeasta paikasta kysyä, ja oli rahaa. Myös ostokorteilla keinoteltiin entistä laajemmin. Korteja väärennettiin ja varastettiin. Kauppiaiden turvallisuus oli uhattuna. Syksyllä 1917 elintarviketilanne heikkeni entisestään myös Porissa. Ongelmana oli mustan pörssin kaupan lisäksi ja osin myös siitä johtuva elintarvikkeiden hinnan nousu. Porissa ei kuitenkaan mellakoitu tilanteen vuoksi ehkä ennen muuta siksi, että työväestöllä oli määräysvalta elintarvikelautakunnassa.

Työttömyys ei ennen vuotta 1917 ollut Porissa vaikea ongelma, vaikka esimerkiksi sahat olivat joutuneet supistamaan tuotantoaan. Euroopassa raivonnut ensimmäinen maailmansota oli Porinkin luonut uusia työtilaisuuksia. Vuoden 1917 kuluessa työllisyystilanne huononi ratkaisevasti. Linnoitustyöt lopetettiin, paperitehtaan rakentaminen keskeytettiin, sotatarvikkeiden menekki pysähtyi ja työt sahoilla vähenivät entisestään.

Lähes joka kokouksessaan Porin kaupunginvaltuusto joutui käsittelemään hätätöiden järjestämistä. Kaupunki teki parhaansa ja järjestikin noin tuhannelle kaupungin työttömälle töitä. Teitä korjattiin, sepeliä ja halkoja hakkautettiin, satamia kunnostettiin, likaviemäreitä kaivettiin, risuja kerättiin ja teetettiin paljon muuta. Työttömyyttä kaupungin toimet eivät poistaneet. Mikään ei auttanut, koska talouselämän normaali työnottokyky heikkeni jatku-

vasti. Kun kaupungin taloudelliset mahdollisuudet olivat vähäiset, töistä maksettiin keinoa palkkaa. Tämä taas aiheutti voimakasta tyytymättömyyttä työväestössä. Kaikki tämä saivat kansan menettämään malttinsa ja ryhtymään väkivaltaisuuksiin. Porin kaupungin valtuuston kokous keskeytettiin kaksi kertaa ja valtuutettuja pidettiin tuntien ajan vangittuina. Päätöksiin näillä levottomuuksilla ei ollut vaikutusta.

Työväenyhdistyksiin alkoi nyt tulvia satamäärin nuorta väkeä, jotka eivät piitanneet mistään kokouskäytännöistä tai maltillisista menetelmistä. Tapio Niemen mukaan elämässään vähään tottuneet vanhemmat työläiset kauhistelivat nuorten vaatimuksia, kiihkeyttä ja rajuja otteita, mutta minkä he villiintyneille aateveljilleen olisivat mahtaneet. Tapio Niemi kirjoittaa:

- Rähinämaakarien joukkoon tuli paljon myös hurjapäitä, jotka eivät mihinkään ammat-tiliittoihin tai työväenyhdistyksiin kuunaan olleet kuuluneet. Usein oli kyseessä paikkakunnalle työn perässä muuttanut perheetön nuori mies, joka töiden loppuessa jäi täysin tyhjän päälle ilman perheen tai suvun tukea.

Porin maalaiskunnassa tunteet kuumenivat eritoten Pihlavassa, jossa väitettiin kesän kynnyksellä olevan jo 800 työtöntä. Vaadittiin, että paikalliselle köyhäntalolle tulee varata riittävästi ruokaa, sillä milloin tahansa sinne saattaa ilmaantua 600 - 700 työtöntä nälkäkuolemaa pakoon. Tehtaissa lakkoiltiin useasti, joskus palkkoihin saatiin pieniä korotuksiaakin, mutta merkittävää parannusta ne eivät tilanteeseen tuoneet.

Elokuun alussa Porin Vanhakartanolla ja myös elokuun lopussa Yyterin kartanolla työläiset ja venäläiset sotilaat tunkeutuivat sisään kartanoihin ja ryöstivät ruokaa. Vanhakartanon ryöstelyn jälkeen miliisi oli pidättänyt viisi pahinta hulinoitsijaa. Työläisjoukot vaativat heitä vapaaksi ja heittelivät kiviä ja halkoja poliisikamarin ikkunoihin. Mellakat kestivät kolme päivää. Ne päättyivät kun vangitut hulinoitsijat lopulta vapautettiin.

Porin työväenjärjestöjen johtajia ja venäläisiä matruuseja ryhmäkuvassa, taustalla kangas (lippu?), jossa on teksti VAPAAUS. Eturivissä kolmas vasemmalta on Eetu Salin.

Suuri viljatakavarikko Ulvilan Harjunpäässä

Kuntien elintarvikelaetakunnat tekivät tarkastuksia, ja jos viljaa yli oman tarpeen löydettiin, se takavarikoitiin. Tällaisesta takavarikosta kirjoitettiin *Sosialidemokraatti* -lehdessä 20.11.2017.

Suuri viljatakavarikko Harjunpäässä

Noin 3 000 kg. ruisviljaa ja leipiä sekä suuri määrä kauroja, 2 kivääriä ja 2 satulaa löytynyt yhdestä talosta. Perjantaina löysivät Ulvilan Harjunpään järjestyskaartin miehet Harjunpään Iso-Anttilan talosta suuren viljavaraston, jotka olivat säilössä eri paikoissa talossa, osittain piilotettuna. Kaikkiaan löytyi 14 säkkiä ruista ja ruisjauhoja, noin 1, 6 hl. rukiita, 2 hl. vehnää sekä noin 600 kg. valmista leipää.

Koko varastossa oli noin 3000 kg. leipää ja leipäainetta. Iso-Anttila oli pyytännyt myllytyslupaa 1,000 kg. viljaa. Talon oman väestön omavaraistalouden tarpeet tekevät vaan noin 800 kg. Näiden lisäksi löydettiin suurempi varasto, joukossa vanhempaakin viljaa. Sen paljoutta ei ole vielä voitu laskea. Elintarvekätköä aiottiin kai suojella aseilla, koska tallin vinniltä löytyi kaksi kivääriä, joista toinen oli aivan uusi ja panostettuna yhdeksällä patruunalla.

Raumalle perustettiin kaksi järjestyskaartia

Raumalla riitoja aiheutti niin ikään elintarvikkeiden rajahintojen noudattaminen. Rajahinnat vaihtelivat, ja tuottajat veivät tuotteensa niihin lääneihin ja pitäjiin myytäviksi, joissa niistä sai parhaan hinnan. Kun tuottajat halusivat paremman hinnan elintarvikkeista, myyntiin tuli niukemmin elintarvikkeita raumalaisten ostettavaksi. Nälkää ei Raumalla nähty, mutta vähävaraisempia koetteli ruuan hinnannousu.

Raumalla oli syksyllä 1917 kaksi järjestyksen säilymisestä huolehtivaa tahoa. Toisaalla oli punakaarti, jonka juuret ulottuvat maaliskuun vallankumouksen päätöksiin. Tuolloin perustettu järjestyslaitos miellettiin sosialistisesta johdostaan ja miehistöstään huolimatta vielä kaupungin yhteiseksi. Se muuttui vain toisen puolen etujen vaalijaksi toukokuisen kunnallislakon aikana. Silloinen lähes sadan miehen lakkokaarti toimi Vilho Teräksen johdolla lakkolaisten tahdon toteuttajana ja heidän mieleisensä järjestyksen valvojana. Kaartin toiminnasta ei ole tietoja muutamien seuraavien kuukausien ajalta, mutta kaikesta päätäten se ei hajaantunut lakon loppuessa. Marraskuun alussa kaupungissa oli alun toista sataa miestä käsittänyt järjestyskaarti.

Maakunnan liikehdintä synnytti Raumalle elokuussa ”Yhteiskunnallisen liiton”. Perustavaan kokoukseen kutsuttiin kaikki, ”jotka eivät ole sosialisteja”. Päämääränä oli asettaa sulku sisäistä rauhaa uhkaavalle villitykselle. Paikalle tuli viitisen kymmentä raumalaista, mikä ”ei ollut omiaan antamaan edullista kuvaa raumalaisten valppaudesta”. Yhdistys käynnistyi salaillematta. Se ei kuitenkaan vastannut kaikkien syvimpiä toiveita.

Mielenosoitusmarssi Raumalla.

Eurajoella venäläiset sotilaat kävivät kurittomiksi

Ulla Heino on kuvannut ilmeisen tyypillistä maalaispitäjän Eurajoen asukkaitten ja venäläisten sotilaitten yhteiselämää ja sen muuttumista. Ennen vallankumousta sotilaat olivat olleet mielenkiintoisia, ja heidän edesottamuksiaan oli seurattu uteliaan huvittuneina, heiltä oli saatu maukasta ryssänlimppua ja heille oli myyty elintarvikkeita. Ulla Heino kirjoittaa Eurajoen tilanteesta:

- Ainoana haittapuolena oli ollut ajoittainen ahtaus joidenkin kylien muistuttaessa enemmän sotilasleiriä kuin rauhallista maalaiskylää. Venäjän kieli kaikui kujilla, ja kaikkialla leijui helposti tunnistettava mahorkan haju. Maaliskuun jälkeen sotamiehet kävivät kurittomiksi, vierailivat kasvimailla ja kaivoivat perunat, varastivat omenat, päästivät hevosensa korjaamattomille niityille, lainailivat veneitä ja uhkailivat omaisuuttaan varvioivia. He käsittelivät tulta huolettomasti, säikyttelivät naisia ja äityivät kalistelemaan sapeleitaan työväentalolla.

Kokemäellä vilja oli lujassa, mutta viinaa oli viljalti

Kokemäellä, kuten muuallakin maassa, elintarviketilannetta pahensi kuiva kesä 1917. Lisäksi heinäkuun ankara halla vioitti kasvustoja Kokemäellä. Tosin viljaa käytettiin kesällä ja syksyllä 1917 muuhunkin kuin syömiseen. Tuomas Hoppu kirjoittaa Kokemäen historiassa:

- Sääksjärveltä kirjoitettiin toukokuussa, että vilja on koko paikkakunnalla ollut lujassa, mutta viinaa on viljalti. Joka viikko kulkee rojun hakijoita täällä Helsingistä ja Tampereelta.

Lisääntyneen työttömyyden vuoksi Kokemäelle perustettiin syyskuussa 1917 työttömyyslautakunta. Se järjesti hätäaputoita muun muassa kunnan metsissä. Kesällä ja syksyllä 1917 sekä työväestö että porvaristo perustivat Kokemäellä omia järjestyskaartejaan. Vuoden 1918 alkuun mennessä tilanne Kokemäellä oli jo hyvin jännittynyt. Näihin aikoihin myös venäläinen sotaväki alkoi poistua paikkakunnalta. Yöllä 4.1.1917 syttyi suomalaisen seuran talo Nuijanmäellä palamaan. Varma huhu tiesi kertoa, että venäläiset olivat polttaneet talon. Raportissaan nimismies totesi, että ”ei ole saatu selville tulen syttymisen syytä”.

Suomalaiset ja venäläiset marssivat yhdessä osoittaakseen mieltään Kokemäellä 14.3.1917.

Hätähuuto Eurasta

Hallan pelästyttämänä Eurassa kriisi alkoi kärjistyä elokuussa samalla, kun elintarvikelautakunta joutui jakamaan viljaa hätäapujyvistä. Arvo Santonen referoi Turajärveltä kuntakoukselle lähetettyä kirjettä:

- Tilanne on aiheuttanut mitä uhkaavimman nälän, kun muiden epänormaalien asioiden lisäksi halla on vielä tehnyt tuhojaan melkein kautta maamme, on varsinainen työväenluokka joutunut astumaan miltei nälkäkuoleman kynnykselle. Sen itsesäilytysvaisto pakottaa miettimään keinoja välttääkseen nälkäkuolemasta.
- Näitä keinoja Turajärven työväenyhdistyksen mielestä on olemassa. Valtiota on painostettava hankkimaan viljaa, kunnan oli hankittava työtä sekä halpaa lainaa viljelysmaiden raivaamiseksi sekä vanhuksille, jotka eivät jaksaneet tehdä työtä, kunnan on taattava toimeentulo.

Kankaanpäässä sopu työajoista

Työläiset kokoontuivat Kankaanpään torilla 21.5.1917. Jouko Nurminen mukaan kokousväki päätyi aloittamaan seuraavana päivänä lakon 8 -tunnin työpäivän puolesta. Lakkoon oli päädytty sen vuoksi, että useimmat talolliset olivat kieltäytyneet allekirjoittamasta sopimusta, joka takaisi vaaditun lyhennetyn työpäivän. Jussi Fahler ehdotti työaikojen jakamista vuodenaikojen mukaan siten, että kesäkuukausina työpäivä olisi 9-tuntinen ja muulloin 7- tai 8 -tuntinen. Ehdotus sai kokousväen hyväksymisen. Jouko Nurminen kirjoittaa:

- Lakko alkoi, mutta kesti vain kaksi päivää. Täksi ajaksi oli valittu lakkotoimikunta ja lakkovahdit eri puolille pitäjää. Lakon aikana tapahtui joitakin vallattomuuksia; hevosia riisuttiin esimerkiksi valjaista ja vietiin talliin tai kylvösiementä kaadettiin maahan. Isäntäväkeä saatettiin myös estää poistumasta pihapiiristä niin kauan, että suostuivat kirjoittamaan nimensä sopimukseen. Pakon edessä monet nimensä sopimuspaperiin pistivät, mutta käytännössä sitä ei aina noudatettu. Torppareilla ja palkollisilla ei hädän tai työpaikan menetyksen pelosta ollut enää rohkeutta aloittaa uutta lakkoa.

Sovinnon haluakin Kankaanpään talollisten keskuudessa oli esiintynyt. *Sosialidemokraatti-lehti* totesi 31.5.1917, että talollinen Hjalmar Päivike oli noin viikko sitten ryhtynyt vapaaehtoisesti neuvottelemaan työajoista alustalaistensa kanssa. Sopimus saatiinkin aikaan. Työpäivän pituus olisi touko - syyskuussa 9 1/2 tuntia, loka - helmikuussa 7 ja muulloin 8 tuntia. Päivällislepoon varattaisiin yksi ja kesäaikana puolitoista tuntia. Sopimus olisi voimassa siihen asti, kunnes saataisiin aikaan 8 tunnin työaikalaki. Jouko Nurminen mukaan tältä pohjalta sopu paikkakunnalla löytyi, ja vain jokunen harva talo oli enää poikkitelein.

L.I. Kaukamaan mukaan Kankaanpäässä punaiset olivat tehneet tappoluettelon ja talojen polttoluettelon. Hän kirjoittaakin värikkäästi Kankaanpään vuoden 1917 punaisten toimista:

- Vuoden 1917 kulkue oli parin kilometrin pituinen, ja siihen osallistuivat vanhat ontuvat eukot 2 - 3 peninkulman päästä. Ennen liikkeelle lähtöä keskusteltiin siitä, mennäänkö kirkkoon vai seurataloon. Päätettiin lähteä viime mainittuun. Sitten tasattiin maanviljelijäin maat. Kukin sai lausua toivomuksensa ja sitten tehtiin tasajako. Samana keväänä erottiin virkamiehet mm. seurakunnan rovasti.

Jouko Nurminen mukaan tilanne ei ollut näin dramaattinen. Jouko Nurminen kirjoittaa:

- Kansalaiskokouksessa jopa vaadittiin erästä pappismiestä ja muutamaa opettajaa erotettaviksi ”heidän kanssaihmiisiinsä kohdistaman epäoikeudenmukaisen kohtelun vuoksi”.

Mainitussa virkamiesten erottamisasiassa ei kuitenkaan mitään päätöksiä tehty.

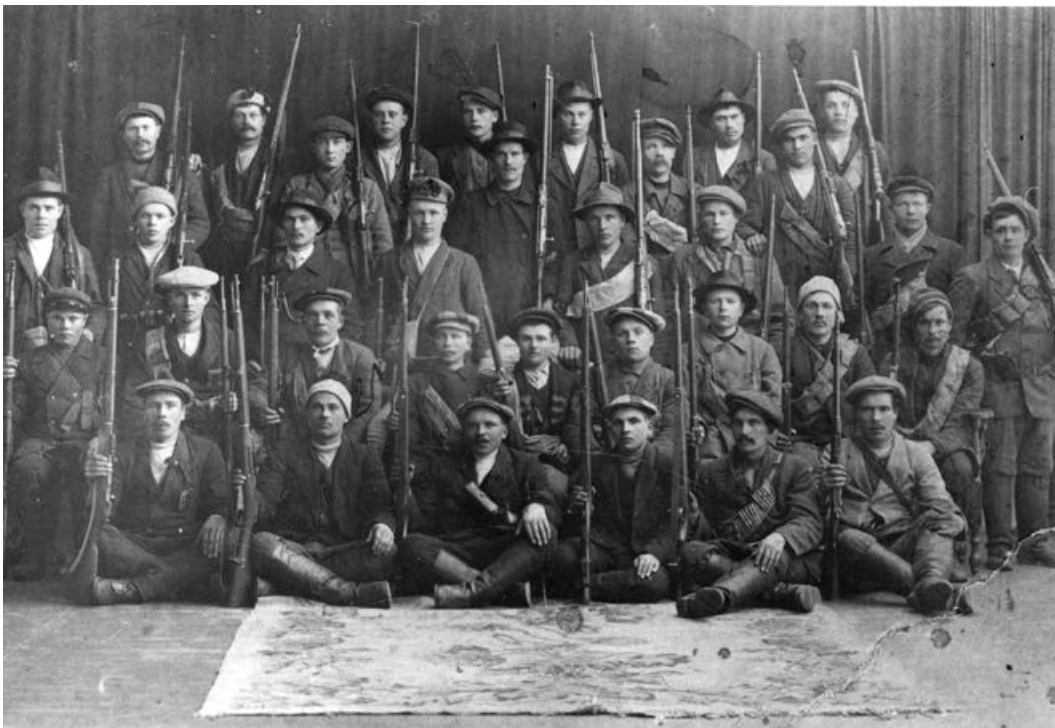
- Vaikuttava sen sijaan oli 1917 järjestetty vappujuhla, jossa oli 3 000 osallistujaa, ja kulkuekin oli parin kilometrin pituinen. Kulkue on varmaankin ollut vaikuttava näky ja voimanosoitus punaisine lippuineen, joihin oli mm. kirjattu vaatimus 8 -tuntisesta työpäivästä. Marssijoilla oli punaiset rusetit rintapielissä, ja Lepistön Jalmarin ja Jussin soittaessa kaksirivisillä haitareilla työväenmarssia, lauloivat toiset niin, että kylä raikui.

Kankaanpään nimismiestä Lindelliä ja poliisi Alppia vastaan ei ilmennyt mitään syytöksiä, vieläpä annettiin tunnustusta heidän työnsä.

Merikarvialla venäläisiä ei tarvinnut pelätä

Elintarvikkeiden ja syömäviljan vähyys ravisuttivat Merikarviaa lähes koko ensimmäisen maailmansodan ajan. Keskusteluja siitä, millä tavalla ja kuinka paljon viljaa ja muita tarpeita hankittaisiin, käytiin kunnanvaltuustossa usein. Riina Haanpään mukaan tilanne paheni edelleen, ja vuoden 1917 keväällä oli valittava 12-henkinen väliaikainen elintarvikelautakunta, joka ohjasi elintarvikkeiden hankintaa ja jakoa. Sillä oli täydet valtuudet hankkia viljaa ja säännöstellä sen kulutusta, tehdä tarkastuksia kauppiaiden ja tilallisten elintarvikkevarastoihin, ullakoihin ja kellareihin sekä myös valvoa, ettei viljaa käytettäisi viinanpolttoon tai syötettäisi eläimille. Sopivin ehdoin pyrittiin myös kunnan mailta luovuttamaan perunamaata köyhille ihmisille viljeltäväksi.

Ensimmäisen maailmansodan vaikutuksesta venäläisen sotaväen läsnäolo lisääntyi Merikarvialla ja laajemmin Satakunnan rannikkokunnissa. Saksan hyökkäystä pelättiin, ja siksi perustettiin venäläisiä varuskuntia, urakoitiin linnoitus- ja taisteluhautatöitä ja lisättiin Pohjanlahden rannikon vartiointia. Merikarvian edustalla vahtia piti kolme eri vartiokomennuskuntaa. Riina Haanpää lainaa Merikarvian historiassa merikarvialaista Akseli Mat-

Merikarvian punakaarti.

tilaa, joka kertoi vuosina 1914- 1918 Merikarvialla olleista venäläisistä Merikarvialla.

- Ourassa oli kesäaikana yksi komppania jalkaväkeä, yksi joukkue merisotilaita. Tehtiin niille kasarmikin sinne ja kasakoita oli pariryhmää. Neljä vuotta olivat täällä. Maailmansota oli menossa. Pelkäsivät saksalaisia. Oli se pientä varomista näiden venäläisten kanssa.

Varuskunnat aiheuttivat taloudellista painetta ja myös huolta sekä levottomuutta, sillä perin outo ja suuri joukko oli kaikkiaan ongelmallinen ylläpidettävä. Merikarvian kunnanvaltuustossa pohdittiin venäläisten oleskelusta ja majoittamisesta koituvia rasituksia, sillä ”kunnassa oli suuri elintarpeiden puute”, ehdotettiin toimenpiteitä venäläisten poistamiseksi paikkakunnalta. Venäläisiä sotilaita karsastettiin myös siksi, että he miehittivät paikallisten taloja sotilas- ja majoituskäyttöön.

Toisaalta vieraat joukot Riina Haanpään mukaan herättivät kiinnostusta ja toivat ehkä jännitystä jokapäiväiseen elämään. Ryssän morsiamia oli ja kihlauksia merikarvialaisneitojen ja venäläisten sotilaiden välillä tiedettiin solmitun. Yhdessä vietettiin vapaa-aikaa Merikarvian nuorisoseuran ja voimisteluseura Innon iltamissa ja näytelmissä. Merikarvian historiassa Heimo ja Lauri Ratala kertovat:

- Kylä oli yhteistyössä venäläisten kanssa. Heitä ei tarvinnut pelätä. Pelasimme yhdessä heidän kanssaan ikivanhaa suomalaista kiekonlyöntiä, venäläiset toisella puolella ja suomalaiset toisella. Heidän joukossaan oli kolme ratsumiestä, jotka ratsastivat usein läpi kylän ja lauloivat kolmiäänisesti. Se kuulosti oikein komealta ja kauniilta.

Huittisten meijerikahakka

Heinäkuun 1917 maatalouslakko johti kahakkaan Huittisten meijerillä, joka herätti myös valtakunnallista huomiota. Ensimmäisenä lakkopäivänä meijerille kerääntyi lakkolaisia, jotka kuitenkin lähtivät sanaharkan ja nahistelun jälkeen pois, mutta uhkasivat palata seuraavana aamuna suuremmalla joukolla, jolloin paikalla oli myös talon isäntiä aseiden kanssa. Toisena lakkoaamuna pidetyssä kokouksessa osuusmeijerin johtokunnan puheenjohtaja vaati meijeriä suljettavaksi, jotta väkivaltaisuuksilta välttyttäisiin. Johtokunnan jäsenten enemmistö kannatti eräiden muiden läsnäolijoiden kanssa tiukkaa linjaa. He päättivät estää lakkolaisten pääsyn meijerille. Seurasi yhteenotto, jossa aseena olivat aluksi kivet, halot ja polkupyörän ketjut. Kahakka päättyi kahdeksaan laukaukseen, jotka meijeriä puolustaneet miehet ilmeisesti ampuivat. Lakkolaisista puolustusinaa haavoittui, isännistä yksi sai vammoja.

Lakkolaiset pakenivat mukanaan heidän käsiinsä joutunut nimismies, joka pantiin arestiin omaan virkahuoneeseensa. Myöhemmin päivällä lakkolaiset pidättivät kahdeksan muuta meijeriä puolustanutta miestä ja veivät heidät seuratalo Karhulaan. Turun ja Porin läänin vt. kuvernööri Mikko Collan vaati nimismiehen vapauttamista, mikä tapahtuikin. Kuvernööri Collan saapui paikalle 14.7.1917, samoin senaatin edustajakseen nimeämä sosiaalidemokraattinen kansanedustaja Oskari Leivo. Jatkokuulustelujen jälkeen kuvernööri, kruununvouti ja nimismies katsoivat, että pidätetyt on vapautettava, mihin lakkolaiset taipuivat.

Useassa yhteydessä jälkeenpäin on kysytty, oliko meijerikahakka sisällissodan ensimmäinen näytös? Ainakin se oli Suomessa Venäjän maaliskuun vallankumouksen jälkeen ensimmäinen tapahtuma, jossa käytettiin ampuma-aseita yhteiskunnallisessa välienselvittelyssä. Kahakan vertauskuvallinen merkitys kasvoi heti suureksi. Työväenliikkeen tulkin mukaan se osoitti porvariston voivan tarttua aseisiin etujensa puolustamiseksi. Sisällissodan

jälkeen hävinneen punaisen Suomen näkemyksiä heijastelleessa luokkasotakirjallisuudessa Huittisten kahakka kuvattiin sodan ensimmäisenä näytöksenä. Kahakka ei kuitenkaan ollut Risto Alapuron mukaan väistämätön. Risto Alapuro kirjoittaa:

- Kun Huittisten meijerivälikohtaus on myöhemmin nähty kansalaissodan lähtölaukauksena, on ajateltu pitkäjänteistä porvarillista työväen nujertamissuunnitelmaa, joka kärjistyi 1918. Itse asiassa kahakka oli kansalaissodan alkusoitto aivan toisessa mielessä. Kuten kansalaissota laajemminkin, Huittisten välikohtaus suppeammin oli tulosta hallituksen repressiokyvyttömyyteen liittyvistä, monin tavoin satunnaisista seikoista. Se ei ollut väistämätön niin kuin ei kansalaissotakaan. Se ei perustunut pitkällisiin suunnitelmiin tai syviin ristiriitoihin.

Itse maatalouslakko päättyi lyhyeen. Huittisten maataloustuottajat tarjosivat sovintoa heti yhteenoton jälkeen ja lakkolaiset olivat valmiita neuvottelemaan. Maaherra Collan ja kansanedustaja Leivo olivat paikalla 14.7.1917 käydyissä neuvotteluissa. Niiden tuloksena kahdeksan tunnin työpäivä tuli voimaan maataloustöissä Huittisissa sekä talvella että kesällä.

Työväenliikkeeseen kuuluneet tekivät kahakasta ”Oolannin sodan” sävelellä laulettua viisun mm. seuraavin uusin sanoin.

*Huittisissa verilöylyn aloitti
herrat tohtorit, liikemiehet, kulassit,
sumffa raa, sumffa raa, sumffa rallalalei,
hurraa huh hei*

*Sehän oli herroilla meininki,
että lakkolaisten muijat saada leskiksi,
sumffa raa jne.*

*Huittisten
Osuusmeijeri
1900-luvun
alussa.*

Suomessa työväestön, varsinkin vallankumouksellisessa huumassa työväenjärjestöihin liittyneiden, luottamus omia kansanedustajiaan, järjestöjensä johtoa ja yleensä ”pitkäveteistä ja saivartelemaa” eduskunnan kautta tapahtuvaa asioiden hoitoa kohtaan oli saanut kolauksen. Arkipäivän tarpeiden ja asetettujen tavoitteiden ja toisaalta käytännön mahdollisuuksien välistä suurta kuilua ei kyetty näkemään eikä sitä edes haluttu. Tämä ilmiö oli erityisen selvästi havaittavissa juuri Satakunnassa.

Satakunnan sosialidemokraattien piirikokouksessa elokuun lopussa 1917 käytiin kiivasta keskustelua siitä, mikä lopulta oli sosialidemokraattien vastuu esim. huonosta elintarviketilanteesta, ja kannattiko työväenliikkeen edustajien enää osallistua kuntiin perustettujen elintarvikelautakuntien työskentelyyn, ellei tuottajapuolelta saada vakuuksia varastojen saamisesta jakeluun. Muutamat piirikokousedustajat epäilivät puheenvuoroissaan yleensäkin ”koko vaalipelleilyn” hyötyä, ja olivat kallistumassa ”suoraan, mutta järjestäytyneeseen pakotustoimintaan, kun leipää oli saatava tässä ja nyt”. Näiden mielipiteiden kannatus piirikokouksessa oli kuitenkin pieni. Asiaa koskeneen ponsilauselman käsittelyssä heidän esityksensä kaatui äänestyksessä 4 - 32, mikä merkitsi elintarvikelautakunnissa edelleen toimimista ja luottamusta kansanvaltaisiin menettelytapoihin.

Valtalaki

Heinäkuussa 1917 Suomen eduskunnassa hyväksyttiin SDP:n sekä porvarillisten puolueiden (nuorsuomalaiset, suomalaiset ja RKP) ja maalaisliiton itsenäisyysmiesten ajama ns. valtalaki. Sen mukaan eduskunta julistautui korkeimman vallan haltijaksi, tosin ulkopoliittikka ja sotilaskysymykset jäivät Venäjän hallintoon. Ennen lain hyväksymistä se piti julistaa kiireelliseksi. Se tapahtui äänin 165 - 27.

Lopullisesti valtalaki hyväksyttiin eduskunnassa 18.7.1917 äänin 135 - 55. Ehdotuksen hyväksymisen jälkeen nuorsuomalaisen puolueen kansanedustaja Lucina Hagman pyysi puheenvuoron:

- Minä rohkenisin pyytää, että puhemies pyytäisi eduskuntaa yhtymään eläköön-huutoon vapaalle Suomelle.

Puhemies nousi seisomaan ja sanoi:

- Edustaja Hagmanin ehdotuksen mukaisesti pyydän eduskuntaa kohottamaan eläköön-huudon vapaalle Suomelle.

Eduskunnan pöytäkirjaan merkittiin, että edustajat yhtyivät voimakkaasti tähän kunnianosoitukseen.

Valtalaki päätettiin lähettää Venäjän väliaikaisen hallituksen vahvistettavaksi. Väliaikainen hallitus ei hyväksynyt valtalakia. Se oli väliaikaisen hallituksen mielestä liian suuri askel eduskunnan vallan lisäämisessä. Siksi Venäjän väliaikainen hallitus myös hajotti Suomen eduskunnan. Valtalakia vastustaneet porvarit olivat helpottuneita, kun sen voimaantulo saatiin estettyä. Sosiaalidemokraatit pitivät valtalain kaatumista taantumuksellisen porvariston petoksena, joka oli pantu toimeen yhteisymmärryksessä väliaikaisen hallituksen kanssa. Sosiaalidemokraatit olivat katkeria oikeiston ”selkään puukotuksesta” sekä Suomen ja Venäjän taantumuksellisten voimien liittoutumisesta. Katkeruuden mahdollinen riistäytyminen sisällissodaksi oli kuultu täysistunnon välihuutona jo valtalain ratkaisevassa keskustelussa. Kokoomuspuoleen edustaja, rovasti Vilhelmi Malmivaara oli kysynyt puheensa:

- Täytyy kysyä itseltänsä ja yhä uudelleen kysyä, mitä seuraa, jos tämä laki tulee hylätyksi? Silloin salin vasemmalta reunalta sosialidemokraattien joukosta oli kuulunut huuto:
 - Sisällinen sota!

”Valtalaki oli ensimmäinen itsenäisyysjulistus”

Väinö Linna on arvioinut valtalain merkitystä Kansan Lehden haastattelussa.

- Olen lukenut aika tavalla historiaa, mutta vasta eduskunnan pöytäkirjoista, siis alkupe-
räislähteistä, minä löysin koko sen ongelmavyöhydin, joka liittyy valtalakikysymykseen.
- Valtalaki oli ensimmäinen itsenäisyysjulistus sekä uusi demokraattinen hallitusmuoto.
Sosialistit ajoivat sillä monia tavoitteita, ja voidaan sanoa, että siihen sisältyi sosialistien
koko parlamentaarinen ohjelma. Se on otettava huomioon kun arvioidaan tämän oh-
jelman torpedoimisen merkitystä ja sen vaikutusta työväestön mielialoihin ja myöhem-
pään käytökseen.

Suojeluskuntien ja punakaartien perustaminen

Maaliskuun 1917 vallankumouksen jälkeen Suomessa ei ollut enää kunnollista järjestys-
valtaa. Maahan jääneet venäläiset joukot hulinoivat ja saivat mukaansa joitakin punaisia
suomalaisia. Jatkuvat mellakat ja väkivalta saivat niin porvarillisen Suomen kuin työväestön
perustamaan omia järjestyskaartejaan. Ne olivat perusta tuleville sotajoukoille, valko- ja
punakaartille.

Suojeluskunnat

Varsinais-Suomessa ja Satakunnassa maanviljelijät alkoivat perustaa maatalouslakkojen
vuoksi järjestyskuntia. Ensimmäiset huhti- ja toukokuussa perustetut suojeluskunnat olivat
tilapäisiä muodostelmia, mutta syksyllä 1917 suojeluskuntaliikkeen luonne muuttui mer-
kittävästi rivien tiivistyessä. Tuolloin yhä useammissa pitäjissä kansalais- ja kuntakokoukset
perustivat julkisia suojeluskuntia, joilla oli vakinaiset toimihenkilöt ja säännöt. Suojelus-
kuntiin voitiin niiden sääntöjen mukaan ottaa miehiä, joiden ”uskollisuuteen laillista yh-
teiskuntajärjestystä kohtaan voitiin luottaa”. Korkeat viranomaiset suhtautuivat suopeasti
suojeluskuntiin. Senaattorit ja kuvernöörit suosivat suojeluskuntia, koska toivoivat niistä
tukea horjuvalle järjestysvallalle.

Rivien tiivistymisen ja suojeluskuntajärjestöjen määrän kasvun taustalla oli työväenkaartien
kanssa käyty kilpajuoksu. Taloudelliset, yhteiskunnalliset ja poliittiset vastakohtaisuudet ja-
koivat kansan kahtia, mitä sanomalehdistön levittämät uhkakuvat jyrkensivät. Porvarillis-
ten lehtien mukaan sosiaalidemokraatit olivat luokkavihaa lietsoessaan vastuussa anarkian
leviämisestä. Sosiaalidemokraattiset lehdet puolestaan korostivat, että suomalaisten kapita-
listien harjoittama riisto oli aiheuttanut luokkataistelun kärjistymisen ja vienyt työväestön
nälkäkuoleman partaalle, josta ei selvittäisi ilman radikaaleja muutoksia. Levottomat olot
johtivat varustautumiseen ja järjestysjoukkojen vastakohtaisuuksien kasvuun. Oma tärkeä
osansa tässä kahtiajakautumisen kurimuksessa oli suojeluskuntaliikkeen saama puoliviral-
linen asema.

Kaarlo Saarenheimo kirjoittaa omakohtaisiin kokemuksiinsa perustuen suojeluskuntien
perustamisesta Satakuntaan:

- Nämä levottomuutta herättävät ilmiöt pakottivat Satakunnankin ryhtymään yhtenä-
iseen ja päämäärästään tietoiseen puolustusliittoon. Ensimmäiset tätä tarkoittavat ns.
järjestys- eli suojeluskunnat perustettiin Satakunnassa elokuun alkupuolella 1917.
Niiden jäsenet jakaantuivat kolmeen luokkaan: ensimmäinen oli lentäväosasto, joka

tarpeen vaatiessa oli milloin hyvänsä valmis lähtemään kotiseutunsa ulkopuolellekin.
Näiden osastojen toiminnalla estettiin useat kerrat maatyöläisten lakkojen johdosta
syntyneillä syytettyjen vapauttaminen ja käräjärauhan loukkaaminen. Toisen luokan
jäsenten tehtävänä oli huolehtia järjestyksen säilymisestä kotipaikallaan ja kolmas osa
toimi kannattava osana.

Harjoituksia pidettiin edelleen. Esimerkiksi Porissa suojeluskunta harjoitteli Palokunnanta-
lolla omassa huoneistossaan. Kaarlo Saarenheimon mukaan koko rauhattoman syksyn ajan
suojeluskunnalla oli yövartiosto, joka levottomuuksien sattuessa oli valmis lähtemään liik-
keelle. Tämän avuksi perustettiin lokakuussa kaupunkiin yksityisten kustannuksella puo-
leensataan nouseva vakinainen suojeluskunta omine kasarmeineen. Tämä oli kantajoukko
sille suojeluskuntien yhtymälle, josta sittemmin valkoisten Porin Rykmentti kehittyi.

Syksyllä Satakunnan suojeluskuntien tehtäväksi määritettiin ”olla viranomaisten apuna
yleisen järjestyksen ylläpidossa ja varjella kansalaisten henkeä ja omaisuutta sekä yleistä
työrauhaa lain säätämän itsepuolustusosoikeuden rajojen sisäpuolella”. Satakunnassa maata-
loustuottajayhdistysten ja järjestyskuntien (tulevien suojeluskuntien) perustaminen kulki
käsi kädessä. Marjaana Perttulan mukaan oli mielenkiintoista, kuinka vahvasti Satakunnan
tuottajajärjestön johto oli mukana suojeluskunnissa. Miten sitten maataloustuottajien jär-
jestö tuki suojeluskuntien perustamista? Marjaana Perttula kirjoittaa:

- Suojeluskuntien historian mukaan Satakunnan kukin maataloustuottajain yhdistys teki
herätystyötä omassa keskuudessaan: ”Niiden mieslukuisesta jäsenistöstä oli saatavissa
riittävästi väkeä järjestyskuntiin, esimerkiksi erääseen paikallisyhdistykseen kuului yli
800 henkeä, joukossa torppareita ja renkimiehiäkin. Kun lisäksi tarkoituserät olivat
lailliset ja toiminta julkista, ei mikään pannut miehiä epäröimään jäseneksi liittymistä.
Käyttövaroja hankittiin osaksi kannatusmaksuina, osaksi lahjoituksina. Niillä peitettiin
juoksevat menot ja suoritettiin pieniä aseostoja. Syyskuulle tultaessa Satakunnan järjes-
tyskunnat olivat kiinteimmin organisoidut suojelukunnat koko maassa, ja ne syntyivät
ilman ulkoapäin saatuja vaikutteita.”

Vuoden 1918 alkuun mennessä jokaisessa Satakunnan kunnassa oli oma porvarillinen jär-
jestyskunta tai suojeluskunta. Tosin Kankaanpäässä (valkoisten keskuspaikka) ja muissa
Pohjois-Satakunnan kunnissa suojeluskuntien toiminta ei ollut vireää.

Harjavaltaan perustettiin Suomen ensimmäinen suojeluskunta

Talojen isännät olivat perustaneet jo 17.4.1917 Harjavaltaan ns. Metsäpalokunta -nimisen
järjestyskunnan, jonka tehtäväksi tuli työrauhan ja yhteiskuntarauhan turvaaminen. Perus-
tamiskokouksessa siihen liittyi 30 miestä. Koko kevään jatkuneet maatalouslakot ja muut
levottomuudet olivat perustamisen syynä.

Harjavallan metsäpalokunta oli ilmeisesti koko Suomen ensimmäinen suojeluskunta. Har-
javallan historiassa Vesa Vartiainen kirjoittaa:

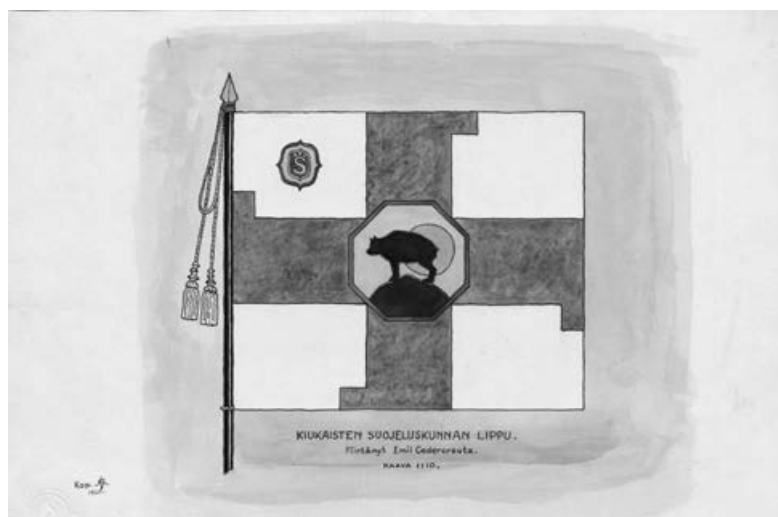
- Heinäkuussa ns. metsäpalokunta otti haltuunsa paikallisen puhelinkeskuksen sekä aset-
ti maanteille ja työpaikoille vartijoita. Kun Harjavallan maa- ja sekatyöväenostaston lak-
kolaiset häiritsivät työntekoa pelloilla, metsäpalokuntalaiset seurasivat perässä ja estivät
lakkolaisten yritykset.

Postikortti vuodelta 1918.
Nainen kulkee käsikynkkää
suojeluskuntalaisen kanssa.

Ikaalislaisia suojeluskuntalaisia vuodelta 1917.

Kiukaisten suojeluskunnan lippu.

Punakaartit

Työväestön parissa nähtiin suojeluskuntien suojelevan ennemminkin porvareiden ja maanomistajien omaisuutta kuin pitävän kurissa maassa rettelöiviä venäläisiä sotilaita. Suojeluskuntien perustamisen myötä vaatimukset omien kaartien ja järjestysmiehistöjen perustamisesta lisääntyivät. *Työmies-lehti* otti kantaa 20.8.1917 suojeluskuntien perustamiseen ensimmäistä kertaa kertoen, että porvarikaarteja perustettiin ympäri maata. Se kirjoitti asiasta uudelleen 23.8.1917 todeten, että ”porvarikaartit ovat valmiina hyökkäämään työväestön kimppuun”. Kirjoitus poltti sillat osapuolten väliltä ja siitä eteenpäin yhteistyö järjestyksen palauttamiseksi oli mahdotonta.

Samalla tavalla *Sosialidemokraatti -lehdessä* 28.10.1917 perusteltiin oikeutusta perustaa punakaarteja otsikolla ”Lahtarikaartit ja työväen järjestysjoukot”.

Lahtarikaartit ja työväen järjestysjoukot

Kun työväenluokka näkee, että heidän kaulansa varalle hiotaan aseita, ei se voi välinpitämättömänä katsella riistäjäänsä hommia. Työläisellä on myöskin suojeltavaa. Sen täytyy suojella itseään ja perhettään, nälkäkuolemaakin vastaan. Mutta ei ainoastaan persoonallinen suojelus ole kysymyksessä, vaan köyhälistöluokan täytyy samalla suojella yhdistymis- ja kokoontumisvapauttaan. Sen täytyy suojella työtaisteluvapautta ja kaikkia työväenluokalle saavutettuja ja vasta saavutettavia oikeuksia. Tästä syystä työväenluokka asettaa omat järjestysjoukkueensa.

Esimerkiksi Porissa punakaarti piti ahkeria sisä ja ulkoharjoituksia työväentalolla ja sen pihalla.

Työväenkaarteilla oli yleisen järjestyksen ylläpitoon tähtäävä rooli, mutta ne olivat myös uusi vaihtoehto vasemmiston valta-aseman turvaamiseksi ja palauttamiseksi. Sosiaalidemokraattien puolueenvosto laati julistuksen 30.10.1918. Julistuksen mukaan punakaartit oli saatava nopeasti kuntoon, sillä vain yhtenäinen esiintyminen saattoi enää pelastaa työväestön nälästä ja porvarien kynsistä. Puolueen johdon mielestä työväenliike oli valmistautumaton tuleviin tapahtumiin. Siksi kaartien perustamista ja työväenliikkeen varustautumista pidettiin tärkeänä. Puoluesihteri Matti Turkian mukaan työväestöllä ei ollut mahdollisuutta saavuttaa tavoitteitaan sovinnolla. Tämän vuoksi sen oli radikalisoituttava ja kaarteja oli perustettava.

Lokakuun lopusta lähtien ja marraskuun 1917 suurlakon aikana kaarteja perustettiin runsaasti, niiden lukumäärä oli lakon jälkeen koko maassa noin 350. Työväenkaartien kokonaisvahvuus oli vuoden 1917 lopussa noin 30 000 - 35 000 miestä, ja tuolloin, sisäpoliittisen ilmapiiirin jyrkennyttyä punakaartien merkitys oli vahvistumassa. Aseita kaartit saivat lähinnä venäläisiltä

Satakunnassa oli Pohjois-Satakunnan kuntia lukuun ottamatta muissa kunnissa vuoden 1918 alkuun mennessä oma punakaarti.

Kauvatsan punakaartilaisia.

Lokakuun 1917 eduskuntavaalit

Kun sosialidemokraattienemmistöinen eduskunta väliaikaisen hallituksen päätöksellä valtalain hyväksymisen jälkeen oli hajotettu ja määrätty uudet vaalit lokakuulle 1917. Näihin vaaleihin porvarilliset puolueet mielihyvin suostuivat, jotta saisivat kumotuksi sosialistien enemmistön eduskunnassa.

Arvo Tuomisen mukaan eduskunnan hajottaminen vuonna 1917 venäläiseen virkavaltaan ja sotaväkeen turvautumalla oli seurauksiltaan paljon merkityksellisempi kuin jälkeinpäin on ymmärretty. Arvo Tuominen kirjoittaa:

- Pettymys ja katkeruus, joka työläisten keskuudessa oli kaikkialla vallalla, ei näkynyt yhtä voimakkaana painetussa sanassa kuin se oli todellisuudessa. Tämä johtui siitä, että samanaikaisesti käytiin vaalitaistelua. Siksi koetti hoiperteleva puoluejohto estää katkeruuden purkausten pääsemistä näkyviin ja siksi työväen sanomalehdistö ja puhujat koettivat muuttaa pettymyksen ja katkeruuden optimismiksi: ”Älkää surko, me valtaamme uusissakin vaaleissa enemmistön!”
- Kaikesta optimismin lietsonnasta huolimatta lähtö uuteen vaalitaisteluun oli monilla paikkakunnilla työväestön keskuudessa hyvin vastahakoista ja vaikeata. Muistan hyvin, kuinka monet minunkin tuttavapiiriini kuuluneista sanoivat: ”Mitä kannattaa, vaikkapa saisimmekin enemmistön, kyllä porvaristo jälleen löytää jonkin vieraan vallan satraapin sotajoukkoineen ja hajottaa eduskunnan. Elleivät enää voisi käyttää venäläisiä, löytävät kyllä jonkin muun ulkovallan. Ei, kyllä meilläkin pitäisi olla jotain kättä pitempää, sillä jos me vain tuijotamme ja uskomme tuohon eduskuntaan ja sen kaikki voipaisuuteen, jääme vastaisuudessa junan alle”.
- Pettymys varsinkin meidän nuorten sosialistien joukossa oli niin täydellinen kuin olla saattaa. Minäkin olin kuin rakastettunsa pettämä nuorukainen, jonka usko rakkauteen yleensäkin oli pahasti järkkynyt. Katkeruuteni kohdistui lähinnä porvaristoon, jota pidimme petturina.
- On muistettava, että tuolloin, keväällä ja kesällä 1917, jolloin vuosisataiset kahleet näyttivät murtuvan ja jolloin tulevaisuus loisti ruusunhohteisena, kaikki, en suinkaan vain minä, vaan kokonaiset suuret kansalaisryhmät elivät yliherkässä mielentilassa, suurten toiveitten ja odotusten lumoissa. Sellaisissa oloissa myös pettymys voi aiheuttaa paljon syvempiä jälkiä kuin vastaavanlainen asia normaalina aikana.

Kampanjointi lokakuun eduskuntavaaleissa oli kovaa. Ihmisten peloilla ja ongelmilla suorastaan mässäiltiin. Pertti Haapalan mukaan, kun porvarilliset puolueet onnistuivat luomaan yhteisen vaaliliiton ”anarkiaa” vastaan, vastakkainasettelu syveni paitsi kielenkäytön myös tulevaisuuden vaihtoehtojen osalta. Pertti Haapala kirjoittaa:

- Kumpikin puoli syytti toista petoksesta eli turvautumisesta ulkomaiseen apuun. Vasemmisto syytti porvaripuolueita siitä, että ne olivat liittoutuneet Venäjän väliaikaisen hallituksen kanssa ja yrittivät näin estää yhteiskunnalliset uudistukset. Tämän vuoksi bolsevikit olivat luonnollinen kumppani työväestölle. Bolsevikit olivat myös Venäjällä ainoa poliittinen voima, joka ilmoitti tukevansa Suomen itsenäisyyttä. Suomen sosiaalidemokraatit uskoivat aidosti voivansa yhdistää kaksi isoa tavoitetta: kansallisen itse-

Arvo Tuominen

näisyyden ja sosialismin, joka tarkoitti epäselvästi määriteltä ”kansan valtaa”. Porvarillisille puolueille tämä yhdistelmä näytti johtavan katastrofiin. Siksi oli tärkeintä välttää vallankumous, tarvittaessa venäläisten tai saksalaisten avulla.

Sosialistien äänimäärä vaaleissa kasvoi, mutta sosialidemokraatit menettivät enemmistönsä eduskunnassa ja saivat 92 paikkaa. SDP oli kärsinyt vaalitappion ja menettänyt ehdottoman enemmistön eduskunnassa ja porvarikoalitio sai eduskuntaan enemmistön. Tilanne turhautti sosialistijohtajia ja heidän tukijoitaan, mikä madalsi kynnystä etsiä ratkaisuja poliittisella paineella eli massamielenosoituksilla. Pettymys työväestön keskuudessa oli valtava ja suoran, aseellisen toiminnan kannattajien määrä joukkojen keskuudessa kasvoi. Valtiovalta oli nyt porvariston hallussa. SDP julkaisi marraskuussa 1917 ns. ”Me vaadimme”-ohjelman. Siinä vaadittiin eduskuntaa saattamaan voimaan valtalain, ryhtymään uudistamaan virkamieskuntaa ja oikeuslaitosta, uuden senaatin eroamista, torpparien vapauttamista isäntien vallasta sekä kahdeksan tunnin työaikalain ja kunnallislakien vahvistamista.

Jälkeinpäin Arvo Tuominen on pohtinut, millä tavalla eduskunta, jossa työväestöllä olisi ollut enemmistö, olisi suhtautunut marraskuun Venäjällä valtaan päässeeseen bolsevikihallitukseen.

Arvo Tuominen kirjoittaa:

- Olisiko jo tässä vaiheessa heikoksi ja hoipertelevaksi osoittautunut sosialidemokraattien puolue ja sen johto voinut jatkuvasti pitää kiinni hyväksytystä valtalasta? Olisiko se pitänyt kiinni Suomen täydellisestä suvereniteetista, vai olisiko se kuunnellen juuri sinä aikana niin kauniilta sointuvia seireeninlauluja (”kansat todella voivat olla vapaita ja itsenäisiä vain kuulumalla suureen neuvostokansojen liittoon”) antautunut silloisen bolsevikihallituksen kanssa niin läheiseen yhteistyöhön, että kansan vapaus ja maan itsenäisyys olisi menetetty? Sellainen mahdollisuus olisi ollut olemassa, ja Suomen kansalle, ennen muuta työväenluokalle, se olisi merkinnyt vieläkin suurempia kärsimyksiä kuin ne, joita se joutui kärsimään eduskunnan hajotusta seuranneina lähikuukausina ja vuosina. Nyt kuljetun tien me tunnemme ja tiedämme; se on ollut raskas ja verinen, mutta toista tietä kuljettaessa se olisi saattanut olla vieläkin raskaampi.

Satakunnassa ”Tää on viimeinen taisto” -ilmapiiiri

Satakunnassa vaalien alla mielialat elintarvikepulan kourissa elävän vähäväkisen väen piirissä edelleen kiihtyivät. Harri Kivenmaa arvioi tilannetta seuraavasti:

- Tilanteen vakavuus ja tietynlainen ”tää on viimeinen taisto” -ilmapiiiri piirikokouksen lokakuun vaaleja koskevissa päätöksissä kuitenkin heijastui. Vaaliagitaatioon päätettiin uhrata varoja kolminkertainen määrä edellisiin vaaleihin verrattuna. Myös Eetu Salin, joka oli vuoden 1909 jälkeen, kuunneltuaan piirikokouksessa voimakasta kritiikkiä juomatavoistaan edustajantoimen hoidon yhteydessä, ehdottomasti kieltäytynyt ehdokkuudesta, suostui nyt asetettavaksi ehdokkaaksi ja kaikkia kunnallisjärjestöjä kehoitettiin vakavasti ”tekemään kaikkensa vaalivoiton turvaamiseksi niin varojen kuin agitatsiooninkin osalta.”

Sosialidemokraattien äänimäärä Satakunnassa nousi 1916 vaalien 42.601:sta 45.174:än. Äänimäärän lisäyksestä huolimatta sosialidemokraattien paikkamäärä putosi kahdestatoista yhdeksään. Tämä johtui vaalipiirin väestömuutoksen vuoksi tapahtuneesta paikkamäärän putoamisesta.

Suurlakko 1917 oli työväen joukkovoiman esiinmarssi

Pietarissa bolševikit tekivät Leninin johdolla vallankaappauksen 7.11.1917 (venäläisen kalenterin mukaan 7.10.1917, siksi sitä kutsutaan ”Lokakuun vallankumoukseksi”). Bolševikit eivät kohdanneet suurta vastarintaa, ja väliaikainen hallitus joutui vetäytymään puolustus-aseisiin keisarin Talvipalatsiin. Illalla bolševikit valtasivat Talvipalatsin muutamassa tunnissa ja hallituksen ministerit vangittiin.

Entistä painokkaammin Eetu Salin jatkoi rauhanomaisen yhteiskunnallisen reformityön puolesta puhumista. Eduskuntapuheissaan Venäjän vallankumouksen jälkeen Eetu Salin mm. totesi:

- Minua pelottaa, pelottaa, koska meidän vaatimuksiamme kohdellaan yhä samalla kylmäkiskoisuudella kuin tähänkin asti, niin että joukoilta menee yhä enemmän luottamus tähän eduskuntatyöhön. Yhä enemmän ne muuttuvat anarkistisiksi, yhä enemmän ilmenee anarkistisia ilmiöitä maassamme...
- Me olemme teille kauan aikaa huomauttaneet, että ellette te myönny köyhälistöluokan välttämättömiin ja oikeutettuihin vaatimuksiin, niin Suomen työväenluokka saattaa hylätä parlamentaariset taistelutavat ja siirtyä anarkian teille, ryhtyä luottamaan anarkian menettelytapoihin.

Hannu Soikkasen mielestä Salinin puheet saattoi tulkita myös tehokkaaksi propagandaksi sosialidemokraattien ehdotusten puolesta ja pakotteeksi tähän suuntaan. Soikkanen kuitenkin painottaa, että puheet eivät olleet Salinin osalta vain taktiikkaa, vaan hän oli todella periaatteessa sitä mieltä, mitä hän sanoi julkisesti olevansa. Toisaalta Salinin puheet tulkittiin myös uhkaukseksi. Itse asiassa niissä oli kuitenkin kyse Salinin huolestumisesta ja aidosta varoittamisesta. Suomen työväki aloitti suurlakon 14.11.1917, jonka tavoitteena olivat mm. valtalain, kahdeksan tunnin työaikalain ja kunnallislakien pikainen hyväksyminen ja toimeenpano. Lisäksi työväestölle oli tärkeää vallankumouksen leviäminen.

Eduskunnassa käytiin neuvotteluja suurlakon aiheuttaman jännittyneen tilanteen laukaisemiseksi.

Maalaisliiton Santeri Alkio esitti 15.11.1917 kompromissiratkaisuna, että eduskunta ottaisi toistaiseksi korkeimman vallan haltuunsa. Ehdotus hyväksyttiin äänin 127 - 68. Käytännössä tämä tarkoitti heinäkuussa Venäjän väliaikaisen hallituksen hylkäämän valtalain hyväksymistä. Nyt kukaan ei esittänyt eduskunnassa valtalain hyväksymisen vuoksi eläköön-huutoa vapaalle isänmaalle. Jokunen hyvä huuto kuului, mutta kuusi edustajaa esitti vastalauseen päätöksen johdosta. Perusteena heillä oli, että päätös oli perustuslain vastainen. Vakaumuksellinen parlamentaarikko Eetu Salin oli aiemmin viitannut tähän ongelmaan ja lainannut Saksan rautakansleri Bismarckin sanoja:

- Nyt on näin tehtävä. Selittääkää sitten te juristit se myöhemmin lailliseksi.

Eduskunta hyväksyi 17.11.1917 alun perin sosialidemokraattien vaaleja varten esittämän ”Me vaadimme” -julistuksen, joka sisälsi vaatimuksen kahdeksan tunnin työpäivästä ja kunnallislakiuudistuksesta. Näiden lakien hyväksymisestä huolimatta suurlakko jatkui vielä muutaman päivän, sillä työväki vaati myös parempia palkkoja.

Suurlakko kesti kuusi päivää. Sen aikana punaiset murhasivat koko maassa 19 henkilöä. Suurlakko loppui 19.11.kello 24.00. Lakon virallinen loppuminen ei kuitenkaan käytännössä lopettanut levottomuuksia kaikkialla. Punakaartien omavaltaiset kotietsinnät, kuulustelut ja väkivaltaisuuudet jatkuivat paikoin vielä päivien ajan.

Suurlakon aikaan sosialidemokraatit alkoivat jakaantua kahtia. Osa halusi ottaa vallan aseellisen vallankumouksen avulla ja osa halusi edetä maltillisesti muuttamalla eduskunnassa lakeja. Työväestön keskuudessa vahvistui mieliala, että juuri joukkovoimalla ja mielenosoituksilla lait saatiin aikaan. Lakon aikana sosialistit itse asiassa olivat jo päättäneet ottaa vallan. Yöllä 16.11.1917 Vallankumouksellinen keskusneuvosto päätti äänin 14 - 11 toteuttaa vallankumouksen Suomessa. Aamulla neuvosto kokoontui uudelleen ja perui vallankumouspäätöksen äänestystuloksella 13 - 12.

”Suurlakko ei ollut lakko, vaan aseellinen vallankumous”

Lasse Lehtisen mukaan Väinö Tanner on myöhemmin pohtinut, että ”jos vallankumouksellinen osa maan työväkeä olisi tuolloin ottanut käsiinsä vallan, siinä olisi onnistuttu paremmin kuin tammikuun 1918 lopulla”. Tammikuussa porvaristo saatuaan suurlakosta riittävän varoituksen, oli jo paremmin varustautunut. Myös vallankumouksen innokas kannattaja Otto Wille Kuusinen taipui lakon lopettamiseen. Myöhemmin Kuusinen on pitänyt suurlakon lopettamista ja vallankumouksen aloittamisesta luopumista ”historiallisena virheenään”. Otto Wille Kuusinen kirjoittaa:

- Suurlakon aikana köyhälistön kiihko ja taistelun halu olivat korkealla. Vielä tärkeämpää oli, että venäläiset sotilaat olisivat silloin kyenneet antamaan apua paremmin kuin talvella 1918.

Suurlakon lopettamista kiirehti myös se, että kurittomien ja kaikesta lakon ja puoleen johdosta piittaamattomien huligaanijoukkojen tihutyöt alkoivat käydä pelottaviksi. Suurlakkokomitean sitä vaatimusta, että oli muodostettava työväenhallitus, ei ollut toteutettu. Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä lupasi esittää hallituksen jäsenten ehdokaslistan, ja se tyydytti sillä kertaa lakkolaisia. Tämän

Suurlakko Helsingissä.

hallituksen salkuttomaksi jäseneksi ehdotettiin Eetu Salinia. Porvarit esittivät oman listansa, jossa pääministerinä oli P. E. Svinhufvud. Porvarien lista sai eduskunnassa äänten enemmistön, ja Suomi sai porvarien muodostaman hallituksen.

Oskari Tokoi on kirjoittanut suurlakon ajoista muistelmissaan.

- Se ei kuitenkaan ollut lakko sanan oikeassa merkityksessä, vaan aseellinen nousu ja vallankumous, kuten Eetu Salin siitä aivan oikein sanoi nähdessään punakaartilaisen kiväärin kanssa vartioivan Senaatintaloa. Aseelliset punakaartilaiset hävittivät Saksan niemen poliisikoulun, ja aseelliset huligaanijoukot, jotka eivät olleet edes punakaartilaisia eivätkä toimineet minkään järjestön alaisina, saivat tilaisuuden panna toimeen

murhia ja tihutöitä eri osissa maata, murskaten siten pohjan työväen oikeutetuiltakin vaatimuksilta ja nostattaen yleistä mielipidettä työväkeä vastaan.

Lenin.

Eetu Salin suurlakon lopettajana

Eduskunnan päätösten jälkeen suurlakon johto koetti saada lakon loppumaan. Maltilliset työväenjohtajat halusivat lopettaa suurlakon, koska sen tärkeimmät tavoitteet oli saavutettu. Lakon lopettamisesta järjestettiin suuri kokous Helsingin työväentalolla. Yrjö Sirola, yksi lakon johtajista on kertonut, miten pelottavaa oli seistä kiihtyneiden lakkolaisten edessä, jotka yhtämittaa keskeyttivät puhujan ja leimasivat tämän työväen petturiksi.

- Kuula kalloon johtajille! huudettiin. Ja puhujaa kohti suunnattiin revolveri tehostamaan huutoa hämärässä salissa, Yrjö Sirola on kertonut.

Suurlakon lopettamisessa Eetu Salin toimi ratkaisevassa roolissa. Kokouksessa hän piti pitkän ja kiihkeän puheen. Itse lakon lopettamisen Eetu Salin teki rohkeasti ja ripeästi. Kokouksessa paikalla ollut Otto Nieminen on muistellut lakon lopettamiskokousta:

- Työläiset olivat kiihtyneitä ja vastustivat lakon lopettamista. Kun johto esitti, että lakko lopetetaan, huusi enemmistö salista: ”Ei, ei!” Kun puheenjohtaja yritti saada kokousta rauhoittumaan, vastustus vain kiihtyi. Silloin Eetu Salin juoksi lavalle ja pyysi hiljaisuutta. Hiljaisuus tulikin. Eetu tunnettiin ja haluttiin kuulla, mitä hänellä on sanottavaa. Salin ehdotti seuraavan päätöslauseen: ”Suurlakko lopetetaan, mutta vallankumous jatkuu.” Salista kuului: ”Hyvä ja oikein!” Tämän jälkeen Salin otti puheenjohtajalta nuijan, löi pöytään, ja sillä iskulla lakko lopetettiin.

Suurlakko Satakunnassa

Porissa viimeinen lakkopäivä oli rauhaton

Poriin tieto suurlakosta saatiin heti yöllä 13.11.1917. Rosenlewin konepajalla työt lopetettiin heti yöllä. Työväen järjestyskaarti otti koko kaupungin hallintaansa ja miehitti puhelinlaitoksen sekä kielsi yksityiset puhelut. Järjestyspartiot alkoivat kiertää porvarien taloissa etsimässä aseita. Päivän mittaan lopetettiin postin, pankkien ja liikkeiden, konttoreiden ja myös koulujen toiminta.

Paavo Forssell on muistellut suurlakon tunnelmia Porissa:

- Eletään vuotta 1917 Porin kaupungissa. Suurlakko on juuri alkanut ja työläiset ovat lähteneet liikkeelle. Heidän askeleensa johtavat kauppatorille, missä Eetu Salinin pitäisi puhua. Eikä siinä tarvitsekaan kauan odottaa kun hän on jo korokkeella ja puhuu, selostaa tilannetta. Ihmisiä tulee yhä lisää tuhatmäärin, joukossa myös venäläisiä sotilaita ja upseereja. Mutta venäläinen päällystö on jo riisuttu aseista ja olkaimet ovat poissa. Sotilaat ja työläiset pitävät järjestystä ja kansanjoukko kuuntelee tarkkaavaisesti, mitä Salinilla on sanomista. Monta kertaa hänelle hurrataan ja käten taputukset raikuvat, onhan hän Suomen vanhimpia työväenliikkeen johtajia, joka ei ole koskaan horjunut eikä pettänyt työväenliikettä.

Porissa suurlakko lopetettiin 19.11.1917 klo 16.00, jolloin palattiin töihin. Porin työväenyhdistyksen historiikissa Aarne Seppälä toteaa, että ”koska tieto suurlakon lopettamisesta oli tiedossa jo päivää ennen, se aiheutti tietynlaista turhautuneisuutta”. Aarne Seppälä kirjoittaa:

- Ehkä juuri siksi viimeinen lakkopäivä oli Porissa rauhaton. Kaupungilla liikkui huhuja suojeluskuntalaisten salaisista kokouksista ja suunnitelmista. Järjestyskaartin partiot kiertelivät kaupungilla ja pidättivät parisen kymmentä ihmistä, joista suurin osa oli Porin suojeluskuntaan kuuluvia. Päivän mittaan heidät vapautettiin.
- Järjestys säilyi Porissa koko lakon ajan hyvänä. Se katsottiin yleisesti sosialidemokraattisen kunnallisen järjestön ansioksi ja siksi kaupunginvaltuusto myönsi sille lakonaikaisista toimista kulujen korvaamiseksi 1 500 markkaa.

Eetu Salin.

Eduskunta.

Eduskunta ottanut käsiinsä korkeimman vallan, vahvistanut kunnallislait, kunnallisen vaalilain ja 8-tunnin työpäivälain.

Sosialidemokraatti 20.11.1917

”Suurlakko on päättynyt”

Sosialidemokraatti -lehdessä uutisoitiin 20.11.1917 suurlakon päättymisestä.

Suurlakko on päättynyt

Eilen sunnuntaina saapui Poriin Helsingissä toimineen Työväen Vallankumouksellisen Keskusneuvoston julistus ja päätös Suomen työläisille, jossa kehoitettiin suurlakko lopettamaan ja tyytymään niihin saavutuksiin, jotka oli aikaansaatu. Kun suurlakko nyt on julistettu päättyneeksi mm. Helsingissä ja vaaditut takeet saatu, niin on Porin työväenneuvosto yksimielisenä käsityksensä päättänyt lausua, että suurlakko Porissa lopetetaan tänään maanantaina klo 4 iltapäivällä ja että työhön voidaan ryhtyä vielä tänä iltana.

Työläistoverit! Saavutukset, jotka työväen suurlakkotaistelulla ovat saavutetut, ovat huomattavan suuret. Eduskunta on ottanut korkeimman vallan käsiinsä, joten kuninkaat ja keisarit ovat Suomestakin kaatuneet ja valta on siirtynyt kansalle kansaneduskunnan kautta. Kunnallisessa elämässä on kansa saanut tahtonsa kuuluville, 8- tunnin työpäivälaki on vahvistettu.

Porissa on suurlakko sujunut rauhallisesti, erinäisiä yksityisiä ilmiöitä lukuun ottamatta, jotka eivät kuitenkaan sanottavaa häiriötä ole aikaansaaneet. Kun suurlakko, tämä työväen voimannäyte, nyt päättyy, kehoitamme kaikkia työläisiä rauhallisesti ryhtymään jokapäiväisiin toimiinsa. Työväenluokan arvo vaatii rauhan, järjestyksen ja kurin ehdotonta säilyttämistä. Yksityiset väkivallantyytöt ovat pidettävät rikoksina vallankumouksellista järjestystä ja työväenluokkaa vastaan.

Pori. 17.11.1917. Porin Työväen Neuvosto.

Ulvilassa työväestön vaatimuksiin suostuttiin

Ulvilassa suurlakko ei sujunut aivan rauhallisesti. Friitalassa ja Harjunpäässä punakaartit harjoittelivat lähes julkisesti. Pieniä yhteenottoja sattui suojeluskuntalaisten ja punakaartin kanssa koko ajan.

Tuomas Salminen on tutkinut vuosien 1917 - 1918 tapahtumia Ulvilassa. Lehtihaastatteluisa hän on kertonut:

- Eräillä tiloilla esimerkiksi Ulvilan Isokartanossa 8 -tuntiseen työpäivään suostuttiin. Kun suurimmassa osassa taloja uutta työaikaa vastustettiin, seurauksena oli lakkoja. Esimerkiksi Sunniemen kartanossa lakko johti vakavaan selkkaukseen. Lakkolaisia tunkeutui kartanon kiviinavettaan, eikä paikalle tullut vähäinen suojajoukko mahtanut lakkolaisille mitään. Tilanne rauhoittui vasta, kun paikalle saatiin kaksi kansanedustajaa ja senaattori Matti Paasivuori. Lakkoja oli myös Harjunpään taloissa ja Koiviston kartanossa, joka tuolloin kuului Ulvilaan. Lopulta uuteen työaikaan suostuttiin, tosin Sunniemen kartanossa kesäajaksi lisättiin tunteja 9:ään.
- Ulvilan Harjunpäässä perustettiin rettelöiden seurauksena seudun ensimmäinen työväen järjestyskaarti, joka aloitti toimintansa varamiliisin nimellä. Isäntien puolella perustettiin järjestyskuntia, joiden tehtävänä oli yhteiskuntarauhan turvaaminen.

Tuomas Salmisen mukaan järjestäytymisestä syntyi sovittamaton ristiriita eri yhteiskuntaryhmien välille. Mieliapiteet jyrkentyivät puolin ja toisin.

Punakaartin rintamerkki suurlakon ajalta. Merkissä on teksti ”VAPAUS.”

Suojeluskuntien tunnus.

Raumalla suurlakko oli ”sosialistisen hirmuvallan aikaa”

Tieto suurlakon aloittamisesta tuli Raumalle 13.11.1917 aamulla. Punakaarti ryhtyi ilta-päivän tunteina laittamaan Raumaa uuteen järjestykseen. Se valtasi venäläisten sotilaitten avulla puhelinkeskuksen ja poliisilaitoksen sekä erotti poliisimestarin, sulki kaupat ja seuraavan päivän koulut. Ulla Heino kuvaa Rauman historiassa suurlakon aikaisia tunnelmia Raumalla:

- Syksyn 1917 ristiriitaiset tunnelmat heijastuivat marraskuun lakkoa kuvaileviin kertomuksiin. Niissä korostuivat aseistettujen, punaisien merkein varustettujen kaartilaisten suorittamat tarkastukset ja vangitsemiset. Moni suojeluskunnan johtajaksi tunnettu tai epäilty saikin viettää lakkopäivät raastuvan putkassa.
- Muisteluissa korostui myös venäläisen sotaväen toiminta, vangitsihan se pari kaupunkilaista ja lähetti heidät Helsinkiin kuulusteltaviksi. Toiselta oli löytynyt muutama patruuna, toiselta merkkejä yhteyksistä jääkäriliikkeeseen ja siten valtakunnan silloiseen viholliseen. Lakkoa on kuvattu ”venäläispistimien tukemaksi sosialistisen hirmuvallan ajaksi” ja kerrottu samalla suojeluskunnan esiintymisestä Mommilassa murhattujen Alfred Kordelinin ja Uno Berglundin hautajaisissa.

Hieman toisenlaisen kuvan suurlakkoajasta antaa Sosialidemokraatti -lehden uutisointi 20.11.1917.

”Raumalta ilmoitetaan”

Raumalta ilmoitetaan: Lauantaina ryhdyttiin sulkemaan kaupungin kouluja. Järjestökaartille tekemän vastarinnan takia oli merikoulujohtaja Laine vangittava. Hän on kuitenkin vapautettu. Myöskin on pidätetty lahtarikaartilaiset Vegelius, Oras ja kauppias Kumlander.

Elintarvetakavarikkoja on edelleen toimitettu. Takavarikkoon on saatu viljaa noin 4,000 kg., ja pienempi määrä perunoita. Kauppias Nurmisen makasiinista on löydetty voita 300 kg. vaiheilla. Lisäksi on takavarikoitu väkijoukkoa noin 200 litraa. Asema näyttää rauhalliselta.

Raumalla on kaikki ollut rauhallista. Puhelinasema ja poliisilaitos ovat työläisten hallussa. Nahka ja oluttehtaalta on löydetty salattuja viljavaroja. Nahkatehtaanjohtaja Pakkala on vangittu lakkolaisten vastustamisen takia. Salattuja varastoja tiedetään löytyvän ja etsitään niitä edelleen.

Mommilan verityö

Raumalla syntyneen suurliikemies Alfred Kordelinin syntymäpäiville 7.11.1917 oli kokoon-
tunut iloinen seurue. Kordelinin luona oli vieraana myös Suomen tuleva Tasavallan Presi-
denti Risto Ryti, joka silloin toimi Kordelinin asianajajana.

Alfred Kordelin oli erottanut palveluksestaan suutarin, joka halusi kostaa eronsa. Suutari
oli ilmoittanut venäläisille sotilaille, että Kordelinin kartanossa oli suuri joukko aseita, jotka
oli tarkoitettu valkoiselle armeijalle. Siksi venäläiset sotilaat hyökkäsivät Kordelinin taloon.
He tutkivat talon, mutta aseita sieltä ei löytynyt. Lopuksi venäläiset sotilaat ryöstivät talon
ja myös vieraiden mukana olleen omaisuuden.

Venäläiset sotilaat pakottivat Alfred Kordelinin ja Risto Rytin mukaansa. Rytin puoliso Ger-
da Ryti ei halunnut erota miehestään, vaan lähti mukaan venäläisten vangiksi. Matkalla
heitä vastaan tuli valkoisia sotilaita, jotka oli hälytetty auttamaan Kordelinia. Venäläiset ja
valkoiset alkoivat ampuu toisiaan. Rytit pakenivat heinäpeltoon ja ryömivät aidan taakse.
Venäläiset ampuivat Alfred Kordelinin ja raumalaisen perhevalokuvaajanakin tunnetun
Uno Berglundin. Rytien taakse ilmestyi myös venäläinen sotilas, joka ojensi aseensa, tähtäsi
Rytejä ja laukaisi! Ase ei onneksi toiminut. Pian paikalle tuli myös valkoinen sotilas, joka
huusi, ettei enää tarvinnut pelätä, vaara oli ohi.

Alfred Kordelin lahjoitti testamentissaan kymmenien miljoonien omaisuutensa yleishyö-
dyllisiin tarkoituksiin. Esimerkiksi Rauma sai varoja vanhainkodin, lasten kesäsiirtolan,
merikoulun ja paikallisen taide-elämän ja pitsin nypläyksen tarpeisiin. Varoja annettiin
myös monille yhdistyksille. Omaisuuden pääosasta muodostettiin Alfred Kordelinin ylei-
nen edistys- ja sivistysrahasto. Se on jakanut vuosikymmenien ajan ja jakaa edelleen apura-
hoja suomalaisien tieteen ja taiteen tukemiseen.

Alfred Kordelin.

Mommilan kartano.

Kokemäellä rauhallinen suurlakko

Vuoden 1917 lopussa Kokemäellä luisuttiin kohti sisällissotaa joskin vastahakoisimmin
kuin muualla Suomessa. Esimerkiksi suurlakko sujui Kokemäellä rauhallisesti. Nimismies
raportoi Kokemäen suurlakon tapahtumista:

- Suurlakko alkoi Kokemäellä lauantaina 17.11.1917, jolloin täällä muodostettu lakkoko-
mitea otti haltuunsa puhelinkeskuksen, tosin kieltämättä muita käyttämästä puhelinta.
Lakko loppui rauhallisesti seuraavana maanantaina 19.11.1917 illalla ja kului rauhalli-
sesti siitä huolimatta, että paikkakunnalla majaili 2 000 venäläistä sotilasta.

Harjavallassa suurlakko meni ”lähes huomaamatta ohi”

Harjavallan työväen järjestyskaarti perustettiin virallisesti vasta 11.11.1917, jolloin siihen
liittyi 60 jäsentä. Vesa Vartiaisen mukaan suurlakko meni Harjavallassa ”lähes huomaamat-
ta ohi”, mutta vuoden loppua kohti tunnelmat alkoivat kiristyä. Tähän oma vaikutuksensa
oli muualla maassa tapahtuneilla väkivallan teoilla. Harjavallassa osa työväestöä katsoikin
parhaaksi vetäytyä järjestyskaartin jäsenyydestä.

Samanaikaisesti sekä porvariston ns. metsäpalokunta että työväenkaarti pyrkivät aseista-
maan itseään. Molemmilla osapuolilla oli aseiden saannissa suuria ongelmia. Huhut sen
sijaan kertoivat, että molemmilla kaarteilla oli runsaasti aseita.

Eurassa vaadittiin ”Me vaadimme”-ohjelman toteuttamista

Lakko alkoi Eurassa torstaina 15.11.1917 kello 8.00 aamulla. Kauttulta ja muualta Eura-
sta tullut työväki kokoontui työväentalolle, jonne saapui arviolta noin 300 - 400 henkeä.
Kokouksessa vaadittiin, että ”valtalaki korkeimman vallan käyttämisestä oli heti saatettava
käytäntöön”.

Kokous vaati myös ”Me vaadimme” -ohjelman tavoitteiden toteuttamista, sillä senhän
vuoksi lakkoon oli lähdetty. Samoin päätettiin, että ”provokaattorit ym. sellaiset henkilöt on
saatettava edesvastuuseen tai pidätettävä”.

Lakkopäivinä päätettiin kokoontua säännöllisesti klo 12.00 kuulemaan päivän tapahtumis-
ta, joista saatiin tietoja Porista ja Raumalla ilmestyvistä sanomalehdistä. Järjestökaarti asetti
vahteja sähkö- ja puhelinkeskuksiin sekä elintarvikevarastolle.

Euran työväenyhdistyksen jäsenmäärä nousi vuoden 1917 aikana 485:een, ja kun Eura-
sa oli vielä kolme muutakin työväenyhdistystä, kunnan yhdistysten jäsenmäärä nousi yli
600:n. Aktiivisuus oli uskomattoman laajaa.

Suurlakon jälkeen tilanne Eurassa kiristyi. Yhdistyksen johtomiehet Emil Jokinen ja Juho
Forsell olivat punakaartin edustajakokouksessa Tampereella joulukuun puolivälissä. Vielä
tällöin vakuutettiin, että punakaartissa ja työväenyhdistyksessä ”oikeisto” oli vahvempi kuin
”vasemmisto”.

Pian suhteet muuttuivat. Euran työväenyhdistyksen historiikissa Arvo Santonen kirjoittaa:

- Juho Forsellin tilalle punakaartin johtoon tuli Emil Jokinen. Vielä tammikuussa Forsell
oli yrittänyt hakea sovittelulinjaa porvarillisten kanssa. Valkoisten kaartin edustajan Al-
bert Lähteenojan kanssa hän laati kuntakokoukselle ehdotuksen yhteisen kunnallisen
järjestyslautakunnan perustamisesta. Vaikka sosialidemokraateille ehdotettiin lauta-
kunnassa enemmistöä, työväentalolla pidetyssä kunnallisjärjestön kokouksessa Forsel-
lin aloite ei saanut kannatusta. Työväenyhdistys liukui jyrkemmälle linjalle.

Säkylässä punakaarti palautti porvarien aseet

Säkylään perustettiin punakaarti, silloin vielä järjestyskaarti, suurlakon aikoihin. Säkylän
vaisusti toiminut suojeluskunta oli syntynyt jo syyskuussa. Suurlakon aikana työväenyh-
distykset ja järjestyskaartilaiset pitivät kokouksia lähes päivittäin. Säkylän historiassa Raili

Rytkönen kirjoittaa, että ”nimismiehen kertoman mukaan Säkylän työväestö pyysi kuntaan venäläistä sotaväkeä, jota ei kuitenkaan saatu, koska mitään erityistä ei ollut tekeillä”. Raili Rytkönen kirjoittaa:

- Tämän jälkeen punakaarti haastoi kaikki porvarillisesti ajattelevat saapumaan työväentalolle, jonne näitä tuli muutamia. Heiltä vaadittiin suojeluskaartin jäsenkirjoja, joita ei ollut, ja sen jälkeen aseita, joiden olemassaolon porvarilliset niin ikään kiistivät. Tämän jälkeen punakaarti päätti riisua aseista kaikki muut paitsi kaupanhoitajan, vanginkuljetajan ja poliisin. Väkivalloin niitä ei otettu. Aseet päätettiin kuitenkin luovuttaa omistajilleen takaisin, koska niitä oli vähän ja nekin huonoja.

Köyliössä yleislakko sujui rauhallisesti

Köyliössä työväki ja torpparit järjestäytyivät vuoden 1917 aikana. Perustettiin torppariyhdistys parantamaan maanvuokraajien asemaa sekä ammattiosasto valvomaan päiväpalkkalaisten etuja. Köyliön historian kirjoittajan Raimo Salokankaan mukaan ”kumpikin osasto sai runsaasti kannatusta ja mielenosoitusten ja lakkojen avulla ne saavuttivat palkankorotuksia ja kahdeksantuntisen työpäivän, kuten kesän tapahtumissa yleensä joka paikassa kävi.”

Suojeluskunta perustettiin loppukesällä 1917. Raimo Salokangas kirjoittaa:

- Aseita järjestyskunnalla oli sen verran kuin sen jäsenillä oli omasta takaa, samoin ammuksia. Sotilaallisia harjoituksia se ei pystynyt punaisessa ympäristössä pitämään, mutta osallistui kyllä järjestyksen pitoon oman pitäjän ulkopuolella.

Kaikkein osapuolien näkemyksen mukaan yleislakko sujui Köyliössä varsin rauhallisissa merkeissä.

Eurajoelle suurlakko jätti pohjattoman epäluulon

Suoranaisia järjestyshäiriöitä Eurajoella ei sattunut suurlakon aikaan. Eurajoen historiasa Ulla Heino kirjoittaa, että ”myöhemmin kumpikin osapuoli muisteli totena vastapuolen suunnitelmia. Työväki puhui lahtarikaartin aseista ja päämäärästä murskata lakko. Muut taas olivat kuulleet työväentalolla puhutun lahtarien murhaamisesta ja heidän omaisuutensa polttamisesta.”

Mielenkiintoista on, että suurlakko päättyi Eurajoella vasta pari päivää sen jälkeen, kun se oli virallisesti Helsingissä lopetettu. Tulokset olivat yhtä epäselviä kuin muualla, eikä lakkoalaisille tehty minkäänlaisia myönnytyksiä. Ulla Heino kirjoittaa:

- Suurlakon seurauksena Eurajoella oli pohjaton epäluulo. Kumpikin osapuoli, suojeluskunnan järjestyskaarti ja punakaarti kyräilivät toisiaan. Syksyn huono sato vielä synkensi tulevaisuuden näkymiä. Viljaa ei saanut enää edes kortilla, ja pitäjällä puhuttiin salatuista ase- ja viljakätköistä.

Noormarkussa ja Pomarkussa tyyntä myrskyn edellä

Suurlakko sivuutettiin Noormarkussa enimmäkseen rauhallisesti, joskin Söörmarkussa tehtiin joitakin kotitarkastuksia, joissa etsittiin aseita. Samoin naapurissa Pomarkussa suurlakko sujui rauhallisesti. Siellä valtaosa työväestöä oli jopa lakkoa vastaan.

Noormarkun historiassa Maarit Grahnen kirjoittaa, että ”niin Noormarkussa kuin Pomarkussa suhteellisen hyvin onnistunut satokausi helpotti välitöntä elintarvikepulaa ja näin myös rauhoitti ihmisiä”. Noormarkussa oli aiemmin perustettu työttömyyskomitea ja järjestetty hätäaputoimia. Myös tämä saattoi vaikuttaa siihen, että suurlakko sujui rauhallisesti. Myrskyn edellä oli tyyntä.

Merikarvialla työläisiä ”yllytti keittiönpitäjä Salin”

Kirkkoherra, rovasti Henrik Wegelius kuvaili vuonna 1918 Merikarviaa sosialismin valtaamaksi pitäjäksi. Wegeliuksen mukaan sosialismin aatetta oli pitäjässä kannatettu runsain mitoin jo ennen vuoden 1905 suurlakkoa ja varsinkin ennen vuotta 1906, jolloin Wegelius itse oli pitäjään muuttanut. Sosialismilla oli kannattajansa työväestön ja laajemmin sahatyöläisten keskuudessa. Tämän ideologisen ylivallan mahdollistivat ensinnäkin työväestön suuri lukumäärä muihin säätyihin verrattuna ja toiseksi porvariston parissa vallinneet keskinäiset erimielisyydet.

Riina Haanpää toteaa Merikarvian historiassa, että ei ollut yllättävää, että 1900-luvun alkuvuosikymmenen myötä myös työväen yhdistystoiminta aktivoitui ja vilkastui niin pitäjänkeskuksessa kuin syrjäkylissäkin. Riina Haanpää lainaa muistitietoa Suomalaisen Kirjallisuuden seuran arkistosta:

- Yhteiskunnallisesti olot Merikarvialla olivat siedettävät. Kunnan alueella toimi useita sahoja ja antoi runsaasti työtä ja toimeentuloa. Työväenyhdistyksiä oli kunnan alueella useita, mutta vasta 1917 niissä ilmeni punikkimielialaa. Kerrotaan, että yllyttäjänä olisi käynyt porilainen keittiönpitäjä Salin.

Vastakkainasettelua paikallisen omistavan ja omistamattoman luokan välille muotoutuikin vähitellen, sillä hintatason nousun ja rahan arvon romahtamisen vaikutukset ilmenivät eri tavoin eri väestöryhmien elämässä: kaupunkien ja maaseutujen työväestön oli itse ostettava ruokansa, kun taas maanomistajat ja talolliset kykenivät omavaraisuutensa turvin välttämään ruuan hintojen nousun vaikutukset.

Pohjois-Satakunnassa hiljaista?

Kankaanpäässä elintarvikelautakuntaa johti seppä, työväenyhdistyksen puheenjohtaja Frans Hakala. Ehkä tämä piti kankaanpääläiset rauhallisina?

Suurlakkoajan tapahtumista Pohjois-Satakunnasta on vaikea löytää tietoja. Todennäköisesti mitään suurempia tapahtumia ei ollut? Tietojen puutteellisuutta kuvaa hyvin katkelma Anneli Pitkäsen Jämijärven työväenyhdistyksen historiikista suurlakon ja sisällissodan ajoilta. Anneli Pitkänen kirjoittaa:

- Levottomuudet ja kapinointi lisääntyivät työväestön ja porvareiden kesken. Suojeluskunnat harjoittelivat sotatilanteen varalta ja työväestön keskuudessa perustettiin punakaartiosastoja vastatoimiksi.
- Myös Jämijärven työväenyhdistyksen pöytäkirja kuukausikokouksesta 6.11.1917, jäi yhden pykälän mittaiseksi: ”Koska puheenjohtaja sekä varapuheenjohtaja eivät olleet paikalla valittiin puheenjohtajaksi Aleksi Ranta.” Missä olivat puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja? Sivu on leikattu pois. Kokoukseen osallistui 28 jäsentä.
- Seuraava kokous pidettiin 6.1.1918 ja se siinä asetettiin ehdokkaat kunnallistoimikuntaan. Vuosikokous pidettiin 13.1.1918 ja siinä käsiteltiin mm. tilinpäätösasiat ja toimitettiin vaali kunnanvaltuustoehdokkaista. Kokous päätettiin laulamalla lopuksi Kansainvälinen Työväenmarssi.
- Jälleen yksi sivu kirjasta on leikattu pois ja seuraava pöytäkirja on tehty vuosikokouksesta 22.6.1919.

”Anarkiaa kyllä on ilmassa”

Suurlakon jälkeen osapuolet olivat entistä kauempana toisistaan. Lakon aikana ja sen jälkeen punakaartien ja suojeluskuntien perustaminen kiihtyi entisestään. Suojeluskuntaliike tiivistyi ja suojeluskuntien tavoitteet yhdistyivät. Näin ollen erilaiset porvarillisten piirien omaisuuden ja järjestyksen turvaamiseen keskittyneet kaartit sulautuivat yhteen itsenäisyyspyrkimyksiä ylläpitäneiden suojeluskuntien kanssa.

Tilanne oli kehittynyt sellaiseksi, että sosialidemokraattisen puolueen eikä punakaartin johdokaan enää hallinnut joukkoja. Puolueen johdossa ja pitkän linjan sosialidemokraateissa halua ja yritystä rauhan säilymiseksi vielä oli. Eräs osoitus tästä oli kansanedustaja Eetu Salinin puhe 26.11.1917 eduskunnassa, jossa hän muun muassa sanoi:

- Anarkiaa kyllä on ilmassa, sitä en kiellä, mutta minä ja useat minun sosialidemokraattista tovereistani olemme tehneet kaiken voitavamme anarkian ehkäisemiseksi tässä maassa ja tulemme edelleen niin tekemään.

SDP:n marraskuun 1917 puoluekokous

Hämmentyneet sosiaalidemokraatit aloittivat 25.11.1917 puoluekokouksen, jossa pyrittiin määrittämään puolueen toimintalinja: ryhdytäänkö vallankumoukseen vai käytetäänkö parlamentaarisia keinoja työväestön olojen parantamiseksi. Selostan tätä kokousta laajasti, koska siinä käytetyt puheenvuorot kuvaavat selkeästi työväenliikkeen erisuuntia ja jakautumista kahtia tulevan toiminnan menettelytapojen suhteen.

Kokouksen aluksi Otto Wille Kuusinen selosti tilannetta ja pelkisti vaihtoehdot mm. seuraavasti:

- Toiset puolueessamme kannattavat eduskunnan ulkopuolisia keinoja, joitten tukena olisivat järjestyskaartit. Toiset tyytyisivät pelkkään parlamentaariseen taisteluun. Jos aktiivisen toiminnan tielle astutaan, on luultavaa, että työväestö voisi pitää vallan käsissään kaupungeissa ja yleensä Etelä-Suomessa. Pohjanmaalla sen sijaan porvarit olivat suojeluskuntineen voimakkaampia. Mutta kun työväellä olisi hallussaan maan eteläosat, se ehkä vähitellen voisi vakiinnuttaa valtansa ja toteuttaa sen ohjelman, joka oli esitetty ”Me vaadimme” -ohjelmassa.
- Mutta ei myöskään ollut salattava sitä, että jos työväki joutuisi häviölle, niin seuraukset tulisivat olemaan hirveät: työväenliike murskautuu kokonaan niin perin pohjin, ettei nouse ainakaan kahteenkymmeneen vuoteen.

Asiasta virisi laaja yleiskeskustelu, jota käytiin kahtena päivänä 25. ja 26.11.1917. Kokouksessa punakaartin tuleva ylipäällikkö Eero Haapalainen selitti, että viivyttelyminen vallan ottamista työväen käsiin vain pahennettiin työväen asemaa. Suotta pelättiin suojeluskuntia. Jos hänellä olisi puoli pataljoonaa järjestyskaartia sillä hän valloittaisi koko Etelä - Suomen. Niin ikään punakaartin tuleva ylipäällikkö Ali Aaltonen sanoi, että kun esiinnyttään samalla tavoin kuin Kymenlaakson järjestyskaartit suurlakon aikana, niin porvarit kyllä pysyisivät aloillaan.

Parlamentarisellakin linjalla oli vielä kannattajansa. Toimittaja Taavi Tainio käytti kaksi laajaa puheenvuoroa ja pyrki niissä osoittamaan, että työväestö vain vahingoittaisi maansa,

Otto Wille Kuusinen.

jos se ryhtyisi käyttämään diktatuurin keinoja. Lisäksi K.H. Wiik varoitti istumasta venäläisten pistimillä. Hänen mielestään valtiollinen tai yhteiskunnallinen murros voi perustua vain omassa maassa kypsyneisiin edellytyksiin. K.H. Wiikin esittämiin näkökohtiin yhtyi moni läsnäolija, mm. Edvard Gylling, joka epäili, ettei ”vallankaappauksien keinoilla voi saavuttaa pysyvää tulosta”.

Väinö Tanner toimi taustalla SDP:n 1918 marraskuun puoluekokouksessa.

Seth Heikkilä esitti ponnet, jotka parlamentaarinen ryhmä oli laatinut. Vaikka Väinö Tanner ei ollut virallinen puoluekokousedustaja, hän oli voimakkaasti taustalla vaikuttamasta Heikkilän nimissä tehtyyn ponsiesitykseen. Seth Heikkilä sanoi puhuvansa ”useitten sellaisten puolesta, joilla oli pitkä työpäivä takanaan puolueessa” ja tuomitsi diktatuuripyrkimykset.

- Puolueemme on saavuttanut kaikki voitonsa valtiollisen järjestyksen, ammatillisen liikkeen, parlamentaarisen ja kunnallisen toiminnan sekä kulutusosuustoiminnan kautta, ja niihin oli edelleenkin turvattava, Seth Heikkilä puhui.

Seth Heikkilän ponnet, jotka 18 puolueen jäsentä, mukana mm. porilaiset Eetu Salin ja Juho Rainio, oli allekirjoittanut, sisälsivät ehdotuksen, että puoluekokous lausuisi:

- Sosiaalidemokratian päämäärän saavuttamiseen on edelleen pyrittävä valtiollisen, ammatillisen ja kulutusosuustoiminnallisen järjestäytymisen sekä parlamentaarisen ja kunnallisen toiminnan kautta, ja julistaa, että puolue hylkää anarkistiset ja anarkososialistiset taistelutavat sekä muistuttaa puoluelehden ja suullisen valistustyön harjoittajien velvollisuutta teroittaa joukoille tästä johtuvia menettelytapoja.
- Puolueen keskusjohdon muodostamat tilapäiset järjestökaartit on kehitettävä työväen kehittyneiden menettelytapojen mukaisiksi, puolueen valvonnan alla ja vastuulla toimiviksi luotettaviksi järjestöiksi, niin että ne tukevat puolueen ja työväen luokan toimintaa sekä pyrkimyksiä eivätkä niitä hajota ja vahingoita.

Hallituskysymyksestä ponsissa todettiin seuraavaa:

- Köyhälistön diktatuurille, jolla puolueen keskuudessa nykyään on kannatusta, ei taloudellisesti kehittymättömässä maassamme ole riittäviä edellytyksiä, ja olisi se vallankin nykyisen nälänhädän ja työttömyyden aikana omiaan yhä enemmän lisäämään työväenluokan kärsimyksiä. Puhdas sosiaalidemokraattinen hallitus, kun sillä ei eduskunnassa ole tukenaan sosialistista enemmistöä, tulisi vallankin tällä hetkellä, jolloin maan asiat on saatettu perinpohjaiseen rappiotilaan, ennen pitkää osoittautumaan maamme sosiaalidemokratialle vahingolliseksi. Sosiaalidemokraattien osanotto kokoomushallitukseen edistysmielisten aineiden kanssa, mikäli sellaisia on olemassa, voidaan pakottavien olosuhteiden vallitessa hyväksyä.

Lisäksi Eetu Salin ehdotti, että ellei voitu yhtyä Heikkilän esittämiin ponsiin, olisi paras-

Eetu Salin

ta, että kumpikin suunta saisi toimia omien periaatteittensa mukaisesti, jolloin kumpikaan ei tulisi vastuuseen toistensa erehdyksistä. Otto Wille Kuusinen puolestaan piti välttämättömänä, että yhteisymmärrys säilyisi.

Keskustelu oli ajoittain hyvinkin myrskyisää. Lisäjännitystä sille antoi kokoukseen saapunut Helsingin järjestyskaartin lähetystön esittämä vaatimus, että puoluekokouksen oli päätettävä ottaa hallitusvalta vaikkapa väkivaltaisoin keinoin. Lisäksi uhattiin, että ellei kokous sitä tee, kaarti tulee näyttämään kokoukselle, että se saa sen tottelemaan. Kokoussalissa nousi tämän johdosta suuri melu ja edustajat huusivat, ettei kaartilla ole oikeutta tulla tänne kokousta terrorisoimaan. Mieliala rauhoittui jonkin verran, kun toinen kaartin edustaja paheksui toverinsa räikeätä puhetta ja vakuutti, että järjestyskaarti tulee toimimaan sopu-

soinnussa puolueen kanssa ja sen määräyksiä noudattaen.

Asia lähetettiin vihdoinkin menettelytapavaliokuntaan. Ennen sitä Eetu Salin ehdotti, että toimeenpantaisiin koeäänestys, jotta nähtäisiin, kummallako suunnalla oli enemmän kannatusta ja jotta mietintö sitten voitaisiin laatia sen mukaisesti. Tällöin Heikkilän ponsien kannalla oli 59 ja diktatuuria vaati 43 edustajaa.

Seuraavana päivänä esitettiin valiokunnan mietintö, joka muuttamattomana hyväksyttiin. SDP:n puoluekokouksen päätös 26.11.1917 äänin 59 - 43 piti molemmat vaihtoehdot sekä parlamentaarisen vaikuttamisen että kumouksellisen vaihtoehdon avoimena. Siinä oli otettu molemmat pääsuunnat huomioon. Näin päätös oli varsin kummallinen. Siinä sekä kielletään että käsketään hyväksyä parlamenttilinja ja myös vallankumouksen sekä diktatuurin tie. Valiokunnan hyväksytty mietintö oli monen äänestyksen tulos ja näin myös sisällöltään ristiriitainen eikä se sellaisenaan tyydyttänyt juuri ketään. Puoluekokouksessa koetettiin sitä vielä muuttaa, mutta muuttamattomana se kuitenkin monien äänestysten jälkeen hyväksyttiin. Päätökseen liitettiin neljä vastalauseetta. Päätöksessä lausuttiin mm. seuraavaa:

- Puoluekokous on sitä mieltä, että on annettava oikea arvonsa niille osittaisillekin eduskunnallisille tuloksille, joihin johti äskettäin käyty suurlakkotaistelu. Mutta samalla kokous selittää, että lakkotaistelussa saavutetut tulokset ovat riittämättömät, ja velvoittaa puoluejärjestöt, edustajat ja kaikki jäsenet jatkamaan voimakasta taistelua leivän ja kansanvallan puolesta kiinni pitäen lähinnä siitä, mitä ohjelmassa ”Me vaadimme” on esitetty. Ennen kaikkea on kiinni pidettävä 18.7.1917 päätetystä kansanvallan perustuslaista, valtalaisista.

Puoluekokous totesi myös, että sosialidemokratia pyrkii toteuttamaan suuret historialliset tehtävänsä kaikilla kansan oikeudentuntoa vastaavilla keinoilla. Päätös jatkuu:

- Se vaatii työväellekin oikeuden, kun muu ei auta, myös ase kädessä puolustaa itseään aseistettuja vihollisia vastaan. Mutta silloinkin, kun työväki on pakotettu esiintymään ase kädessä, on pidettävä kiinni siitä, että väkivaltaa ei käytetä muuta kuin väkivaltaa vastaan. Väkivaltaa ei missään tapauksessa käytetä enempää kuin mitä on tarpeen työväkeä vastaan esiintyvän väkivallan murskaamiseksi. Tästä yleisestä säännöstä poikke-

avaa väkivaltaista toimintaa ei puoluekokous hyväksy. Murhat, ryöstöt ja kaikenlaiset muut senlaatuiset ilkeydet sosialidemokratia tuomitsee.

Puoluekokouksen päätöksellä punakaartit otettiin nyt puolueen elimiksi. Niistä sanottiin:

- Puolueen keskuudessa työväenluokan itsepuolustusta varten muodostetut tilapäiset järjestyskaartit on kehitettävä työväen vakiintuneitten menettelytapojen mukaisiksi, työ ja järjestöjen valvonnan alla toimiviksi luotettaviksi järjestöiksi, niin että ne tukevat voimakkaasti puolueen ja työväenluokan oikeuksia, eivätkä rivejämme hajota tai vahingoita. Järjestyskaartin aseita ei ole porvaristolle luovutettava.

Puoluekokouksessa ei kuitenkaan haluttu luopua vallankaappausajatuksista, vaan annettiin kaikkien mahdollisuuksien varalta ohjeita eduskuntaryhmälle ja puolueeneuvostolle.

- Koska näinä vallankumouksellisina aikoina saattaa esiintyä tilanteita, jolloin alussa mainittujen työväenluokan lähimpäin perusvaatimusten läpiajaminen voi vaatia tilapäisesti joko hallitus- ja valtiovallan ottamista kokonaan sosiaalidemokratian käsiin.

Puoluekokous jättikin sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän ja puolueeneuvoston yhteisesti päätettäväksi, oliko jommasta kummasta menettelytavasta, vallanotto tai meno koomushallitukseen, työväelle enemmän hyötyä kuin haittaa. Vasta sen jälkeen tuli päättää valitun menettelytavan toteuttamisesta. Kun puoluekokous hyväksyi menettelytapavaliokunnan ehdotuksen, se jätti puolueen siihen ”ristiriitaisten menettelytapojen umpikujaan”, jossa se oli ollut jo ennen kokoustakin, kuten mietintöä arvostelleet osuvasti selittivät.

Päätöstä vastaan esittivät muiden muassa Eetu Salin, Seth Heikkilä, Anton Huotari ja Juho Rainio vastalauseen, joka sisälsi samaa kuin Heikkilän ponsiehdotus. He vaativat, että kumpikin suunta saisi toimia itsenäisesti.

- Kun ei kumpikaan näistä suunnista, puoluekokouksessa käydyistä keskusteluista päätäten, voi toistaiseksi luopua omaksumistaan menettelytavoista, on nähtävästi välttämättöntä antaa niille kummallekin tilaisuus ja vapaus käytännössä näitä menettelytapojaan toteuttaa. Jatkuvasti eri menettelytapojen yhteen kytkemisestä tämmöisissä oloissa on vain seurauksena, että sosiaalidemokraattinen puolue kuluttaa voimiaan keskinäisissä taisteluissa sillä aikaa kun sen täytyisi voida kohdistaa kaikki voimansa porvariston vastarinnan murtamiseen ja työväenluokkaa hyödyttävien käytännöllisten tulosten saavuttamiseen.

Tätä vastalauseetta ei hyväksytty.

Kokouksessa Eetu Salin sanoi olleensa mukana siitä asti kuin sosialismia tässä maassa on saarnattu, vieläpä sen ensimmäisten julistajain joukossa, ja aina olleensa valmiina lähtöön kuin sotaratsu taistelumarssin kuullessa. Mutta siihen taisteluun, jota nyt yrittävät puhalttaa vasta puolueeseen tulleet ja sen aatteista tietämättömät joukot, ei hän tahdo lähteä.

Satakunnan eli Turun läänin pohjoisen vaalipiirin kokousedustajina toimivat V. Laine, S. Koivumäki, V. Teräs, R. Elo, H. Alkanen, Hilma Laine, F. Mustasilta, J. Rainio, V. Aronen ja Eetu Salin.

Leninin ja Stalinin tuki punaisten vallankumoukselle

Venäjän lokakuun vallankumouksen jälkeen Lenin oli kehottanut SDP:tä tekemään aseellisen vallankumouksen Suomessa. Hän lähetti kansankomissaari J.V. Stalin puhumaan SDP:n puoluekokoukseen. Puheessaan Stalin kehotti suomalaisia vallankumoukseen ja lupasi näille kaiken tuen. Hän lupasi myös, että bolsevikit tunnustavat Suomen riippumattomuuden, koska sosiaalidemokraatit pitävät sitä välttämättömänä omalle kannatukselleen ja vallankumouksen onnistumiselle. Stalin sanoi mm:

- Toverit! Meille on tullut tietoja, että teidän maassanne on samanlainen valtakriisi kuin oli Venäjälläkin Lokakuun vallankumouksen aattona. Tällaisessa ilmapiirissä voi kestää ja voittaa vain yksi valta, sosialistinen valta. Tällaisessa ilmapiirissä kelpaa vain yksi taktiikka: rohkeutta, rohkeutta ja vielä kerran rohkeutta! Jos tarvitsette meidän apuamme, me annamme sitä teille, veljellisesti ojentaen teille käden. Tästä voitte olla varmat.

Suomalaiset toverit jäivät edelleen odottavalle kannalle. He eivät vielä olleet valmiita vallankumoukseen, jota Stalin odotti.

Josif Stalin.

2. Itsenäinen, mutta erimielinen Suomi

Nyt on Suomen kansa ottanut kohtalonsa omiin käsiinsä. Vuosisatoja kestänyt vapauden kaipuamme on nyt toteutettava. Suomen kansan on astuttava muiden maailman kansojen rinnalle itsenäisenä kansakuntana.

Itsenäisyysjulistus

Itsenäisyysenaatti

Senaatti oli toiminut nuorsuomalaisen E. N. Setälän johdolla 8.9.1917 alkaen. Sitä on kutsuttu tynkäsenaatiksi, koska sosiaalidemokraattien edustajien lähdettyä Oskari Tokoin johtamasta senaatista, siihen jäivät vain porvaripuolueiden edustajat: kaksi nuorsuomalaista, kaksi suomalaisen puolueen edustajaa ja yksi ruotsalaisen puolueen edustaja. Koska Setälän senaatti ei ollut toimintakykyinen muodostettiin 27.11.1917 uusi porvarillinen senaatti, jota johti P. E. Svinhufvud. Siinä olivat mukana kaikki porvarilliset puolueet, mutta ei sosialidemokraattien edustajia. Tätä senaattia kutsutaan myös itsenäisyysenaatiksi, koska se laati ja antoi eduskunnalle Suomen itsenäisyysjulistuksen.

Esitellessään senaattorilistansa eduskunnassa Svinhufvud sanoi:

- Eduskunnan porvarillisten ryhmäin puolesta minua on pyydetty, että ottaisin senaatin talousosaston eli hallituksen muodostamisen tehtäväkseni. Suuresti epäillen olen toimeen ryhtynyt. Maamme asema on kauan aikaa ollut tukala ja vaaranalainen. Viimeiset kauhunpäivät ovat lisäksi syösseet meidät anarkian partaalle. Hallituksen muodostaminen tällaisissa oloissa näyttää miltei toivottomalta. Olen kuitenkin katsonut velvollisuudekseni ryhtyä asiaan ja liitän tähän listan, johon on merkitty niitten henkilöitten nimet, jotka ovat suostuneet rupeamaan hallituksen jäseniksi.

Eduskunta hyväksyi Svinhufvudin senaattorilistan 27.11.1917 äänin 100 - 80. Kun Venäjän väliaikaisen hallituksen keväällä 1917 nimittämän senaatin jäsenet olivat aamupäivällä eronneet, ryhtyi Svinhufvudin senaatti klo 12 työhönsä.

Itsenäisyysenaatti.

Senaatin puheenjohtaja (pääministeri) P. E. Svinhufvud (nuors.), Oikeustoimituskunnan päällikkö Onni Talas (nuors.), Sisäasiaintoimituskunnan päällikkö Arthur Castrén (nuors.), Sisäasiaintoimituskunnan apulaispäälikkö Alexander Frey (ruots.), Valtiovaraintoimituskunnan päällikkö Juhani Arajärvi (suom.), Kirkollis- ja opetustoimituskunnan päällikkö E. N. Setälä (nuors.), Maataloustoimituskunnan päällikkö Kyösti Kallio (maalaisl.), Maataloustoimituskunnan apulaispäälikkö Eero Pehkonen (maalaisl.), Kulkulaitosten ja yleisten töiden toimituskunnan päällikkö Jalmar Castrén (nuors.), Kauppa- ja teollisuustoimituskunnan päällikkö Heikki Renvall (nuors.), Sosialitoimituskunnan päällikkö O. W. Louhivuori (suom.)

Suomen itsenäistyminen

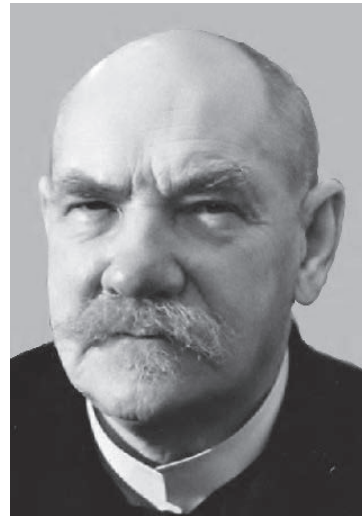
P. E. Svinhufvudin johtaman senaatin tärkeimpänä ja ensimmäisenä tehtävänä pidettiin Suomen itsenäisyyden pikaista järjestämistä, sillä eduskunnan porvarillinen enemmistö halusi irtautua mahdollisimman nopeasti Venäjästä, jossa bolševikit olivat nousseet valtaan. Suomen porvaristo ei halunnut tunnustaa bolševikkien asemaa Venäjän laillisina johtajina. Siksi se päätti julistaa Suomen yksipuolisesti itsenäiseksi. Oppositiossa olleet sosiaalidemokraatit eivät kuitenkaan olisi halunneet katkaista välejä bolševikkihallitukseen. Senaatti päätti antaa itsenäisyysjulistuksen eduskunnalle pelkkänä hallituksen ilmoituksena, jotta eivät porvarien ja sosialistien väliset erimielisyydet nousisi esiin keskustelussa. Vasemmiston tuen saamiseksi julistuksessa päätettiin kuitenkin mainita, että itsenäisestä Suomesta tulisi nimienomaan tasavalta.

Itsenäisyysjulistus

Senaatin puheenjohtaja P. E. Svinhufvud luki itsenäisyysjulistuksen 4.12.1917 eduskunnalle. Senaatin esityksen kohtalo ratkaistiin 6.12.1917 eduskunnassa. Sosiaalidemokraatit vastustivat porvarien julistusta. He halusivat itsenäistymisen tapahtuvan Venäjän kanssa neuvottelemalla. Sosiaalidemokraatit laativat oman vastaesityksen siitä, miten itsenäistyminen toteutetaan yhteisymmärryksessä Venäjän kanssa. Äänestettäessä porvarien itsenäisyysjulistus sai 100 ääntä, sosiaalidemokraattien esitys 88 ääntä.

Näin Suomi julistautui itsenäiseksi joulukuun 6.12.1917, kun eduskunta hyväksyi Suomen itsenäisyysjulistuksen, jossa todettiin mm. seuraavaa:

- Suomen eduskunnalle on annettu käsiteltäväksi ehdotus, jonka mukaan Suomesta tulee itsenäinen maa. Nyt on Suomen kansa ottanut kohtalonsa omiin käsiinsä. Vuosisatoja kestänyt vapauden kaipuumme on nyt toteutettava. Suomen kansan on astuttava muiden maailman kansojen rinnalle itsenäisenä kansakuntana. Kaikkien suomalaisten on ponnistettava voimansa kansakunnan yhteisen päämäärän, itsenäisyyden saavuttamiseksi. Tätä tärkeämpää ja ratkaisevampaa hetkeä ei Suomen kansan elämässä ole ollut.

Pehr Evind Svinhufvud johti senaattia, joka julisti Suomen itsenäiseksi vuonna 1917.

Asia herätti julkisuudessa vain vähän huomiota. Sanomalehdissä itsenäisyysjulistuksesta oli vain pieniä juttuja. Hallitus ei halunnut asialle suurta huomiota, koska se paljastaisi eduskunnassa itsenäistymisestä valitsevat jyrkät erot. Hyvän kuvan eriparaisuudesta saa kansanedustaja Eetu Salinin eduskunnan pöytäkirjaan jättämästä vastalauseesta. Salinin vastalause kirjattiin pöytäkirjaan sanatarkasti seuraavasti:

- Tahdon pöytäkirjaan merkittäväksi vastalauseeni porvariston tällaisesta edesvastuuttomasta politiikasta, että näin tärkeissä kysymyksissä esitetään asiapaperi tuollaisena yllätyksenä, ettei siihen eduskunnan suurella enemmistöllä ole ollut edes ennakolta tilaisuutta tutustua, ja että se sitten samanlaisena yllätyksenä naulataan kiinni ilman perusteluja, noin vain yhdellä vasaraniskalla.
- Pelkään sellaisesta politiikasta Suomen kansalle koituvan tulevaisuudessa aivan raskaita ja vaikeita seurauksia ja vieritän sen vuoksi edesvastuun tästä tämän syyntakeettoman ja edesvastuuttoman porvariston ja sen muodostaman hallituksen niskoille.

Myös edustajat Hänninen - Walpas (nimi näin eduskunnan pöytäkirjassa) ja Häkkinen pysyivät merkitsemään pöytäkirjaan, etteivät ole yhtyneet eduskunnan päätökseen.

Neuvosto - Venäjän tunnustus Suomen itsenäistymiselle

Samalla kun eduskunta julisti Suomen itsenäiseksi tasavallaksi, se kehotti hallitusta ryhtymään toimenpiteisiin, jotta saataisiin muut valtiot tunnustamaan Suomen itsenäisyys. Svinhufvudin hallitus, joka tunsu suurta myötätuntoa Saksaa kohtaan, kääntyi ensiksi Saksan keisarillisen hallituksen puoleen ja pyysi tältä tunnustusta. Saksan hallitus, joka jo oli salaisissa alustavissa neuvotteluissa Venäjän bolševistisen hallituksen kanssa, kehotti Suomen hallitusta kääntymään Neuvosto - Venäjän hallituksen puoleen ja pyytämään tätä tunnustamaan Suomen itsenäisyyden, minkä jälkeen Saksan hallituskin sen mielihyvin tekee. Svinhufvudin hallitus ei kuitenkaan halunnut kääntyä Neuvosto - Venäjän hallituksen puoleen, vaan toivoi tunnustusta muilta mailta.

Asia pitkistyi. Yksikään valtio ei heti tunnustanut Suomen itsenäisyyttä. Saksan tavoin myös Ruotsi ilmoitti, että ennen kuin se tunnustaisi Suomen itsenäisyyden, ensin täytyy Neuvosto

Suomen Kansalle.

Suomen Eduskunnan istunnossa tänä päivänä on Suomen Senaatti puheenjohtajansa kautta antanut Eduskunnan käsiteltäväksi m. m. ehdotuksen uudeksi hallitusmuodoksi Suomelle. Antaessaan tämän esityksen Eduskunnalle on Senaatin puheenjohtaja Senaatin puolesta lausunut:

Suomen Eduskunta on 15 päivänä viime marraskuuta, nojaten omaan Hallitusmuodon 38 §:ään, julistautunut korkeimman valtyövallan haltijaksi sekä sittemmin asettanut maalle hallituksen, joka tärkeimmiksi tehtävikseen on ottanut Suomen valtiollisen itsenäisyyden toteuttamisen ja turvaamisen. Tämän kautta on Suomen kansa ottanut kohtalonsa omiin käsiinsä, ja nykyiset olot sekä oikeudet ovat velvoittavat sen siihen. Suomen kansa tuntee syvästi, ettei se voi täyttää kansallista ja yleishumillista tehtäväänsä muuten kuin täysin vapaana. Vuosisatainen vapaudenkaipuumme on nyt toteutettava Suomen kansan on astuttava muiden maailman kansojen rinnalle itsenäisenä kansakuntana.

Tämän päämäärän saavuttamiseksi tarvitaan lähinnä erittäin toimenpiteitä Eduskunnan puolelta. Suomen voimassakeva Hallitusmuoto, joka on nykyisin ohjain soveltumaton, vaatii täydellistä uudistusta, ja sitä varten hallitus nyt on Eduskunnan käsiteltäväksi antanut ehdotuksen Suomen hallitusmuodoksi, ehdotuksen, joka on rakennettu sille perusteella, että Suomi on oleva riippumaton tasavalta. Katsoen siihen, että uuden hallitusmuodon perusteet on saatava täydyttyä voimaan, on Hallitus samalla antanut esityksen perustuslain täydentämiseksi tästä asiasta sekä erittäin muitakin lakiehdotuksia, jotka tarkoittavat täydentäviä kipeimmät uudistukset ennen uuden hallitusmuodon aikaansaamista.

Sama päämäärä vaatii myös toimenpiteitä Hallituksen puolelta. Hallitus on kääntynyt toisten valtojen puoleen saadakseen maamme valtiollisen itsenäisyyden kansainvälisesti tunnustetuksi. Tämä on erityisesti nykyhetkellä sitä välttämättömyys, kun maan täydellisesti itsenäistymisestä alkaen on vakava asema, niilläniillä ja työttömyys pakottaa Hallitusta asettamaan suoraan silmiin oikeavaltien kanssa, joiden kiirellinen apu elintarpeiden ja teollisuuden vauri välttämättömyys tavoin maahan tuomiseksi on meidän ainoa pelastuksemme uhkaavasta niilläniillä ja teollisuuden pysähtymisestä.

Venäjän kansa on, kukoistettuaan tasavallan, useampia kertoja ilmoittanut aikovansa suoda Suomen kansalle sen vuosisataisen sivistyskehityksen perustavan oikeuden omien kohtaloitensa määräämiseen. Ja laajalti yli sodan kaikkien kauhujen on kulkunut ääni, että yhtenä nykyisen maailmansodan tärkeimmistä päämäärästä on oleva, ettei yhtäkään kansaa ole vastoin tahtonsa pakotettu olemaan toisesta riippuvaisena. Suomen kansa usko, että vapaa Venäjän kansa ja sen perustava kansalliskokous eivät tahdo estää Suomen pyrkimystä astua vapaiden ja riippumattomien kansojen joukkoon. Ja Suomen kansa rohkeasti samalla toivoa maailman muiden kansojen tunnustavan, että Suomen kansa riippumattomana ja vapaana perustaa voi työnsänsä sen tehdyin toteutetuksi, jonka suostumisella se toivoa saavuttavansa itsenäisen sijn maailman sivistyskansojen joukossa.

Samalla kuin Hallitus on tahtonut saattaa nämä sanat kaikkien Suomen kansalaisten tietoon, kääntynyt Hallitus kansalaisten, sekä yksityisten että viranomaisten puoleen, hartaasti kehottaen kutakin heidännsä, järjellisesti ja neudattamalla järjestyksiä ja täydellisesti laumallaan velvollisuudessa, ponnistamaan kaikki voimansa kansakunnan yhteisen päämäärän saavuttamiseksi tässä ajankohdassa, jota tärkeämpää ja ratkaisevampaa ei tähän asti ole Suomen kansan elämässä ollut. Hehögissä 4 päivänä joulukuuta 1917.

Suomen Senaatti:

P. E. SVINHUFVUD,
KYÖSTI KALLIO,
ONNI TALAS,
HEIKKI RENVALL,
ALEXANDER FREY,
O. W. LOUHIVUORI.

E. N. SETÄLÄ,
JALMAR CASTRÉN,
ARTHUR CASTRÉN,
JUHAN ARAJÄRVI,
E. Y. PEHKONEN.

A. E. Rautavaara.

Itsenäisyysjulistus.

- Venäjän tunnustaa Suomen itsenäisyys. Sosiaalidemokraattisen puolueen puolue toimikunta päätti kääntyä asiassa suoraan Neuvosto - Venäjän hallituksen puoleen ja lähetti tapaninpäivänä 1917 edustajansa Pietariin esittämään pyynnön, että Neuvostohallitus tunnustaisi Suomen itsenäisyyden. Lähetystöön kuuluivat Eetu Salin, Evert Huttunen ja Otto Wille Kuusinen.

Neuvostohallituksen päämies Lenin tiedusteli lähetystöltä, miksi Suomen työväki pyytää tunnustusta Suomen itsenäisyydelle, vaikka sillä on porvarillinen hallitus? Leninin kysymykseen sosialidemokraattisen lähetystön jäsenet vastasivat, että Suomen työväki pitää Suomen itsenäisyyttä kaikkein tärkeimpänä asiana siitä huolimatta, minkälainen hallitus maassa oli. Tämän jälkeen neuvostohallitus ilmoitti suostuvansa nimenomaan Suomen työväen pyynnöstä tunnustamaan Suomen itsenäisyyden, mutta vaati, että Svinhufvudin oli tultava Pietariin esittämään pyyntö neuvostohallitukselle.

Sosiaalidemokraattien lähetystö palasi Pietarista ja kääntyi heti Svinhufvudin puoleen ja kehotti häntä menemään Pietariin pyytämään Suomen itsenäistymisen tunnustamista. Svinhufvud ja Suomen valtuuskunta matkustivatkin 31.12.1917 Pietariin. Oli sunnuntai ja Pietarissa kansaa oli kokoontunut sodanvastaisiin mielenosoituksiin. Seuraavana päivänä, maanantaina 31.12.1917, Suomen valtuuskunta kävi jättämässä kirjallisen pyynnön Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta. Siinä lausuttiin ensin onnentoivotus Venäjän kansalle:

- Suomen kansa hartaasti toivoo, että Venäjän suuri kansa, voitokkaasti kestätyään nykyisen hetken koettelemukset, vapauden tietä kulkien löytää suuren ja onnellisen tulevaisuuden.

Tämän jälkeen asiakirjassa viitattiin siihen, että Venäjän vallankumous oli monessa yhteydessä tunnustanut kansojen itsemääräämisoikeuden, ja pyydettiin, että Venäjä nyt ”tunnustaisi Suomen valtiollisen itsenäisyyden, jonka julistamisen Suomen eduskunta ja hallitus ovat katsoneet velvollisuudekseen Suomen kansaa ja sen tehtävää kohtaan”. Lopuksi lausuttiin vielä toivomus, että ystävyyden ja keskinäisen kunnioituksen suhde olisi aina säilyvä Suomen ja Venäjän kansojen välillä, jotka luonto oli sijoittanut elämään naapureina.

Neuvosto - Venäjän bolshevikkihallitus tunnusti illalla 31.12.1917 Suomen itsenäisyyden. Hieman ennen vuoden vaihtumista sai jännittänyt suomalaisvaltuuskunta tunnustuskirjeen kansankomissaarien neuvostolta, jossa Suomen itsenäisyys esitettiin hyväksyttäväksi. Svinhufvud halusi vielä tavata henkilökohtaisesti Leninin, joka saapuikin kuluneessa puvussa tapaamaan suomalaisia.

- Oletteko nyt tyytyväisiä? Lenin kysyi.
- Erittäin tyytyväisiä, Svinhufvud vastasi.

Tämän jälkeen Lenin ja Svinhufvud käittelivät. Näin sopimus oli sinetöity ja lyhyt tapaaminen päättyi. Oli selvää, että Venäjän bolsevikkihallitus toivoi, että Suomi työväestön vallankumouksen jälkeen yhdistyisi uudelleen Neuvosto - Venäjään. Samana päivänä myös Ranska ja Ruotsi tunnustivat Suomen itsenäisyyden.

”Nälkä on punikki”

Arjen elämä itsenäisessä Suomessa ei ollut helppoa. Pula ruuasta aiheutti edelleen levottomuuksia ja väkivaltaa. Maaseudulla moni mies kulki talosta taloon ja etsi työtä. Samoin turhaan moni kulki tehtaan portilta toisen tehtaan portille ja etsi työtä. Suomi oli yhä voimakkaammin jakaantunut punaisiin ja valkoisiin.

Sosiaalidemokraattien marraskuun puoluekokouksen jälkeen työväenkaartien edustajainkokous pidettiin Tampereella 16. - 18.12.1917. Kokouksen tärkeimmäksi kysymykseksi nousi

juuri kaartien ja puolueen välinen suhde. Tulisiko kaartien olla itsenäisiä vai puolueen valan alla? Kokouksessa työväenkaarteille hyväksyttiin äänin 121 - 79 uudet säännöt, joiden mukaan puolueen ja ammattijärjestön johtoasema kaarteihin nähden oli ehdoton. Näin saatiin vielä aikaan virallinen päätös työväenkaartien säilymisestä puolueen valvonnassa. Kuitenkin tammikuun alussa 1918 Etelä-Suomen vahvimmat punakaartit, mm. Helsingin, Kotkan ja Turun kaartit, sanoutuivat irti näistä sopimuksista ja haastoivat puolueen sisäiseen valtataisteluun, jonka lopputuloksena oli radikaalin vähemmistölinjan voitto ja lopulta sisällissodan syttyminen. Samaan aikaan suojeluskunnista alkoi muotoutua perusta Suomen valkoiselle armeijalle. Molemmilla kaarteilla oli jo omat tunnuksensa. Valkokaartilaisilla oli valkoiset nauhat käsivarsissaan ja punakaartilla punaiset.

- Nälkä on punikki, Juhani Aho kirjoitti yrittäessään ymmärtää tapahtumien kehitystä kohti kapinaa ja sisällissotaa.

Samaa asiaa painottaa myös Arvo Santonen todetessaan, että ”yhteiskunnan sisäisiä syitä sisällissotaan olivat elintarvikepula, elintarvikkeiden hintojen nousu, varsinkin ohi säännöstelyn hankittujen elintarvikkeiden ja syksystä alkanut työttömyys”. Tämä oli tullut esiin jo vuonna 1914 Hinnerjoen työväenyhdistyksen kokouksessa missä oli kirjattu pöytäkirjaan varoituksen sanat:

- Äärimmäinen hätä voi pakottaa nälkäiset joukot vaikkapa ryöstöihin ennen kuin taipuvat rauhallisesti nälkään kuolemaan.

Tuomas Hoppu ei pidä nälkää ja työttömyyttä sisällissodan ensisijaisina syinä. Kokemäen historiassa hän kirjoittaa:

- Työttömyys ja pula elintarvikkeista ei ollut syynä sisällissotaan, vaan kyse oli valtaistelusta, kenen ehdoilla päivänpolttavat yhteiskunnalliset ongelmat ratkaistaisiin ja maata tulevaisuudessa rakennettaisiin. On vaikea kuvitella, että esimerkiksi Kokemäellä torpparilaitos, työttömyys tai elintarvikepula olisivat riittäneet syiksi vallankumouksen aloittamiseen.

Joulukuun lopulla venäläisen sotaväen ja punakaartien aiheuttamat levottomuudet lisääntyivät eri puolilla Suomea. Kauppaliikkeiden ryöstelyä, ilkivaltaa ja pahoinpitelyä esiintyi esimerkiksi Orivedellä, Lappeenrannassa ja Helsingissä. Porissa ryöstettiin kultasepänlake.

Turhaan 1917 kirkoissa julistettiin joulurauhaa

Jouluaatto osui vuonna 1917 maanantaiksi. Oli siis tiedossa pitkä pyhäaika. Runoilija L. Onerva kirjoitti jouluna 1917.

*Huoltuu tähtihuntuun suuret salot,
lumisten töllien akkunoista valot
taas kuusten loistaa, mut ei koskaan ennen
näin loistaneet ne synkkiin sydämin...
Ja tähtitulet Suomen taivahalla
näin tuikkineet ei vuosiin tuhansiin.*

Turhaan 1917 kirkoissa julistettiin joulurauhaa. Yhtä turhaan suomalaiset yrittivät tavoitella entisten joulujen tunnelmaa, sillä sitä ei nyt ollut. Runoilijan kaipaamat hyvyyden henget olivat poissa ja tähtien valossa näkyi vain vihaa ja uhkaa. Jossakin jouluvirren taustalle ilmestyi kiväärien piippuja.

Joukot kokosivat rivejään, lisää miehiä ja myös naisia tuli lip-pujen alle. Jokainen viikko saattoi olla ratkaiseva. Joulukuussa 1917 oli alkanut sisällissodan lähtölaskenta. Sotajoukot olivat valmiina. Vain kipinä sotaan enää puuttui.

Sosialidemokraatti 24.1.2.191

Vuoden 1918 sodalla on monta nimeä

Suomen vuoden 1918 sisällissodasta on käytetty useita nimiä. Sitä on sanottu vapaussodak-si, koska valkoiset halusivat karkottaa maasta venäläisen sotaväen ja vapauttaa maan. Sotaa on sanottu kapinaksi ja vallankumoukseksi, koska punaiset nousivat kapinaan hallit-sevaa laillista senaattia vastaan. Sodan ehkä parhaimmat nimitykset ovat kansalaissota tai sisällissota, koska ne kertovat selkeästi, että sodassa suomalaiset taistelivat keskenään.

Professori Henrik Meinander on käyttänyt sodasta nimitystä ensimmäinen maailmansota Suomessa. Hänen mukaansa Suomen 1918 sota oli ketjureaktiota ensimmäisestä maailman sodasta, joka johti Venäjän vallankumoukseen. Tämä vallankumous ja Venäjällä syttynyt si-sällissota saivat alkunsa sotaväsymyksestä ja taistelumoraalin rakoilemisesta kotirintamalla. Suomalaisille vallankumous tarjosi mahdollisuuden irtautua Venäjän otteesta. Samalla avau-tui Venäjän bolševikeille ja Saksan asevoimille tilaisuus puuttua Suomen konfliktiin. Myös punaiset käyttivät termiä Vapaussota. Monissa punasoturien kuolinilmoituksissa käytettiin ilmaisua ”kaatui vapaustaistelussa”.

Punakaarti radikalisoitui ja itsenäistyi

Vuoden 1918 alku ei tuntunut edellisen vuoden loppua pahemmalta, mutta Satakunnassa ja koko maassa kuohui. Eino Leino kirjoitti 5.1.1918 runon ”Vapaa kansa”. Siinä hän runon toisessa säkeistössä ennakoii tulevaa hyvin pessimistisesti.

Vapaa Kansa

*Saatu on valta kansan käteen
Kuinka kansa nyt käyttää sen?
Sammua antaako aamunsäteen?
Vastaisuus pian näyttää sen.
Sammua veljesvereen?
Kolkkohon koston mereen?
Vaipua aaltoihin vihan ja vainon
oman nyt onnen ja vallan painon?
Helpompaako orjan olo?
Kuole silloin, kansapolo!*

Työväenliikkeen johto oli halunnut puolueelle uskollisen armeijan. Se oli alusta saakka koettanut varmistaa, että työväenkaartit pysyisivät sen omassa valvonnassa. Tammikuulle tultaessa pahin oli kuitenkin tapahtunut. Helsingin, Turun, Kotkan ja muidenkin taajami-

en kaarteista oli tullut radikaalin ajattelun ja toiminnan keskuksia, jotka työnsivät työvä-enliikettä kohti vallankumousta. Tammikuussa Helsingin kaarti julisti itsensä itsenäiseksi puolueesta riippumattomaksi järjestöksi ja risti itsensä punakaartiksi.

Punakaartilaisten väkivalta ärsytti myös monia sosialidemokraatteja. Esimerkiksi Väinö Tanner vaati, että punakaartien tuli noudattaa lakia. Hän myös varoitti sisällissodan vaaras-ta. Kaikki vetoomukset olivat turhia. Suomalaisten kriisi oli kehittymässä kohti sotaa. Sekä punaisten että valkoisten päätavoitteeksi tuli vastustajan murskaaminen, oman ryhmän voitto ja sen etujen takaaminen.

Hannu Soikkasen mukaan sisällissotaan vievää kehitystä myös jarrutettiin työväenliikkeessä. Avoimimmin heistä toimivat Evert Huttunen Viipurissa Työ -lehdessä ja Taavi Tainio Kuo-piossa Savon Työmieheissä. Molemmat vaai-tivat puoluejohtoa kovin ottein puuttumaan punakaartien väkivallantöihin. Molemmat va-roittivat sisällissodan mahdollisuudesta. Taavi Tainio korosti, että sisäinen jännitys veti sekä Saksan että Venäjän käyttämään hyväkseen mahdollisesti puhkeavan sisällissodan osapuo-lia. Hän oli niitä harvoja, jotka ottivat huomi-oon sekä Venäjän että Saksan taholta tulevan tilanteeseen puuttumisen uhan. Yleensähan porvarilliset tähdensivät bolševikkien panosta, ja työväenliike korosti saksalaisten tavoitteita. Taavi Tainio totesi, että molempien puolien takana olivat ”takapirut”, jotka usuttivat keski-näiseen taisteluun, mutta olivat valmiit hylkää-mään kannattajansa omien etujensa sitä vaati-essa. Taavi Tainio kirjoittaa:

- Näyttää olevan siksi sekapäisiä työläisiä, jotka kuvittelevat kaikenlaisia yksityisiä väkivallan töitä, ehkäpä ryöstöjäkin, vallanku-moukselliseksi toiminnaksi, ymmärtämättä, että vallankumouksellinen toiminta edel-lyttää koko työväenluokan yhtäaikaista, suunniteltua, järjestettyä ja päämäärästään tie-toista joukkotoimintaa, ja että tämän toiminnan järjestää ja ohjaa järjestäytynyt työväki, sosialidemokraattinen puolue, määrättyllä tavalla elimiensä kautta. Kaikki muu laitto-muuksiin menevä toiminta on rikollista ja tuomittavaa sosialidemokraattisen puolueenkin kannalta, puhumattakaan porvarillisesta yhteiskunnasta, jonka määräyksiä ja sääntöjä mekin olemme, ei ainoastaan pakotetut, vaan vieläpä velvollisetkin, oman etummekin kannalta, noudattamaan. Kaikki hajanainen toiminta on siis jyrkästi tuo-mittava, estettävä ja rangaistava, yhdentekevää, onko syyllisiä enemmän tai vähemmän, vaikkapa sitten täytyisi erottaa puolueesta kokonaisia paikallisosastoja.

Suomessa esivalta oli vailla valtaa

Suomeen oli syntynyt aseellisia voimia, jotka eivät olleet millään tavoin maan hallituksen määräysvallassa. Minkäänlaisia omia joukkoja Suomen senaatilla ei kuitenkaan ollut. Li-säksi maassa oli edelleen ulkomaisia miehitysjoukkoja, jotka jäivät maahan niin Suomen

Taavi Tainio ja hänen vaimonsa Olga Tainio.

joulukuisen itsenäisyysjulistuksen kuin Venäjän bolsevikihallituksen vuodenvaihteessa antaman itsenäisyystunnustuksenkin jälkeen. Senaatin joulukuiset esitykset niitten joukkojen maasta vetämiseksi olivat jääneet tuloksettomiksi. Mikko Uola kirjoittaa:

- Suomen hallituksella ei luonnollisestikaan ollut minkäänlaista sananvaltaa venäläisten joukkojen tekemisiin. Pikemminkin nämä vieraat joukot muodostivat hallituksen arvovallalle akuutin uhan tukemalla enemmän tai vähemmän avoimesti hallituksen vastustajia. Venäläiset eivät antaneet edes suomen rajavalvontaa suomalaisten hoidettavaksi, vaan senaatti joutui nöyrytymään siihen, että itsenäiseksi julistautuneen valtakunnan rajojen ylitys tapahtui edelleen venäläisten ehdoilla.

Uusi Päivä -lehti totesi saman asian vuoden vaihteessa, kun se kirjoitti mm. seuraavaa:

- Suomalaiset eivät eläneet oikeusvaltiossa, vaan ryöväri- ja huligaaniyhteiskunnassa, jossa ei ollut olemassa hengen, omaisuuden eikä muitten alkeellisimpienkaan ihmisoi-keuksien ja kansalaisvapauksien turvaa. Meillä on tosin esivalta, jolla epäilemättä olisi sekä hyvää tahtoa että kykyä hallita maata kaikkien yhteiseksi parhaaksi. Mutta se esi-valta on vailla valtaa.

Arvo Tuominen kertoo muistelmissaan työväestön suhtautumisen muuttumisesta venäläisiin joukkoihin. Arvo Tuominen kirjoittaa:

- Kun bolsevikit Leninin johdolla Venäjällä ottivat vallan käsiinsä, muuttui meidän suhteemme venäläiseen sotaväkeen ratkaisevasti. Aloimme suorastaan toivoa, ettei se läh-tisi. Osat olivat siis vaihtuneet. Porvaristo tai ainakin osa sen johtajista oli siihen saakka toivonut, että venäläiset pysyttelisivät maassa, koska niiden avulla voitaisiin estää työvä-estön heidän mielestään liian pitkälle menevät uudistusvaatimukset.
- Mutta kun työväestön taholla alettiin elätellä samanlaista ajatusta ja toivoa venäläisiltä tukea, muuttui porvariston kanta täydellisesti. Tämä osoittaa kuinka vaarallisilla vesillä silloin liikuttiin niin puolin kuin toisinkin. Sisäisten valtopoliittisten tekijöiden innosta-mina tartuttiin sellaiseen vaaralliseen aseeseen kuin vieraan vallan sotilaalliseen apuun; aseeseen, josta terveesti ajatellen barrikadin kummallakin puolella oli pyritty pääse-mään eroon. Se oli kohtalokas erehdys ja se kävi kummallekin puolelle, koko Suomen kansalle, hyvin kalliiksi.

Sisällissota alkoi sattumalta samanaikaisesti

Lauttakylä -lehdessä julkaistiin 12.1.1918 runo ”Uuden vuoden laulu”.

Uuden vuoden laulu

*Nyt keskellämme säilät välkkyy, liput liehuvat.
Mi joukkoja veljessotaan kurjaan kutsuu.
Jo kansallisen hengen taivas tummuu.
Ja vihan liekit lähimmäistä kohtaan palavat.
Oi, aukeneeko hauta isänmaan?
Kun nousua suurta sille toivotaan.*

*Oi, vaipuvatko valot Suomen?
Ah, eikö kansallemme kuljettavaksi muuta lie,
kun veljesvihan, väkivallan tie?*

Tammikuun alussa 1918 senaatin asema oli vaikea. Itsenäisessä Suomessa oli edelleen noin 70 000 venäläistä sotilasta, yhteiskunnallinen tilanne oli räjähdysaltis ja valtiolla ei ollut käytössään omia joukko-osastoja. Eduskunta antoi senaatille valtuudet luoda maahan lujan järjestysvallan suojeluskuntien avulla. Se päättikin 12.1.1918 äänin 97 - 85 ”oikeuttaa hallituksen ryhtymään kaikkiin niihin toimenpiteisiin, joita se katsoo tarpeelliseksi lujan järjes-tysvallan luomiseksi maahan”. Tämän jälkeen suojeluskunnat julistettiin Suomen senaatin armeijaksi 25.1.1918.

Senaatin toimet kiihdyttivät työväestön toimia. Sosialidemokraattien puoluejohdon oli hy-väksyttävä radikaalimmat punakaartit neuvottelukumppaneiksi säilyttääkseen työväenliik-keen yhtenäisyyden. Se päättyi lopulta vallankumouksen kannalle tulkitessaan eduskunnan päätöksen lujasta järjestysvallasta porvareiden sodanjulistukseksi työväestöä vastaan. Näin työväenliikkeen yhtenäisyys palautui kuin itsestään punakaartin ehdoilla, kun työväen jär-jestyskaartit ja Helsingin punakaarti yhdistettiin Suomen punaiseksi kaartiksi.

Sosialidemokraattisen puolueen johtoon nousivat ns. siltasaarelaiset. Ryhmän alkuperäi-nen keskushenkilö oli *Työmies-lehden* päätoimittaja Edvard Valpas, joka tunnettiin myös lempinimellä »Siltasaaren paavi», sillä lehden toimitus sijaitsi Helsingin Siltasaaressa. Sil-tasaarelaisiin liittyivät monet vuoden 1905 suurlakon myötä työväenliikkeeseen tulleista niin sanotuista marraskuun sosialisteista, muun muassa Otto Wille Kuusinen, Yrjö Sirola, Kullervo Manner ja Edvard Gylling. Ryhmään on laskettu kuuluviksi myös mm. Adolf Tai-mi ja Eero Haapalainen.

Siltasaarelaiden ryhmä oli keskeisissä asemassa SDP:n johdossa erityisesti vuonna 1917 ja he vaikuttivat merkittävästi Suomen sisällissotaan johtaneeseen kehitykseen sekä kohosivat sodan aikana Suomen kansanvaltuuskunnan johtoon. Valpas tosin ei halunnut enää tällöin seurata entisiä oppilaitaan. Sodan jälkeen monet siltasaarelaiset sosiaalidemokraatit jättivät SDP:n ja perustivat Venäjällä Suomen Kommunistisen Puolueen.

Molemmat osapuolet aloittivat sodan luonteisen toiminnan Viipurissa ja muualla Karjalas-sa 17. -20.1.1918. Punakaartit ja työväen järjestyskaartit yhdistyivät ”Suomen Punaiseksi kaartiksi” 26.1.1918, ja sen joukot määrättiin seuraavana päivänä liikekannalle klo 23.00 alkaen.

Punaisten puolella nostettiin punainen lyhty Helsingin työväentalon torniin vallankumo-uksen alkamisen merkiksi yöllä 26.1. - 27.1 1918. Punakaarti otti koko Helsingin haltuun-sa. Punakaartin ylipäällikkönä oli aluksi toimittaja Ali Aalto-nen. Heti vallankumouksen alkamisen jälkeen hänet erotettiin juopottelun vuoksi ja uudeksi ylipäälliköksi valittiin toimittaja Eero Haapalainen. Ennen sodan loppua punakaartilla oli useita muitakin ylipäällikköjä. Punaisen puolen hallitukseksi perus-tettiin Suomen kansanvaltuuskunta. Sen puheenjohtajana toimi Kullervo Manner. Sisällissodan lopulla hän johti yksin niin pu-nakaartia kuin punaista hallitusta.

Punaisten ylipäällikkö Ali Aaltonen oli määrännyt työväen-kaartien liikekannallepanon 28.1.1918. vastaiseksi yöksi. Käy-tännössä Aaltosen salaiseksi leimattu päiväkäsky oli työväen sodanjulistus porvarilliselle Suomelle. Liikekannallepanon päi-väkäskyssä painotettiin, että vankeja on kohdeltava päättäväi-

Punakaartin ylipäällikkö Ali Aaltonen

sesti, mutta kohteliaasti.

- Vankien ja haavoitettujen räähkääminen ei saa tulla kysymykseenkään, Aaltonen kirjoitti.

Valkoisten ylipäälliköksi nimitettiin kenraali Carl Gustaf Mannerheim. Suomen sisällissodan aikana Svinhufvudin senaatti muodosti valkoisen osapuolen hallituksen. Punaisten yrittivät pidättää Helsingissä valkoisen senaatin jäseniä. Yhtään senaattoria punaiset eivät kuitenkaan onnistuneet pidättämään. Valkoisten vapaussota alkoi 28.1.1918, kun Pohjan-

Kullervo Manner toimi kansanvaltuuskunnan johtajana.

Kenraali Mannerheim toimi valkoisten ylipäällikkönä.

maalla alettiin riisua venäläisiä sotilaita aseista. Venäläisten joukkojen aseistariisunta Pohjanmaalla 28. - 31.1.1918 sujui valkoisilta pääosin helposti ja rauhallisesti. Näin valkoiset saivat tarvitsemiaan aseita. Karjalassa oli aseistariisunta aloitettu ilman ennalta laadittua suunnitelmaa jo 23.1.1918.

Venäläisten joukkojen aseista riisuminen

Varsinaiset taistelut valkoisten ja punaisten kesken alkoivat vasta sen jälkeen, kun valkoiset olivat ottaneet haltuun Pohjanmaan venäläiset varuskunnat. Venäläisten joukkojen kanssa ei juurikaan taisteltu. Venäläisten upseerien myötävaikutuksella Pohjanmaan varuskunnat yllätettiin tai ne muuten antautuivat, muutamaa tapausta lukuun ottamatta, ilman aseiden käyttöä. Kuitenkin juuri tässä vaiheessa sota oli saamassa venäläisvastaisen vapaussodan luonnetta ja nimeä.

Antero Jyrängin mukaan kansalle valkoisen armeijan johto kuitenkin levitti käsitystä, että kaikki taistelut käytiin ja käytäisiin venäläisten kanssa. Antero Jyränki kirjoittaa:

- Mannerheimin myöhemmin antaman vuotta 1918 koskevan haastattelun mukaan ”teimme kaiken mitä voimme, korostaaksemme aina, että se oli vapaussota. Emme olisi koskaan saaneet näitä talonpoikia mukaamme, jos olisimme sanoneet, että käymme punaisten kimppuun”. Virallisesti tuosta omaksutusta nimeämislinjasta ei luovuttu: punaiset vastustajat nimettiin ”ryssiksi tai punaryssiksi”. Valkoinen lehdistö alkoi korostaa sitä, että taistelujen päätarkoituksena oli ”vapauttaa maa venäläisistä joukoista ja heihin liittyneistä punaisista”. Nimitys ”vapaussota” jäi pysyväksi niin tieto- kuin muussakin kirjallisuudessa.

Eri tutkijat (mm. Hoppu, Jyränki, Tikka, Ylikangas) ovat esittäneet venäläisten varuskuntien aseistariisunnasta toisistaan poikkeavia näkökantoja. Toisaalta on todettu, miten venäläisjoukot sisällissodan puhjetessa olivat pääosin jo valinneet puolueettoman kannan,

sillä joukkojen maasta poistuminen oli käynnistynyt ja valtaosaa venäläisiä kiinnosti sotaan sekaantumisen sijaan kotiin pääsy. Taisteluhaltuttomien venäläisjoukkojen aseistariisunta kesti vajaan viikon, ja se kohtasi varsin vähäistä vastarintaa. Näyttää siltä, että tämä oli mahdollista ainoastaan suojeluskuntajohdon ja venäläisen ylemmän varuskuntapäällystön hiljaisesti sovitulla yhteistyöllä. Tuomas Hopun mukaan taas esim. Pohjanmaalla väitteet venäläisten ja valkoisten tiiviistä yhteistyöstä eivät pidä paikkaansa. Joka tapauksessa valkoisille oli tärkeää käsitys ja ”totuus”, miten suojeluskuntalaisten sota alkoi aseistariisunnalla, venäläisten karkottamisella maasta ja siten isänmaan vapauttamisella. Juuri tämä lähtökohta tuotti sodalle vapaussodan leiman.

Sovintoon ei enää ollut mahdollisuutta. Suomen sisällissota oli syttynyt sattumalta samanaikaisesti Helsingissä ja Pohjanmaalla. Sotaan osallistui noin 200 000 suomalaista ja noin 20 000 ulkomaista sotilasta.

Punaisten ja valkoiset joukot

Sisällissodassa oli vastakkain kaksi nopeasti koottua sotajoukkoa, joiden miehistö koostui lähes kokonaan kouluttamattomista taistelijoista. Kummankin armeijan ytimen muodostivat alkuvaiheessa aatteellisen innostuksen vallassa sotaan lähteneet vapaaehtoiset. Molemmat joukot olivat valmistautumattomia sotaan. Ei ollut aseita, ei kunnollisia joukkoja eikä joukoille johtajia. Punaisilla ja valkoisilla oli suunnilleen saman verran joukkoja. Molemissa joukoissa sotilaiden määrä oli suurimmillaan lähes 100 000 miestä ja naista. Ulkomaista Neuvosto - Venäjä tuki punaisia ja sodan loppuvaiheessa Saksa avusti valkoisia, jotka saivat tukea myös ruotsalaisilta vapaaehtoisilta.

Punakaartit koostuivat pääosin vapaaehtoisista ja joistakin Suomeen jääneistä venäläisistä sotilaista.

Valkoisten puolella taisteli lähes 15 000 vapaaehtoista. Loput valkoisten joukot olivat yleisen asevelvollisuuden kautta koottuja joukkoja. Liittymisen syynä valkoisiin tai punaisiin oli aate, mutta myös hyvä palkka ja lisäksi ympäristön paine ja painostus. Molemmissa joukoissa oli mukana 15 - 17 -vuotiaita lapsisotilaita, punaisella puolella myös tyttöjä ja naisia.

Marko Tikan mukaan eräs sotajoukkojen sodankäyntiin vaikuttava tekijä oli juuri sotilaiden ikä. Sotajoukot koostuivat pitkälti nuorista, usein alaikäisyyden rajalla olevista nuorista miehistä. Tutkimus kaatuneista osoittaa tämän selvästi: punaisella puolella kaatuneiden keski-ikä oli 27, valkoisella puolella 23 vuotta. Peräti joka viides valkoisena kaatunut oli juuri ja juuri täysi-ikäinen, 21-vuotias. Esimerkiksi rintamalla vaikuttaneet lentävät osastot muodostettiin pää koulupojista, joista nuorimmat olivat 12 - 13-vuotiaita. Marko Tikka kirjoittaa:

- Tätä selittää osittain se, että tuon ajan yhteiskunnassa saman ikäiset saattoivat olla jo puolipäiväisissä töissä, eikä ikäistään hieman rotevamman vapaaehtoisen ikää välttämättä edes kyselty. Lapsisotilaita ei siis pidetty moraalisesti arveluttavana ilmiönä, pikemminkin päinvastoin. Nuorin taistelujoukkoihin kuulunut, surmansa saanut punakaartilaispoika oli 9 vuotias. Joka neljäs niin punaisista kuin valkoisistakin kaatuneista oli 15 - 20 -vuotiaita.
- Sisällissodassa korostui osittain tästäkin syystä sen julmuus. Nuoret ja lapset olivat toimissaan erityisen julmia, koska heillä ei ollut kehittyntä empatian kykyä eikä näin myöskään käsitystä tekojensa seurauksista.

Propaganda ja vihapuhe aseina

Sisällissodassa sotilaat molemmilla puolilla olivat pääosin taisteluun kouluttamattomia siviilejä. Osin tästä johtui, että suoranainen pakokauhu ja omavaltaiset poistumiset rintamalta olivat sodassa varsin yleisiä ilmiöitä. Tästä syystä sotilaat molemmilla puolilla motivoitiin taisteluun vihollisen julmuuksia korostavalla propagandalla. Propagandan käytöstä Marko Tikka kirjoittaa:

- Propaganda ja taisteluun motivoiminen oli ratkaisevan tärkeää taistelujen alussa. Kun sotilaat saivat taistelukokemusta, he turtuivat. Sisällissodassa joukkoja motivoitiin terroritekoihin propagandistisilla kuvauksilla vihollisten harjoittamista julmuuksista. Kun ensimmäiset porvarit oli tapettu ja ensimmäiset kapinallisista kertyneet joukkohaudat täytetty, tappamisesta tuli rutiinia.

Tiedonkulun hitaus ja katkokset levittivät kuulopuheita ja lisäsivät erilaisia vastapuolesta kiertäneitä huhuja. Sari Näre kirjoittaa:

- Vanhempi väki ei aina osannut lukea eikä kirjoittaa, sanomalehtiä ei välttämättä ollut saatavilla. Punaisten aikana porvarilliset lehdet kiellettiin, eikä radiotakaan vielä ollut kansan keskuudessa. Tietolähteenä esimerkiksi Helsingissä oli tällöin *Työmies-lehti*, jossa vääristeltiin sodan kulkua punaisten toivomaan suuntaan.
- Suomen vapaussota 1918 -kirjassa kuvataan sisällissodan alkua: ”Jo ennen kuin puhelimet lakkasivat toimimasta, kiertelivät huhut, kaikenlaiset kulkupuheet, kaupunkia. Monet niistä saattoi heti todeta mielikuvituksen ja herkkäuskoisuuden tuotteiksi. Mutta puhelinyhteyden katkettua kävi toteaminen mahdottomaksi.

Lehdistön suhteen sama tilanne oli Satakunnassa. Maakunnassa ilmestyi vain *Sosialidemokraatti -lehti*, joka antoi myös liian positiivisen kuvan sotatilanteesta. Tosin päätoimittaja Hannes Uksilan ansioksi on luettava, että hän kirjoitti myös kriittisesti sotatilanteesta ja punaisten veriteoista.

Vastapuolesta käytettiin haukkumasanoja. Valkoiset kutsuivat punaisia mm. sanoilla ”punaryssä”, ”punikki”, ”raakalainen”, ”rosvojoukko” ja ”roskasakki”. Punaisten yleisiä haukkumasanoja olivat mm. ”sortaja”, ”riistäjä”, ”pyöveli”, ”teurastaja” ja ”lahtari”.

Sari Näre mukana kapinahengen yltymiseen vaikutti yhteiskuntaluokkien toisiinsa kohdistama vihan lietsonta, joka muistuttaa vihapuheen vaarallisesta voimasta, jos sen annetaan rajoittamatta rehoittua. Esimerkkinä tällaisesta puhelajista Sari Näre tuo esiin nimimerkki ”Vallankumouksellisen” punaiselle kansanvaltuuskunnalle lähettämä kirje, jossa hän vaatii: ”Jumalauta veren pitää valua. Älkää jumalaste asettuko vallankumouksen tielle. Te perkeleet siellä sotkette. Tappakaa porvarit jokainen sorkka niin teette viisaasti. Lyökää puukko kurkkuun. Tapetaan kaikki sillä ellette tapa niin teirät tapetaan ja se on teille ihan oikein.”

Kulttuurielämän vaikuttajissa oli myös kansankiihottajia, joista Ilmari Kianto lukeutui kuuluisimpiin. Tänä päivänä siitä puhuttaisiin vihapuheena. Hän puki valkoisen kansankiihottuksensa runolliseen muotoon:

*Nyt soikohon vihdoinkin sotatorvi!
Jalopeura Suomen, nouse ja lyö!
Vai raukkojen ruuhkako ois tämä lauma,
Kun saartaa sen rantoja surma ja yö?
Jos veljemme liittyivät venäläiskoiriin,
He koirien kohtalon saakoot myös vaan,
Ken kansansa petti ja hurmeella tahras,
Hän kaatukoon – kavaltajana maan.*

Sisällissodan valkoisten Porin rykmentissä palvelleita kiikkalaisia. Vas.

Uudenkaupungin punakaartilaisia. Oik.

Punaiset

Punaisten armeijassa taisteli lähinnä kaupunkien työväestöä ja maaseudun köyhiä ihmisiä. Punakaartilaiden ydinjoukkoon kuului myös radikaaleja työväenliikkeen jäseniä, joista merkittävä osa oli liittynyt työväenjärjestöihin vasta vuosien 1916 - 1917 aikana.

Heti taistelujen alettua paljastuivat punakaartin sotilaalliset heikkoudet: sotilastaidon puute ja heikosti koulutettu ja usein kuriton miehistö. Suurin puute punakaartilla oli kuitenkin sotajoukkojen johtamiseen koulutetuista päälliköistä. Punaisten sodankäyntiä johtivat siviilit, jotka olivat toimineet työväenjärjestöissä, ammattiyhdistyksissä ja työväenlehdissä. Usein heidät valittiin äänestämällä yksikön jäsenten kesken ja keskuudesta, joten lopputulos johdon laadun suhteen oli hyvin sattumanvarainen. Punaisten rintamapäälliköistä yhden osaryhmän muodostivat Suomen sotaväen käyneet aliupseerit. Heidän aikoinaan saamansa koulutus ei soveltunut suurten joukkojen johtamiseen. Päälliköinä toimi myös Venäjän armeijassa sotakokemusta saaneita venäläisiä ja joitakin suomalaisia. Myös venäjää osaavia suomalaisia valittiin päälliköiksi.

Pääosa päälliköistä oli tavallisia järjestöaktiiveja ja työläisiä. Johtotehtäviin nousi myös vallankumouskuohun nostattamia miehiä. Kokonaisuudessaan punakaartin rintamapäälliköiden edellytykset johtaa joukkoja olivat koulutuksen puutteen vuoksi heikot.

Punakaartilaiden kyky ja taistella oli sodan alussa heikko. Usein punaisten joukkojen hyökkäys pysähtyi vähäiseenkin vastustukseen. Tappioiden seurauksena kokonaisia joukko-osastoja saattoi poistua rintamalta. Punakaartin sotilaat olivat tavallisia miehiä, joiden sotataidot riittivät tuskin oman aseensa käyttöön. Sisällissodan jatkuessa myös punaisille karttui taistelukokemusta, ja sodan lopulla punakaarti taisteli hyvin ja urheasti.

Punaisten puolella erikoisuutena olivat naiskaartit, joissa taistelivat Suomen historian ensimmäiset naisotilaat, noin 2 600 naista. Tyypillinen naiskaartilainen oli alle 20 -vuotias naimaton nainen. Nuorimmat olivat 14 - 15 vuotiaita. Heistä kaatui noin 330 taisteluissa tai teloitettiin ilman oikeudenkäyntiä. Osa heistä toimi lääkintäjoukoissa, ja arvion mukaan noin 1 000 oli mukana varsinaisissa taisteluissa. Tiina Lintusen arvion mukaan punakaartin toimintaa tukeviin avustaviin tehtäviin osallistui keväällä 1918 yli 10 000 naista.

Punakaartien sotilaiden perustana oli aluksi kaartilaisille maksettu kuukausipalkka. Kaartiin liittyneet saivat kuukaudessa 450 markkaa tai 15 markkaa päivässä. Lisäksi kaartilaiset saivat ilmaisen muonituksen sekä vaatteita ja jalkineita. Naisten ja aseettomina palvelleiden palkkaus oli kuitenkin alhaisempi. Lääkäreille punakaartien esikunta lupasi 1 200 - 2 000 markan palkan ja ruuan. Punakaartilaiden palkka vastasi hyvän ammattimiehen ansio- tasoa. Palkanmaksu muodostui kuitenkin ongelmaksi rahanpuutteen vuoksi. Helmikuun palkat kaartilaiset saivat, mutta maaliskuussa kansanvaltuuskunta kykeni maksamaan enää pienen osan palkoista käteisenä. Pääosan palkastaan kaartilaiset saivat shekkeinä. Etenkin myöhemmässä vaiheessa kaartiin liittyneet saattoivat jäädä kokonaan ilman palkkaa.

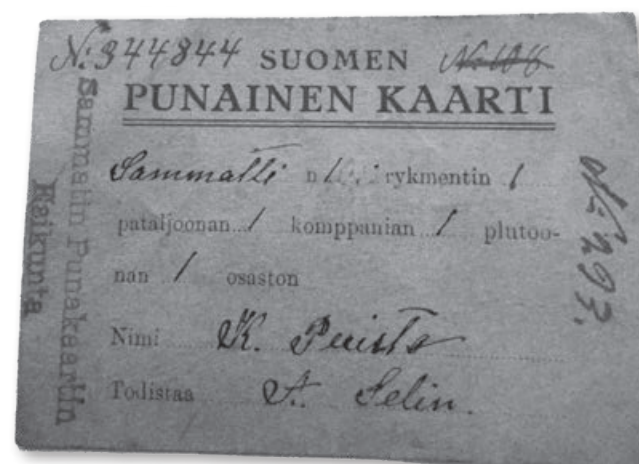
Heikko työllisyystilanne lisäsi osaltaan kaartiin vetovoimaa. Lisäksi punainen hallinto rajoitti siviilitöitä, mikä osaltaan työnsi miehiä kaartiin. Järjestäytyneeseen työväkeen kohdistui myös paine liittyä punakaartiin. Kansanvaltuuskunta aloitti myös värväystoiminnan ja kelpuutti riveihin työväenjärjestöihin kuulumattomia miehiä. Sodan loppuvaiheessa punakaartiin otettiin miehiä pakolla.

Punaisia naisia Ruovedellä.

Nuoria punaisia sotilaita.

Punaisten jäsenkortti.

Turun naiskomppaniaan kuuluneet Helena Aalto ja Elli Vuokko, jotka teloitettiin Lahdessa toukokuussa 1918.

Sosialidemokraatti -lehdessä 8.2.1918 Porin punakaartin esikunta ohjeisti joukkoja:

Päiväkäsry Porin piirin punaisille kaarteille

On opittava hajaantumaan ketjuun ja ampumaan tarkkaan. Tähtäysharjoituksia on pidettävä ainakin kolme kertaa viikossa tunti kerrallaan. Politikoinnista ei tarvita ollenkaan. Kukin kaartin soturi on maan pieni osa käymässä olemasta suuresta taistelusta, ja hänen on oltava kuin sotilas.

Päälliköitä voidaan yhteisissä kokouksissa arvostella, ja jos he eivät ole kunnollisia, on heidän tilalleen valittava uudet. Mutta valittua päällikköä on toteltava. Päälliköiden on pidettävä tarkkaan huolta siltä, ettei ampumatarpeita tarpeettomasti tuhjata. Ei pidä ampua yhtään laukausta ennen kuin todellinen tarve vaatii.

Valkoiset

Valkoinen armeija koostui alkuvaiheessa vapaaehtoisista suojeluskuntalaisia. Rintamalle lähteneiden joukossa oli muun muassa oppikoulujen lukioluokkien oppilaita. Kajaanin sisseihin liittyi esimerkiksi 17-vuotias Urho Kekkonen. Valkoisen armeijan pääosan muodostivat maaseudun talonmestajat, kaupunkien porvarit ja virkamiehet. Sen etuna olivat punakaartia selvästi paremmat ja ammattitaitoisemmat päälliköt.

Valkoisen armeijan johto koostui Venäjän armeijassa palvelleista suomalaisupseereista, ulkomaalaisista vapaaehtoisista upseereista. Helmikuun 1918 lopulla valkoisten joukkoihin liittyi vielä noin 1 300 Saksassa koulutettua jääkäriä. Tämä näkyi siten, että valkoisten sota- toimet olivat punaisia paremmin suunniteltuja ja toteutettuja.

Joulukuusta 1917 lähtien suojeluskunnat järjestivät johtajakoulutusta Vimpelissä ja myöhemmin Vöyrissä. Kokonaisuutena sotilasopetus ei kattanut merkittävää osaa valkoisista joukoista. Vöyrin sotakoulu aloitti toimintansa 26.2.1918. Koulutuksen piti kestää kolme viikkoa, mutta jo kahden päivän päästä Vöyrin sotakoululaiset komennettiin taisteluihin. Myös valkoiset suunnittelivat sitä, että heidänkin joukoissaan naiset voisivat osallistua ase- kädessä taisteluihin. Tämän ajatuksen valkoisten johto torjui kuitenkin jyrkästi. Valkoisten joukoissa naiset osallistuivat huoltotoimiin, muun muassa haavoittuneiden hoitoon ja ruu- anlaittoon.

Valkoiseen armeijaan värvättiin sodan alkuvaiheessa miehiä, mutta arvostelua herättänyt värväystoiminta keskeytettiin helmikuussa. Vaasan senaatti ryhtyi kasvattamaan laillisen hallituksen joukkojen vahvuutta saattamalla voimaan asevelvollisuuden. Senaatti antoi 18.2.1918 asevelvollisuusjulistuksen, jonka mukaan kaikkien vuoden 1917 loppuun men- nessä 21 - 40 vuotta täyttäneiden miesten oli tultava kutsuntoihin joko koti- tai oleskelu- paikkakunnallaan. Julistus perustui vuoden 1878 asevelvollisuuslakiin, jota ei julistuksen mukaan ollut koskaan kumottu. Tätä ennen Pohjamaalla ja Pieksämäen seudulla oli järjes- tetty kunnallisia kutsuntoja. Valkoiseen armeijaan värväytyneet saivat kuukausipalkkana 450 markkaa. Summasta pidätettiin muonituskuluihin 150 markkaa.

Nopeutetussa järjestyksessä toteutetut kutsunnat alkoivat helmikuun lopussa ja jatkuivat maaliskuussa. Kotipaikkansa ulkopuolelle komennetuille asetus määräsi maksettavaksi kaksi markkaa päivässä valtion varoista. Kunnilla oli velvollisuus avustaa vähävaraisten ase- velvollisten perheitä. Asevelvollisista muodostettiin kuusi jääkäriyrykmenttiä. Myös suoje- luskuntaosastot muutettiin sodan loppuvaiheissa rykmenteiksi.

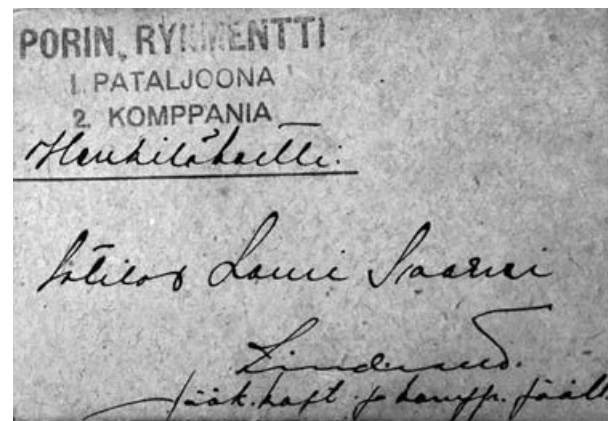

Valkoisen Suomen alueella asuneista huomattava osa tiedettiin työväenliikkeen kannattajaksi tunnettuja. Kutsuntalautakunnat joutuivatkin pohtimaan asevelvollisten luotettavuutta. Lautakunnat eivät kuitenkaan halunneet kutsuntojen onnistumisen varmistumiseksi myöntää vapautusta helposti. Kutsunnoista jäi pois vähintään 3 400 miestä, noin yhdeksän prosenttia asevelvollisista. Lisäksi arviolta tuhat miestä jätti astumatta palvelukseen.

Punakaartilaiden tavoin myös valkoisia sotilaita saattoi poistua oma-aloitteisesti rintamilta. Valkoisen armeijan johto arvioikin, että monen valkoisen sotilaan halu käydä sotaa suomalaisia punaisia vastaan saattaisi olla heikko. Siksi korostettiin voimakkaasti, että taistelua käytiin lähinnä Venäjän armeijan ”punaryssiä” vastaan. Varsinkin sodan loppuvaiheessa valkoisten johto painotti entistä näkyvämmiin, että kyseessä on taistelu Suomen vapaudesta, vapaussota.

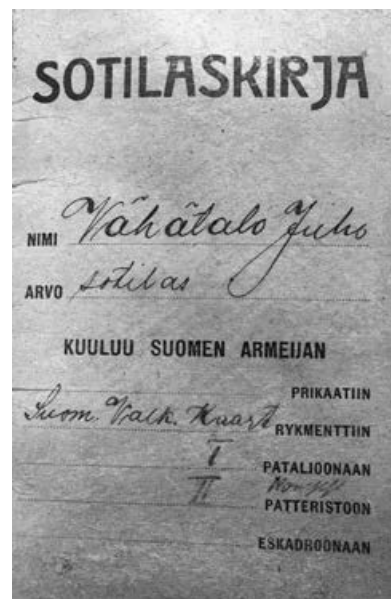

Nokian ja Vaasan suojeluskuntalaisia, jotka liittyivät valkoisiin joukkoihin.

Valkoisten joukkojen henkilökortti.

Valkoisten joukkojen sotilaskirja.

Jääkärit

Suomesta lähti vuosina 1914 – 1916 nuoria miehiä Saksaan sotilaskoulutukseen. Lähtijät olivat tavallisia suomalaisia. Joukossa oli muun muassa miehiä maaseudulta, työläisiä ja ylioppilaita ja virkamiehiä. Kaikkien yhteinen tavoite oli oppia taistelemaan ja vapauttaa Suomi Venäjän vallan alta. Näitä miehiä alettiin kutsua jääkäreiksi.

Kaikkiaan jääkäreiksi lähti lähes 2 000 nuorta miestä. Jääkäriärväys ei ollut Satakunnassa kovin aktiivista, mutta Saksaan lähti kuitenkin 168 satakuntalaista. Lähtijöissä oli poikkeuksellisen paljon työläistäustaisia nuoria.

Jääkäreiden pääjoukko, noin 950 miestä, saapui Vaasaan 25.2.1918 vaiherikkaan matkan jälkeen tarkalleen kolme vuotta koulutuksen alkamisesta. Jääkäreiden tulo oli odotettu ja juhلاميeli nousi korkealle valkoisessa Suomessa. Seuraavana päivänä Vaasan Senaatin torilla järjestämä paraati oli lyhyt, mutta vaikuttava. Valkoisten ylipäällikkö Mannerheim otti joukot vastaan.

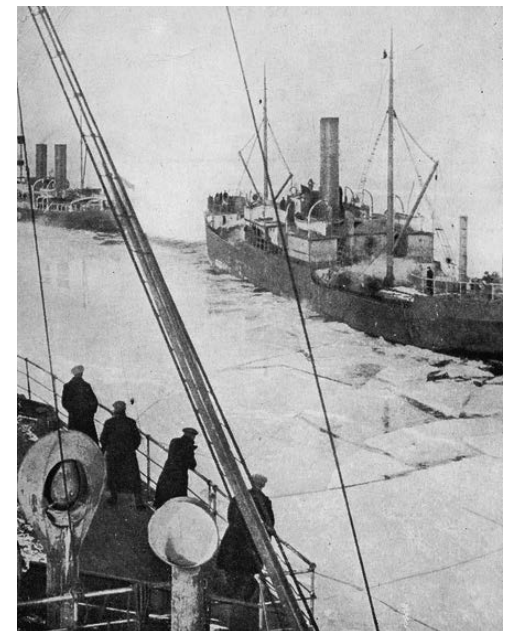
Jääkäreiden riemukas vastaanotto ylitti kaikki odotukset. Sanomalehti Ilkka kirjoitti 27.2.1918 jääkärein vastaanotosta seuraavaa:

- Monet tuhannet kansalaiset olivat tulleet paikalle nähdäkseen tämän kiihkolla odotetun kohtauksen nykypäivän käänteentekevistä historiasta. Kyynel silmässä vakuutti moni katsoja: ”Kun meillä ja heillä on puollettavana oikea asia, ei rakkaita jääkäreitä mikään voima voita”.

Jääkärit palasivat itsenäiseen Suomeen vuoden 1918 helmikuun lopussa keskelle sisällissotaa, joka heille oli vapaussotaa. Jääkäreille kansan jakautuminen kahtia oli syvä pettymys. Tämä aiheutti pelkoa siitä, että jääkäritkin jakautuisivat kahteen leiriin. Pelko osoittautui aiheettomaksi, sillä jääkäreistä kaikki asettuivat laillisen hallituksen eli valkoisen Suomen puolelle. Joitakin jääkäreitä, noin 200, jäi poliittisen kantansa johdosta Saksaan.

Jääkäri taisteluvarustuksessa.

Höyrylaivat Sampo, Arcturus ja Castor tuovat jääkärien pääjoukon Suomeen.

Jääkärien tulorjuhlavaasan torilla.

Venäläiset

Suomessa vuonna 1918 olleiden venäläissotilaiden valtaosa ei ollut halukas taistelemaan sisällissodassa. Sisällissodan alkaessa Suomessa oli vielä noin 40 000 venäläistä sotilasta. Lopulta vain vajaa 10 000 venäläistä sotilasta oli mukana sisällissodassa. Heiltä punakaartin johto odotti apua. Sodan ensimmäiset päivät osoittivat, että punakaarti sai venäläisiä vallankumouksellisia sotilaita joukkoihinsa vain, jos maksoi heille palkkaa. Periaatteessa kaikkien kaartilaiden palkan olisi pitänyt olla sama. Punaisten värväämät venäläiset saivat kuitenkin korkeampaa palkkaa. Tykkimiehille maksettiin 30 markkaa ja konekiväärimiehille 22,50 markkaa päivässä. Usein palkan piti olla kaksi kertaa suurempi kuin suomalaisilla punaisilla sotilailla. Joka tapauksessa punaiset saivat apua vallankumouksen tukemisesta kiinnostuneilta venäläisiltä etenkin sodan alkuvaiheissa.

Punaisia avustaneista venäläisupseereista ylivoimaisesti merkittävin oli eversti Mihail Svetsnikov, joka johti helmikuussa Tampereella läntisen rintaman sotatoimia ja toimi maaliskuun alusta lähtien ylipäällikön neuvonantajana Helsingissä. Svetsnikov komensi sisällissodan loppuvaiheissa myös Suomessa vielä olleita venäläisjoukkoja.

Venäläisiä punakaarti tarvitsi ennen muuta konekiväärien ja tykkien käytön opettamiseen. Lisäksi joitakin venäläisiä upseereja teki punaisille hyökkäys- ja puolustus suunnitelmia. Kokonaisuudessaan venäläisten osuus punaisten joukossa jäi vähäiseksi. Sodan alussa heitä oli mukana muun muassa Ruoveden ja Vilppulan taisteluissa sekä sodan lopussa Raudun ja Viipurin taisteluissa.

Venäläisten kokonaismäärä jäi suhteellisen pieneksi muilla paitsi Raudun rintamalla. Venäläissotilaita osallistui yhtä aikaa taisteluihin muualla kuin Raudussa enimmillään yhteensä tuhat miestä. Raudussa venäläisten määrä oli suurin Pietarin läheisyyden vuoksi. Bolševikkihallinto lähetti Rautuun miehiä neuvostovallan turvaamiseksi.

Punaiset johtajat uskoivat, että Neuvostohallitus tulee antamaan niin voimakasta ja nopeata apua, ja näin sodan voittaminen kävisi helpoksi. He uskoivat myös, että maassa vielä maajaillut venäläinen sotaväki tulee mukaan tai ainakin luovuttaa aseita, joten ylivoima olisi nopeasti saavutettavissa.

Muistelmissaan Oskari Tokoi on pohtinut venäläisten joukkojen osallisuutta sisällissotaan. Oskari Tokoi kirjoittaa:

- Jos petyttiin, kun luultiin, että kansan enemmistö antaa punaiselle hallitukselle kaiken kannatuksensa ja tunnustaa sen maan lailliseksi hallitukseksi, niin vieläkin enemmän petyttiin venäläisten avunannon suhteen. Tilanne muodostui siitäkin syystä sekavaksi, että jos venäläinen sotaväki punaisten puolella olisi sekaantunut sisällissotaan, olisi tämä kansan keskuudessa nostattanut vastarinnan punaista hallitusta vastaan ja kääntänyt väestön mielialat valkoisten puolelle. Tämän vuoksi hallitus kehotti neuvostohallitusta niin pian kuin mahdollista viemään joukkonsa pois Suomesta, mutta antamaan aseita ja elintarpeita sekä muuta tarvittavaa apua.

Venäläisiä sotilaita linnoitustöissä Ruovedellä.

Saksalaiset

Sodan kolmannessa vaiheessa valkoisen armeijan yleishyökkäystä Etelä-Suomeen täydensi kenraalimajuri Rüdiger von der Goltzin johtamat saksalaiset joukot. Ne saapuivat Suomeen 3.4.1918 Hankoon ja pari myöhemmin Loviisaan. Noin 13 000 saksalaisia sotilasta osallistui valkoisten puolella sisällissotaan.

Saksalaiset joukot valloittivat Helsingin 12.–13.4.1918 ja osallistuivat taisteluihin Hyvinkäällä, Riihimäellä ja Hämeenlinnan seudulla. Loviisasta liikkeelle lähteneet joukot valtasiivat Lahden 19.4.1918 ja katkaisivat läntisten ja itäisten punakaartien väliset yhteydet. Varmaa on, että saksalaisjoukot nopeuttivat merkittävästi punakaartien sotilaallista tappiota ja lyhensivät sodan kestoajaa. Toisaalta Suomi joutui sodan jälkeen Saksan vaikutusvaltaan.

Saksalaisia sotilaita ruokatauolla maa-laistalon pihalla.

Saksalaisia sotilaita.

Suurten ja pienten ihmisten sytyttämä sota

Tammikuussa 1918 Suomeen oli syntynyt kaksi siviilien armeijaa. Paikalliset punakaartit olivat saaneet yhtenäisen johdon ja aseita, ja senaatti oli julistanut suojeluskunnat valtion armeijaksi. Kumpikin puoli haki tukea ulkomailta. Kun kaikki sovitteluyritykset saada maahan uskottava järjestys ja rauha kaatuivat, maa ajautui sotaan vuoden 1918 tammikuun lopulla. Pertti Haapalan mukaan se oli yllätys, mutta ei vahinko, sillä ratkaisevat päätökset tehtiin itse.

Usein on todettu, että Suomi oli jakaantunut kahtia: punaisiin ja valkoisiin. Teemu Keskisarjan mukaan Suomen jakautuminen kahtia on kliseinen sanonta eikä se ole koko totuus. Teemu Keskisarja kirjoittaa:

- Punakaarti ja suojeluskunta eivät talvella 1918 yhteensäkään tavoittaneet asekuntoisten miesten enemmistöä. Syrjässä pysyi satojatuhansia, vaikka valkoiset toteuttivat asevelvollisuuden ja punaisetkin sitä yrittivät. Ei ainoastaan passiivisia sivustakatsojia vaan myös vakaumukseltaan rauhantahtoisia oli paljon. Heidän hiljainen äänensä ei vain kuulunut ratkaisevissa kokouksissa ja päätöksissä. Kompromissien etsijät ja aseistautumisen empiijät vaikenivat tai vaiennettiin sekä oikealla että vasemmalla.

Teemu Keskisarjan mukaan taistelunhaluisiakin löytyi aivan tarpeeksi yhtä sisällissotaa varten. Paikallistasolla aseistautuminen otti käytännössä hyvin tulta. Kylässä kuin kylässä pani joku punakaartin ja suojeluskunnan pystyyn. Linaan Teemu Keskisarjaa:

- Väistämättömyyttä voi nähdä myös siinä, että maailmaa neljä vuotta jauhanut lihamylly imaisi lopulta Suomenkin. Totta kai Suomea työnsivät tulta ja verta kohti monet sisäpoliittiset, ulkopoliittiset, yhteiskunnalliset ja taloudelliset seikat. Silti kapina ja sen kukistaminen ylettömine julmuuksineen eivät olleet luonnonilmiöitä. Sodan eivät syty ja riehu itseksensä. Ihmiset niitä sytyttävät ja niissä riehuvat.
- Sadat virkaheittot tsaarinupseerit näkivät valkoisessa armeijassa työpaikan. Siksi he tahtoivat sota. Koskaan ei saada tietää, mihin Mannerheim olisi ratsastellut ilman tätä tilaisuutta kolmekymmentä vuotta aiemmin taakse jättämässään synnyinmaassa. Jääkärit eivät olleet palaamassa vuosia sitten keskeytyneisiin yliopisto - opintoihin taikka tylsiin siviilitöihin. Heidän seikkailunsa oli paras päättävä sankaruuteen. Sotimaan sotimisen vuoksi halusivat myös kunnianhimoiset, malttamattomat punapäälliköt. Heidän organisaationsa oli valmis lyömään alas koko vanhan maailman.
- Rivimiehet eivät myöskään panneet kivääriin ja käsivarsinauhaan sonnustautumista pahakseen. Valitettavasti läheskään kaikki kivääriin tarttuvat eivät tajunneet, kuinka kalpaten tässä voi käydä.

Väinö Linnan *Täällä pohjantähden alla* -kirja luo kuvan, että torpparien ja mäkitupalaisien tyytymättömyys ja kapinahenki sytyttivät sisällissodan. Tämä vakiintui vuosikymmeniksi kansalliseksi totuudeksi, vaikka Linna useaan otteeseen korosti, että hän kirjansa on kaunokirjallinen romaani, ei tutkimus eikä tietokirja. Nykyisin käsitys pelkästään torpparikapinasta on pitkälti kumottu. Sen sijaan sisällissotaa pidetään nimenomaan työläisten vallankumouksena. Suurempien teollisuuspaikkakuntien tehdastyöläiset olivat punaisen vallankumouksen varsinaiset alkuunpanijat.

Sisällissodassa taistelun kohteena oli ennen muuta valta. Venäjän romahtaminen oli synnyttänyt Suomeen valtatyhjiön. Kyse oli valtataistelusta, kenen ehdoilla päivänpolttavat yhteiskunnalliset ongelmat ratkaistaisiin ja maata tulevaisuudessa rakennettaisiin. Suomen sisällä käytiin taistelua poliittisesta vallasta eduskunnan nimittämän hallituksen ja nopeisiin muutoksiin pyrkivän vallankumouksellisten välillä. Itsenäisen Suomen tuli nyt päättää hallitusmuodostaan ja kansalaistensa perusoikeuksista ihan itse. Lyhyesti sanoen: kuka hallitsi valtiota. Suomessa ei kuitenkaan voinut yllätyksellisesti yhteistä käsitystä siitä kenellä tulisi olla oikeus käyttää ylintä valtaa. Siksi taistelu vallasta oli keskeinen osa vuoden 1918 tapahtumia. Sodan välittömiä syitä olivat yhtäältä työväestön piirissä kärjistynyt vallankumoushenki, rikkaisiin ja köyhiin jakautunut Suomi, nälkä ja toisaalta hallituksen yritys karkottaa Suomeen jääneet venäläiset joukot.

Sosialistinen kiihotus, syy vallankumoukseen?

Heti sisällissodan syttymisen jälkeen varsinkin valkoiset ja muut porvarilliset ryhmät esittivät julkisuudessa, että sosialistiset kiihottajat niin Neuvosto-Venäjältä Leniniä ja Stalinia myöten sekä kotimaiset vallankumoukselliset työväenjohtajat olivat suurimpia syyllisiä punaisten vallankumouksen käynnistymiseen ja koko sisällissodan alkuun. Karkeasti sanoen ”he olivat kiihotuksellaan viettäneet muuten rauhalliset työläiset aseellisen kapinan tielle”.

Vuosien kuluessa monet ja sisällissodasta kirjoittaneet kirjailijat ja tutkijat ovat pitäneet juuri sosialistista kiihotusta merkittävänä syynä punaisten kapinaan. Tällainen keskustelu on jatkunut aina nykyaikaan asti ja jatkuu edelleen. On selvää, että erilaisella agitaatiolla ja

Neuvosto-Venäjän kehotuksilla vallanottoon oli osuus työläisten haaluun aloittaa vallankumous. Kokonaan tämä ei kuitenkaan selitä vallankumouksen syttymistä. Syyt olivat moninaisempia ja syvemmälle, kuten edellä olen todennut. Sosialistisen kiihotuksen merkityksestä lainaan kahta aikalaistodistajaa.

Satakuntalainen kansanedustaja ja työväenliikkeen johtohahmo Nestor Aronen kirjoitti *Sosialidemokraatti* -lehdessä 5.3.1918 sosialistisen kiihotuksen vaikutuksesta vallankumoukseen mm. seuraavaa:

Vallankumous, kiihotuksenko tulos?

Yhä useammin vastustajiemme taholta esitetään väitettä, että luokkataistelun nykyiseen muotoon ja vaiheeseen ovat muka syynä sosialistiset kiihottajat. Väitettä esittävät porvarillisen valkokaartin johtajat ja väittävät lisäksi, että punakaartin joukot ovat muka joitain huligaani- ja rosvojoukkoja, jotka tahtovat ryöstöillä ym. väkivallantöillä hävittää laillisen yhteiskuntajärjestelmän.

Työn raskaan raataja, joka näki, että vaikka hän ahersi voimiansa mukaan, saamatta edes välttämätöntä levon hetkeä itselleen, voimatta sittenkään hankkia perheelleen kaikkein tarpeellisinta toimeentuloa, puristi kätensä nyrkkiin, koukkuinen vartalo suoreni ja tuo kärsinyt, poljettu työjuhta tarttui aseeseen. Olen nähnyt vanhan miehen, jolla on vaimo ja kahdeksan lasta, seisovan purevan kylmänä pakkasyönä vartiopaikallaan kivääriinsä nojautuneena, uskollisena ja nurkumatta täyttäen hänen osalleen tulleen velvollisuuden. Kyynel kimalteli silmäripsissä vanhuksen huoahhtaessa, että hirveää se on, kun täytyi turvautua tällaiseen aseeseen saadakseen leipää ja oikeutta.

Tällaisia ilmiöitä katsellessa tulee vakuutetuksi siitä, että elämän kovan todellisuuden pakottamana aseisiin tarttunut työläisluokka tulee luomaan itselleen uuden, onnellisemman tulevaisuuden. Se on noussut aseisiin porvariston pakottamana, ei minkään ”sosialistisen kiihotuksen” takia ja se ei tule antautumaan sortajiensa armoille. Se on kärsinyt vuosikymmeniä, jaa vuosisatoja orjan katkeraa osaa. Nyt, kun hänet on pakotettu turvautumaan sellaiseen aseeseen, jota hän on aina inholla ja vastenmielisyydellä ajatellut, ei hän tule siitä luopumaan, ennen kuin sortajien ies on heitetty pois työläisluokan hartioilta. Sellaista tietoisuutta ei häneen saada millään agitaattorien kiihotuspuheilla, vaan se vakaumus on häneen kasvanut vuosikymmenien kuluessa kestetyissä orjan elämän kärsimyksissä.

Toisen aikalaistodistuksen antaa kirjailija ja *Työmies* -lehden viimeinen päätoimittaja Ilmari Rantamala. Hän kirjoitti köyhälistön motiiveista ryhtyä kapinaan *Työmies* -lehden viimeisessä numeron pääkirjoituksessa 12.4.1918 mm. seuraavaa:

Veljessodan vihlovan tuskalliset syyt ja tekijät

Älköön uskottako, että työmies on kevein mielin semmoisen matkatoverin kun miekan kanssa taipaleelle lähtenyt. Syiden on täytynyt olla pakottavia syitä, ja ne syyt tuntevat tarkoin ainoastaan ne kurjat työläiskodit, jotka ovat nähneet työläisperheiden ainaisen epätoivon, ainaisen hädän, elämän epävarmuuden ja painostuksen. Ken tahtoo avata työläisen sydämen lukeakseen sen syvät ajatukset, hän menköön työläisen kurjaan majaan, syventyköön sen elämään. Ja hän löytää silloin nykyisen veljessodan vihlovan tuskalliset syyt ja tekijät.

Nestor Aronen.

Ilmari Rantamala.

Työväenliikkeen mukana, vaikka se tekee tyhmyyksiä

Satakunnassa aseellisella vallankumouksella ei alun perinkään ollut sosialidemokraattisen piirin johtohenkilöiden keskuudessa kannatusta. Juho Rainio, Oskari Leivo, Wilho Laine ja Fanny Ahlfors olivat jo elokuun 1917 piirikokouksessa selväsanaisesti tuominneet kaiken anarkistisen ja väkivaltaisen toiminnan kaikissa olosuhteissa. Samaa linjaa oli periaatteessa edustanut myös Eetu Salin, joka tosin hyväksyi lakot painostuskeinona tavoitteisiin pyrittäessä, ”jos puhe ei auta”.

Mainittujen johtohenkilöiden suhtautumisen taustalla oli todennäköisesti se, että sosialidemokraattien ja porvarien välisiä näkemysten eroja oli Satakunnassa joissakin kiistakysymyksissä kyetty ratkaisemaan neuvottelemalla. Tällainen oli esim. Porin valtuustokysymys, jossa sosialidemokraatit olivat vaatineet voimasuhteiden korjaamista puolueiden valtuuston kannatusta vastaavaksi, oli toteutunut ennen kuin uusi kunnallislaki oli astunut voimaan. Vallankumouksellista mielialaa oli ehkäisemässä myös se, että Porissa ja myös Raumalla elintarviketilanne oli huomattavasti parempi kuin muissa suuremmissa kaupungeissa, kuten Tampereella ja Helsingissä, ja jopa parempi kuin muutamissa suurissa maalaiskunnissa.

Vaikka Eetu Salin oli vastustanut aseellista vallankumousta, lopulta hän otti vastaan kansanvaltuuskunnan tiedotuslehden päätoimittajan tehtävät, mutta oli koko ajan esimerkiksi haluton lähtemään puhujamatkalle rintamalle. Perusteeksi mukaan lähtöönsä Salin lausui lyhyesti jo klassisiksi muodostuneet sanansa:

- Kun on neljännesvuosisadan kulkenut työväenliikkeen mukana, kuinka voisi jättää sen nyt, kun se tekee tyhmyyksiä.

Väinö Tanner paheksui Salinin päätöstä, mutta Kalevi Kalemahan mukaan Eetulla ei muuta vaihtoehtoa ollut. Hän näki edessään kaksi rintamaa: työväenluokan ja porvariston, kuten oli koko poliittisen toimintansa ajan nähnyt. Hän tiesi myös, ettei alkaneesta taistelusta voi kukaan vetäytyä syrjään. Sivuun jääminenkin olisi hänen kannaltaan valinta, asettumista työväenliikkeen vihollisten puolelle. Sisällissodan viikkoina Salin joka tapauksessa kärsi sekä fyysisesti että henkisesti. Kohentunut terveys huononi, ja hänen kerrottiin olleen masentuneempi kuin pahimpien juopottelukausiensa jälkeen. Viinaa hän ei tietävästi käyttänyt, mutta kulki tuttavien kertoman mukaan kuin olisi ollut kaiken ulkopuolella.

Väinö Tanner ratkaisi toisin kuin Eetu Salin. Hän kieltäytyi valtiokonttorin johtajan tehtävistä ja mahdollisuudesta tulla jäseneksi kansanvaltuuskuntaan. Väinö Tanner kirjoittaa suhtautumisestaan vallankumoukseen ja kansanvaltuuskuntaan:

- Kansanvaltuuskunnasta Jalo Kohonen, josta oli tehty rahaministeri, soitti minulle. Hän tiedusteli aluksi naivistisesti, miltä tämä yritys ulkoapäin katsellen näytti. Vastasin suoraan, että se näytti varsin huonolta, ja että he siinä jutussa tulisivat taistamaan niskansa ja lisäksi saattamaan työväenluokan turmioon.
- Tämän jälkeen hän kysyi, suostuisinko tulemaan mukaan ja kertoi olevansa valtuutettu tarjoamaan minulle valtiokonttorin johtajan tointa tai, ellei se tuntunut riittävän arvokkaalta, vieläpä kansanvaltuuskunnan jäsenyyttä, arvattavasti finanssiministerinä. Hän tarjosi ajatusaikaa, mutta ilmoitin, etten sitä tarvitse, vaan hylkään tarjouksen suoralta kädeltä. Sen enempää ei asiasta keskusteltu eikä tarjouksiin myöhemminkään palattu. Minun puolestani asia oli sillä selvä: olin jutun ulkopuolella ja myöskin pysyin sivusta-katselijana ja arvostelijana.

Suurelta osin monet vallankumousta vastustaneet eivät kieltäytyneet lähtemästä mukaan, vaan Eetu Salinin tavoin halusivat olla työväenliikkeen mukana silloinkin, ”kun se tekee tyhmyyksiä”. Samanlainen suhtautuminen oli maaseudullakin tyypillistä. Johdon antamia määräyksiä toteutettiin puoluekuriin tottuneina ajattelematta ja keskustelematta järjestöissä laajemmin, mitä oli tapahtumassa.

Pekka Lönngrenin, Juho Rainion ja Eetu Salinin sotaneuvottelu

Työväen muistitietokokoelmassa on Pekka Lönngrenin kertomus otsikolla ”Sotaneuvottelu 2”, missä Pekka Lönngren, Juho Rainio ja Eetu Salin pohtivat osallistumistaan sisällissotaan:

Kansalaissota oli riehunut jo parisen viikkoa, mutta vielä ei ollut ainakaan siviili-ihmisillä mitään tietoa sen todellisesta kulusta. Punainen armeija harjoitti sensuuria, niin kuin harjoittanevat kaikki armeijat. Ja valkoisten lähettämät sotatiedot eivät kantautuneet kaikkien korviin ja oliko niihin edes luottamista. Suusta suuhun kun tiedot saivat ne tavallisesti matkalla monenmoisia lisäyksiä kertojan omasta mielikuvituksesta ja omista toiveista riippuen. Ja vasta alullaanhan silloin sotatoimet olivatkin.

Pekka Lönngren.

Tällöin sattui luokseni asuntooni pari tuttavaa, erittäin tunnettua työväenliikkeen miestä: Eetu Salin ja Juho Rainio. Olimme kerran olleet toimittajatoveruksia Porissa ilmestyvässä ”Sosialidemokraatissa”, vaikka nyt olimme kukin uraltamme suistuneita. Eetu Salin oli jo muutaman vuoden viljellyt pientilansa Ylöjärvellä, Juho Rainio oli siirtynyt Porin Työväen Osuuskaupan kirjalliseksi sihteeriksi ja minut oli kohtalo tai Tokoin senaatti nakannut Tampereen vt. poliisimestariksi. Puhe kääntyi sotatapahtumiin. Rainio kysyi Salinilta:

- *Miten arvelet tämän päättävän?*
- *Selkään tulee, että roikaa, vastasi Eetu.*
- *Miksei sitten koeteta saada rauhanneuvotteluja aikaan esim. ruotsalaisten toverien välityksellä?*
- *Ei siitä tule mitään. Eikä ole niin väliksikään. Ei se sellainenkaan tilanne, mikä tässä oli, voi ikuisesti jatkua. On ratkaistava, kuka täällä käskää ja kenen tulee totella. Se on välttämättömyys.*
- *Mutta, jos kerran olet niin varma, että tämä juttu hävitään, niin minkä tähden olet mukana siinä. Sanoudutaan irti koko hommasta.*
- *Sanoudu sinä, joka olet nuori mies puolueessa etkä ole tähän hommaan vielä osallistunutkaan, mutta minä, joka olen ollut mukana työväenliikkeen hyvinä päivinä sen nousussa ja voitoissa, minäkö jättäisin työväen nyt, kun se tekee tyhmyyksiä, kivahti Salin ja kysyi minulta: Mitä sinä Pekka arvelet?*
- *Olen mukana, mutta toivotonta kapinaa en lähde pönkittämään. Tulee tässä päänmenoja muutenkin, vastasin.*
- *Jätä tämä toimesi, se on vaarallista jobia ja tule toimittelemaan minun kanssani ”Tiedonantajaa”. Sanomalehtimiestä eivät toki kohtelee niin kovakouraisesti kuin muita, Salin kehotti minua..*
- *Olen jo ratkaissut tehtäväni ja se on täällä. Täällä voin olla joksikin hyödyksi ja sinä saat siellä helposti kenet vain tuhertamaan paperille esikunnan tiedonantoja. Muutahan ei saa julkaista. Se on liian kepsua hommaa. Sinua, työväenliikkeen veteraania*

toki esikunnissaan ainakin jonkun verran kunnioittavat, mutta minusta eivät perustaisi mitään, vastasin

- *Eivät perusta minustakaan. Joskus, kun oikein pahakseni panen, olen saanut joltakin hieman oikeampia tietoja, mutta niitäkään ei saa julkaista. Sensuuri näet.*

Tällaista oli keskustelumme. Ettäkö mistä tiesimme, että selkään tulee? Helppoahan tuon tietäminen oli. Olihan meillä joukkoja, mutta ei ollut niille johtoa ja johdoton joukko on sodassa lähes yhtä saamaton kuin joukoton johto. Tämän niin ”vanha tekijä” kuin Salinin Eetu tunsikin hyvin luokkataistelusta, joka sekin on sotaa, vaikka veretöntä, usein.

Rainio pysyttäytyi erillään koko kansalaissodasta tai kapinasta, molemmat nimitykset lienevät käyttökelpoisia. Eetu ja minä olimme mukana kumpikin tahollamme. Jälkivuo-det ovat osoittaneet, että Eetu tässä neuvottelussa oli huonovaistoinen taktikko. Rainio, joka pysyi kapinasta tarkasti syrjässä, sai sen jälkiselvittelyissä kamalan surman. Hänet surmattiin vankikoppiinsa Porin raatihuoneessa pistimin, arvattavasti hirveästi kidut-taen. Ruumiissa oli pistimen reikiä kymmenittäin. Murhaajat ovat amnestoitu, vaikka tällä murhalla ei ollut yhteyttä laillisten olojen palauttamisen kanssa, olipa vain vanhojen ka-lavelkojen maksua.

Eetu taasen, joka toimitteli muka vaaratonta Työväenjärjestöjen Tiedonantajansa, kuoli vankilassa, tosin luonnollisen kuoleman, hänellä oli vaikea sydänvika, mutta vankilaan hänet oli suunniteltukin kuolemaan, sillä hän sai maanpetoksellisena kuolemantuomion, tämä työväenliikkeen suuri herättäjä ja esitaistelija, joka aina oli unelmoinut Suomen itsenäisyydestä ja rohkeasti sen puolesta puhunut ja toiminut silloinkin kun toisia jänisti,

Minä, joka jäin hoitamaan ”vaarallista jobiani”, hengittelen vielä ties kuinka kauan...

Valkoisten aselaiva ja punaisten asejuna

Aselaiva Equity

Joulukuun alussa 1917 höyrylaiva Equity lähti Saksan Kielistä matkalle Suomeen. Siihen lastattiin sotasaaliina saadut 20 000 venäläistä kivääriä, 50 konekivääriä ja 600 pistoolia yli kuuden miljoonan patruunan kera. Lisäksi mukaan oli otettava 22 suomalaista jääkäriä ja heidät oli laskettava maihin ennalta sovituihin paikoissa yhdessä aselastin kanssa.

Ensimmäinen Equityn kuljettaman lastin sovitusta purkupaikoista sijaitsi Revelinluodolla Merikarvian edustalla. Reveliin piti purkaa muun muassa 600 muserpistoolia, 100 käsikra-naattia, 5 000 kivääriä ja yli miljoona patruunaa, kaikkiaan noin 79 000 kiloa painava lasti. Valkoiset tarvitsivat kipeästi saksalaisten lähettämiä aseita, ja höyrylaiva Equitylle joulukui-nen matka Suomeen oli jo toinen syksyn 1917 aikana.

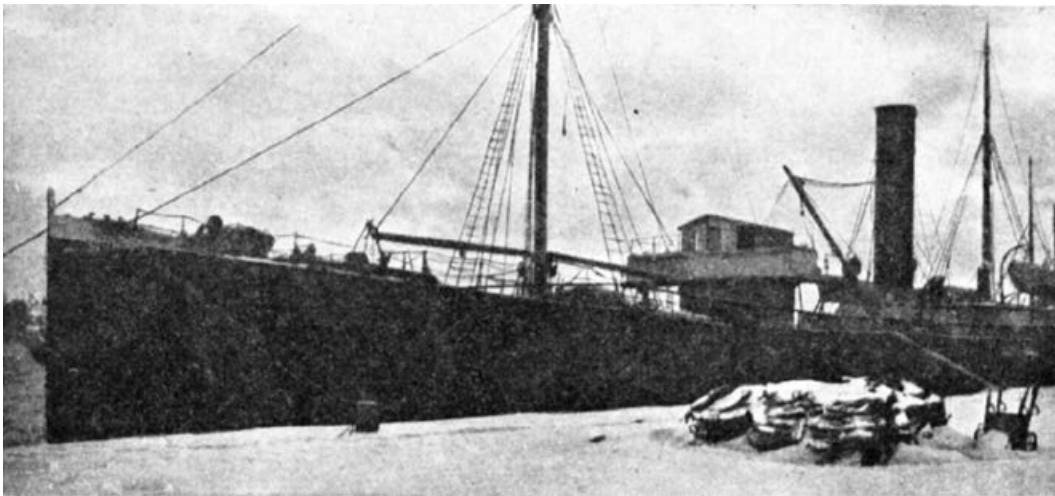
Equity saapui Merikarvian ulkosaaristoon 6.12.1917 illan jo hämärtyessä ja alkoi antaa valomerkkejä Revelin suuntaan etukäteen sovitulla tavalla. Vastausta valomerkkeihin ei kuitenkaan Merikarvialta päin näkynyt. Välttääkseen venäläisten Reposaaren, Ahlaisten ja Ouran suunnille sijoitettuja rannikkovartioita, laivan oli palattava Ruotsin aluevesille ja saavuttava uudelleen seuraavana iltana lastin purkajia odottamaan. Sama vastaamattomuus toistui seuraavinakin iltoina.

Mantereen puolella aselaivaa oli odotettu kiihkeästi. Merikarvian historiassa Riina Haanpää toteaa, että ”Equityn lähettämät merkkivalot huomattiinkin heti 6.12.1917 illalla, ja aselas-

tin perille saamisen vaatimiin toimiin ryhdyttiin ripeästi”. Riina Haanpää kirjoittaa:

- Aspuskärissä asunut kalastaja Maurits Rantanen välitti sanan laivan saapumisesta Haminaholman sahan konttoristi Väinö Gustafssonille, ja hän puolestaan kutsui paikallisia aktiivisia miehiä lastia vastaanottamaan. Vallinnut sumuinen sää ja meren jäättilanne sekä myös yllättävä miespula kuitenkin hankaloittivat laivalle pääsyä. Matkaan päästiin tuskallisen odottelun jälkeen lopulta vasta 9.12.1917, ja kulkuvälineenä oli vain yksi moottorivene.

Huonosti toteutettua aselaivan vastaanottoa selitti Riina Haanpään mukaan osaltaan se, että niin joulukuisesta kuin syksyn aikaisemmastakin aselaivan saapumisesta oli vain epämääräi-

Aselaiva Equity.

Merikarvian suojeluskunta.

siä tietoja. Ensimmäisen kerran aselaivaa oli odoteltu Merikarvian vesille jo syyskuussa 1917. Vastaanottoretkillä viivytettiin useita päiviä, yövyttiin hatarassa saunassa märissä vaatteissa ja pelättiin Koortilän punaisia sekä vesillä kulkemista valvovia venäläisiä. Miesten syksyiset saunaja kalastusretkiksi naamioidut aselaivan odottelut oli havaittu lähiympäristössä, ja huhut olivat lähteneet liikkeelle. Laivan odottelijoiden oli siis oltava varovaisia liikkeissään.

Kaikkiaan Equitystä purettiin Merikarvialle kaksi konekivääriä, 20 kivääriä, 100 pistoolia ja noin 20 000 patruunaa sekä pari laatikkoa käsikranaatteja. Määrä oli vain murto-osa kaa-vaillusta. Sen sijaan kipeästi kaivatut 22 jääkäriä astui maihin, ja heidän oli määrä ilmoit-tautua suojeluskuntalaisten kouluttajiksi, komppanioiden ja pataljoonien johtajiksi sekä vapausaatteen nostattajiksi.

Punaisten asejuna toi Leninin lupaamia aseita

Venäjän bolševikit lähettivät tammi- helmikuun vaihteessa 1918 Pietarista asejunan Suomeen tuomaan aseita ja ammuksia punaisille. Aseiden kuljetuksen järjesti Pietarissa oleskellut Leninin henkivartijana toiminut Eino Rahja, joka sai Leniniltä luvan lastata aseet junaan ja toimittaa ne Suomeen.

Eino Rahja ja hänen veljensä Jukka Rahja tulivat Suomeen junan mukana. Junan lastina oli 15 000 kivääriä, kaksi miljoonaa patruunaa, 30 kuularuiskua ja niiden patruunat, 10 kolmen tuuman kenttätykkiä, 3 000 tykin ammusta sekä kaksi panssariautoa. Aseet lastattiin junaan Pietari - Paavalin linnoituksessa ja juna lähti Pietarista kohti Suomea 27.1.1918. Junan mukana lähti sen kulkua turvaamaan Pietarin suomalaisten punakaartin 120 -miehinen joukko.

Junan matkareitti kulki Pietarista Viipurin, Kouvolan ja Lahden kautta Helsinkiin ja sieltä vielä Hämeenlinnan ja Toijalan kautta Tampereelle. Matkan varrella junasta jaettiin aseita ja ammuksia paikallisille punakaarteille. Valkoiset yrittivät pysäyttää asejunan kahteen otteeseen ensin väijytyksessä 27.1.1918 Viipurin eteläpuolella ja sitten yrittämällä räjäyttää Kymijoen yli johtavan Korian rautatiesillan, mutta kumpikaan yritys ei onnistunut. Valkoisten hyökkäyksissä punaiset menettivät neljä miestä kaatuneina ja junan päällikkönä aluksi toiminut Jukka Rahja haavoittui pahoin molempiin jalkoihin. Tämä vuoksi Eino Rahja tuli hänen tilalleen junan päälliköksi. Korian rautatiesilta vaurioitui pahoin, mutta punaiset saivat rakennettua väliaikaisen sillan jonka yli junan vaunut saatiin siirrettyä yksi kerrallaan.

Amatöörien sotaa

Marko Tikka kirjoittaa Suodenniemen kirkolla ensi kertaa tulitaisteluun joutuneen valkoisen ilmajokisen kansanopiston oppilaan ensimmäisestä taistelukokemuksesta:

- Juoksimme perättäin alas mäkeä ketjussa, mutta emme olleet päässeet puoliväliin peltoa, kun yhtäkkiä alkoivat kuulat viuhua ympärillämme. Kuului ilkeitä sihahduksia korvissa kun ne sattuiivat läheltä lentämään. Ensi kertaa elämässä kuulin sellaista musiikkia. En sitä yhtään osannut pelätä, kun se tuli niin odottamatta. Mieleeni muistui vaan Kaarle XII:n sanat kuullessaan ensi kertaa kuulien vinkunaa: ”Tuo soitto olkoon tästä alkaen minun musiikkiani”. Tällaista se sitten oli, tuumasin. Siihen soittoon sain minäkin tottua ja tyytyä.

Marko Tikka jatkaa Vilppulan taisteluissa mukana ollut punaisten päällikön kertomuksella hänen joukkonsa ensimmäisestä hyökkäyksistä:

- Helmikuun 1918 alkupäivinä minut määrättiin joukkoni kanssa hyökkäämään Mänt-

tää kohti. Minulla oli noin 100 miestä ja konekivääri. Luulimme, että siellä olisi vain vähän valkoisia. Tämä ei pitänyt paikkaansa. Kuitenkin meidän onneksemme vastassa oli samanlaisia sotaan tottumattomia miehiä. Jos vastassa olisi ollut kunnollinen reipas joukko, se olisi tuhonnut meidät.

- Taistelu alkoi iltopäivällä. Kun tuli pimeää, lähdimme molemmat osapuolet karkuun. Metsässä olimme molemmat joukot aivan sekaisin. Meiltä kaatui kuusi miestä ja valkoisilta tietojeni mukaan kolme. Saimme valkoiset pelkäämään meitä, kun huusimme eri paikkakuntien punakaartein nimiä. Näin viholliset luulivat, että meitä on enemmän kuin 100 miestä.
- Meidän hyökkäyksemme oli järjetön. Valkoisia oli joka puolella ja edestä ja sivuilta meitä ammuttiin. Ainoastaan pimeä, kova huuto ja molempien joukkojen pelko saivat aikaan sen, että molemmat joukot halusivat päästä mahdollisimman pian karkuun. Seuraavana aamua apuvoimia tuli. Heille oli tullut tieto, että olisimme kaikki kuolleet taistelussa.

Molemmat Marko Tikan kertomat muistelmat kertovat osaltaan, että sisällissota oli amatöörien sota. Suomessa ei ollut 15 vuoteen ollut omaa armeijaa. Tämä merkitsi sitä, että koulutettuja nuoria sotilaista ei ollut kummallakaan puolella, kun taistelut alkoivat. Jääkärien liittyminen valkoisten joukkoon aloitti valkoisten sotilaitten pikakoulutuksen. Tällä koulutuksella oli merkittävä vaikutus sodan lopputulokseen. Punaisten sotataito kehittyi vain taisteluissa saadun kokemuksen myötä.

Sisällissodan alkuvaiheen taisteluista Marko Tikka ottaa esimerkin Aapo Roseliuksen kuvauksesta taistelun kulusta, jossa vastakkain on kaksi yhtä heikosti koulutettua amatööri-sotajoukkoa.

- Sodankäynnille, etenkin punaisten joukoille ominaista oli yksinkertainen suora hyökkäys. Kun oltiin vihollisten asemien läheisyydessä, ryhdyttiin hyökkäykseen yleensä

Punakaartilaisia ja punaisten puolella taistelevia venäläisiä Ruovedellä

suorassa rintamassa. Hyökkäysliike pysähtyi yleensä ensimmäisiin vastapuolelta tulleisiin laukauksiin. Laukaustenvaihdon jälkeen palattiin lähtöasemiin tai vetäydyttiin varmuuden vuoksi vieläkin taaemmaksi. Pahin uhka ja usein vetäytymisen syy oli pelko saarroistukseen jäämisestä. Tämä uhka levisi usein paniikin tavalla etenkin punaisten joukoissa, mitä seikkaa valkoiset tietenkin pyrkivät hyödyntämään. Valkoisten kierto- liikkeitä ja useampien pienempien hyökkäysliikkeiden koordinoiminen kuitenkin epäonnistuivat, joukkojen heikon koulutustason myötä, kuitenkin usein.

Ylipäällikkö Mannerheimin ”Ammutaan paikalla -julistus”

Sisällissodan alkuvaiheissa valkoisilla ei ollut ohjeita vankien otosta tai käsittelystä. Vangiksi jääneet punaisten asemasta oli erilaisia tulkintoja. Eräiden mielestä heitä tuli kohdella sotavankeina. Toisten mukaan he taas olivat maanpetokseen syyllistyneitä kapinallisia. Vaasan senaatti ei julistanut sota Venäjälle eikä asettanut maata sotatilaan, koska se olisi merkinnyt kaiken vallan siirtymistä armeijan ylijohdolle. Koska Venäjää vastaan ei ollut sotatilaa, punaisia voitiin Suomen lain mukaan tuomita vain valtiopetoksesta, josta ei ollut säädetty kuolemanrangaistusta. Maanpetoksesta voitiin lain mukaan tuomita kuolemaan vain sotatilan ollessa voimassa.

Sisällissodan alkaessa Mannerheim antoi luvan perustaa sotaoikeuksia, joilla oli oikeus langettaa myös kuolemantuomioita. Taistelun aikana kiinni saadut murhaajat ja murhapolttajat voitiin ”arkebuseerata eli surmata”. Käytännössä sotaoikeuksien tehtäviä alkoivat hoitaa suojeluskuntien esikunnat. Vankien käsittelystä ei ollut vielä ohjeita, joten vangitseminen tai vapauttaminen oli kuulustelijoiden oman harkinnan varassa. Sodan alkuvaiheissa ei kuolemantuomioita kuitenkaan vielä jaettu kovin runsaasti.

Valkoisen armeijan ylijohdosta katsoi puolestaan paremmaksi sen, että punakaartilaisia pidettäisiin siviileinä. Silloin heillä ei olisi sotavangin oikeuksia, ja sotatilan voimassa ollessa voitaisiin soveltaa Venäjän sotatilalakia, jonka mukaan myös siviileitä voitiin tuomita esimerkiksi rosvouksista ja tuhotöistä. Senaatti ei kuitenkaan halunnut käyttää vihatun tsaarivallan aikaisia lakeja. Lopulta päädyttiin kompromissiin, jonka mukaan rankaisutoimet perustuivat juridisesti hätävarjeluun. Toisin sanoen väkivaltaa saattoi käyttää henkeä tai omaisuutta puolustaessa.

Tilanteen selvittämiseksi ylipäällikkö Mannerheimin antoi julistuksen 25.2.1918. Julistuksella annettiin menettelytapaohjeet valkoisille joukoille mm. vankien otosta, ja se antoi joukoille laajat valtuudet suorittaa teloituksia oman harkintansa mukaan. Julistuksen todettiin mm. seuraavaa:

1. *Törkeään sodan aikana tehtyyn rikokseen tai sabotaasiin, kuten siltojen ja puhelinyhteyksien rikkomiseen syyllistyneet oli lupa ampua paikan päällä ilman oikeudenkäyntiä. Sama koski niitä, jotka ilmeisesti aikoivat jatkaa aseellista vastarintaa valkoisten joukkojen selustassa sen jälkeen, kun julistus oli kuulutettu tiedoksi. Myös pelkkä luovattoman aseiden hallussapito antoi oikeutuksen ampumiseen ilman oikeudenkäyntiä.*
2. *Taistelun aikana antautunut ja aseestaan luopunut kapinallinen voitiin ottaa vangiksi joukko-osaston päällikön oman harkinnan mukaan. Kapinallinen, joka avoimesti taistelussa laskee aseensa ja antautuu vangiksi, vangittakoon päällikön harkinnan mukaan. Päällikkö saattoi oman harkintansa mukaan ammuttaa vankien joukosta vaarallisina pidetyt. Vankien kuulustelun yhteydessä tuli selvittää myös vangin vaarallisuus. Tämän perusteella vangit jaettiin kolmeen luokkaan: heti ammuttavat, vangittavat ja vapautettavat.*

Ylipäällikkö Mannerheim

lut paljoa vaikutusta, sillä paikalliset joukot ja niiden komentajat toimivat varsin itsenäisesti pitkälle kevääseen saakka.

Menettely oli vastoin vuoden 1907 Haagin sopimusta, jonka mukaan sotavankien kohtalosta ei voinut päättää joukko-osasto tai yksittäinen henkilö, vaan he olivat hallituksen vastuulla. Julistuksen mallina oli käytetty vuoden 1906 Venäjän sotaväen rikoslakia ja niitä menettelytapoja, joita Venäjällä oli käytetty sisäisten levottomuuksien kukistamisessa vuoden 1905 vallankumouksen jälkeen muun muassa Baltian maissa. Julistuksen seurauksena antautuneita punaisia alettiin tappaa taistelujen loppuvaiheissa siinä määrin, että valkoisten ylijohto yritti huonolla menestyksellä hillitä sitä jo maaliskuun lopulla. Julistus oli tarkoitettu olemaan voimassa vain sotatoimialueella, mutta sitä sovellettiin myös sen ulkopuolella.

Julistuksen antamisen yhteydessä Mannerheim kielsi 25.2.1918 suojeluskunnille lähetetyllä kiertokirjeellä sota-oikeuksien asettamisen ja toiminnan, eikä myöskään niiden määräämiä kuolemantuomioita saanut panna täytäntöön. Käytännössä tällä kiellolla ei kuitenkaan ol-

3. Punainen Etelä-Suomi ja valkoinen Pohjois-Suomi

Punakaartin ryöväystä saa pelätä joka hetki, ei Luvialta ole vielä paljoa ruokaa viety, maitoa on taloista vaadittu, mutta siitäkin on maksettu. Parhaat hevoset on viety joka talosta.

Eeva Kristiina Hermonen

Rintamalinja Porista Viipuriin

Sisällissodan alussa Etelä-Suomi oli punaisten hallussa ja Pohjois-Suomi valkoisten aluetta. Punaisen Suomen pääkaupunki oli Helsinki. Valkoisen Suomen pääkaupungiksi tuli Vaasa. Punaisen ja valkoisen Suomen välinen rintama muodostui sodan alkuvaiheessa linjalle Pori - Tampere - Vilppula - Heinola - Viipuri. Rintamalinja on osin harhaanjohtava ilmaisu, sillä taistelualueiden väliin jäi laajoja ei-kenenkään maita. Valkoisten rintamaesikunnat muodostettiin neljään keskukseen, idässä Viipurin pohjoispuolelle Antreaan, rintaman keski-osalla Mikkeliin ja Vilppulaan ja lännessä Kankaanpäähän. Punaisten rintama oli puolestaan jaettu kolmeen pääosaan: itäiseen, keskiseen ja läntiseen. Näiden rintamien esikunnat toimivat Viipurissa, Kouvolassa ja Tampereella.

Valkoisessa Suomessa punaisia kaupunkeja olivat mm. Oulu, Kemi, Kuopio ja Varkaus. Helmikuun aikana valkoiset puhdistivat rintamansa selustan ja valtasivat nämä tärkeät teollisuuskaupungit. Näin Pohjois-Suomi siirtyi kokonaan valkoisten hallintaan. Käytännössä syvälle valkoiseen selustaan jääneiden teollisuusseutujen valtaukset tapahtuivat pienin taistelutappioin. Sen sijaan rintama- ja kaupunkitaistelujen jälkeen vangittuja punaisia vietiin usein kenttäoikeuteen, jonka ratkaisuilla saattoi olla hyvinkin verinen lopputulos.

Varkauden valtausoperaatio helmikuun lopulla 1918 oli monellakin tavalla valkoisille merkittävä. Heikosti koulutetun vapaaehtoisjoukon avulla valkoiset onnistuivat muutaman vuorokauden taistelulla saamaan haltuunsa merkittävän teollisuuskeskittymän. Valkoiset saivat tässä taistelussa myös ensimmäisen huomattavan vankimääränsä: yli tuhat Varkauden tehtaita puolustanutta punaista vangittiin taistelujen jälkeen.

Alussa sisällissota oli ”rautatiesotaa”, koska rautatiet olivat tärkein suurten joukkojen, sotakaluston ja elintarvikkeiden kuljetusväyliä. Siksi osapuolet taistelivat tärkeiden rautatieasemien mm. Haapamäen, Tampereen, Kouvolan ja Viipurin hallinnasta. Marraskuun 1917 suurlakon aikana tapahtuneet kaupunkien ja maaseudun asutuskeskusten haltuunotot olivat kaiken lisäksi saaneet punakaartin arvioimaan valkoisten vastustuskyvyn heikoksi. Punaisten passiivisuus ja aloitteellisuuden puute aivan sisällissodan alussa teki valkoisille mahdolliseksi lujittaa asemaansa Etelä-Pohjanmaalla ja aloittaa etenemislähtö etelään.

Sisällissodan ensimmäisessä vaiheessa 27.1. - 14.3.1918 välisenä aikana aloite oli punaisilla. Kun punaiset sotaan ryhtyessään osittain kuvittelivat saavuttavansa voiton verrattain helposti, oli sitäkin aiheellisempää saada kaikki sujumaan inhimillisyyden merkeissä. Sen vuoksi jo sodan alkamishetkellä 27.1.1918 punakaartin piiriesikunnille ja rykmenteille annettiin salaisessa päivä käskyssä vaadittiin jyrkästi kaikkien huligaanitekojen ja omavaltaisuuksien tukahduttamista. Vankeja ja haavoittuneita ei saanut kiusata, ja kotitarkastuksissa oli osoitettava kohteliaisuutta.

Punakaartin johtoon kuuluneet Ali Aaltonen, Hugo Salmela ja Eero Haapalainen olivat jo ennen marraskuun suurlakkoa kannattamassa Kotkan Työväen järjestyskaartin julistusta 4.11.1917 huliganismia vastaan. Julistuksessa vaadittiin ”ankaraa taistelua tappeluja, varkauksia, ryöstöjä ja venäläisen sotaväen häiritsemisiä vastaan”. Jaakko Paavolaisen mukaan viimeksi mainittu piirre osoittaa, etteivät suomalaisen työmiehen ja venäläisen sotilaan edut arkielämän tasolla olleet yhdensuuntaiset. Vaikka toimenpide varsinaisesti tarkoitti sisäisen kurin kehittämistä, sillä epäilemättä oli vaikutusta myös ulospäin suuntautuvaan toimintaan.

Rintama muodostui sodan alkuvaiheessa linjalle Pori - Tampere - Vilppula - Heinola - Viipuri.

Punainen Etelä - Satakunta, valkoinen Kankaanpää

Sisällissodan Satakunnan rintama kulki Porin pohjoispuolelta Kankaanpään eteläpuolelle ja siitä edelleen Ikaalisten kautta Hämeenkyröön ja Kuruun.

Satakunta oli sivussa sisällissodan painopistealueista, Tampereesta, Helsingistä ja Viipurista. Tuomas Hopun mukaan valkoisten näkökulmasta Satakunnan pitkällä rintamalla oli lähinnä passiivinen merkitys: punaisten eteneminen tuli estää, kunnes valkoiset kykenisivät keskittämään joukkonsa täydellä voimalla Tampereetta vastaan. Punaisten näkökulmasta Satakunta sai merkitystä vasta kun, kun punaiset menettivät asemiaan Ikaalisen edustalla ja Tampere tuli yhä vakavammin uhatuksi.

Porin suojeluskuntalaiset pakenivat Kankaanpäähän

Satakunnassa oli jo parin päivän ajan ennen kapinaan ryhtymisen julistamista punakaarti liikehtinyt levottomasti ja etsinyt aseita porvarien taloista. Samaan aikaan suojeluskunnat olivat tehneet suunnitelman, jonka mukaan Pori pitäisi pitää valkoisilla. Tässä ei kuitenkaan onnistuttu. Suojeluskunta arvioi punaisten joukot Porissa niin suuriksi, että heidän voimillaan kaupunkia ei pystyttäisi ottamaan haltuun. Näin suojeluskuntalaisten oli paettava Kankaanpäähän. Kaarlo Saarenheimo kirjoittaa suojeluskuntalaisten lähdöstä Porista:

- Sunnuntaina 27.1.1918 yöllä olivat suojeluskunnat siirtyneet lyseolle. Aamupäivällä eskunta ryhtyi täällä neuvottelemaan toimenpiteistä sen hälyttävän tiedon johdosta, joka kertoi punakaartin venäläisen sotaväen tukemana kaikkialla maassa valmistautuvan vallankumoukseen ja anarkiaan. Kun tällaisen varalta oli maakunnan suojeluskuntien ylihallinnon jo aikaisemmin laatima suunnitelma, päätettiin kokouksessa kaupungin suojeluskuntien yhteisen päällikön, luutnantti A. Lindqvistin kehotuksesta sitä noudat-

taa poistumalla kaupungista pohjoiseen keräämään voimia ja hankkimaan aseistusta. Mutta kun punakaartilaisurkkijoita hiiviskeli kaikkialla ja varottiin, ettei tieto tästä mitenkään leviäisi vihollisleiriin, julistettiin päätös vasta kello 5 iltapäivällä koululla oleville suojeluskuntalaisille, samalla annettiin käsky, että tunnin kuluttua kaikkien tuli olla lähtövalmiita.

- Mikään huolellinen varustelu sotaretkelle ei tietysti tullut kysymykseenkään. Vähän lämmintä ylle ja ruokaa taskuihin, siinä oli kaikki. Sen jälkeen jätimme teeskennellyn huolettomat ja toivorikkaat jäähyväiset omaisille.
- Miten paljon itsensä hillitsemistä se kuitenkin vaatii! Sillä raskasta oli jättää koti julman vihollisen mielivallalle alttiiksi saapuakseen kuka ties kerran sen hiiltyneille raunioille ja tavataksaan omaiset silvottuina. Sodan vaikein taistelu taisikin monelle olla tämä eron hetki. Oli sentään eräs tunne, joka tätä taistelua helpotti: velvollisuus uhrata kaikki yhteisen kodin, kärsivän ja uhatun isänmaan hyväksi. Ja nyt oli kaikki onnellisesti ohi. Reippaina, mutta äänettöminä painuivat miehet yön selkään. Tuskin kukaan oli meitä saattamassa. Eläköön- huudot eivät rohkaisseet, eivätkä marssin sävelet innostaneet lähtijöitä.
- Myöhään maanantai-iltana olivat Porin suojeluskuntalaiset, luvultaan toistasataa, autoja, rekiä ja ratsuja käyttäen saapuneet Noormarkun ja Pomarkun pitäjien halki Kankaanpää kirkonkylään, minne leiri pystytettiin. Täältä ohjattiin valkoisten taistelujen kulkua yli kuukauden päivät Satakunnan rintamalla.

Porin rykmentin II pataljoonan esikunta. Ylärivissä vasemmalta: Jalas, Poijärvi, Harkman, Illman, Salmio, Gustafsson. Alarivissä vasemmalta: Krog(?), Lindqvist, Talvela, Lehtinen.

Valkoiset pääsivät Kankaanpäähän ”ilman merkittävää vastustusta”

Eripuolilta Satakuntaa valkoiset vetäytyivät Kankaanpäähän, lähelle Pohjanmaata, joka oli kokonaan valkoisten hallussa. Porista ja muualta maakunnasta valkoisten liikkeelle lähtö sai tapahtua ilman punaisten merkittävää vastustusta. Joitakin vähäisiä ammuskeluja lukuun ottamatta tämä onnistui yllättävän helposti. Näin Kankaanpää muodostui valkoisten keskuspaikaksi. Myös Merikarvia ja Ikaalinen olivat valkoisten tukialueita. Valkoisilla oli pelko, että maakuntaan sijoitetut venäläiset joukot ryhtyisivät tukemaan punaisia. Myös tämä oli syynä vetäytymisille Kankaanpäähän. Esimerkiksi Kokemäenjoen laaksossa oli yhteenottoja Kankaanpäähän vetäytyvien valkoisten suojeluskuntalaisten ja venäläisten joukkojen

välillä. Pienten kahakoiden jälkeen Rauman seutu, Kokemäenjoen laakso ja koko eteläinen Satakunta joutui punaisten haltuun helmikuun alkuun mennessä.

Hjalmar Bärlund on muistellut valkoisten matkaa Huittisten Lauttakylästä Kankaanpäähän.

- Lauttakylään kerääntyneet aseettomat miehet oli päätetty johtaa Kankaanpäähän, koska Lauttakylään oli hyökkäämässä 400 - 500 punaista ja ryssää. Lähdimme, 10 miestä käsittävinä joukkoina Köyliötä kohti. Matka kulki Vuorenmaan kylän kautta Köyliönjärven jäälle, joka kuitenkin ei kantanut, joten jouduimme ajamaan rantoja myöten Kepolan kartanoon. Siellä odotimme jonkun aikaa toista joukko Lauttakylän joukkoa, vaan kun sitä ei kuulunut, päätimme yön aikana pyrkiä rautatien ja Kokemäenjoen yli.
- Matkaa alettiin jatkaa Peipohjaan vievää tietä pitkin. Tämä tie kuitenkin tuntui vaaralliselta. Siksi poikettiin Kokemäki - Kiukaisten metsätielle, jota pidettiin turvallisempaan. Saavuttuamme Rauman radan varteen, näimme punaisten vartiutulia kummallakin puolellamme. Rata ylitettiin varovaisesti, emmekä herättäneet punaisten huomiota. Saavuimme parin kilometrin päähän Porin radalle. Hevoset jätettiin oman onnensa nojaan ja matkaa jatkettiin jalan ohi Harjavallan, jonka asematulet näkyivät. Saavuttiin Kokemäenjoelle. Ryssien siltavartio sivuutettiin parin sadan metrin päästä. Aloimme etsiä paikkaa, josta pääsimme joen yli. Löysimme hyvä paikan ja marssimme jonossa, noin 5 metrin välein, koska jää oli heikkoa. Otimme olallemme heinäseipäät, jotta joukkomme näyttäisi kauempaa aseistetulta.
- Joukostamme katosi Aksel Hellgren -niminen koululainen, joka löydettiin kahta päivää myöhemmin Harjunpään kylästä Ulvilasta murhattuna ja ryöstettynä. Hellgren luultavasti eksi joukostamme tai nukahti väsymyksestä ylimenopaikkaa etsittäessä ja siten oli joutunut punaisten vangiksi.
- Ylitettyämme joen marssi jatkui. Joukko oli väsynyt ja ”nukkui marssiessaan”. Aamun valjetessa saavuimme Villiön kylään. Siletä saimme hevosia ja matkaa jatkettiin ajaen kohti Kankaanpäästä Lassilan kautta. Saavuimme keskipäivällä Kankaanpäähän. Ruokojärven jäällä oli ryhmiä harjoituksissa. Kaikilla oli kiväärit ja valkoinen nauha käsivarressa. Meidät toivotettiin tervetulleiksi ja ilmoitettiin, että kuulumme nyt Suomen laillisen hallituksen sotaväkeen.

Rauman seminaarin suojeluskuntajoukko sisällissodan jälkeen.

Pori oli Satakunnassa punaisten keskuspaikka

Punaisten keskuspaikka puolestaan oli Pori, jonka ohella tukialueita olivat Noormarkku, Suodenniemen ja Lavian seutu sekä Hämeenkyrö ja Kyröskoski. Varsinaista punaisten liikekannellepanoa ei Satakunnassa tapahtunut. Punakaartit pysyivät sisällissodan alussa passiivisina tilanteessa, jolloin muualla jo käytiin täyttä sotaa. Syynä tähän saattoi olla satakuntalaisen ”tyyneyden” lisäksi se, että punaiset luottivat miesylivoimaansa, joka heillä Satakunnassa oli.

Punaiset olivat jakaneet rintamalinjan läntiseen, keskiseen ja itäiseen rintamaan. Satakunnan rintama muodosti Hämeen rintaman kanssa läntisen rintamaan, jonka komentaja oli maaliskuun alusta alkaen Hugo Salmela. Punaisten päällikkönä Satakunnan rintamalla toimi aluksi Turun seudulta kotoisin ollut maalari Kustaa Salminen. Hänen jäätyään saarroksiin Tampereelle, oli johdossa sodan loppuvaiheessa toimittaja Hannes Uksila. Keskisen rintamalahkon päällikköinä toimivat Helsingin punakaartiin kuulunut Aksel Aarre - Davidsson sekä Porin punakaartin jäsen Armas Honkasalo. Peräytymisvaiheessa rintaman itälohkolla toimi päällikkönä virolainen matruusi Jan Tuckman.

Helmikuussa 1918 punaisilla oli Satakunnassa noin 1850 miestä. Venäläisiä Satakunnan rintamalla oli noin 150. Enimmillään Satakunnassa punaisten joukossa oli huhtikuun 1918 alussa noin 10 500 miestä. Kaiken kaikkiaan helmikuun 1918 alussa Satakunta oli jakautuneena kahteen jyrkästi toisistaan eroavaan osaan, punaiseen ja valkoiseen.

Ernst Linder, Mannerheimin luottomies

Ernst Linder (1868 – 1943) oli suomalaissyntyinen ruotsalainen ratsuväenkenraali, joka osallistui vapaaehtoisena vuoden 1918 Suomen sisällissotaan. Hän toimi ensin valkoisen armeijan Satakunnan Ryhmän ja myöhemmin Länsiarmeijan Linderin ryhmän komentajana. Linder oli marsalkka Carl Gustaf Emil Mannerheimin läheinen ystävä.

Linderin vanhemmat muuttivat 1872 asumaan Tukholmaan. Linder säilytti kuitenkin yhteyden myös synnyinmaahansa Suomeen ja oppi myöhemmin auttavan suomen kielen taidon. Mannerheimiin hän tutustui jo lapsena ja heidän ystävyytensä muodostui elinikäiseksi. Linder erosi Ruotsin armeijasta helmikuussa 1918 liittyäkseen vapaaehtoisena Suomen valkoiseen armeijaan ja sai eronsa yhteydessä everstin arvon. Hän oli merkittävin Suomen sisällissotaan vapaaehtoisina osallistuneista ruotsalaisista ja ylipäällikkö Mannerheimin tärkeä luottomies.

Ernest Linder, valkoisten Satakunnan rintaman komentaja.

Linder saapui Seinäjoelle 10.2.1918 ja Mannerheim nimitti hänet Satakunnan Ryhmän komentajaksi. Tulostaan ja vaatimattomasta vastaanotostaan Kankaanpäässä Eversti Linder on kirjoittanut muistelmissaan:

- Kello 7 illalla saavuimme Kankaanpäähän. Kun sinne oli ilmoitettu tulostani, olin kuvitellut, että siellä oli ryhdytty joihinkin toimenpiteisiin tuloni varalta ja että vastaanottoni tulisi mahdollisesti muodostumaan hiukan juhlalliseksi, mikä otaksumiseni kuitenkin osoittautui erehdykseksi. Vaivoin onnistuimme pimeässä saamaan selville, missä majuri Bergin esikunta majaili. Ei mihinkään valmistuksiin meidän vastaanottamisksemme ollut ryhdytty. Esikunnan pihalla liikuskeli muutamia aseistettuja miehiä, ja useita hevosia valjastettuina rekien eteen seisoivat siellä. Minut ohjattiin erääseen puolipimeään huoneeseen ja kehoitettiin odottamaan, sillä majuri oli juuri puhelimesta.
- Kun muutamia minuutteja odotettuani tapasin hänet, lausui hän: ”Vihollinen on tänään ryhtynyt hyökkäykseen ensimmäisen kerran kolmen viikon aikana. Taistelu jatkuu parhaillaan puolen peninkulman päässä Kankaanpäästä kaakkoon ja on vielä ratkaisematta.”
- Onneksi seuraavina päivinä maanviljelijä Kärjen talosta esikunnalle luovutettiin neljä huonetta päärakennuksen alakerrasta, ja sitä paitsi saimme käyttää ruokasalia aterioidaksemme. Huoneista oli yksi minulla asuin-, työ- ja makuuhuoneenani. Tässä huoneessa oli kaksi koristusta, vaimoni valokuva ja ruotsalainen upseerinlakkini.

Satakunnassa Linder piti asemansa punaisten hyökkäyksiä vastaan ja osallistui Tampereen valtauksen, missä Linderin ryhmä sai tehtäväkseen saartaa kaupungin lännestä. Varsinaisessa valtausoperaatiossa se ei kuitenkaan näytellyt keskeisintä osaa. Linder ylennettiin Suomen armeijassa kenraalimajuriksi Tampereen antautumispäivänä 6. huhtikuuta. Tampereen kukistumisen jälkeen Satakunnan Ryhmä eteni lounaaseen ja valtasi Porin 13.4.1918.

Sisällissodan loppuvaiheessa Linder nimitettiin 29.4.1918 Savon Ryhmän komentajaksi. Hän sai tehtäväkseen vallata Kymenlaakson sodan viimeisenä merkittävänä operaationa. Nopea operaatio päättyi 4.5.1918 Kotkan ja Haminan valtauksen. Linder erosi Suomen armeijasta yhtä aikaa protestiksi eronneen Mannerheimin kanssa toukokuun lopussa 1918. Mannerheimin tultua saman vuoden lopulla Suomen valtionhoitajaksi myös Linder palasi Suomen armeijaan. Hän erosi uudelleen Mannerheimia seuraten 24.7.1919 ja matkusti yhdessä tämän kanssa Länsi-Eurooppaan.

Linder erosi myös Suomen armeijan reservistä kesäkuussa 1920 ja siirtyi Ruotsin armeijan reserviin. Hänet ylennettiin kenraaliluutnantiksi Ruotsin reservissä 1927 ja Suomen reservissä 1938. Talvisodan sytyttyä 71-vuotias Linder nimitettiin johtamaan ruotsalaista vapaaehtoisjoukkoa. Linder sai 28.2.1940 vastuulleen koko Pohjois-Suomen puolustuksen Oulu - Paanajärvi-linjan pohjoispuolella. Sota kuitenkin päättyi jo kahta viikkoa myöhemmin. Linder ylennettiin talvisodan jälkeen Suomen armeijassa ratsuväenkenraaliksi. Jatkosotaan Linder ei enää osallistunut.

Punaisen vallan aikaisia tapahtumia Satakunnan kunnissa

Kuten muuallakin maassa myös Satakunnassa punakaarti alkoi valvoa liikennettä maanteilla ja rautatieasemilla. Lennätin ja puhelinkeskukset otettiin punaisten haltuun. Myös virastoja alettiin ottaa punaisten haltuun. Se ei ollut helppoa, kun osaavia virkamiehiä ei löytynyt riittävästi. Porvarien lehdet lakkautettiin. Ensimmäisenä punaiset perustivat oman poliisin ja oikeusistuimet. Kaupungeissa ja kunnissa alkoi toimia punaisia järjestysmiehiä ja vallankumousoikeuksia, jotka jakoivat tuomioita.

Punaisten tekemät takavarikot ja ryöstöt sekä vallankumousoikeuksien langettamat tuomiot olivat usein raskauttavia tekijöitä, kun sisällissodan päätyttyä valkoiset tuomitsivat punaisia. Samoin jo vuoden 1917 lakkojen ja elintarvikejakeluiden yhteydessä oli kahakoita, joihin osallistuneille kostettiin sodan päätyttyä. Hyvä esimerkki tästä on, kun porilainen Heikki Vanhakartano haki Yterin maidonjakelukahakassa 1917 vastapuolena olleen punaisen Lahden vankileiriltä ja ampui hänet.

Tuntemattomia punakaartilaisia ryhmäkuvassa.

Kiikan kahakka

Kiikan Ruotsilan kartano tuhoutui kahakassa, joka käytiin 22. - 23.1.1918. Se alkoi, kun Kiikan työväenjärjestöjen edustajat pyysivät venäläisiä joukkoja tarkistamaan, oliko kartanossa suojeluskuntalaisia. Pyynnön tarkkaa syytä ei tiedetä, mutta ei se poikkeuksellinen ollut. Kiikassa, pienellä paikkakunnalla, tiedettiin aivan varmasti, että Ruotsilan kartanossa majailee aseistautuneita suojeluskuntalaisia. Työväenkaartit olivat takavarikoineet suojeluskunnilta aseita jo marraskuun yleislakon aikana, mutta se oli jäänyt Kiikassa tekemättä.

Kahakka kesti yhteensä pari päivää ja sinä aikana molemmat osapuolet saivat lisävoimia. Lopulta käytiin tulitaistelu, jossa 18-vuotias suojeluskuntalainen Kauhatsalta kuoli. Yli 20 suojeluskuntalaista päätti antautua. Heitä ei teloitettu paikan päällä, vaikka sellaisiakin vaatimuksia esitettiin. Sen sijaan heidät vietiin Tampereelle.

Tampereen poliisipäällikkönä toimi tuolloin Porista kotoisin ollut punainen Pekka Lönngren. Hän välitti osapuolten neuvotteluissa. Pitkälti Lönngrenin ansiosta Kiikasta tulleet vangit pääsivät vapaaksi melko pian ilman, että suojeluskunta olisi lähtenyt aseellisesti heitä vapauttamaan.

Kiikan suojeluskunta.

Porin punainen valtuusto kokoontui vain kaksi kertaa

Pori jäi ilman taisteluita punaisten valtaan. Satakunnassa kuntiin valittiin punaisia valtuustojia, mutta hitaasti. Esimerkiksi Porissa vasta maaliskuussa punaiset ottivat haltuunsa poliisilaitoksen, oikeusistuimen ja kaupunginvaltuuston. Kaupunkilaisten elämä Porissa muuttui vähemmän kuin olisi saattanut olettaa. Punakaarti otti haltuunsa kaupungin valvonnan, eli otti haltuunsa puhelinlaitoksen, teki kotietsintöjä ja sulki koulut. Tähänhän porilaiset olivat jo tottuneet suurlakon aikana. Sen sijaa kunnallinen hallinto sai jatkaa toimintaansa maaliskuun loppuun asti. Ensimmäinen punaisten valitsema valtuusto kokoontui niinkin myöhään kuin 21.3.1918. Järjestäytymiskokouksensa lisäksi tämä valtuusto ehti kokoontua vain kerran.

Itse kaupungissa ei käyty taisteluita. Valta oli jaettu siten, että punakaarti huolehti varsinaisesti sota-asioista ja työväenneuvosto hoiti siviilihallintoa. Porin työväenryhdistyksen 60-vuotishistoriikissa vuodelta 1947 referoidaan työväenneuvoston pöytäkirjoja ja toimintaa:

- Työväenneuvosto kokoontui melkein joka päivä ja keskusteli sekä hoiti yleisluontoisia ja juoksevia asioita. Neuvoston kokouksessa 31.1.1918 perustettiin eri jaostot hoitelemaan kukin oman alansa asioita. Suurimpana ja tärkeimpänä jaostona oli poliittinen jaosto, jossa oli yhdeksän jäsentä. Samassa kokouksessa keskusteltiin virastojen ja rahalaitosten ottamisesta työväen haltuun, mutta asia jätettiin poliittisen ja raha-asiaain jaoston yhdessä valmisteltavaksi. Lisäksi keskusteltiin siitä, että kaikkien olisi pysyttävä töissään, ettei jouduttaisi työttömiä suuremmassa määrässä avustamaan.
- Kaupunginvaltuuston kokouksessa 14.2.1918 tahtoivat valtuuston sosiaalidemokraattiset jäsenet saada kaupunginvaltuuston tunnustamaan kansanvaltuuskunnan Suomen lailliseksi hallitukseksi. Siihen eivät porvarit suostuneet, vaan poistuivat kokouksesta. Tämän jälkeen jäi kaupungin kunnallisten asiain hoito kokonaan työväen hoidettavaksi.
- Koulujakin yritettiin saada pariinkin otteeseen käyntiin, mutta ei siinä onnistuttu. Miesopettajista oli yksi ja toinen hiljalleen häipynyt valkoisten puolelle tappelemaan ja lopulta jäljellä olevat opettajat yksinkertaisesti kieltäytyivät tehtäviään hoitamasta.
- Viimeinen työväenneuvoston pöytäkirja on 4.4.1918. Kokouksessa oli keskusteltu pääasiassa kunnallisista asioista ja neuvoston sihteerin tehtävien hoitamisesta, kun Oskari Leivo oli valittu tointa hoitamaan vain kolmeksi kuukaudeksi. Katsaus päättyy mainin-

taan, ”mutta sotatoimet kehittyivät niin nopeasti ratkaisuaan kohti, että seuraava kokousta ei enää pidetty.”

Työväen muistitoimikunnan arkistossa on muistelmia punaisen vallan ajalta Reposaarella.

- Yhtenä pahimmista rasituksista olivat ns. kotitarkastukset, jolloin useasti yölliseen aikaan pistimet ojossa tultiin etsimään aseita ja ruokavaroja, mutta yhtä hyvin voitiin omistajan silmien edessä takavarikoida muutakin tavaraa, jolla vaan jonkinlaista arvoa sattui olemaan. Muutamia saaren asukkaita punaiset ottivat vangeiksi ja veivät Poriin. Vangit pääsivät kuitenkin myöhemmin takaisin Reposaarelle. Alituiset uhkaukset ja pelotuslaukaukset kuuluivat sitä paitsi ohjelmaan, jos vaan ulkona sattui kulkemaan
- Punaiset pelkäsivät, että Reposaarella olevat valkoiset ottaisivat yhteyttä valkoisen rintaman kanssa. Siksi punaiset katkaisivat kaikki valkoisten puhelinjohtot ja takavarikoivat puhelinkaapit ja kirjoituskoneet, jotka tietysti jäivät sille tielle.
- Siihen nähden, ettei valkoisilla ollut aseita, ja että saari oli kokonaan eristetty sekä alituisesti punaisten ketjuilla vartioitu, pakoyritykset valkoisten puolelle olivat toivottomia. Ainoastaan 3 - 4 henkilön onnistui henkensä kaupalla yöllä pujahtaa valkoisten puolelle.
- Reposaarelle oman kohtalonsa varaan jääneet valkoiset luottivat kuitenkin valkoisten voittoon ja odottivat aina jännityksellä tietoja valkoisten liikkeistä. Ruotsista tulleilta lastilaivojen kapteeneilta saatiinkin salateitse ruotsalaisia sanomalehtiä, joista voitiin jonkun verran saada tietoja valkoisten liikkeistä ja etenemisestä.
- Myös Mäntyluodon satamaa punaiset pitivät tarkoin silmällä, koska epäilivät saksalaisten sinne saapuvan ja myös tuovan aseita valkoisille. Mäntyluodossa oli myös venäläisiä tykkeitä. Sieltä havaittiin huomattavia punaisten joukkojen siirtoja läheisempiin aseisiin pohjoiseen ja lähisaaristoon Ahlasiin. Punaiset kuljettivat Mäntyluodon kautta myös haavoittuneita, muonavaroja, aseita ja ammuksia.

Helmikuun ensimmäisen viikon jälkeen olot Porissa vakiintuivat tasaisempiin uomiin. Punakaarti suoritti säännöllisesti kotitarkastuksia ihmisten kodeissa. Etsittiin miehiä, aseita ja ylimääräisiä elintarvikkeita. Lämpimät vaatteet kelpasivat nekin. Tapio Niemi kirjoittaa:

- Nämä odottamatta, milloin tahansa tapahtuvat kotitarkastukset olivat tavallisille kaupunkilaisille kaikkein raskaimpia koettelemuksia. Ne olivat loukkaus kodin pyhyyttä ja rauhallista yksityiselämää vastaan. Ne todistivat, että kodissaankaan ei ollut turvassa pistinmiesten edesottamuksilta. Niitä ja niiden suorittajia pelättiin ikään ja sukupuoleen katsomatta. Myös kaikissa kauppaliikkeissä ja varastoissa suoritettiin takavarikoituja. Aluksi poisvietyistä tavaroista kirjoitettiin kuitteja, myöhemmin kyse oli jo puhtaasta ryöstämisestä.

Punaisesta Porista oli vaikea päästä valkoisten puolelle

Porin suojeluskunta oli lähtenyt 27.1.1918 illalla Porista kohti pohjoista. Kun kaupunki jäi punaisten haltuun, oli erittäin vaikeaa enää myöhemmin päästä valkoisten Kankaanpäässä tukikohtaansa pitäviin joukkoihin. Toejoen sillalla ja kaikissa tienristeyksissä oli vahdit, joiden ohi pääsi vain punaisten myöntämällä kulkuluvilla.

Mieli täynnä reipasta innostusta Yrjö Harjunen ja hänen toverinsa päättivät kuitenkin yrittää, olivathan he kuulleet monien kuitenkin onnistuneen. Heidän yrityksensä ei onnistunut, pojat eivät päässeet Harjunpäästä pidemmälle. Heidät vangittiin ja vietiin työväentalolle kuulusteltaviksi. Tuomio langetettiin seuraavana päivänä. Yrjö Harjunen, juuri 17-vuotta täyttänyt Porin lyseon viidesluokkalainen, ammuttiin jokijäällä 3.2.1918.

Ulvila oli hyvin punainen kunta

Ulvila joutui punakaartin valtaan vasta helmikuun puolivälissä. Ulvilassa punakaarteja perustettiin innokkaasti. Tosin samoihin aikoihin käytiin jo Laviassa ja Suodenniemellä taisteluita, joihin osaa Ulvilan, Nakkilan, Porin maalaiskunnan ja Kullaan suojeluskuntalaisia. Ulvilan jokaisessa kylässä toimi oma punakaarti. Ulvila oli vuonna 1917 mäkitupalaisten, torpparien ja työläisten hyvin punainen kunta. Syksyn 1917 eduskuntavaaleissa äänestysprosentti oli 83 ja sosialistit saivat 1 802 ääntä. kaikkiaan Ulvilassa annettiin 2 505 ääntä.

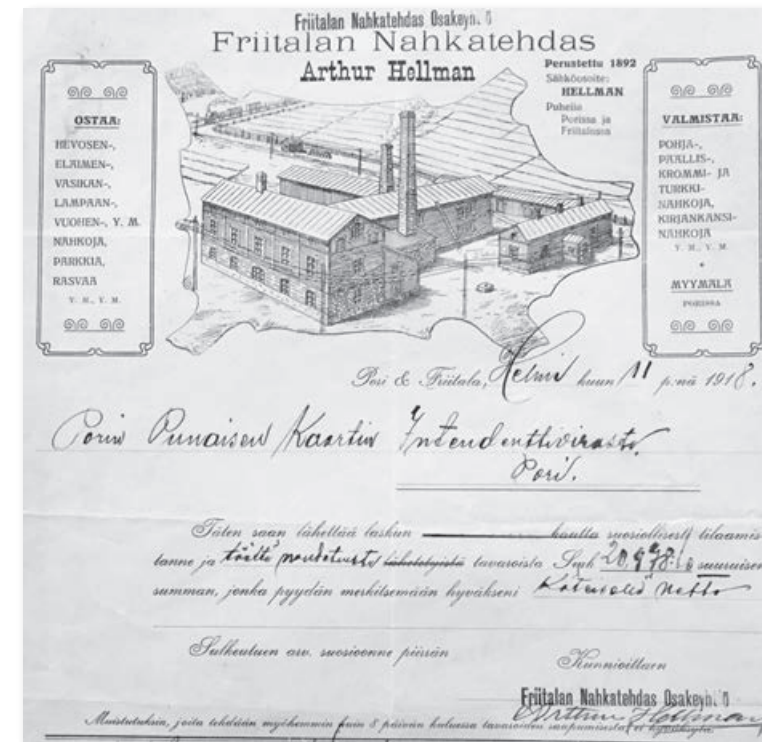
”Kaartimme johtohenkilöt valittiin demokraattisin päätöksin”

Uvilalainen punakaartilainen on kertonut Ulvilan Vanhakylän - Ravaninkylän punakaartin toiminnan alkamisesta. Linaan hänen kuvaustaan laajasti, koska se kuvaa punakaartin perustamista ja järjestäytymistä hyvin ja selkeästi. Periaatteessa pääsääntöisesti samalla tavalla toimittiin myös muissa Satakunnan kaupungeissa ja kunnissa, itse asiassa koko maassa.

- Punakaartit siirtyivät alusta alkaen yhteisiin majoituksiin. Ulvilan punakaarti piti majoipaikkanaan käräjätaloa, minne siirrettiin patjoiksi painimattoja työväentalolta.
- Miehistö kaartiimme Ulvilan kylien miespuolisista asukkaista. Suurlakon aikaisen järjestyskaartin ja punaisen kaartin alkuvuikkojen miehistö oli yksinomaan paikallisten työväenjärjestöjen jäseniä, torppareita ja työväkeä sekä heidän perheenjäseniään. Jäsenmäärä oli aluksi noin 40. Sitä mukaan kun taistelutoiminta kiihtyi, ryhdyttiin esittämään vetoimuksia kaikkien työläisten ja vähäväkisten liittymisestä kaartiin. Kun kaartissa oli vapaa ylöpito ja lisäksi maksettiin palkkaa, alkoi kaartiin virrata miehistöä. Liittymisen syynä oli myös se, että yleensä kaikki yksityisten työnantajien työt lopetettiin, lukuun ottamatta maatalous- ja muuta elintarviketöitä. Maaliskuun lopulla ja huhtikuun alussa ennen perääntymisvaihetta oli kaartissamme noin 80 miestä ja muutama nainen ruuanlaittopuuhissa. Muut naiset liittyivät mukaan vasta kaartin perääntymisvaiheessa ja olivat kaartilaisten nuoria vaimoja, tyttöjä ja morsiamia.
- Ohjeiden mukaan myös meidän kaartistamme muodostui tavallinen demokraattisin menetelmin toimiva järjestö, jonka johtohenkilöt valittiin demokraattisin päätöksin. Punakaartin päällystö valittiin samaa menetelmää käyttäen. Tällä periaatteella kaartin päälliköksi valittiin Vanhakylän työväenyhdistyksen puheenjohtaja suutari Frans Keinonen.
- Kaarti jaettiin kolmeen osastoon: ensimmäiseen ensiksi rintamapalvelukseen lähtevät nuoret miehet, toiseen osastoon valittiin samoin nuoremman polven miehiä, osa perheellisiäkin, joiden tuli toisessa vaiheessa lähteä rintamapalvelukseen. Kolmanteen osastoon valittiin vanhemmat miehet, joiden tehtävänä oli kotirintamapalvelus. Tähän kuului rautatien ja puhelinkeskuksen valvonta, pakko-ottojen suoritus, kyydit ja muut vastaavat tehtävät. Ensimmäiselle ja toiselle osastolle alkoi kiireinen harjoitustyö.
- Pääsin nuorena 18 -vuotiaana naimattomana miehenä mukaan ensimmäiseen osastoon. Meidän päällikkömme oli talollisen poika Otto Nikki, joka oli paikallisen voimisteluseura Alun johtomies, 28 -vuotias ripeä urheilija. Ensimmäinen tehtävämme oli aseiden etsintä Nakkilan ja oman kylämme taloista. Yleensä metsästysaseet annettiin sovinnolla, mutta toisin paikoin ne oli kätkeyty. Etsittäessä niitä jonkin verran löytyikin. Minkäänlaista väkivaltaa ja kiristystä emme tehneet, vaikka meitä aikanaan valtiorikos-oikeudessa syytettiin ryöstöistä.

Suojeluskuntalaisia, Hellmanin perhe Ulvilasta. Kuvassa on nahkatehtailija (Friitalan Nahka) Arthur Hellmanin perhe. Veljekset osallistuivat 1918 taisteluihin yhdessä Lempi-sisarensa miehen, Isokartanon tilallisen Paavo Palinin kanssa.

Frans Mäkinen kuolinilmoitus. Yllä. Friitalan nahkatehtaan Porin punakaartille lähettämä lasku. Vas.

Kullaalla ja Nakkilassa suhteellisen rauhallista

Kulla oli aina 12.2.1918 asti neutraalia aluetta. Jarmo Mäki-Mikolan mukaan ”merkittävä osa Kullaan suojeluskuntalaisista oli poissa, ja paikalliset punakaartilaiset eivät vielä olleet aktivoituneet. Helmikuun alkupäivinä Etelä-Satakunnan valkoisille tarjoutui tilaisuus päästä Kankaanpään nimenomaan Kullaan kautta”. Valtaväylä Porista Kankaanpään oli jo helmikuun alkupäivinä punaisten hallussa niin, ettei sitä kautta voinut kulkea Kankaanpään. Valkoiset eivät myöskään voineet enää mennä Porista Ahlaisten kautta Merikarvialle.

Merkittävin punainen veriteko oli kullaalaisen liikemies, kunnan esimies Frans Mäkisen surma 5.2.1918. Siitä myöhemmin tuomittiin kuolemaan punakaartilaiset Martti Vesa ja Verner Kataja.

Surman motiivi ja koko tapahtumasarja ei ole tarkoin tiedossa. Olli Korjuksen mukaan Frans Mäkinen tuotiin Kaasmarkun punaisten päämajaan. Tarkkaa syytä ei tiedetä. Oli-ko syynä kosto vai oliko Mäkinen yrittänyt päästä valkoisten puolelle ja jäänyt vangiksi? Punakaartilaiset Martti Vesa ja Verner Kataja lähtivät kuljettamaan Mäkistä Harjunpään työväentalolle, millä matkalla he ampuivat Mäkisen. Martti Vesa ja Verner Kataja väittivät myöhemmissä kuulusteluissa Mäkisen yrittäneen pako- ja siksi he ampuivat Mäkisen. Tapahtumasta ei ole muuta tietoa. Esimerkiksi Harjunpään työväenyhdistyksen pöytäkirjoista ei löydy merkintöjä sisällissodan tapahtumista.

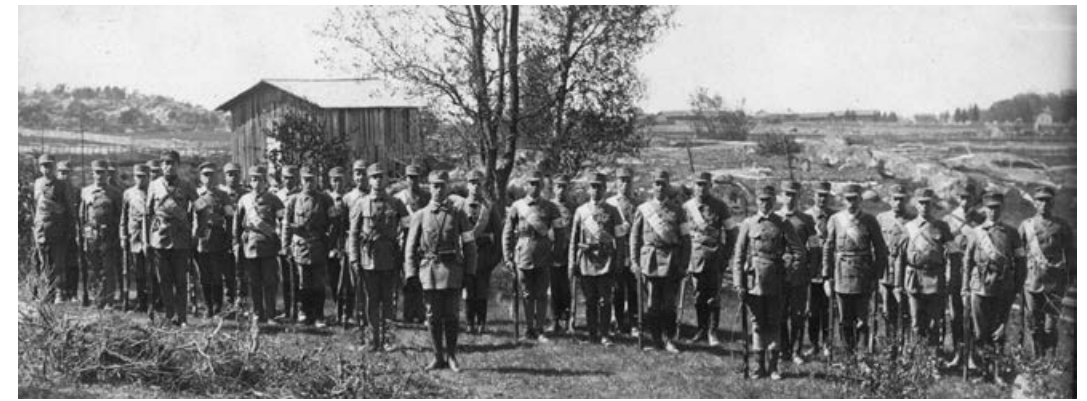
Jarmo Huida referoi Satakunnan Kansan artikkelissaan Olli Korjuksen selvitystä millainen mies Martti Vesa oli ja mitä reessä oli tapahtunut ja miksi Mäkinen tapettiin. Jarmo Huida kirjoittaa:

- Martti Vesa jäi myöhemmin saksalaisten vangiksi Lahdessa ja oli jo päästä pälkähästä viattomuuttaan vakuuttaen kunnes saapuivat tiedot kotikylästä: ”Vesalle ei mikään rangaistus ole liian ankara, sillä hänen rikoksen ovat suuret ja lukuisat”, oli viesti valtiorikosylioikeuteen heinäkuussa 1918.
- Martti Vesalla oli vaimo ja kaksi ja puolivuotias tytär, kun hänet teloitettiin. Hän oli Ulvilassa syntynyt, käynyt oli kaksi luokkaa kansakoulua ja henkikirjassa hänet oli kirjattu Anttilan talon työmieheksi. Hän oli varmasti aikansa nuori kapinallinen, Sekatyöväen ammattiosaston jäsen, mutta ei työväenyhdistyksen jäsen. Sota muutti hänen elämänsä. Martti Vesasta tuli aktiivinen vallankumouksellinen, johtajaksikin kelpuutettu. Kunnan elintarvikelautekunnan jäsenenä hän sai vastaansa mautilojen isännät ja teki suurimmat syntinsä. Hän oli tarkastusmies ja naamat pantiin muistiin.
- Mitä sitten tapahtui rekimatalla, jossa Mäkistä vietiin Harjunpään työväentalolle? Silminnäkijöitä ei ollut syytettyjä lukuun ottamatta. Syyllisyys oli selvä, mutta mitä matkalla tapahtui, jää hämäräksi. Murha se ei ehkä sentään ollut, tappo kylläkin, mutta silloisissa oloissa epäily riitti epäluulojen ja kaunojen lisäksi.

Nakkilasta venäläiset lähtivät 2.2.1918 ja murhasivat sitä ennen suojeluskunnan päällikön G.A. Söderlundin ja ryöstivät muutamia taloja. Nakkila ei kuulunut sotatoimialueeseen, mutta se oli tärkeä sotilaiden kauttakulupaikka Kokemäelle.

Rauman suojeluskunnan pako epäonnistui

Uusikaupunki oli raumalaisten suojeluskuntalaisten tiedon mukaan kehittymässä valkoisten keskuspaikaksi. Niinpä yli 40 Rauman suojeluskuntalaista lähti hiihtämään 8.2.1918 sinne. Aluksi Uudessakaupungissa raumalaiset suunnittelevat hyökkäystä kotikaupunkiin-

Rauman suojeluskunta

sa, missä he riisuisivat venäläiset aseista. Tämä ajatus kaatui suojeluskuntalaisten riitoihin. Osa Uuteenkaupunkiin kokoontuneista suojeluskuntalaisista piti parempana ajatusta vetäytyä Ahvenanmaalle. Näin noin 500 suojeluskuntalaista vetäytyi meren yli Udestakaupungista Ahvenanmaalle. Matkaeväiksi he takavarikoivat Udestakaupungista suuren määrän elintarvikkeita.

Raumalaiset eivät lähteneet Ahvenanmaalle, vaan noin 40 suojeluskuntalaista lähti pyrkimään Euran kautta Kankaanpään valkoisten joukkoihin yötä vasten illalla 7.2.1918. Aluksi matka sujui hyvin. Oli kylmä pakkasyö ja punaisten vahteja ei näkynyt missään. Arvo Santosen mukaan Rauman suojeluskuntalaiset yrittivät päästä Eurassa Ison-Vaheen taloon, jossa oli toiminut suojeluskunnan esikunta. Raumalaiset eivät tienneet, että punakaarti oli vallannut talon ja siellä oli vahdissa viisi punakaartilasta. Punakaartilaiset alkoivat ampuu suojeluskuntalaisia, jotka tulivat täysin yllätetyiksi. Tapio Niemi kirjoittaa Vaheen kahakasta:

- Hevoset vauhkoonuivat, reet kaatuivat ja puolinukuksissa torkkuneet miehet tuiskahtivat päistikkaa lumikinoksiin. Seurauksena oli täysi kaaos. Miehet hajaantuivat ja eksyivät toisistaan. Monilla oli turvanaan pelkkä käsiase, joten on helppo kuivitella, minkälainen pelko valtasi väijytykseen joutuneet matkalaiset.
- Tässä yhteenotossa raumalaiset suojeluskuntalaiset eivät kokeneet menetyksiä, mutta euralaisista punakaartilaisista kaatui kaksi – toinen vahingossa omien luodeista.

Ulla Heinon mukaan lopulta suojeluskuntalaisten joukko hajaantui. Osa piileskeli lähisedun taloissa, jotkut palasivat kotiin, muutamat jäivät vangiksi ja neljä ammuttiin. Rauman epäonnistuneista suojeluskuntalaisista vain yksi pääsi valkoisten puolelle Kankaanpään.

Tampereen punakaarti kävi pystyttämässä punavallan Raumalle

Varma huhu tiesi kertoa, että Raumalle oli tulossa 11.2.1918 tuhat Tampereen punakaartilaisia. Suojeluskuntalaiset saivat tiedon, että punaisia kuljettava juna oli tulossa Raumalle. Huhu 1 000 Tampereen punakaartilaisesta oli suuresti liioiteltu. Lopulta junasta laskeutui 93 aseistautunutta Tampereen punakaartilasta. Kun iltajuna toi vielä 40 - 50 miestä, Raumalla oli oman, noin sadan miehen lisäksi 130 - 140 tamperelaista. Tapio Niemen mukaan myös kuuluisa turkulainen Verner Lehtimäki kävi helmikuussa Raumalla järjestelmässä punaisten asioita.

Kaupunki jäi punakaartin haltuun. Rauman historiassa Ulla Heino kirjoittaa, miten tämän jälkeen punakaarti vastasi järjestyksestä, langetti tuomiot ja jätti kunnallisen päätäntävalan valtuuston viidelletoista sosialistille. Toisin kuin Porissa tämä valtuusto kokoontui useamman kerran ja teki peräti 94 päätös, pääosin rutiininomaisia hallintoasioita. Raumalla sisällissodan alun rauhallinen tunnelma rikkoutui pian. Vieras ja oma kaarti etsivät aseita ja suojeluskuntalaisia, takavarikoivat elintarvikkeita, kenkiä ja kankaita ja vangitsivat vastavankumoukselliseksi epäiltyjä.

Eräs raumalainen punakaartilainen on muistellut kaartin toimintaa Raumalla.

- Yhtenä iltana ennen rintamalle lähtöä pidimme noin puolen tunnin harjoituksen, joka käsitti sekä järjestäytymis- että aseenkäsittelyharjoituksen. Lähdimme Reposaarelle, missä saimme kolme patruunaa mieheen ja saimme ampu ne. Siinä oli meidän varsinainen sotilaskoulutuksemme. Nämäkin harjoitukset koetettiin pitää salassa. Oma käsityksemme oli jo silloin, että saamamme opetus ja harjoittelu eivät olleet riittäviä tosipaikassa, niin kuin myöhemmin havaitsimme. Komppanianpäällikkömme oli kyllä mittava mies ja olisi pärjännyt paremman koulutuksen saaneiden miesten kanssa vaativissakin tehtävissä.
- Kaartiin liittyessäni jo tiesin, että aseellinen yhteenotto vastapuolen kanssa tulee tapahtumaan. Mielikuvani oli, että punaiset tulevat yhteenoton voittamaan eikä mitään koko maata käsittäviä taisteluja synny. Asia on silloin selvä, kun Vilppulan rintama hoidetaan.
- Noormarkun taistelu, jonka valkoiset voittivat Pääsiäispäivänä, antoi huomata, ettei komppaniamme pystynyt taistelemaan. Omasta komppaniastamme ei tosin kaatunut kuin muutama mies, mutta valkoisten sotataito oli omaamme verrattuna paljon kehittyneempää. Heidän vakoilunsa, vankien sieppaaminen ja koulutuksensa oli meitä parempaa.

Rauman punakaartia harmitti, että se oli alistettu punaisten Porin piiriesikunnan alaisuuteen. Tapio Niemi kirjoittaa:

- Kaksin verroin ärsyttäväksi Porin piiriesikunnan alaisuus kävi raumalaisille, kun sodankäynti tuntui menevän aivan päin mäntyä. Niinpä raumalaiset saivatkin päähänsä vaatia Tamperetta myöntämään heille itsenäisyyden, johon tamperelainen johto, ihmeellistä kyllä, myöntyi. Luultavasti Tampereella ajateltiin läntisen lohkon olevan siinä vaiheessa niin vähäpätöinen sivunäyttämö, että oli aivan sama, miten komentosuhteet siellä järjestettiin.

Lapissa työväenyhdistys jakaantui kahtia

Lapin työväentalolla päätettiin punakaartin perustamisesta vasta 12.2.1918. Kirkonkylän kaartin päälliköksi tuli Rohdaisten kylästä kotoisin ollut Nestor Andell. Kodiksammin kaarti sai päälliköksen oman kyläläisen, kirvesmies Viljo Niskalan. Mika Tamminen ja Tapio Niemi lainaavat nimismies Sjömanin kertomusta Lapin punakaartin aseista:

- Punakaartin aseistus alussa oli naurettavan puutteellista. Kellä oli ruostunut revolveri, kellä oli suusta ladattava hanaton luodikko tai haulikko. Sen ensi työnä oli käydä takavarikoimassa ”porvarillisilta” parempia aseita, joita se jossakin määrin saikin.

Mika Tammisen ja Tapio Niemen mukaan Lapissa punakaartiin saatiin alkuvaiheessa muutama kymmenen miestä. Iso osa työväenyhdistyksen veteraaneista sanoutui kapinahankkeista irti, mutta toisaalta radikaalien riveihin liittyi heti uusia, myös yhdistyksen ulkopuolisia, aseina käytävään yhteenottoon valmiita miehiä. Näin Lapissakin työväenyhdistys

jakautui jyrkästi kahtia. Jäsenten enemmistö ei suinkaan ollut minkäänlaisen voiman käytön tai pakkovallan kannalla.

Kirkonkylän puhelinkeskuksen Lapin punakaarti ymmärsi heti alkuun miehittää. Näin se pystyi kontrolloimaan puhelujen välitystä ja niiden sisältöä. Kuntaan työväenyhdistys perusti saman tien myös sosialistisen elintarvikelautakunnan. Mika Tamminen ja Tapio Niemi kirjoittavat:

- Elintarvikelautakunta aloitti heti voimaperäisen elintarvikkeiden kotietsinnän ja takavarikoinnin, jonka avulla kaartilaisten muonitus saatiin pikaisesti käyntiin. Kapinan alkuvaiheessa viljelijöille annettiin vielä kuitteja, joita vastaan luovuttajien oli määrä saada rahansa, ja kenties joku onnekas ehtikin saada korvauksen. Monissa tapauksissa tämä mm. viljan, jauhojen ja perunoiden takavarikointi tehtiin kovaotteisesti, mikä luonnollisesti herätti talollisten vihan.
- Maaliskuussa raumalaiset toimittivat heti kuun alussa lappilaisille röykkiön Tampereelta saapuneita venäläisiä sotilaskivääreitä. Niitä ei suinkaan tuotu naapurikuntaan varastorasvattaviksi, vaan kaupunkilaiset antoivat ymmärtää, että pyssyille odotettiin tehokasta käyttöä. Pelkkä kotinurkkien vartiointi ja elintarvikkeiden takavarikointi eivät enää riittäisi lappilaisten panokseksi vallankumoukselle, vaan miesten rekrytointia oli tehostettava, ja asekuntoista väkeä oli lähetettävä lisää Noormarkun rintamalle lahtareita tappamaan. Lapissa pakkovärväystä suoritettiin astumalla jokaiseen vähävikiseen pirttiin ja vaatimalla nuoria miehiä lähtemään muutta mutkitta mukaan köyhälistön vallankumousta toteuttamaan. Lapin punakaartin koko maaliskuun alussa noin 150 miestä.

Luvialla parhaat hevoset vietiin joka talosta

Luvian ruustinna Eeva Kristiina Hermonen pelkäsi väkivaltaisuuksia. Hän kirjoitti maaliskuussa 1918 tyttärelleen Kokkolaan.

- Sinua ajattelen, että oletko enää elossakaan tai joudutko kärsimään nälkää ja muuta kurjuutta. Punakaartin ryöväystä saa pelätä joka hetki, ei Luvialta ole vielä paljoa ruokaa viety, maitoa on taloista vaadittu, mutta siitäkin on maksettu. Parhaat hevoset on viety joka talosta.

Valkoiset menettivät Lauttakylän

Kireästä ilmapiiristä huolimatta aseellista yhteenottoa ei pidetty vuoden 1918 Huittisissa väistämättömänä. Lauttakylä -lehden päätoimittaja Heikki Rantala näki vuoden alkaneen ”varsin valoisilla toiveilla”, kun vuosisatainen unelma vapaudesta oli toteutumassa. Talolliset olivat valmiita työttömyyttä lievittäviin toimiin. Yhdistys- ja iltamaelämä jatkui, ja Keikyällä työväenyhdistys vuokrasi entiseen tapaan taloan porvarillisille yhdistyksille myös vuonna 1918.

Ensimmäiset aseelliset yhteenotot eri osapuolten välillä tapahtuivat Huittisissa 22. - 23.1.1918. Tapahtumat saivat alkunsa, kun Keikyän punakaartilaiset pidättivät yhdesä muutaman venäläissotilaan kanssa entisen venäläissotilaan sekä paikallisen talollisen, jonka palveluksessa sotilas oli ollut. Yöllä Huittisista saapunut suojeluskuntalaisten ryhmä vapautti pidätetyt ja piti parikymmentä miestä työväentalolla aamupäivään asti. Tilanne laukesi ilman verenvuodatusta.

Risto Alapuron mukaan ”työväen vallankumous saapui Huittisiin 4.2.1918, mutta punakaarti saapui sinne vasta päivää myöhemmin”. Sisällissodan alussa Lauttakylä oli valkoisten hallussa. Valta vaihtui, kun sekä Porista että Punkalaitumen suunnasta tuli taajamaan punakaartilaisia, joka ajoi suojeluskuntalaiset pakoon. Lauttakylässä oli noin 300 valkoista. Punaisia oli 250 miehen joukko Porista ja Urjalan punakaarti. Alkoi lyhyt laukausten vaihto, jonka jälkeen valkoiset perääntyivät. Valkoisten puolustuksen mursi valheellinen puhelintieto, jonka mukaan punaisia oli moninkertainen määrä todellisuuteen verrattuna. Valkoiset päättivät paeta ja pako onnistui. Arvo Santonen toteaa, että valkokaartilaiset uskoivat, että ”Jumala lähetti paksun sumun, jonka turvissa kaikki saattoivat paeta Köyliön Tuiskulan kautta Kankaanpäähän”. Taisteluissa ei kuollut kukaan, mutta VPK:n talolle majoittuneet porilaiset punakaartilaiset surmasivat kauppias Frans Malmbergin ja konstaapeli Matti Jutin. Punkalaitumelta tullut punaisten osasto tappoi tilallisen pojan Kustaa Keskitalon. Punakaartilaiset ampuivat vahingossa myös yhden oman miehen.

Punainen hallinto pyrki Huittisissa välttämään jyrkkää vastakkainasettelua talollisten kanssa. Elintarvikevarastojen tarkastukset johtivat kuitenkin ristiriitoihin talollisten kanssa. Kiistoja käsitteli vallankumousoikeus, jonka nimitti muodollisesti sosiaalidemokraattinen kunnallisjärjestö, mutta käytännössä jäsenet valitsi punakaarti. Oikeutta johti Kusti Lindqvist ja syyttäjänä toimi Adalbert Sevón. Pääosa syytteistä koski elintarvikkeiden piilottamista ja suojeluskuntayhteyksiä. Osa syytetyistä lähetettiin tuomittavaksi Tampereella tai Helsinkiin.

Vampulassa Mannerin veljekset vastakkain

Vampulassa punakaarti ei edennyt täydelliseen vallanottoon asti. Siellä punaiset toimivat yhteistyössä porvarien kanssa painostamalla ja valvomalla kuitenkin niin, että päätökset olivat heidän mieleisensä. Suur-Huittisten historiassa Raimo Viiki arvelee, että maltillisuuteen on varmasti ollut osasyynä kirkkoherra Gustaf Manner ja hänen poikansa. Raimo Viiki kirjoittaa:

- Perhe oli mielipiteiltään yhtä jakaantunut kuin koko kansalaisyhteiskunta. Kirkkohera itse oli vanhasuomalaisia eikä hän mitenkään tukenut sosiaalidemokraatteja. Hänen poikansa Kullervo Manner oli tällöin kansanvaltuuskunnan johtaja. Toinen veljistä E.T. Manner oli Vampulassa suuren Tokaran talon isäntä, suojeluskunnan perustajia ja oli pakottanut kolmannen veljeksensä Junno Mannerin mukaan suojeluskuntaan. Punaisten vallattua Vampulan Junno Manner liittyi heihin. Nyt oli Kullervo Mannerin vuoro neuvota, ja näin Junnosta tehtiin vallankumousoikeuden sihteri.

Harjavallassa punakaarti etsi viinatehtaita

Sisällissodan alkaessa Harjavallassa oli suhteellisen rauhallista. Tosin työväenkaarti suoritti kunnassa yleistä valvontaa ja viljan takavarikointi ja etsi viinatehtaita. Omien miesten lähettämiseen sotarintamalle Harjavallan punakaarti sutautui aluksi kielteisesti. Todettiin vain, että ”nuoret ja naimattomat voivat mennä, mutta perheellisiä miehiä ei lähetetä”. Myöhemmin myös Harjavallasta lähetettiin miehiä punakaartin taistelujoukkoihin ”vallakumouksen voittoisaan loppuun viemiseksi”. Maaliskuun puolivälistä punakaartin esikunta toimi rautatieaseman toisen luokan odotussalissa. Harjavallan punakaartiin kuului arviolta runsaat 100 jäsentä.

Suojeluskuntalaisten kokoontumispaikkaan Kankaanpäähän Harjavallasta lähti tammi-kuun 1918 lopulla joukko valkoisia. He pääsivät joen jäätä pitkin Kokemäelle ja sieltä Kan-

kaanpäähän. Valkoisten joukkoihin Harjavallasta liittyi 27 miestä ja yksi nainen, sairaanhoitaja Kyllikki Pohjala.

Kokemäellä valkoiset räjäyttivät Putajanjoen ja Sonnilanjoen sillat

Venäläisten poistuttua Kokemäki jäi valtatyhjiöön, jonka suojeluskunta olisi voinut täyttää. Se ei kuitenkaan ryhtynyt aktiiviseen toimintaan, vaan jäi odottavalle kannalle. Tammikuun lopulla Kokemäen suojeluskuntalaiset osallistuivat pieniin kahakoihin Kiikassa Ruotsilan kartanossa ja yrittivät hyökätä Kauvatsan työväentalolle ja riisua siellä olevat venäläiset aseista. Hyökkäys Kauvatsan työväentalolle epäonnistui. Tämän jälkeen Kokemäen suojeluskuntalaiset päättivät vetäytyä Kankaanpäähän. Ennen sitä suojeluskunnan päällikkö Kalle Horelli sai illalla 29.1.1918 Pohjanmaalta määräyksen räjäyttää Pahan kosken rautatiesillan Porin ja Tampereen rautatieyhteyden katkaisemiseksi. Yhdessä Uno Rytin kanssa Horelli päätti kuitenkin Pahan kosken sijasta räjäyttää Putajanjoen sillan ja vielä Sonnilanjoen sillan. Nämä sillat oli punaisten helppo korjata ja junaliike Porin ja Tampereen välillä jatkui.

Suojeluskuntalainen ateljeekuvassa.

Kokemäen punakaarti ei suorittanut pitäjän haltuunottoa, vaan sen tekivät porilaiset punaiset, jotka saapuivat junalla yhdessä venäläisten sotilaitten kanssa 3.2.1918. Punakaartilaiset miehittivät puhelinkeskuksen ja pidättivät muutamia paikkakunnalle jääneitä suojeluskuntalaisia, jotka kuitenkin pian vapautettiin. Punaisen vallan ensimmäisinä päivinä rautatieyhteyden tultua kuntoon Kokemäen läpi kulki runsaasti kotimaahansa matkalla olevia venäläisiä joukkoja. Osa venäläisistä joukoista oli joutunut odottelemaan siltojen korjausta ja sillä aikaa ryöstivät tavaraa Kokemäen kaupoista.

Vähitellen myös punakaarti alkoi tehdä takavarikkoja. Helmikuun alun ryöstelyä lukuun ottamatta Kokemäellä oli pääosin rauhallista aina punaisen vallan viime päiviin asti. Ainoa veriteko ennen huhtikuuta sattui 15.2.1918, kun Kokemäen yhteiskoulun oppilas Artturi Helenius ammuttiin konduktöörivaunussa Peipohjan asemalla. Nähtävästi kyse oli punaisten vahingonlaukauksesta. Aseisiin tottumattomilla miehillä vahingonlaukaukset olivat tavallisia.

Tuomas Hoppu kirjoittaa Kokemäen historiassa, että pitäjän ”punaiset johtajat eivät näytä olleen erityisen kiinnostuneita kunnallisten elimien haltuunotosta”. Esimerkiksi elintarvikehuollossa punainen hallinto toimi yhteistyössä vanhan elintarvikelautakunnan kanssa.

Punaisen vallan käytännössä varmistaneeseen punakaartiin liittyi Kokemäellä sisällissodan aikana noin 300 - 400 miestä. Heistä ja muutamista ulkopaikkakuntalaisista muodostettiin Kokemäen pataljoona. Sodan alkupuolella Kokemäen punakaarti ei osallistunut rintama taisteluihin. Todelliseen taisteluun se joutui vasta Noormarkun Harjakankaalla 30.3.1918.

Euraan yritettiin perustaa kunnallinen järjestyskaarti

Euraan oli suunnitteilla tammikuun 1918 alussa kunnallinen järjestyskaarti Euran historiassa Olavi Koivisto kirjoittaa, että ”kunnallisen järjestyskaartin perustamishdotus oli esillä kunnankokouksessa 14.1.1918”. Olavi Koivisto kirjoittaa:

- Kunnan kokouksessa ehdotettiin 5-miehistön järjestyslautakunnan, 3 työväen edustajaa ja 2 muista kansalaisryhmistä perustamista viranomaisien avuksi siihen asti, kunnes järjestyslaitos eduskunnan toimenpiteestä saadaan järjestetyksi vakinaiselle kannalle.

Asia lykättiin sosialidemokraattien kunnallisjärjestön lausuntoa varten. Kokouksessaan 27.1.1918 sosialidemokraattien kunnallisjärjestö hylkäsi esityksen kunnallisesta järjestyskaartista. Puuha tulkittiin porvariston provokaatioksi, jonka tarkoituksena oli työväestön taistelurintaman hajottaminen. Kunnan varoista ei myöskään saanut myöntää varoja porvarillisen järjestyskunnan ylläpitämiseksi.

Säkylässä ei punaisten aikana elämä ollut ”kovin kärkeästä”

Monen muun Satakunnan kunnan tavoin myös Säkylästä lähti suojeluskuntalaisia Kankaanpäähän. Raili Rytönen kirjoittaa Säkylän historiassa, että ”Säkylästä lähti parikymmentä nuorta luotettavaa miestä hakemaan aseita tuntemattomasta paikasta. Matka jatkui kohti Lauttakylää, mistä aseita ei kuitenkaan saatu. Lopulta joukko muiden valkoisten tavoin matkasi Kankaanpäähän, missä he ilmoittautuivat valkoisten joukkoihin”.

Säkylässä oli melko iso työväenyhdistys, ja punakaartilaisia oli kunnan väkilukuun suhteutuen paljon. Sisällissodan jälkeen tutkittiin 150 punakaartilaiseksi epäiltyä. Punainen hallinto astui 14.2.1918 Säkylässä voimaan. Sen alkuajat olivat Säkylässä melko rauhalliset. Sodan jatkuessa miehet jännittyivät. Punakaartilaisille oli luvattu palkka, mutta se maksettiin vain tammikuulta, mikä lisäsi heidän levottomuuttaan. Myös elintarviketilanne Säkylässä alkoi käydä sietämättömäksi. Säkylään oli jäänyt lähes kaikki kunnan asukkaat, niin valkoiset kuin ne punaiset, jotka eivät olleet liittyneet punakaartiin. Raili Rytönen kirjoittaa, että ”kevään korvalla, kun punakaarti alkoi vaatia asevelvollisia joukkoihinsa, nuoria miehiä katosi piiloihin”.

Säkylässä ei punaisten aikana elämä ollut ”kovin kärkeästä”. Välit olivat vanhastaan hyvät, ja moni punakaartilainen pelasti valkoisia sodan aikana vieraspaikkakuntalaisten punaisten murhilta. Sisällissodan loputtua eivät Säkylän valkoisetkaan olleet hanakoita surmaamaan oman pitäjän väkeä.

Köyliössä paikkakunnan valkoiset piileskelivät punaisilta

Suojeluskuntalaisten asema punaisessa Köyliössä oli varsin hankala jo ennen sotaa. Raimo Salokankaan mukaan tammikuun 1918 puolivälissä punaiset määräisivät aseet ja ampu-matarvikkeet takavarikoitavaksi, mutta kuitenkin huonolla tuloksella, sillä sodan alkaessa järjestyskunnan 23 jäsenestä 16 pääsi lähtemään rintamalle pistoolein ja kiväärein aseistautuneina. Paikkakunnalle jääneet valkoiset puolestaan katsoivat parhaaksi piileskellä punaisilta.

Punakaarti perustettiin tammikuun lopulla 1918 ja se alkoi toimia helmikuun alkupäivinä sodan alettua. Aseita se sai vasta helmikuun lopulla, mutta sitä ennen se ehti muutaman aseiden varassa kotitarkastuksin etsiä valkoisten aseistusta. Helmikuun lopulla, kun aseita oli

saatu, Köyliön punakaarti perusti esikunnan ja alkoi vartioda keskeisimpiä paikkoja. Raimo Salokangas kirjoittaa:

- Punaisen puolen mukaan elämä Köyliössä oli huhtikuuhun saakka ”hiljaista ja rauhallista”, mutta suojeluskuntalähde luettelee vastapuolensa tekoja, mm. takavarikkoja, enemmän. Helmikuun puoliväliin saakka pitäjässä kävi vain vieraiden paikkakuntien punakaarteja hankintamatkoilla; mm. Loimaan ja Forssan kaartit. Köyliön oma punakaarti saapui 15.2. 1918. Yläneeltä harjoituksista ja aloitti vartiointin ja vallanpidon. Pääosa kaartista siirtyi seuraavana päivänä rintamalle, ja paikallisen kaartin esikunta perustettiin.

Köyliössä kunnalliseen hallintoon punaiset eivät juuri ehtineet tarttua.

Noormarkussa vaadittiin matkalupatodistuksia

Noormarkun työväen järjestyskaarti perustettiin suurlakon 1917 aikoihin. Suojeluskunta oli perustettu lokakuussa 1917. Noormarkun tärkeimpien teiden risteykseen ilmestyi 28.1.1918 punaisilla käsivarsinauhoilla varustautuneita vartijoita. Maarit Grahn kirjoittaa, että teillä kulkijoilta vaadittiin matkalupatodistuksia, jotka piti noutaa paikallisesta esikunnasta. Työväen järjestökaarti muuttui helmikuun alussa punakaartiksi, johon kuului lähes 150 miestä. Noormarkun vahva punakaarti oli yksi syy, miksi valkoiset perustivat asemapaikkansa Kankaanpäähän eikä Poria lähempänä olevaan Noormarkkuun.

Punaisten päämaja sijoittui Noormarkun Ahlströmin alueelle ns. Villa kahteen. Myöhemmin joukot valtasivat itselleen myös muita alueen rakennuksia, mm. Ahlströmin perheen kodin Havulinna.

Noormarkku joutui sisällissodan aikana satakuntalaisittain suurien terroritekojen ja taistelujen tapahtumapaikaksi. Näitä selostetaan myöhemmin tässä kirjassa.

Valkoinen valta Merikarvialla

Sota muutti myös pitäjän tavallisten ihmisten arkea Merikarvialla. Riina Haanpää kirjoittaa, että terroritilastoa koonneen räätäli Laihon mukaan ”merikarvialaisia työläisiä kuljetettiin 16.2.1918 alkaen miltei järjestään tutkittavana yhtä hyvin naisia kuin miehiäkin”.

Merikarvialla toimikin heti sodan alkupäivistä lähtien suojeluskunnan tiedusteluosasto, joka laati raportteja sodanaikaisista tapahtumista, myönsi matkalupatodistuksia ja valvoi liikkumista. Erityisesti tiedusteluosasto valvoi punaisten tai punakaartiin oletettavasti kuuluneiden ihmisten liikkeitä rajoittaen heidän kulkemistaan ja toimimistaan punakaartin hyväksi. Tarpeen tullen tiedusteluosasto myös otti ihmisiä kiinni, kuulusteli ja määräsi rangaistuksia, kuten kävi muurari Frans Virralle, joka oli todistajan mukaan useasti uhannut palaavansa keväällä ja silloin ”porvarit saavat sammuttamista”. Virta kuului sosiaalidemokraattiseen puolueeseen, mutta ei ollut kirjautunut punakaartiin. Hän oli kylläkin luovuttanut huoneensa työväen kokousten käyttöön ja tämä lienee ollut raskauttava seikka hänen kuulusteltavaksi noutamiseensa. Epäilyt kuulumisesta punakaartiin tai aikeista liittyä kaar-

Punaisten sanitäärien lippu.

Valkoisten johtoa Merikarvialla, vas. nimismies Seppä, jääkäri Sovelius, Akseli Hakasalo, tuntematon, kirjakauppias Eine Pettersson ja rouva Seppä.

tiin antoivatkin syyn valvoa ihmisiä, takavarikoida heiltä aseita ja lähettää epäiltyjä jatkotutkimuksiin Kristiinankaupunkiin.

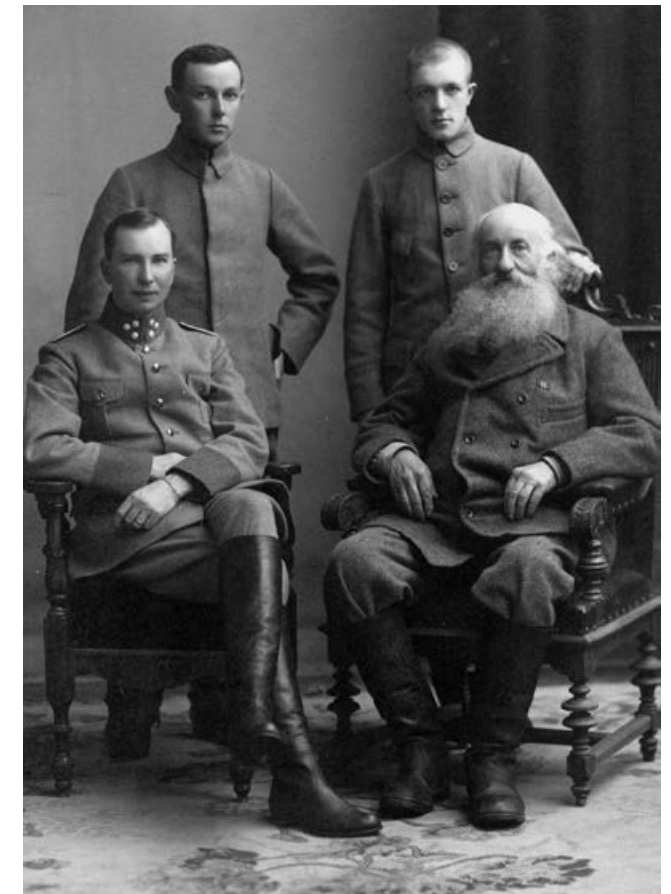
Merikarvialta lähti vapaaehtoisina valkoisten armeijaan noin 70 miestä, toisten tietojen mukaan ainakin sata, heti sodan alkupäivinä.

Kankaanpäässä ei ollut punakaartia eikä omaa suojeluskuntaa

Niko Rajakallio kirjoittaa, että ”vuonna 1917 Kankaanpäässä pitäjää jakavat ristiriidat olivat ilmeisesti melko lieviä, mikä näkyi esimerkiksi siinä, että kirkonkylän työväenyhdistys järjesti iltamansa nuorisoseuran talossa aina sisällissodan syttymiseen saakka”. Myöskin vuoden 1917 maatalouslakoista kankaanpääläiset selvisivät melko vähällä, kun suuri osa talollisista suostui sovittelu ratkaisuun maatyöläisten kanssa. Sisällissotaa edeltäneestä Kankaanpään kunnallispolitiikastakaan ei ristiriitoja myöskään löydy. Esimerkiksi maaliskuussa 1917 vallankumousta seuranneissa kansalaiskokouksissa kankaanpääläiset eivät juuri arvostelleet pitäjänsä johtoa. On kuitenkin yllättävää, että Kankaanpäähän ei punakaartia perustettu. Syynä saattoi myöskin olla se, että Kankaanpään työväenyhdistys oli voimakas ja vahva järjestö.

Suojeluskunta perustettiin Kankaanpäähän jo keväällä 1917, vaikka Kankaanpäässä ei sitä kovin tarpeellisenä pidetty. Siksi sen toiminta jäi vähäiseksi. Koska Kankaanpää toimi valkoisten joukkojen keskuspaikkana, se myös osaltaan teki oman suojeluskunnan toiminnan tarpeettomaksi.

Kankaanpään kirkkoherrana 1904 - 1919 toiminut rovasti K.H. Lindfors on kertonut papiston kertomuksessaan, ettei punaisten tiedetä pitäneen paikkakunnalla lainkaan sotilaallisia

Kankaanpäässä taistelleita valkoisia vas. tehtailija Bengt Ekwall, Tapio Saha, edessä vas. tohtori Åström, paroni Gustaf Wrede (Parkanon paroni).

harjoituksia. Toisaalta hänen mukaansa paikkakunnan valkoiset olivat koko ajan olleet oudon passiivisia. Valkoisten asemaa oli tosin olennaisesti helpottanut se, ettei paikkakunnalla enää noina kriittisinä kuukausina ollut venäläistä sotaväkeä ja ratkaisevaa oli tietysti lähinnä Porista tulleiden runsaslukuisten valkoisten saapuminen. Lindfors korosti esityksessään sitä, että noina kohtalokkaina kuukausina paikkakunta säilyi ryöstöiltä, tuhopoltoilta ja muilta väkivallanteoilta.

Jouko Nurminen mukaan Kankaanpään työväenyhdistykset omaksuivat vallankumousvastaisen asenteen. Tämä lievensi yleistilannetta ja uskottavasti säästi ehkä moniakin ja jopa tyystin viattomia ihmishenkiä. Lisäksi osansa tähän oli työväen eräillä vaikuttajilla. Jouko Nurminen kirjoittaa:

- Haastatteleman Arvo Leppäsen mielestä rauhallisiin oloihin vaikuttaneita työväen miehiä olivat mm. jämeräotteinen ja kunnan elintarvikelautakuntaakin johtanut seppä Frans Hakala ja vankileirille lähetetty Jussi Fahler, joka oli ”reilu aatteen ja rauhan mies, joka vastusti punakaartin perustamista”. Kankaanpään ollessa vakoisten luja keskuspaikka vasemmiston suut tukittiin tyystin, mutta jälkikäteen juuri tällä oli kaikesta pakkovallastaankin huolimatta rauhoittava vaikutus. Tämä ei tarkoita kuitenkaan sitä, etteikö katkeruutta ja anteeksiantamatonta vihaa olisi jäänyt ihmismieliä painamaan.

Kankaanpäässä työväenyhdistyksen eräät nuoremmat jäsenet liittyivät kotipitäjänsä ulkopuolella punaisten ns. lentävään osastoon. Merkittäväksi osoittautui sittemmin se, että Kankaanpään Työväenyhdistys hylkäsi aseellisen toiminnan vaihtoehdon. Näin siitähän

huolimatta, että Suodenniemen punaisten päällikkö kävi varta vasten agiteerausmatkalla paikkakunnan punaisten luona. Kankaanpään työväenyhdistyksen historiassa Jouko Nurminen kirjoittaa:

- Kankaanpääläiset eivät houkutuksille lämmenneet, vaan totesivat, että mahdolliset hakkaat menköön punaisten riveihin joko Suodenniemellä tai Porissa. Kankaanpäässä erillistä punakaartia ei tarvita. Myös Vihteljärvellä keskusteltiin asiasta ja päädyttiin lopulta äänestämään. Sen tuloksena kylän työväenyhdistyksen enemmistö suhtautui kielteisesti oman punakaartin perustamiseen.

Jouko Nurminen referoi Hilda Santaharjun kertomusta työväestön toimista Vihteljärvellä:

- Toiset, kuten mieheni, halusi välttää kaikenlaisia sotatoimia niin valkoisten kuin punaisten joukoissa ja häipyivät piiloon. Mieheni piileskeli kiperinä viikkoina lumikinoksissa, kotipirtin lattian alla olleessa maakuopassa ja vanhempiensa kotona kirkolla. Joskus konstaapeli Alppi, joka muuten oli hyvänlainen mies, haki häntä valkoisten joukkoihin kahden pyysmiehen kanssa, mutta mies pysyi piilossa loppuun asti. Siitä ei tullut mitään seuraamuksia.

Kirkkoasteen laukaukset ja Vihteljärven kahakka

Myöhään illalla 28.1.1918 ensimmäiset valkoiset saapuivat Kankaanpäähen. Tieto heistä oli kiirinyt ilmeisesti muidenkin kuin suojeluskuntalaisten tietoon, sillä valkoisia ammuttiin haulikolla ns. Kirkkoasteessa. Laukaus ei kuitenkaan osunut ja suojeluskuntalaiset alkoivat etsiä ampujaa.

Sosialidemokraattisen nuorisopiirin puhuja, intomielinen sosialisti kankaanpääläinen Jussi Fahler sattui pahaksi onneksi tulemaan paikalle ja hänet pidätettiin välittömästi. Fahler tuskin oli ampunut suojeluskuntalaisia tai edes ollut osallisena välikohtaukseen. Mutta todennäköisesti joku valkoisista tunsu hänet ja hänen poliittisen toimintansa, joten punaisten agitaattori pidätettiin ja korjattiin talteen. Sisällissodan jälkeen Fahler oli vangittuna poliittisista syistä 1918–1919 ja työskenteli seuraavaksi SDP:n Satakunnan piirin puhujana vuoteen 1921 saakka. Eduskuntaan Fahler valittiin vuoden 1927 vaaleissa. Hän oli myös presidentin valitsijamies vuonna 1925.

Ainoa pikku kahakka Kankaanpään alueella tapahtui Vihteljärvellä 21.2.1918, jolloin punaiset hyökkäsivät kylään kahdelta suunnalta Suodenniemen Sävinkylästä ja Laviasta. Valkoisten kannalta niin Lavian kuin Suodenniemen suuntakin olivat elintärkeitä. Lavian kautta avautui väylä Pori - Tampere radalle, jonka merkitys oli punaisten sotatoimille miltei korvaamaton. Suodenniemen suunta puolestaan toimi tulppana pyrittäessä kohti Tamperetta. Jouko Nurminen kirjoittaa punaisten hyökkäyksestä:

- Laviasta Vihteljärven kylään edennyt punaisten osasto yritti hyökätä Haapasillan talon sivuitse kansakoululle ja yllättää siellä olleen valkoisten osaston. Tuolloin koulu sijaitsi hieman enemmän Lavian suuntaan kuin nykyisin. Punaisten epäonnistui, sillä valkoiset olivat saaneet aikeesta vihiä, ja he olivat asemassa koulun läheisellä kumpareella. Vihollisiin kohdistettiin konekiväärin tulituli, joka karkoitti tulijat. Tietävästi kumpikaan osapuoli ei kärsinyt taistelussu miestappioita. Tosin samana päivän punaiset surmasivat kaksi valkoista vartiomiestä Vihteljärvellä.

Lavian suojeluskunta

Siikaisissa suojeluskunta piti järjestystä

Sisällissodan aikana Siikainen oli valkoisten hallussa. Järjestystä kunnassa piti paikallinen suojeluskunta, jonka vuosikertomuksessa vuodelta 1918 todetaan mm. seuraavaa:

- Vuoden 1918 alkupäivinä syttynyt kansalaissota jakoi Suomen kansalaiset kahteen leiriin, nimittäin kapinallisiin eli punaisiin ja lainkuuliaisiin kansalaisiin eli ”valkoisiin”. Niinpä täälläkin helmikuun alkupäivinä valkoisten ja punaisten silloin jo lähitienoilla taistellessa lopullisesti alettiin järjestää sekä valkoisten riveihin taisteluun lähteviä että myöskin paikallista järjestyksen pitoa varten suojeluskunnan nimellä toimivaa järjestysjoukkoa. Paikallisen suojeluskunnan tehtäväksi jäi varsinaisen armeijan selkäpuolella suojella liikennelinjoja, toimittaa vahtipalvelusta sekä myöskin, jos tarve olisi vaatinut, käydä varsinaiseen taisteluun.

Karviasta lähti yli 100 miestä valkoisten rintamalle

Iiris - Maija Koivujärvi - Viitalan mukaan työväenliikkeen arkistoihi ei ole talletettu dokumentteja virallisesta sosialistisesta toiminnasta Karviassa vuodelta 1918. Asiapapereita ei Karvian osalta siis ole tiedossa, ja jos niitä joskus on ollut, on ne hävitetty. On vain tukeuduttava niihin harvoihin muisteluihin, mitä esivanhemmat ovat jälkipolvilleen kertoneet. Asiat olivat arkaluontoisia monet kymmenet vuodet, eikä niistä paljon puhuttu. Iiris-Maija Koivujärvi-Viitala kirjoittaa:

- Eittämättä on Karviassakin ollut sosialistisia aatteita ennen ensimmäistä maailmansotaa. Varsinkin Amerikassa käyneet olivat saaneet ”herätyksen” sosialistiseen oppiin, joka lupasi helpotusta puutteeseen ja kurjuuteen. Jouko Ojanperä muisti äitinsä kertoneen, että kyllä Karviassakin oli marssittu punaisten lippujen kanssa vappuisin ennen vuotta 1918. Paavo Itähalme myöskin kertoi, että muutamat Amerikasta palanneet kyläläiset olivat omaksuneet sosialismin aatteen, mutta 1918 tapahtumien jälkeen nämä olivat olleet hissukseen. Nuorisoseuran pöytäkirjoissa on maininta ettei taloa vuokrata osialistien tilaisuuksien pitoon.

Karvia ja naapuripitäjät olivat 1917 vuoden lopussa ilmoittaneet olevansa puolueettomia, mutta asia ei käytännössä onnistunut, sillä Karviaan oli tullut Pohjanmaalta valkoisia, jotka eivät antaneet mahdollisuutta puolueettomuuteen. Nämä Pohjanmaalta tulleet olivat hallituksen joukkoja ja määräisivät miehiä lähtemään mukaansa. Karviasta lähtikin yli 100 miestä valkoisten rintamalle. Kieltäytyjiä pidettiin epäisänmaallisina ja siten vihollisina.

Honkajoella ei esiintynyt punaista tai valkoista terroria

Honkajoen työväenydistykselle tuli vaatimuksia punakaartin perustamiseksi. Ajatus ei kuitenkaan saanut kannatusta, ja näin Honkajoelle ei perustettu punakaartia. Heikki Kiviniemi kirjoittaa Honkajoen historiassa.

- Honkajoella ei tapahtunut väkivallaneitoja, ja vuoden 1917 aikana oli vain joitakin maataloustyöläisten lakkoja, jotka kuitenkin nimismiehen ilmoituksen mukaan eivät päässeet suuremmin leviämään. Sisällissodan aikana Honkajoelle ei ollut taistelutoimintaa. Myöskään punaista tai valkoista terroria ei esiintynyt.

”Pidät sitte nulikka suus kii, et sitte ole nähny eikä kuullu mitään”

Eevi Majakangas kertoo isänsä, silloin 15 -vuotiaan karvialaisen renkipojan joutumisesta valkoisten kyytipojaksi heidän kuljettaessaan pidätettyjä punaisia. Eevi Majakangas kirjoittaa:

- Eräänä keuhkotauon päivänä, kun isäni oli tekemässä tavanomaisesta työpäiväänsä Juhon Pukaran talossa, hän joutui elämänsä tuskallisimpaan tehtävään. Talon pihaan ajoi hevonen, jonka reessä istui köyryssä useita miehiä. Reen perällä seisoi kaksi harmaapukuista miestä kiväreineen. Ajomiehen paikalla oli joku nuori poika. ”Tarvitsemme talosta hevosen ja ajomiehen välittömästi. Meillä on pitkä matka edessä”, miehet käskivät. Isännän ilmoitettua, ettei ole muita miehiä paikalla kuin hän itse ja pikkurenki, komsivat miehet isääni, ”pikkurenkiä”, hakemaan tallista hevosen ja valjastamaan sen reeneen. Kuskina ollut nuorukainen päästettiin tuvan lämpimään ja isäni komennettiin kuskinpaikalle.
- Heti alussa miehet tekivät selväksi, mikä odottaisi, jos hän yrittäisi pakoja tai muuta temppua Sydän syrjällä isäni ohjasti synkkää kuormaansa, jonka määränpäästä ei ollut tietoa. Vaiteliaat matkustajat kävivät tuon tuostakin saattajiensa hermoille ja he saivat kiväärin perästä, kun he uskalsivat jotain saattajillensa sanoa.
- Myöhään illalla he saapuivat perille. Pyssymiesten puheesta poika käsitti, että ollaan torpalla Jämijärven Sydänmaalla. Kohmeiset miehet komennettiin harvaseiniseen laatoon jossa äänistä päätellen oli jo muitakin onnettomia.
- Isäni pääsi lähtemään takasin evästyksellä ”pidät sitte nulikka suus kii, et sitte ole nähny eikä kuullu mitään”. Valkoisin nauhoin varustetut pyssysankarit eivät olleet paikakuntalaisia, eivätkä kyydissä olleet paikkakuntalaiset koskaan palanneet. Vasta lähes 60-vuotiaana isäni kertoi tästä täyttämästä kyytimatkastaan.

Punainen terrori ajoittui pääosin sodan alkuun ja loppuun

Porin punaisten johto yritti julistuksilla hillitä terroria ja väkivaltaa. Esimerkiksi ”Julistus Porin piirin punaiselle kaartille” *Sosialidemokraatti -lehdessä* 7.2 1918 tuomitsi jyrkästi väkivaltaisuuDET. Saman teki pari päivää myöhemmin julkaistu vetoamus ”Anarkiaa vastaan”. Edellisten lisäksi aivan sodan alkupäivinä antoivat julistuksia tai päiväkäskyjä myös puna-

kaartin yleisesikunta, Suomen Kansanvaltuuskunta ja sosiaalidemokraattien puolueenousto. Valitettavan usein monelta osin nämäkin julistukset menivät punaisten joukkojen kuuroille korville.

Punaisella terrorilla tarkoitetaan vallankumouksellisten valkoisiin kohdistamia väkivallanteitoja. Punainen terrori ei ollut ajallisesti muuttumatonta. Se oli selvästi voimakkainta sisällissodan ensimmäisinä viikkoina ja huhtikuun lopulla. Näiden periodien välinen aika oli suhteellisen rauhallista. Erityisesti maaliskuussa tapahtui melko vähän väkivaltaisuuksia. Lukumäärän vaihtelua selittää osin taistelujen voimakkuus. Maaliskuussa punaisen Suomen alue oli saatu puhdistettua rintamalinjan taakse jääneistä valkokaartilaispesäkkeistä, eikä punakaartin haltuun joutunut enää yhtä paljon valkoisia, joiden teloittamista sotilaallinen tilanne vaati. Lisäksi vihatuimmat valkoiset oli ammuttu heti vallanoton jälkeen. Huhtikuussa punaisen Suomen romahtaminen aikaansai loppukatastrofiksi kutsutun murhapäivän, jolloin sai surmansa liki puolet kaikista punaisen terrorin siviiliuhreista.

Joka tapauksessa punaisen vallan aikana tapahtui murhia ja pahoinpitelyjä, mutta myös lukuisia ryöstöjä ja vangitsemisia. Punaiset surmasivat koko maassa hallitsemillaan alueilla noin 1 650 siviilihenkilöä. Satakunnassa punaisen terrorin kokonaissaldo oli noin 170 henkeä, eli vain joka kymmenes koko sodan punaisten uhreista oli Satakunnasta.

Marko Tikan mukaan punaisten terroriteoista koko maassa noin 500 oli etukäteen suunniteltuja sodankäyntiin liittyviä tekoja, joiden tarkoituksena oli herättää pelkoa ja kauhua. Henkilökohtainen kosto epäoikeudenmukaiseksi koetusta kohtelusta oli myös syynä osaan terroriteoista. Punaisten väkivallan uhriksi joutuivat useimmiten talonisännät, opettajat, papit ja paikkakunnan muut virkamiehet. Seppo Hentilä arvioi punaista terroria:

- Punaisten harjoittama väkivalta ei kuitenkaan ollut kauttaaltaan aivan yhtä järjestelmällistä kuin valkoisten. Tuntui kuin punaiset olisivat arkailleet sitä, että he olivat nousseet kapinaan ikiaikaista esivaltaa vastaan. Kunnioitus sitä kohtaan oli syvään juurtunutta. Niinpä monet tunnetut porvarilliset kansalaiset saattoivat elää melko rauhassa punaisessa Suomessa, elleivät nousseet aktiiviseen vastarintaan uutta hallintoa vastaan. Esimerkiksi kaikki porvarilliset senaattorit säästyivät pidätykseltä. Puolet heistä piileskeli koko sodan ajan Helsingissä tai sen lähistöllä.

Satakunnassa punaisten terrori ja väkivallanteot kohdistuivat helmikuussa 1918 pääasiassa suojeluskuntalaisiin, jotka pyrkivät pohjoiseen valkoisten yhteyteen, ja niihin jotka jäivät kiinni punaisten alueellaan tekemissä selustan puhdistustoimenpiteissä. Myös siviiliväestö joutui lukuisten väkivallanteiden kohteeksi. Näistä osa oli täysin sattumanvaraisia. Syynä oli yleensä venäläisten sotilaitten, punakaartilaiden ja alempien päälliköiden kurittomuus ja mielivalta. Punaisten johdon ja taistelukyvyyn romahdettua alkoi huhtikuun lopussa punaisten suureksi osaksi ilman johtoa jääneiden joukkojen ja myös suurten punaisten siviilipakolaismäärien sekasortoinen pako kohti itää. Paon yhteydessä punaiset syöllistyivät lukuisiin murhiin ja ryöstöihin, joihin kannustimena oli useissa tapauksissa kosto ja vanha kauna.

Varmistaakseen valtansa punaiset joukot käyttivät myös Satakunnassa tarvittaessa kovaakin väkivaltaa. Marko Tikka kirjoittaa:

- Osa surmatöistä oli taktisia iskuja, joilla vallankumous osoitti voimansa. Joillakin surmateoilla oli taas selkeä luokkaluonne: surmatut olivat tunnettuja valkoisia, maanomistajia, kauppiaita ja tehtaan omistajia. Monen surman motiivina olivat subjektiiviset syyt eli sotaa edeltävänä aikana syntyneet kaunat ja koston halu. Myös Satakunnassa muun

taja ja oikeuden jäsenet. Vallankumousoikeus toimi sisällissodan aikana useissa kunnissa. Vallankumousoikeudet saattoivat tuomita sakkorangaistuksia tai vankeutta, niillä ei ollut oikeutta jakaa kuolemantuomioita. Punaisessa Suomessa tuomiolle joutuneiden onneksi vallankumousoikeuksien toiminnasta vastasi lopulta juuri maltillinen järjestöväki. Jukka Siro kirjoittaa:

- Punaisessa Suomessa toimi noin kolmen kuukauden ajan parisataa vallankumousoikeutta, joissa työskenteli liki 2 000 lainkäyttäjää. He olivat aivan tavallisia työväenluokan ihmisiä, sillä lakimiehiä punaisella puolella oli hyvin vähän. Vallankumousoikeuksissa käsiteltiin noin 3 000 tapausta, joista puolet oli rikos-, riita- ja hakemusasioita. Puolet taas oli poliittisia rikosasioita, eli tapauksia, joissa valkoisia syytettiin esimerkiksi kuulumisesta suojeluskuntaan. Tavallisimpia valkoisille langetettuja tuomioita olivat varoitukset, sakot tai ehdollinen vankeusrangaistus.

Vallankumousoikeuksissa uskonnollinen vala poistettiin. Todistajien tuli oikeuden edessä lausua: ”Omantuntoni mukaan vakuutan oikeuden edessä, että puhun totta, ilman omaa etua tai toisen painostusta.” Väärästä todistuksesta seurasi vankeusrangaistus. Syytetyllä oli oikeus käyttää puolustusasiamiestä, ketä hyvänsä, paitsi ei sellaista, joka oli silloin itse syytteenalaisena. Yleisellä syyttäjällä, syytetyllä tai hänen valtuutetullaan oli oikeus tuomioon tyytymättömänä vedota ylioikeuteen.

Vallankumousoikeudet käsitelivät vielä sisällissodan viime viikkoinakin runsaasti kaikenlaisia rikos- ja siviilijuttuja. Takavarikoitujen elintarpeitten myynnistä ja rajahintojen ylittämistä tuomittiin talonpoikia sakkoihin suuruudeltaan 100 - 500 mk. Salatut viljat tuomittiin menetetyksi. Elintarvikkeiden mustan pörssin kauppiaat pääsivät usein 1 000 markan sakolla. Yleisiä naisia tuomittiin työvankeuteen. Monelta osin rangaistukset tuntuivat enemmänkin keinoilta saada varoja punaisten hallinnolle kuin rangaistuksina syyllisille.

Satakunnan vallankumousoikeuksien päätöksiä

Satakunnan vallankumousoikeuksissa annettiin mm. seuraavia tuomioita.

- Rauman vallankumousoikeus tuomitsi 6.3.1918 työmies Toivon (nimi muutettu) puoleksi vuodeksi vankeuteen punakaartin solvaamisesta ja vallankumouksen hävähämisestä, ja joutonainen Ainon (nimi muutettu) 20 päivän vankeuteen tappelusta yleisellä paikalla.

Myös lakia ja järjestystä rikkoneita punakaartilaisia tuomittiin. Nakkilan vallankumousoikeus käsiteli erään punakaartilaisen tekemiä rikoksia. Syyte kuului seuraavasti:

- Koska syytetty on törkeästi loukannut ja häpäissyt punakaartin nimeä kiväärin anastuksella, viljarosvouksilla ja ym. törkeillä rikoksilla, joita hän on punakaartin nimeen ja kaartin jäsenenä tehnyt, vaadin hänelle raskauttavien asianhaarojen mukaan ankaraa rangaistusta.

Syytetty myönsi esitetyt syytökset oikeiksi ja sanoi kyllä tehneensä rosvoukset punakaartin nimeen, mutta ei pitänyt tekoja silloin rikoksina. Syytetyn puolustaja vetosi myös siihen, että tekojen aikana syytetty ei ollut täysin ”tietoinen asiasta”, kun oli tekonsa tehnyt. Siksi puolustus pyysi ”oikeuden tätä harkitsemaan lieventävänä asianhaarana rangaistusta määrätessään.”

Vallankumousoikeuden päätös:

- Rosvouksesta ja ryöstöistä sekä punaisenkaartin ja vallankumouksen häpäisemisestä syytetty tuomitaan yhdeksi vuodeksi ja kuukaudeksi vankeusrangaistukseen.”

Syytetty ilmoitti tyytymättömyytensä päätökseen. Pian päätöksen jälkeen alkoi punaisten pikainen pakeneminen Satakunnasta. Miten syytetylle kävi, sitä tietoa on löytänyt kansallisarkiston asiakirjoista enkä sotasurmatutkimuksesta.

Myös 5.4.1918 Nakkilan vallankumousoikeus käsiteli erään talollisen pojan syytettä, jonka mukaan tämä oli osallistunut vastakumoukselliseen toimintaan kuljettamalla Nakkilasta 30.1.1918 valkoisia Mannerheimin armeijaan ja luovuttanut vielä haulikkonsa valkoisille. Syytetty myönsi kuljetuksen, mutta kertoi, että hän ei ollut kuljettanut valkoisia Mannerheimin armeijaan, vaan pakoon Eurajoen punakaartilaisia, joiden pelättiin hyökkäävän Nakkilaan. Syytetty kertoi olevansa ”sairaanloinen” eikä siis millään tavoin olisi voinut osallistua vastavallankumoukselliseen toimintaan.

Syytetyn puolustaja vetosi siihen, että Eurajoen punakaartin hyökkäyksestä Nakkilaan oli levitetty vääriä huhuja. Näin ollen syytetyn tekoa ei voinut pitää raskauttavana, ja kaiken lisäksi syytetyn terveydentila oli todistettavasti huono. Vallankumousoikeus antoi seuraavan tuomion:

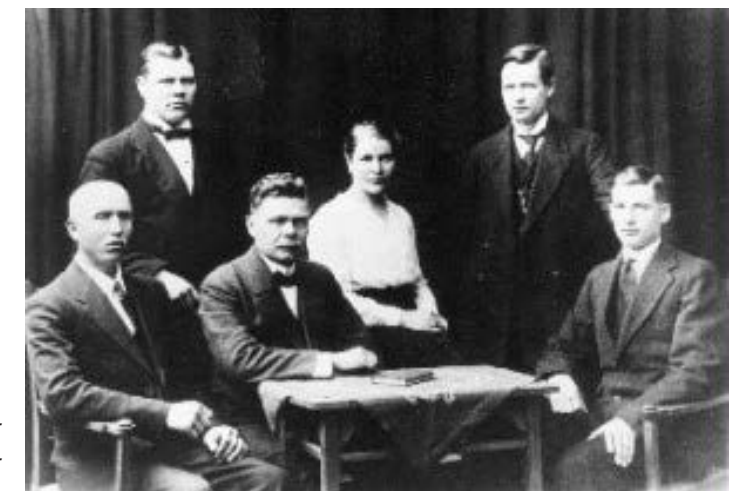
- Koska syytetty on vapaaehtoisesti luovuttanut vastavallankumouksellisten käyttöön ampuma-aseensa, tuomitaan hänet vastavallankumouksellisten avustamisesta 100 markan sakkoon sekä 300 markan ehdolliseen sakkoon ja korvaamaan oikeudenkäyntiä kulut 30 markkaa.”

Jukka Siro on kertonut Rauman vallankumousoikeuden toiminnasta.

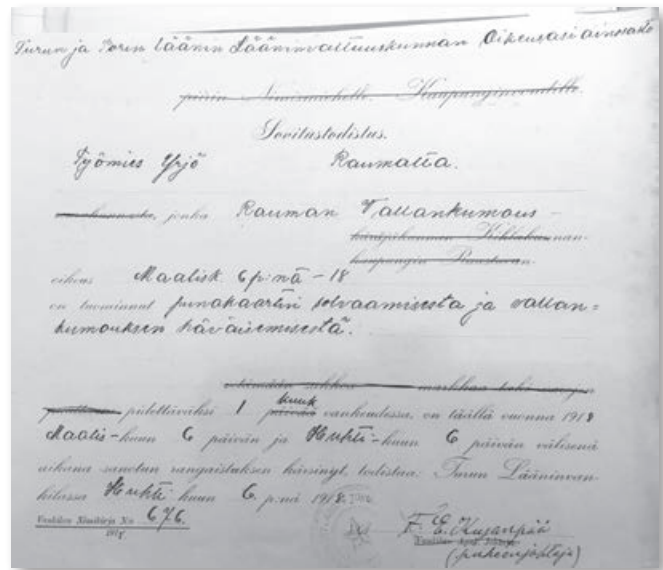
- Epäpoliittisia juttuja oli Rauman vallankumousoikeudessa melko vähän. Vain 16 kaikkiaan 54 jutusta oli kyse muusta kuin rikoksista vallankumousliikettä vastaan. Vastavallankumouksellisuus eri muodoissaan oli vallankumousoikeutta eniten työllistänyt asiaryhmä. Oikeusjuttuihin johtivat taistelut Euran suunnalla ja junan syökseminen radalta.

Rikoksia vallankumousta vastaan käsiteltiin alussa paljon, mutta niiden määrä laski nopeasti ja viimeiset tällaiset asiat ratkaistiin 14.3.1918.

- Rauman vallankumousoikeus kokoontui viimeisen kerran 2.4.1918. Senkin jälkeen juttuja oli ainakin tarkoitus istua, sillä yleinen syyttäjä oli valmistellut rikosasioita 5.4.1918 järjestettäväksi suunniteltua istuntoa varten. Näin ei tapahtunut, koska oikeus kokoontui tuolloin vain julistaakseen 2.4.1918 käsitellyn jutun tuomion. Aikaa oikeudelle olisi vielä ollut, sillä vetäytyminen Raumalta alkoi vasta 10.4.1918.

Helsingin vallankumousoikeuden toisen osaston jäseniä.

Rauman vallankumousoikeuden päätös "Punakaartin solvaamisesta ja vallankumouksen hävittämisestä".

Neuvosto -Venäjän ja Kansanvaltuuskunnan sopimus

Kansanvaltuuskunta solmi maaliskuun alussa valtiosopimuksen Neuvosto - Venäjän kanssa. Punainen hallitus tarvitsi aseapua ja elintarvikkeita Venäjältä, mutta yritti pitää etäisyyttä bolševikkihallitukseen. Brest-Litovskin rauhanneuvottelujen eteneminen pakotti kansanvaltuuskunnan kuitenkin ryhtymään neuvotteluihin Leninin johtaman hallituksen kanssa.

Neuvottelijoina toimineet Edvard Gylling ja Oskari Tokoi suostuivat vastentahtoisesti siihen, että sopimus tehtiin Suomen sosialistisen tasavallan ja Venäjän Federatiivisen Neuvostotasavallan välillä. Tämä herätti tyytymättömyyttä kansanvaltuuskunnassa. Sopimuksen lopulliseen venäjänkieliseen version mukaan Suomen asema määriteltiin käyttämällä ilmaisua "riippumaton Suomen Sosialistinen työväentasavalta", mikä ei vastannut alkuperäistä muotoilua "Venäjän Federatiivisen Neuvostotasavallan tunnustama itsenäinen ja riippumaton tasavalta".

Punainen hallitus ei tehnyt sopimusta epäsanmaallisuudesta. Se oli yhtä Suur - Suomi -henkinen kuin valkoinen Suomi ja jopa koetti saada neuvotteluissa Itä-Karjalan Suomelle. Myös sopimuksessa venäläisille annetut oikeudet arveluttivat. Olihan selvää, että muodollisesti tasapuolinen sopimus ei ollut yhtä vaaraton 3 miljoonan kansalle kuin 140 miljoonalle. Vaihtoehtoja ei kuitenkaan ollut, koska punaisten oma sotamenestys polki paikoillaan, ja Neuvosto - Venäjä oli ainoa taho, jolta saattoi odottaa apua. Leninin vaatimuksesta Suomi joutui kutsumaan itseään sopimuksessa "Suomen sosialistiseksi työväentasavallaksi", vaikka punaiset itse puhuivat "Suomen tasavallasta".

Punaiset eivät sopimuksesta hyötynneet, päinvastoin. Lenin hylkäsi heidät jo 3.3.1918 solmiessaan Saksan kanssa Brest - Litovskissa rauhansopimuksen, jossa hän sitoutui olemaan avustamatta Suomen vallankumoushallitusta. Karvaiksi koetuista myönnytyksistä ei ollut siis punaiselle hallitukselle mitään apua, vaan Suomen punainen hallitus tuli kaksi kertaa Lenin pettämäksi. Jälkeenpäin Lenin on selittänyt, että Neuvosto - Venäjän oli pakko tehdä tällaisilla ehdoilla rauhansopimus Saksan kanssa, jotta heidän oma vallankumouksensa Venäjällä pelastuisi. Näin punainen Suomi uhrattiin silmää räpäyttämättä Venäjän vallankumouksen hyväksi.

Punaisten väkivaltaa ja terroritekoja Satakunnassa

Kirkko ja papit punaisten väkivallan kohteina

Ilkka Huhdan mukaan sosialistinen työväenliike terävöitti kirkon kritiikkiään vuosisadan alussa, ja erityisesti poliittisen kriisin myötä syksyllä 1917. Ilkka Huhta kirjoittaa:

- Kirkonvastaisuus työväenliikkeessäkään ei tosin yleensä ollut kristinuskon vastaisuutta, vaan nimenomaan kirkkoinstituution kritiikkiä. Kirkon äärettömän vahva yhteiskunnallinen asema ei ollut tuottanut sellaista kansankirkollisuutta, jota työväenliike siltä odotti. Päinvastoin kirkon katsottiin kääntäneen selkänsä varsinaiselle kansalle. Tässä retoriikassaan työväenjohto nojasi paljolti Raamattuun, sillä luterilainen työväestö tunsii raamatullisen puheen selvästi paremmin omakseen kuin marxismin.

Kirkko ja papit olivat punaisten väkivallan ja terrorin kohteina myös Satakunnassa. La- viassa kirkon sisustusta tuhottiin, kirkonkirjoja hävitettiin ja kirkkoherra joutui punaisen tuomioistuimen eteen ja sai sakkotuomion. Noormarkun kirkko tuhoutui taistelun aikana maaliskuun lopussa.

Ilkka Huhdan mukaan sisällissodassa surmattiin 10 pappia. Vakavin tapaus oli Suoden- niemen kirkkoherran K.J. Kalvan surma. Kirkkoherra Kaarlo Julius Kalpa surmattiin sisällissodan alkuvaiheessa helmikuussa 1918, kun Mouhijärven punakaarti tunkeutui Suo- denniemen pappilaan. Ampuja oli ilmeisesti kaartin päällikkönä toiminut tilallinen Kalle Tuomisto. Sodan jälkeen ns. vapaussotakirjallisuudessa esiintyi liioittelevia kauhukerto- muksia Kalpan murhasta. Esimerkiksi vuonna 1919 ilmestyneessä teoksessa "Punainen ter- rori Suomessa talvella 1917-1918" on anonymi kuvaus, miten Kalpan vaimo ja 19-vuotias tytär olisi pakotettu katsomaan murhaa, jonka jälkeen Kalpan silmät puhkottiin ja hänen alaston ruumiinsa asetettiin seisomaan kahden kiväärin tukemana niin, että pistimet lä- vistivät rintakehän. Lisäksi Kalpan kainaloon oli tarinan mukaan vielä laitettu Raamattu.

Suodenniemen kirkko ja sakaristo punaisten tekemän hävityksen jälkeen.

Suodenmieskirkko ja sakaristo punaisten tekemän hävityksen jälkeen.

Todellisuudessa hänet kuitenkin vietiin lyhyen matkan päähän pappilasta, jossa Kalpa ammuttiin ja ryöstetty ruumis jätettiin lumihankeen makaamaan. Perhe sai tiedon hänen kohdalostaan vasta muutaman päivän kuluttua.

Järkyttävän tapauksen kertominen ei riittänyt kuitenkaan riittänyt valkoiselle lehdistölle. Kaarlo Kalvan murhasta tuli sotapropagandan väline siksikin, että se tapahtui sisällissodan alkuvaiheessa. Lehdistössä alkoi kiertää yksityiskohtainen kuvaus raakalaismaisesta kiduttamalla tapahtuneesta murhasta. Kertomuksessa ei ollut totta kuin se, että kirkkoherra oli tapettu, mutta raakalaiskertomusta papinmurhasta tarvittiinkin perustelemaan voittaneiden ankarat rankaisutoimet.

Totta on se, että punaiset ampuivat Kalvan ja jättivät hänen ruumiinsa tien ojaan.

Eurajoella tansseja pappilassa

Tapio Niemi ja Mika Tamminen kirjoittavat Eurajoen kapinavuodesta 1918 mm. seuraavaa:

- Kuva punakapinasta Eurajoella muuttuu toisenlaiseksi, kun kevät ehtii maaliskuulle. Jonkun hurjapään päähänpisto lieene ollut se, että kirkkoherra Vaurio ajettiin pois pappilasta, josta tehtiin punakaartin päämaja. Tämä oli luonnollisesti pitäjän porvarilliselle välle suurin häväistys, mitä kuvitella saattoi. Kun työväki muutenkin oli esiintynyt uskonnon ja varsinkin kirkonvastaisten iskulauseiden tunnuksin, niin rukoilevaisuuden vahvalla alueella heräsi viimeistään tässä vaiheessa leimuava viha vastapuolen provokaatiota kohtaan.

Eurajoella punakaarti ryösti kauppia, joukot karauttivat hevosillaan talojen pihaan ja ryöstivät tavaroita. Pappilassa järjestettiin myös tansseja. Tapio Niemi ja Mika Tamminen referoivat sodan aikana 14 -vuotiaan Kaarlo Peren kertomusta pappilan tansseista.

- Pappilassa järjestettiin joka ilta tanssiaisia. Välimaan Vihtori esitti siellä haitarillaan tanssimusiikkia, ja Välimaan emäntä oli innokkaimpia tanssiaisissa kävijöitä. Koko

pappila oli kirkkaasti valaistu, ja kun ikkunat olivat täysin verhoja vailla, oli Peren talon ikkunoista helppo seurata tätä touhua.

Eurajoen pappilassa punaiset myös kuulustelivat vankejaan, lauloivat taistelulauluja ja pitivät kiihkeitä puheita taistelumieliä nostattamiseksi.

Sosialidemokraatti 19.3.1918

Vaikeasta ajasta huolimatta nuoret menivät yhteen. Kun avioliittoa ei voinut solmia virallisesti, se tehtiin lehti-ilmoituksella.

Harjavallassa venäläiset sotilaat tekivät ryöstöjä

Harjavalta oli sivussa varsinaisista sotatapahtumista, ja verrattuna moneen muuhun kuntaan se säästyi punaisten laajemmalta väkivallalta ja terrorilta aina punaisten perääntymisvaiheeseen asti. Tosin helmikuussa levottomuudet lisääntyivät myös Harjavallassa erityisesti venäläisten sotilaitten toimesta, jotka tekivät ryöstöjä taloissa, meijerissä ja kauppoissa. Samanaikaisesti tunnelmat jyrkkenivät myös Harjavallan suomalaisen työväestön keskuudessa.

Helmikuun alussa paroni Emil Cedercreutz joutui venäläisten sotilaitten kotitarkastuksen ja ryöstön kohteeksi kodissaan Harjulassa. Kirjeessään helsinkiläiselle kirjailija-ystävälleen hän kuvaa tapahtumia mm. seuraavasti:

Nukuin jo raskaasti, kun kyökin ovelle koputetaan vallan vimmatusti. Puolihorroksissa astun keittiön lävitse porstuan ovea raottamaan ja kysyn suomeksi, ketä siellä on? Venäjäksi vastataan, että tullaan punakaartin puolesta aseita etsimään, että minulla niitä muka on, että olen porvari ja valkokaartilainen. Riennän huoneeseeni ottamaan housut ylleni ennen kuin menen avaamaan, kun yhä vimmatusti lyödään ovea ja uhataan ampua, jollei heti avata.

Avattuani oven ryntää kymmenkunta sotilasta sisään pistimet pyssyihin ruuvattuina. Heidän etunenässään käy eräs olio tuollaiseen aitovenäläiseen nahkatakkiin puettuna, revolveri kourassa ja tähtää sillä päin kasvojani.

- *Teillä on ampumatarpeita, aseita paljon, on meille kerrottu, punakaartilaiset ovat kertoneet, antakaa ne kaikki tänne, mies huutaa.*
- *Se on erehdys, vastaan minä huonolla venäjälläni sopottaen.*
- *Antakaa vaan aseet tänne. Teillä on niitä!*
- *Kaikki mitä minulla on, on tuo revolverini kamarini pöydällä ja kaksi vanhaa pyssyä museossa, vastaan.*

Emil Cedercreutz.

Huomaan kauhistukseksi, että yksi miehistä ottaa pöydältäni kultakelloni ja pistää sen taskuunsa. Huudahdan, mutta näen, että toinen venäläinen tekee saman tempun hopeakellolleni. Sitten viedään minut keittiöön jälleen. Sieppaan lompakkoni housuntaskuuni.

- *Teillä on rahaa, on meille kerrottu, palon rahaa, huudetaan kaikilta tahoilta.*

- Antakaa tänne tahi teidät tapetaan heti paikalla.

Kolme pistintä on tähdättynä päin ruumistani, ja koskevatkin ne lievästi siihen ohuen paidan lävitse. Neljäs mies huutaa revolveri kädessä. Annan lompakkoni taskusta ja miehet rupeavat kyökin hellan syrjässä äkkiä laskemaan rahoja.

- Paljonko siinä on, kysyy pistoolinkäyttäjä.
- Tuhannenkuusisataa, vastaa laskija.
- Teillä on enemmän. Jollette anna, niin ammutaan heti, huudahtaa hän taas.
- Annan kukkaroni, jossa on noin 80 markkaa. Nyt olen antanut koko omaisuuteni.

He huutavat vain, että valehtelen, ja että varmasti ampuvat, jollen anna.

- Ampukaa sitten vaan, mutta totta olen puhunut! huudan takaisin.

Näin kiduttavat he minua tunnin verran uhkauksillansa keittiössä, sillä aikaa kun toiset tekevät puhdasta huoneessani. Näen oven lävitse, kuinka kaikki piirongin laatikot on tyhjennetty lattialle Ja kuinka kaikki pitovaatteet otetaan kaapista, tutkitaan kaikki taskut ja heitetään tavarat lattialle. Miehiä lähtee muihin huoneisiin jatkamaan työtään. Yhtäkkiä kuuluu ääni:

- Tappakaa äkkiä ja sitten lähdetään!

Olin siis saanut tuomioni. Uudestaan huutaa joku heistä, joka on ollut ulkopuolella vah-tina, jotakin ja samalla he kaikki rientävät saaliineen aika kyytiä pimeyteen. Tuo huuto oli pelastukseni. Horjun taas huoneeseeni melkein tiedottomana pitkästä jännityksestä. Menen sänkyyni voimatta nukkua, vuoroin vavisten kylmästä ja vuoroin hikoillen.

Kullaalla varastettiin ehtoollisviinit

Kullaalla punakaarti otti asemapaikakseen pappilan ja osuusmeijerin. Jarmo Mäki-Mikolan mukaan seurakuntaelämä sai jatkaa melko säännöllisenä Satakunnassa. Jarmo Mäki-Mikola kirjoittaa:

- Esimerkiksi Kullaan kirkossa jumalanpalvelukset pidettiin helmi - huhtikuussa 1918 säännöllisesti. Yhtenäkin sunnuntaina jumalanpalvelus ei jäänyt pitämättä. Kirkon ehtoollisviinit varastettiin helmikuussa. Näin ehtoollista ei voitu viettää vielä myöhemminkään keväällä. Punakaartilaiset kävivät kirkossa jumalanpalveluksen aikana asett mukanaan. Jotkut kuljeskelivat kirkossa ja matkivat rukouksia ja saarnoja. Kaksi kertaa noin 150 punakaartilaista tuli kirkkoon aseineen ja seisoi hiljaa käytävällä.

Kullaan seurakunnan vuoden 1918 vuosikertomuksessa todettiin, että ”perin levotonta todella oli kapina-aika, ja joka kerta sai saarnaaja olla hengen vaarassa kirkossa. Kuitenkin pidettiin jumalanpalvelukset”.

”Tämä tuska on hirveä”

Noormarkun ruukin ja Ahlström Oy:n johtajan Antti Ahlströmin tytär Hjördis Ahlström kirjoitti kirjeitä ystävättärelleen Marianne Mörnelle Tukholmaan elämästään Noormarkussa Ahlströmien Havulinnan kartanossa punaisen vallan alla. Hjördis Ahlström kirjoittaa:

Joka hetki sitä pelkää henkensä ja omaisuutensa puolesta. Yhtenä hetkenä näyttää kaikki rauhalliselta, mutta vähitellen on jo kokemuksesta saanut oppia, ettei tuohon rauhaan voi luottaa, sillä seuraavassa tuokiossa voi nähdä jo satoja pajunetteja ympärillä. Yöllä 20.2.1918 tunkeutui punaisia uuteen konttorirakennukseen. He tutkivat joka huoneen, joka pulpetin, joka nurkan. Vaikka eivät he löytäneet muuta kuin muutamia pussillisia sokeria.

Toissa päivänä aamulla punaiset ottivat konttorin puhelinkeskuksen haltuunsa, niin ettei voinut edes telefonoida toisilleen täällä, ja pari tuntia myöhemmin vilisi sadoittain punaisia kaikilla teillä. Olin vuoteenomana, vilustuneena, mutta nähdessäni tuon suuren joukon aseistettuja miehiä, joilla oli punaisia nauhoja siellä täällä puvussaan ja jotka ääneensä keskustelivat siitä, että meidän asuntomme olisi heille varsin sopiva majapaikka, en voinut pysyä vuoteessani, vaan pukeuduin hiukan ja läksin alakertaan.

Punaiset olivat silloin jo tunkeutuneet sisään taloon. Keittiö oli ahdettu täyteen näitä hirveitä villejä, ettei voinut päästä pitemmälle kuin kynnykselle. Minä kysyin heiltä, mitä tekemistä heillä oli täällä?

- Me tahdomme saada ruokaa ja asuntoa, vastasivat punaiset.

Minä koetin selittää heille, että se oli mahdotonta, koska, niin kuin he hyvin tiesivät, kaikki ruoka oli saatavissa vain korteilla. Se ei auttanut. Punaiset uudistivat vaatimuksena, ja kun pysyin väitteeni takana, uhkasivat he vangita minut ja viedä mukanaan. En koskaan unohda tuota hetkeä. Heitä oli noin pari sataa villiä venäläiset kiväärit kädessä.

- Vangitkaa, tässä minä olen, sanoin heille.

Kuului uhkaavaa mutinaa, mutta ei kukaan kajonnut minuun. Niinpä läksin pois, ja osa heistä tunkeutui ruokasaliin heittäytyen pöydän ääreen, toiset asettuivat keittiöön tai tarjoiluhuoneeseen ja söivät ja kiroilivat.

Sitten ryhdyttiin kotitarkastukseen, kaikki huoneet tutkittiin, ullakot, kellarit, aitat, ja kaikki, mikä oli käyttökelpoista, ryöstettiin, mm. melkein koko sokerivarastomme, sillä suurinta säästäväisyyttä noudattaen olimme saaneet hiukan säästöön. Sokerin olimme piilottaneet matkalaukkuihin ullakolle, mutta kaikki avattiin, ja punaisten vahingonilo oli suuri joka pussilta, joka löytyi. Kellarista he ottivat kaksi noin 7 litran cherrypulloa.

Varmaankin he olisivat vielä kauan jatkaneet hävitystään, jollei heille äkkiä olisi saapunut käsky jatkaa matkaa pohjoista kohti valkeita vastaan. Mutta he uhkasivat palaavansa, ja tässä pelossa me nyt elämme. Ymmärrätkö mitä kuolemanpelko on, tavallinen kuolema ei ole mitään tähän verrattuna, mutta kauheaa on joutua heidän kostonsa uhriksi. Olisipa edes ase kädessä.

Vanhakartanon kahakka

Porin punakaarti sai tiedon, että Pietniemen Vanhakartanoon oli linnoittautunut valkoisia. Noin 150 punakaartilaista ja noin 100 venäläistä aloitti hyökkäyksen 5.2.1918 kahden tykin tukemana kartanoon L.I. Kaukamaa kirjoittaa hyökkäyksestä:

- Punaisilla oli mukanaan kaksi tykkiä. Toinen tykki sijoitettiin koulunmäelle kuusiaidan suojaan. Puolenpäivän jälkeen piiritys alkoi. Miehet lähenivät hitaasti kartanoa. Oli tarcoitus asettaa täydellinen punakaartilaisketju kartanon ympäri, mutta kun puolustajat olivat muutaman kerran ampuneet aukeilla pelloilla olevia miehiä, niin nämä jättivät heti paikkansa.
- Kartanossa oli toinen ”Equity -laivan” tuoma konekivääri tilapäisine jalustoineen. Sillä oli ehditty ampua vasta vähän aikaa, kun se meni epäkuntoon. Oli turvauduttava vain kivääreihin. Kun punaiset huomasivat, että ketju rakoilee, aloittivat he tykkitulen. Eräs puolalainen upseeri hoiti aluksi ammuntaa, mutta hän suuntasi ilmeisesti tahallaan laukaukset kartanon yli metsään. Tämä hermostutti punaisia. Soitettiin Poriin esikuntaan ja valitettiin, että ”rapningit vain vähän varisevat”. Esikunnan puhelimessa ollut

päällikkö lupasi silloin hankkia seuraavaksi päiväksi paremmat tykit, sillä eihän yritystä kehdattu näin jättää, kun kerran oli alettu. Mutta niitä ei tarvittukaan, sillä kun muudan tykkimies otti ammunnan huolekseen, niin jo osattiin. Kaksi ammusta sattui parvekkeelle, yksi eteiseen, yksi varastorakennukseen ja yksi pihan vaahteraan.

- Taistelua kesti pimeään tuloon asti, jolloin ammunta lakkasi. Kartanon omistaja Simo Vanhakartano ja liikemies Wegelius ilmoittivat miehille, että oli parasta jättää kartano ja yrittää punaisten ketjun läpi pakoon. Toiset miehet olivat kuitenkin sitä mieltä, ettei kartanossa ole mitään hätää. Tällöin Vanhakartano ja Wegelius poistuivat talosta valkoisiin lakanoihin pukeutuneina ja pääsivät punaisten ketjun läpi pakoon.
- Punakaarti ei kuitenkaan hellittänyt otettaan. Seuraavana aamuna piiritystä yhä jatkettiin. Oli tuotu kuusi uutta tykkiä pommitusta varten. Tällöin kartanoon jääneet miehet päättivät heittää toivottomaksi käyvän puolustuksen. He kohottivat kello 10.00 valkean lipun tankoon. Tämä oli piirittäjille suuri yllätys. Punaisten eivät ollenkaan odottaneet tällaista, vaan olivat uskoneet kartanon antautuvan vasta viime hetkellä. Heti valkean lipun ilmestyttyä soitettiin Poriin esikuntaan ja kysyttiin neuvoa, mitä nyt tehdä. Esikunnasta vastattiin, että kolmen miehen on myöskin otettava valkea lippu ja asetettava rintamien väliin puoleksi tunniksi odottamaan. Ellei mitään satu, on mentävä sisään ja vangittava miehet. Punaisten varmaankin epäilivät valkean lipun kohottamisessa olevan jotakin petosta. Siksi määrättiin puolen tunnin odotusaika.
- Kun odotusajana ei mitään sattunut, tunkeutuivat piirittäjät kartanoon, vangitsivat vastusta kohtaamatta puolustajat ja aloittivat yleisen ryöstön. Ennen muuta etsittiin aseita. Niitä löytyikin, mutta vaan odotettua paljon vähemmän. Pengottiin kaikki paikat, pisteltiin reikiä seinissä kulkeviin savujohtoihin, kaikki tuloksetta. Kovin puhuttiin myös salaisesta kassaholvista, jonka piti jossakin kätöksessä olla, mutta jota todellisuudessa ei ollut. Mutta vaikka kaikki paikat myllerrettiin ja kaikki, mikä vain irti saatiin, anastettiin, mutta ei sittenkään löydetty kartanorakennukseen kätkeytyä 80 000 panosta ja kymmeniä säkkejä viljaa.
- Paetessaan talon isäntä oli työntänyt 30 000 markkaa setelirahaa ullakon laulattian alle. Ryöstäjät käänsivät koko muun lattian nurin, mutta jättivät pari vierekkäistä lautaa kulkutiekseksi. Rahat sattuivat olemaan juuri näitten lautojen alla ja säilyivät ihmeen lailla.

Vangiksi punaiset ottivat 11 valkoista miestä, joita alettiin kuljettaa Poriin. L.I. Kaukamaa kirjoittaa:

- Jo matkalla vankeja rääkättiin, mm. poliisi Jylhänmaata oli Vähä-Rauman kohdalla kolhittu pyssynperällä, niin että hän oli vallan verissään. Saattojoukkoa johti punapäällikkö Roström. Vangit vietiin kaupunkiin saavuttua Nikolainkadun (nykyisin Valtakadun) puoleisesta portista lyseon pihaan ja asetettiin päärakennuksen eteen riviin, niin että kasvat olivat seinään päin. Villiytynyt ihmisjoukko pilkkasi vankeja, kävipä heihin käsiksikin. Matruusi Tuckman ryhtyi sitten pitämään jonkinlaista tutkintoa, minkä jälkeen vangeilta riisuttiin takki, housut ja suurimmalta osalta sukatkin. Eräs oli sitä paitsi tuotu kartanosta saakka avojaloin. Tämän jälkeen, noin kymmenen minuuttia pihaan tulosta, heidät komennettiin viereisen talon kivirakennuksen seinämää vasten. Kaikki tiesivät, mitä nyt seuraisi. Kolme venäläistä ja kolme suomalaista asettui ampujiksi erään venäläisen komentaessa.

Noin kolmen uhrin ampumisen jälkeen yksi vangeista lähti juoksemaan pakoon ja piiloutui erääseen pesutupaan. Takaa-ajajat löysivät hänet ja ampuivat sinne. Tämän jälkeen he raahasivat ruumiin samaan läjään muiden kanssa. Näkyvimpänä hahmona niin piirityksessä kuin teloituksen järjestämisessä esiintyi virolainen matruusi Tuckman.

Porin Vanhakartano.

Porin työväenneuvosto paheksui erittäin voimakkaasti lyseon pihalla suoritettua aseettomien sotavankien joukkomurhaa murhaa sekä Vanhakartanossa toimenpantua ryöstöä. Samalla työväenneuvosto vaati, että sekä venäläisille sotilaille että punakaartilaisille, jotka olivat tekoihin, syyllistyneet oli annettava ankara rangaistus.

”Yksityinen väkivalta ja terrori. Se ei sovi meille”

Sisällissodan alussa punaiset julkaisivat monia vetoomuksia, joissa vaadittiin punakaartilaisia pidättäytymään terrorista ja taistelujen ulkopuolisesta väkivallasta ja murhasta. Sosialidemokraatti -lehdessä 7.2.1918, ehkä juuri Porin lyseon teloitusten vuoksi, julkaistiin nimimerkin ”Y-ö” pitkä kirjoitus, jossa hän vetosi laajasti punakaartilaisiin, jotta nämä eivät sortuisi tuhoisaan terroriin.

Yksityinen väkivalta ja terrori. Se ei sovi meille.

Työläinen, punakaartilainen! Sinä tiedät, että nyt on paljon pelissä. Sinusta riippuu koko maasi köyhälistön elämä tai kuolema. Tiedät siis tehtäväsi. Kun olet tarttunut kivääriin, kun sinut on pakotettu asevoimin raivaamaan tieltä hallitus, joka uhkasi kansaa. Vastassasi on vanha vihollisesi, Suomen porvariluokka, kiireestä kantapäihin aseistautunut porvariluokka. Ja se ei valitse keinoja.

Raakoja tekoja sen valkokaartit ovat jo tehneet. Se on saanut veresi kuohahtamaan. ”Samalla mitalla” takaisin, olet ehkä ajatellut, jopa joku on niin tehnytkin. Mutta seis! Ajattele! Kaikki keinot eivät sinulle sovi. Heikot vain turvautuvat äärimmäisimpiin väkivaltaisuuksiin. Mutta ethän sinä ole heikko. Kuuluthan sinä joukkoon, työväkeen, joka on aina tottunut katsomaan kuolemata silmästä silmään; joukkoon, joka on uskaltanut ja uskattaa. Tämän joukon mainetta eivät saa yksilöiden väkivallanteot tahrata. Vihamie-

hilleen, katkerille kaivajilleen ja surmansilmukan punojilleenkin, silloin kun nämä ovat otetut vangiksi, tulee punakaartilaisen osoittaa ylevyyttä.

Pois kosto ja korpilaki! Me, työläiset olemme niistä saaneet kärsiä, niitä vastaan on taisteltava ja nyt, kun valta on tulossa meille, nytkö tahraisimme kätemme yksityisiin veritekoihin.. Olkootpa porvarikaartilaisten raakuudet minkälaisia tahansa, niin sittenkin meidän täytyy säilyttää malttimme ja arvostelukykymme selkeinä. Terrori ei koskaan tuo käyttäjilleen lopullista voittoa. Se kaivaa itse omaa hautaansa. Ylevä taistelu sillä tahrataan ja joukkojen mieliala saatetaan sillä ennen pitkää lamaan.

Punakaartilainen! Tehtäväsi on vakava. Asia, jonka puolesta olet aseesi olallesi nostanut, on maailmassa ainoa sellainen, joka oikeuttaa asettakin viimeisenä keinona käyttämään. Nyt ei leikitä, sinä tiedät, Jos kaadut, kaatuu myös koko Suomen köyhälistö, sen asia on menetetty ja voittajasi punoo meille silmukan. Miehekkäästi, uljaasti siis eteenpäin. Taistelussa on osoitettava urheutta, pelottomuutta ja kylmäverisyyttä, mutta vihollisvangeille inhimillisyyttä ja sääliä. Ei raakuuksia eikä kevytmielisiä tekoja.

Koliahteen joukkomurha Noormarkussa

Punaiset ampuivat Noormarkun Koliahteella 10.3.1918 Porin ja Noormarkun välisellä maantiellä 16 A. Ahlström Osakeyhtiön pääkonttorin johtohenkilöä ja virkailijaa, joita oli tiin kuljettamassa Poriin.

Tapahtumien kulusta ei ole varmoja tietoja, vaan eri osapuolten kertomukset vaihtelevat suuresti. Sodan jälkeisen vapaussotakirjallisuuden, kuten Kaarlo Castrénin teoksen ”Punaisten hirmutyöt vapaussodan aikana” mukaan uhrit teloitettiin kylmäverisesti. Sille vastakkainen on punaisten oma kertomus pakoa yrittäneiden vankien ampumisesta. Tapauksen vastuullisista ei myöskään ole varmaa tietoa. Surmaamiskäskyn antajiksi on yleensä nimetty Suodenniemen punakaartin päällikkö Väinö Koivisto tai Satakunnan rintamalla taistelleiden Helsingin punakaartilaisten päällikkö Aksel Aarre-Davidson tai Porin punaisten päällikkö Armas Honkasalo. Kukaan heistä ei kuitenkaan ollut mukana saattamassa vankeja kaupunkiin. Myös Satakunnan rintaman rannikkolohkon päälliköksi juuri saapunutta Kustaa Salmista on syytetty.

Punaiset olivat 25.2.1918 vanginneet yhteensä 27 Ahlströmin pääkonttorin ja Noormarkun ruukin virkailijaa. Myöhemmin pidätettiin myös heitä tapaamaan saapunut yhtiön toinen johtaja Erik Rafael Ahlström. On myös arveltu, että Rafael Ahlström liittyi vapaaehtoisesti pidätettyjen joukkoon. Syynä on arveltu olevan hänen halunsa näin auttaa pidätettyjä.

Vankeja säilytettiin Ahlströmin alueella punakaartin esikunnan vieressä talossa, jota kutsuttiin nimellä ”Villa Ett”. Osa vangeista vapautettiin, muun muassa heidän heikon kuntosensa takia. Jäljelle jääneitä 16 vankia lähdettiin sunnuntaina 10.3.1918 kuljettamaan kohti Poria, jonne oli matkaa noin 13 kilometriä. Punaisten päällikkö Aksel Aarre-Davidsonin kertomuksen mukaan määräys kuljetuksesta tuli Noormarkun punakaartin päälliköltä Armas Honkasalolta. Tarkoitus oli kuulustella vankeja, jonka jälkeen heidät mahdollisesti olisi lähetetty Helsinkiin. Saattajiksi valittiin kuusi Helsingin punakaartin jäsentä, jotka päivää aikaisemmin olivat osallistuneet epäonnistuneeseen Pomarkun takaisinvaltaukseseen. Heidän johtajanaan toimi Pomarkun punakaartiin kuulunut Juho Leppänen.

On arveltu, että Aksel Aarre-Davidson oli ilmeisesti antanut määräyksen ampua vangit, mikäli he yrittävät matkan aikana paeta. Olli Korjus pitää uskottavana myöhemmin oikeuden

eteen joutuneiden saattajien kertomusta, jonka mukaan vangit ammuttiin heidän yrittäessään paeta. Pidätettyjä kuljetettiin pienemmissä ryhmissä, joista ensimmäistä johti Juho Leppänen. Tämän ryhmän mukana ilmeisesti marssi myös toimitusjohtaja Ahlström sekä hänen lähimmät miehensä. Noin viiden kilometrin matkan jälkeen Koliahteen mäkisessä maastossa ryhmät eivät olleet näköyhteydessä toisiinsa. Silloin etujoukosta oli kuulunut useita laukauksia, jotka puolestaan aiheuttivat pakokauhun takana tulevien vankien keskuudessa ja he säntäsivät metsään. Saattajat alkoivat tulittaa pakenevia vankeja ja lopulta kaikki kuusitoista olivat saaneet surmansa. Ensimmäisessä ryhmässä oli ilmeisesti aluksi ammuttu yksi vanki tielle, minkä jälkeen muut olivat sännänneet karkuun ja heidät oli ammuttu ojaan. Tiedossa ei ole, oliko ensimmäisenä surmansa saanut Erik Rafael Ahlström, mutta mahdollisena syynä hänen ampumiselleen on pidetty muutamaa viikkoa aikaisemmin Varkaudessa tapahtunutta punaisten teloitusta. Huruslahden arpajaisiksi kutsutun joukkoteloituksen yhteydessä valkoiset ampuivat noin 90 punakaartilaista, joiden joukossa oli lukuisia Ahlströmin Varkauden tehtaan työläisiä.

Kolinahteella surmansa saivat: Erik Rafael Ahlström (s. 1877), toimitusjohtaja, Jussi Ahonen (s. 1888), kansakoulunopettaja, Fredrik Blom (s. 1880), konttoristi Juho Friberg (s. 1875), kauppias Axel Grandell (s. 1895), konttoristi Karl Grönholm (s. 1883), puutarhuri, Yrjö Hernberg (s. 1879), konttoristi, Gösta Filip Jansson (s. 1886), konttoristi, Artur Kauranen (s. 1893), metsänvartija, Walter Lucander (s. 1890), konttoristi Nikolai Lindfors (s. 1873), konttoristi, Torsten Edward Molander (s. 1863), konttoristi Lauri Paasikoski (s. 1887), agronomi, Karl Råberg (s. 1869), konttoristi, Frans Sipilä (s. 1877), konttoristi Karl Wessman (s. 1883), puutarhuri

Kuvateksti: Suomen Kuva-lehden sivu Koliahteella surmatuista.

Marko Tikka pyrkii Satakunnan historiassa antamaan selityksen, miksi Kolinahteen murhatyö tapahtui. Marko Tikka kirjoittaa:

- Ahlströmin konttorin henkilökuntaa oli vangittuina maaliskuulla, kun helsinkiläisen Aarre-Davidsonin johtamat punakaartilaiset saapuivat Noormarkkuun. Punaisille tappiollisen Pomarkun 9.3.1918 taistelun jälkeen Aarre-Davidson päätti vankien kohtalosta. Vankeja lähdettiin kuljettamaan kuulus- teluihin Poriin, ja 16 kävelemään suostunutta am- muttiin matkalla. Surmatyön taustana olivat aivan ilmeisesti edellisenä päivänä koetut taistelutappiot ja toisaalta juuri joukkojen päällikön toiminta. Aarre- Davidson ja vielä silloinen Porin ylipäällikkö, niin ikään helsinkiläinen Kustaa Salminen olivat tulleet vastaavista otteista tunnetuiksi jo Helsingin seudul- la. Aarre-Davidson tiedettiin myös taustaltaan hä- märeperäiseksi ja väkivaltaiseksi mieheksi.

Kuvateksti: Bertel Ahlström.

Sosialidemokraatti -lehti kirjoitti Koliahteen tapahtumista 13.3.1918. Sen mukaan yksi van- geista oli käynyt käsiksi vartijaan ja yrittänyt riistää tältä asetta, minkä jälkeen toinen puna- kaartilainen oli ampunut hänet. Seuraavaksi alkoi pako, jonka yhteydessä myös muut vangit saivat surmansa.

Päätoimittaja Hannes Uksila tuomitsi *Sosialidemokraatti* -lehdessä teon jyrkästi ja vaati syyllisten rankaisemista. Lehtikirjoitus ja voimakas vetoamus eivät tehonneet. Satakunnan rintaman päällikkö Kustaa Salminen ei suostunut syyllisten etsimiseen ja tutkimiseen. Tä- män jälkeen Uksila lähetti kirjeen kansanvaltuuskuntaan Kullervo Mannerille ja Eero Haa- palaiselle. Valkoiseihin kohdistuneiden terroritekojen lisäksi Uksila purki harmiaan punaisten joukkojen muutenkin huonosta käytöksestä ja moraalista. Hannes Uksila kirjoittaa:

- Vanhakartanon ryöstö ja vankien murhaaminen oli vakava juttu. Uusi yhtä kamala on Noormarkussa tapahtunut Havulinna ryöstö. Mutta nyt on suoritettu rikos, jonka edessä kaikki tähänastiset joutuvat varjoon. Noormarkussa vangiksi otetut 16 Ahlströ- min konttorihenkilöä on matkalla Poriin murhattu. Teon sankarit ovat punaisten saat- tojoukko. Miehet ovat edelleen vapaalla jalalla, joten on ilmeistä, että heitä suojellaan päällystön taholta.
- Vankeja murhataan, vangiksi joutuvia ammutaan, kokonaiset komppaniat karkaavat rintamalta ja rosvious on aivan yleistä. Meitä voidaan täydellä syyllä sanoa rosvolaumak- si. Jos ei muutosta tapahdu, niin me hukumme. Eivät annetut julistukset mitään mer- kitse, jollei niiden hengessä ryhdytä toimimaan. Armeijamme on saatava toimimaan aatteelliselta pohjalta. Roistot on karkotettava. Sotaoikeudet on pantava toimimaan. Tähän saakka ei ole yhtään rikosta rangaistu. Jos mikään muu ei auta, on kuolemanran- gaistusta käytettävä.

Leea Pennanen - Salli kirjoittaa *Uusi Aika* -lehdessä isoisänsä, Viktor E. Savon kertomas- ta muistitiedosta vartiotehtävässä Noormarkussa. Viktor E. Savo liittyi punakaartiin, kun sisällissota alkoi tammikuun lopulla 1918. Hänet komennettiin vartioon Ahlströmin Vai- niolaan, missä tehtaan toimihenkilöitä pidettiin lukkojen takana. Näitä vankeja kutsuttiin herroiksi. Viktor E. Savo on kertonut:

- Herroilla oli muuten verrattain suuri vapaus touhuilla talossa, pelata pelejä, korttia tai lukea aikansa kuluksi. Heidän rouvillan oli oikeus viedä vangeille ruokaa, eivätkä var- tijat useinkaan tarkistaneet heidän pakettejaan.
- Eräänä päivänä ollessani näitä herroja vartioimassa, tuli ovesta sisään täysissä sotilas- varusteissa minulle tuntemattomia noin 6 tai 8 kaartilaista ja komensivat herroja lait- tamaan itsensä heti matkakuntoon. Nyt lähdettäisiin vankileirille, jossa oli jo muitakin vankeja.
- Illalla menin asioimaan yleisesikuntaan. Siellä itki ja oli vihainen Rafael Ahlströmin rouva, joka tiukkasi, mihin hänen miehensä oli viety. Seuraavana päivänä sain tietää, että ko. herrat olivat tulleet ammutuiksi, kun olivat yrittäneet karata. Minä en uskonut alkuunkaan, sillä niin hulluja herroja ei Ahlströmin palveluksessa voi olla, että olisivat yrittäneet karata.
- Saatuaani tämän todetuksi kimpaannuin niin, että paiskasin kiväärini nurkkaan ja lu- pasin heti erota punakaartista. Yksi kaartitovereistani tuli puhumaan, että eroamisella et voita mitään, mutta täällä mukana olemalla voitat sen, että sinulla on eri tilanteissa saada oma näkökantasi esiin.

Mitä matkalla Poriin ja Koliahteella todella tapahtui, siitä täyttä varmuutta ei luultavimmin saada koskaan. Vankeja saattamassa olleista seitsemästä punakaartilaisesta oikeuden eteen joutui lopulta vain kolme, sekä heidän lisäksi ampumismääräyksen antanut Aksel Aarre- Davidson. Saattajien johtajana toiminut Juho Leppänen ei ollut syytettyjen joukossa, kos- ka hän onnistui sodan jälkeen pakenemaan Hennalan vankileiriltä. Joulukuun alussa 1918 Aarre-Davidson sekä Helsingin punakaartiin kuuluneet Juho Lehtinen, Kalle Varjakka ja Gunnar Granström saivat kuolemantuomiot. Aarre-Davidsonia lukuun ottamatta kaikki tunnustivat olleensa mukana ja surmanneensa vankeja. He kuitenkin kielsivät syyllisty- neensä murhiin, koska ampuivat saamansa käskyn mukaisesti pakoa yrittäneitä. Miesten kuolemantuomiot muutettiin elinkautisiksi ja myöhemmin he pääsivät osallisiksi punais- ten joukkoarmahduksista. Aksel Aarre-Davidson sai myös kuolemantuomion. Hän pakeni vankeudesta ja sai surman pidätettäessä.

Kustaa Salmisen oikeudenkäynti järjestettiin heinäkuussa 1918. Hän kertoi tehneensä tapa- uksesta välittömästi ilmoituksen prokuraattori Matti Turkialle ja saaneensa tältä määräyk- sen tutkia tapauksen sekä vangita surmiin osallistuneet. Joukkojen vastustuksesta johtuen hän ei kuitenkaan voinut tehdä pidätyksiä, vaan tyytyi kuulemaan vankien siirtoon osallis- tuneita punakaartilaisia.

”Vankeja ammutaan kuin koiria”

Hjördis Ahlström kirjoittaa uusista onnettomuuksista Noormarkussa ystävättärelleen Ma- rianne Mörnelle Tukholmaan:

Olemme sen kokeneet hirveitä aikoja, ja elämämme on kädenkäänteessä kerrassaan muuttunut. Jos nämä tapahtumat olisivat kohdanneet meitä sinä aikana, jolloin olim- me vielä täysissä voimissa, olisimme paremmin jaksaneet kestää niitä; mutta nyt me olemme tuskasta ja neljän viikon valvonnasta aivan lopussa, jotta olemme olleet me- nehtyä koettelemuksiimme.

Helmikuun 27. päivänä me äkkiä näimme joka taholta punakaartilaisten ja venäläis- ten suurissa joukoin marssivan kotiamme kohti ja äkkiä oli talomme täynnä venä- läisiä. He tutkivat kaikki paikat, sanoivat tahtovansa asua talossa ja etsivät innolla

”herroja”. Yksi veljistäni, Erik Rafael, joka oli vaimonsa kanssa käymässä meillä, sai kotitarkastuksen aikana paeta huoneesta ja piiloutui lopuksi torniin, niin ettei häntä löydetty. En muista, kerroinko jo aikaisemmin sinulle, että punaiset olivat vanginneet kaikki paikkakunnan herrat, nimittäin meidän konttoristimme sekä muutamia muita, kaikkiaan 26 henkeä, ja sulkeneet heidät erääseen huvilaan, missä punaiset vartioivat heitä. Kun me huomaisimme, että venäläisten tultua taloon, veljeni ei kuitenkaan olisi voinut olla turvassa, menimme punaisten kansliaan ja ehdotimme, että hänetkin vietäisiin samaan taloon, missä muut herrat olivat vangittuna.

Kirjoitettuani edellisen on meitä kohdannut niin suuri onnettomuus, että kaikki entinen on vähäistä sen rinnalla. Ne 16 herraa, jotka kuljetettiin vangittuina täältä, ammuttiin kaikki matkan varrella Poriin, muuttaman kilometrin päässä täältä. Ei tiedetä miten kaikki on käynyt, ja vasta kolmantena päivänä tapahtuman jälkeen tuotiin tämä hirveä sanoma meille. Näiden 16 parissa oli myöskin veljeni Erik Rafael. Se on niin kauheaa, että en voi sitä vielä mitenkään käsittää. Onko koskaan kuultu, että vankeja, jotka eivät ole tehneet mitään, ammutaan tutkimatta hengiltä aivan kuin koiria? Me olemme kaikki niin epätoivoiset, että tuskin voimme ajatella selvää ajatusta.

Hjördis Ahlström.

Taisteluja Satakunnassa

Satakunnan rintamalla ei sodan aikana käyty kovinkaan merkittäviä taisteluja, vaan se oli kokonaisuuden kannalta lähinnä sivunäyttämö. Sotatoimissa eri puolilla Suomea kaatui yhteensä 506 punaista ja 234 valkoista satakuntalaista.

Porissa sisällissota alkoi jo 26.1.1918, jolloin valkoiset valtasivat raatihuoneen. Seuraavana päivänä valkoiset kuitenkin poistuivat Porista Kankaanpäähän, koska pelkäsivät venäläisten sotilaiden liittyvän punaisiin. Pori jäi ilman taisteluja punakaartin käsiin. Arkinen elämä muuttui Porissa perin vähän. Varsinaisia taisteluja ei kaupungissa käyty. Ainoa sotilaallinen toimenpide oli edellä jo kerrottu Vanhakartanon kahakka.

Punaisten sodanjohdon määräysten mukaisesti myös Satakunnassa oli ryhdyttävä yleis-hyökkäykseen 20.2.1918. Hyökkäyksen piti tapahtua kolmessa suunnassa: rannikkoa pitkin valkoisten tukialueelle Merikarvialle, Laviasta kohti valkoisten Satakunnan rintaman päämajaa Kankaanpäästä ja Hämeenkyröstä toiselle valkoisten tukialueelle Ikaalisiin.

Merikarvian taistelut

Helmikuun 1918 puolivälissä muodostettiin valkoisten etuvartioasemat Merikarvian eteläosiin Ahlaisten rajalle. Merikarviasta tuli näin Satakunnan rintaman läntisin sivusta. Ahlasiin ja Merikarvialle kokoontuneista rannikkoseudun valkoisista suomen- ja ruotsinkielisistä sotilaista muodostettiin ns. Kristiinan lentävä pataljoona, joka oli Porin rykmentin joukko-osasto. Rykmentin II pataljoonan komentajana toimi jääkäriluutnantti Paavo Talve-

la, ja Kristiinan 1. lentävän komppanian päällikkönä toimi jääkäriluutnantti Max Lindblom. Merikarvian suojeluskuntalaisten tehtävänä oli pääasiassa puolustaa rantatietä ja rannikkoseudun pitäjää, ylläpitää sähkölennätin ja puhelinyhteyttä valkoisten Etelä-Pohjanmaalla sijaitseviin päämajoihin sekä tarvittaessa ”puhdistaa” seutu punaisista.

Punaisten joukot aloittivat hyökkäykseen 20.2.1918. Porin piiriesikunta suunnitteli taisteluosaston etenemistä rantatietä pitkin kohti pohjoista Merikarvian suuntaan. Joukkojen piti hyökätä myös Reposaarelta saariston kautta ja näin estää valkoisten mahdollinen vetäytyminen saaristoon.

Ensimmäinen varsinainen sisällissodan Satakunnan rintaman taistelu käytiin Ahlaisten Haminaholmassa 21.2.1918. Riina Haanpää kirjoittaa Merikarvian historiassa:

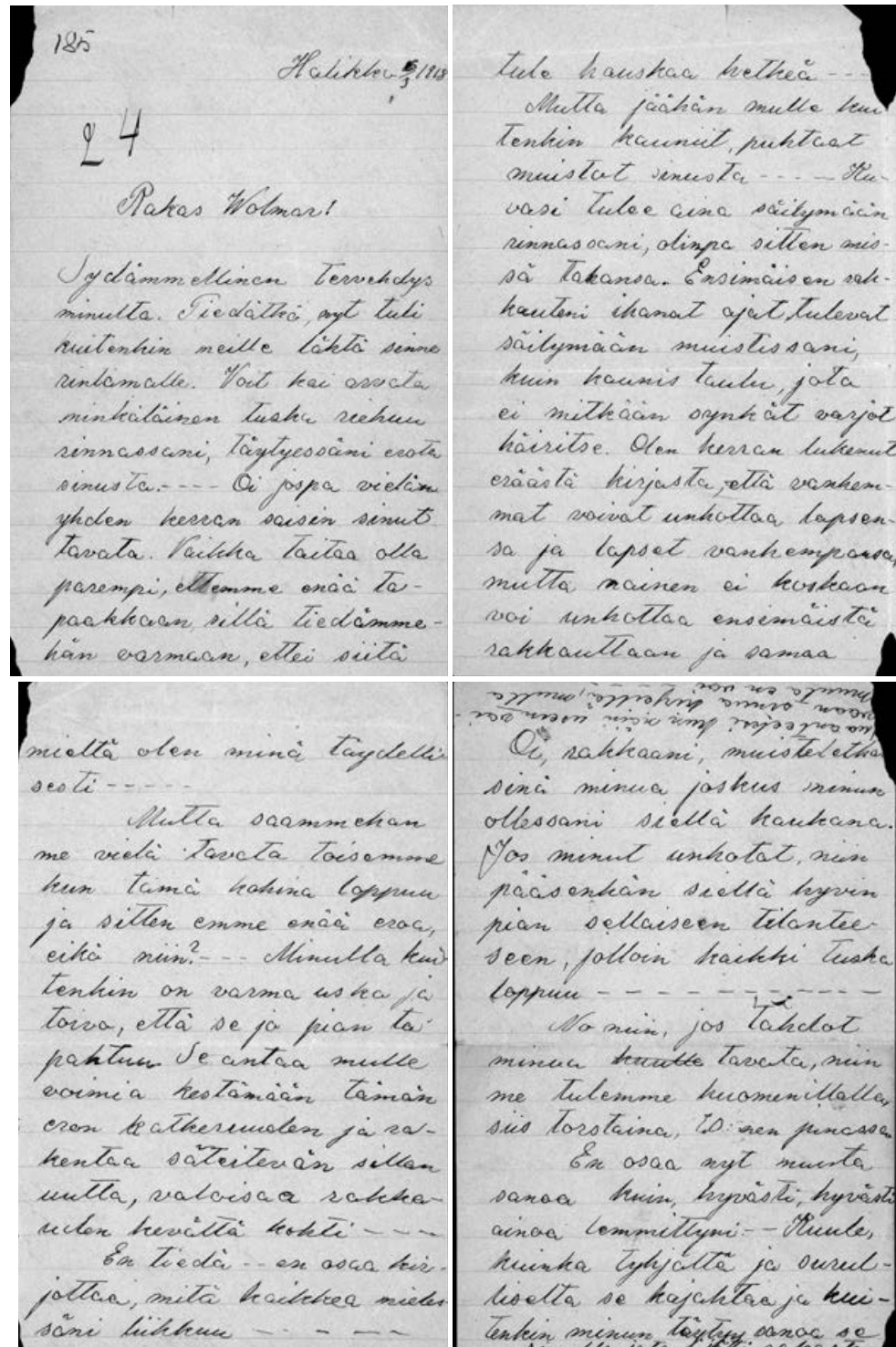
- Seudun hyvin tunteneet Reposaaren, Ahlaisten ja Köörttilän punakaartit olivat Oskar Haimilan johdolla ja helsinkiläisten joukkojen vahvistamina edenneet rannikkoa pitkin Ahlasiin ja hyökkäsivät sieltä Haminaholmaan. Täällä he kohtasivat valkoisten vahtipatrullin ja saartoivat sen saarella olevan sahan rakennuksiin. Vahtipatrulli piti puoliaan noin 80 hyökkävää punaista vastaan. Ylivoimastaan huolimatta punaisten täytyi lopulta perääntyä. Haminaholmaan hyökänneiden punaisten tarkoituksena oli Akseli Hakosalon suojeluskunnan kertomuksen mukaan päästä ”ryöstö- ja murha-aikeitaan toteuttamaan”. Haminaholman pieni kahakka päättyi neljän punaisen taistelijan kaatamiseen, kolmen punaisen vangitsemiseen ja kahden valkoisen haavoittumiseen, heistä toinen omien ampumana.

Ensimmäisen hyökkäyksen epäonnistuttua punaiset suuntasivat seuraavana päivänä suurin joukoin jälleen kohti pohjoista tavoitteenaan saartaa valkoiset molemmilta puolin Köörttilän kylää. Valittu taktiikka osoittautui menestykselliseksi, ja punaiset saivat haltuunsa paitsi Merikarvian eteläosan kylät, niin myös Haminaholman ja Pohjansahan. Noin 400 miehinen joukko punaisia hyökkäsi myös 22.2.1918 Pirttijärveltä pohjoista kohden päämääränä Lammelan, Etelämaan ja Kangasniemen kylät. Kylien tienhaarassa ryhtyi valkoisten 4 -miehin vahtipatrulli vastarintaan. Patrulli vetäytyi luonnollisesti takaisin ylivoiman tieltä ja niin avautui punaisille pääsy kyliin, joissa alkoi hilliton ryöstö. Ihmiset pakenivat metsiin ja muihin kyliin.

Lainaan Riina Haanpään Merikarvian historiaan kirjoittamaa kertomusta:

- Porin punakaartin lentävän osaston lähetit Yrjö Männistö ja W. Aro raportoivat Haminaholman taisteluista ja pyysivät lisäjoukkoja, sillä ”huhuja kulkee, että lahtarit aikovat Haminaholmaan, ja siellä toivoo ylipäällikkö saavansa apua mahdollisimman pian. Täällä on vajaa kaksi komppaniaa Helsingin joukkoja, ja jonkun verran paikallista punakaartia. Leipä on lopussa ja perunoita ja siirappia pitäisi myös saada”. Punakaartilaisien huoli tulevista taisteluista ei ollut aiheeton, sillä valkoiset onnistuivat järjestämään joukkonsa uudelleen, ja 23.2.1918 suojeluskuntalaiset miehittivät muun muassa Lammelan kylän ja myös pitivät sen hallussaan sisällissodan loppuun asti. Haminaholmasta punaiset peräytyivät valkoisten hyökkäysten edeltä.
- Taistelut alkoivat taistelut 25.2.1918 Pirttijärvellä ja Haminaholmassa melkein pä yhtä aikaa. Valkoisten joukoille oli tullut tieto, että punaiset aikoivat Haimilan komennossa ryhtyä suurhyökkäykseen, joka etenisi Pirttijärvelle valtatieä pitkin. Tavoitteena oli avata reitti punaisten joukoille kohti pohjoista ja valkoisten selustaa. Tiedon saatuaan valkoiset ryhtyivät vastatoimiin: punaisten eteneminen torjuttaisiin Pirttijärven kylässä.
- Kun valkoiset olivat aamun kuluessa levittäytyneet ketjuksi odottamaan punaisten saapumista, ajoi vastakkaisen metsän laidasta kolme rekeä esiin. Monen valkoisen sotilaan

kivääri nousi jo tähtäysasentoon, mutta tulijat osoittautuivatkin Tanskan lähetystöksi, joka oli paluumatkalla Pietarista Tornion kautta kotimaahansa. Lähetystön väeltä valkoiset kuulivat, miten punaisia olisi tulossa vastaan toista tuhatta miestä. Valkoisten johtaja, luutnantti Severi Kanerva otti tiedon kuultuaan joukot komentoonsa ja määräsi konekivääriasemat ja tulialueet. Taisteluun osallistunut valkoinen sotilas on kertonut,

”miten saatiin konekivääri korkeammalle kalliolle aseisiin, niin Kanerva teki komiaa jälkeä, siinä meni miehiä ja hevosia. Punaisille kävi huonosti. Taistelu päättyi vasta illalla pimeään tultua punaisten perääntyessä. Ruumiita jäi kentälle, osa oli viety pois”.

Pirttijärven taistelu oli uuvuttava ja raskas. Sitä vaikeuttivat talviset olosuhteet, sillä lunta oli polven korkeudelle saakka. Myös ammuksista oli pulaa, ja valkoiset saattoivatkin siksi vastata punaisten hyökkäyksiin vain harvakseltaan. Lopulta illansuussa valkoisten saatua Oulun vapaaehtoisista täydennysapua taistelu kääntyi valkoisten voitoksi. Punaiset joutuivat perääntymään Noormarkkuun ja Ahlasiin. Punaisia kaatuneita jäi taistelukentälle, joukossa rintaman ylipäällikkö Leander Särkkä. Valkoisten puolella yksi haavoittui ja kuoli yksi taistelija. J.O. Hannula kirjoittaa Vapaussodan historiassa Pirttijärven taistelusta:

- Jääkäri Antti Porre johti ja noin 80 miestä oululaiset hyökkäykseen. ”Niin kuin luuta laikaisi tämä rohkea, illan hämyssä johdettu hyökkäys viholliset pakosalle”, kertoo eräs rintamamies. Punaiset jättivät jälkeensä 14 kaatunutta; näiden joukossa oli rintamanosan päällikkö Särkkä ja useita venäläisiä. Valkoiset menettivät ainoastaan yhden miehen.
- Pirttijärven taistelun tulos aiheutti todennäköisesti myöskin sen, että rannikolla Haminaholman ja Pohjansahan luona menestyksellisesti taistelleet punaiset perääntyivät Noormarkkuun ja Reposaareen. Perääntymiskäskyä perusteltiin sillä, että ”lahtarit tekevät suurta kiertoliikettä”. Valkoiset miehittivät 26.2.1918 Haminaholman-Pirttijärven linjan.

Merikarvian sisällissodan viimeisin taistelu käytiin 25.2.1918 Pohjansahalla Prinssinjärvellä. Punaiset olivat hyvissä asemissa. Aseina heillä oli muun muassa kuularuiskuja. Valkoisten puolella taistellut sotilas on kertonut taistelusta:

- Hyvissä asemissa olevaa vihollista ei hyökkäys voinut karkottaa. Taistelu kesti iltaan saakka ja illan alussa vetäytyivät valkoiset takaisin. Mutta annettu isku oli ollut voimakas. Vihollinen pakeni jopa niin kiireesti, että osa kaatuneista jäi kentälle. Tähän peräytymiseen suurelta vaikutti myös samana päivänä Pirttijärvellä saatu voitto ryssistä. Myöhemmin saimme tietää, että punaiset olivat vieneet Pohjansahan taistelusta paljon kaatuneita ja haavoittuneita mukanaan Reposaarelle. Raskas oli päivä valkoisillekin. Kaatuneita oli kahdeksan. Sitä paitsi oli lukuisia haavoittuneita, niiden joukossa luutnantti Lindblom.
- Pohjansahan ja Pirttijärven taistelut karkottivat lopullisesti punaiset Merikarvian alueelta. Porista lähtiessään olivat punaiset luvanneet panna tanssit toimeen Merikarvian kirkossa, mutta pitämättä ne jäivät.

Rakkautta sodan keskellä

Myös rakkauskirjeitä lähetettiin sisällissodan taistelujenaikana. Eräs nuori nainen kirjoitti punasoturille, jota hän rakasti, muun muassa seuraavaa:

Rakas Wolmar!

Kun olet rintamalla, voit kai arvata, minkälainen tuska riehuu rinnassani. Oi, jos vielä kerran saisin sinut tavata. Jos emme tapaa, jäähän silti minulle kauniit ja puhtaat muistot sinusta.

Kuvasi tulee aina säilymään rinnassani, olin missä tahansa.

Oi rakkaani! Muistatko sinä minua joskus, kun olet siellä kaukana. En osaa nyt enää muuta sanoa sinulle lemmittyni kuin että sinua rakastan aina!

Sampakosken taistelu

Sampakosken taistelu oli 22.2.1918 Lavian Niemenkylässä sijaitsevan Sampakosken talon mailla käyty taistelu. Punaisten tarkoituksena oli edetä Pohjanmaantietä (nykyinen kantatie 44) pitkin noin 15 kilometrin päähän Kankaanpäähen ja sieltä edelleen kohti Pohjanmaata, jossa Kristiinankaupungissa oli määrä kohdata Porin suunnasta rannikkoa pitkin hyökkäävät joukot. Valkoiset onnistuivat kuitenkin pysäyttämään punaisten etenemisen ja pakottivat heidät vetäytymään takaisin Lavian kirkonkylään. Samaan aikaan Kankaanpäähen suuntautui Pomarkun suunnasta myös toinen punaisten hyökkäys, jonka valkoiset saivat niin ikään torjuttua.

Valkoisten joukkojen päällikkönä toimi jääkärikapteeni Paavo Talvela ja varsinainen rintamahyökkäys tehtiin luutnantti Arvo Lyytisen johdolla. Valkoisia oli aluksi vain 85, mutta taistelun aikana he saivat avukseen Kankaanpäästä saapuneen jääkäri Akseli Isopuron johtaman 40 miehen osaston. Punaisten puolelta taisteluun osallistui satakuntalaisten lisäksi ainakin Turun seudulta saapuneita punakaartilaisia. Heidän vahvuutensa oli yhteensä noin 450–600 miestä. Komentajana toimi Huittisten punakaartiin kuulunut Aukusti Tuominen

Ensimmäiset etujoukkojen väliset yhteenotot käytiin jo varsinaista taistelua edeltävänä päivänä pari kilometriä Sampakosken eteläpuolella sijaitsevassa Suuriniemessä, jossa yksi valkoinen sai surmansa. Sampakosken, Sepän, Suuriniemen ja Tuomikosken taloihin majoittuneet punakaartilaiset aloittivat hyökkäyksensä 22.2.1918. Pakkanen oli tuolloin laskenut 26 asteeseen ja myös lunta oli erittäin paljon. Punaisten marssivat Sampakoskelta kohti Vih-teljärven kylää, mutta kohtasivat valkoisten puolustusasemat jo vajaan kilometrin päässä Lavian ja Kankaanpään rajalla. Jouduttuaan kahden konekiväärin tulitukseen, he perääntyivät nopeasti takaisin Sampakoskelle. Valkoiset aloittivat samalla oman hyökkäyksensä ja saivat apuvoimikseen myös Akseli Isopuron johtaman osaston. Punaisten vetäytyivät edelleen Sampsjoen itäpuolella sijaitsevalle Sampakosken ja Suuriniemen väliselle peltoaukealle, jossa he joutuivat uudestaan kahden konekiväärin ristetuleen.

Pellolla käydyssä taistelussa kaatui yli 40 punaista ja lisäksi valkoiset teloittivat taistelun jälkeen ainakin kuusi punakaartilaista. Loput punaiset perääntyivät kymmenen kilometrin päähän Lavian kirkonkylään. Valkoisten tappiot jäivät 5 - 10 mieheen. Punaisten ruumiit koottiin Sampakosken talon riikseen, josta omaiset kävivät hakemassa osan. Suurin osa kaatuneista oli kuitenkin ulkopaikkakuntalaisia, joista useimmat olivat turkulaisen Raunistulan työväenyhdistyksen jäseniä. Kaikkiaan 39 punaista haudattiin myöhemmin kilometrin päähän Viinamoisionmäen joukkohautaan.

Pomarkun taistelut

Pomarkussa taisteltiin 21.2.- 10.3.1918. Vastakkain olivat valkoisten Satakunnan ryhmä ja Porin rintaman punaiset. Punaisten yrittivät Noormarkusta käsin useaan otteeseen vallata Pomarkun kirkonkylän, mutta kärsivät kaksi kertaa tappion ja joutuivat perääntymään menetettyään useita kaatuneita. Taisteluun otti osaa myös Helsingin punakaartilaisia.

Punaisten osasto saapui 21.2.1918 Noormarkun suunnasta Pomarkkuun ja jakaantui kahdeksi eri osastoksi. Paikkakunnalla olleet kymmenkunta suojeluskuntalaista vetäytyivät Kankaanpäähen ilmoittamaan tilanteesta. Pimeässä yhteyden valkoisiin kadottaneet punakaartin osat aloittivat sekavassa tilanteessa taistelun keskenään sillä seurauksella, että kaksi punakaartilaista sai surmansa. Kuitenkin punakaartin joukot valtasivat kylän.

Satakunnan Ryhmän komentaja Ernst Linder päätti 25.2.1918 vallata Pomarkun takaisin. Valkoisten joukko hyökkäsi Leväsjoen suunnalta tavoitteenaan katkaista punaisten vetäytymisen Noormarkkuun ja Kiilholmaan. Samanaikaisesti toinen joukko hyökkäisi idästä Pomarkun kirkolle. Punaisilla oli taistelussa mukanaan tykki, joka sijaitsi Noormarkun tien varrella, noin parin kilometrin päässä kirkolta. Taistelu päättyi valkoisten voittoon. Näin Pomarkku oli uudestaan valkoisten hallussa. Taistelussa kaatui 10 valkoista sekä punaisia eri lähteiden mukaan 20 - 30, joukossa myös venäläisiä. Punaisten ehtivät paetessaan ottaa osan kaatuneistaan mukaan. Osa haudattiin Pomarkun kirkkomaahan yhteishautaan.

Punaisten hyökkäivät uudestaan Pomarkkuun 9.-10.3.1918. Noormarkun suunnasta hyökänneet punaiset koittivat Pomarkun takaisinvaltausta, mutta valkoiset torjuivat hyökkäyksen. Taistelussa kaatui kaksi valkoista ja punaisia useita kymmeniä. Ennen Pomarkun taistelua *Sosialidemokraatti* -lehdessä nostettiin joukkojen mielialaa ja rohkaistiin taisteluun Lauri Letonmäen runolla.

Aseisiin töllin ja torpan mies!

*Ylös töllin ja torpan mies,
eväslaukku nyt selkään!
Jää hyvästi vaan kotiliesi
Mä paalaanko, luoja sen ties,
vaan te itkekö elkää,
sillä minun tieni on sankarin
se vapaustaistohon vie!*

Ulvilalainen Pomarkun taisteluissa mukana ollut punakaartilainen on kertonut sotatoimista:

- Aloitimme aamulla 9.3.1918 hyvin valmisteltu operaation Pomarkun ja Ahlaisten tien suuntiin. Muodostimme ketjun Poosjärven rantaan. Pian alkoi järveltä päin kuulua tiheää kivääritulua ja luotien viuhuntaa. Etsimme suojaa metsäisen rinteen maastossa olevien kivien takaa ja samalla vastasimme tuleen. Valkoiset tiesivät varmasti odottaa meitä, sillä he olivat hyvin maastoutuneet kivien taakse. Ammunta jatkui jonkin aikaa. Sitten päällikkömme Otto Nikki nousi kivien takaa ja lähti tarkastamaan tilannetta. Hän eteni vain lyhyen matkan ennen kuin sai osuman. Hänet kannettiin pois paikalta. Myöhemmin saimme tietää hänen kuolleen.
- Ammunta jatkui kiivaana aina iltapäivään asti. Saimme määräyksen irrottautua ketjusta ja lähteä perääntymään. Olin ollut koko ajan suuren kiven takana, josta olin voinut seisten ampuja ja tehdä havaintoja. Sen sijaan taakse lähtö siitä paikasta oli vaikeaa. Syöksyin nopeasti takanapäin olevan pienen kiven taakse. Minua kohti alkoi heti kova ammunta. Avasin takkini napit ja yritin saada takin alla olevasta patruunavyöstä lisää panoksia. Samalla työnsi käteni pois kiven suojasta ja sain siihen osuman. Kiven takaa poistuminen alkoi tuntua entistä vaarallisemmal-

Sosialidemokraatti 14.3.1918

ta. Lähdin kuitenkin ryörimään taaksepäin ja onnekseni pääsin metsän suojaan. Siellä sanitäärit sitoivat haavani ja minut ohjattiin lähellä olevaan taloon, jonne oli koottu mui-takin haavoittuneita. Sieltä meidät kuljettiin Poriin Ruotsalaiselle Klubille, jossa toimi punaisten sotasairaala.

- Mitään läpimurtautumisia ei tässäkään yhteenotossa suoritettu. Olimme saaneet tie-don, että valkoisia oli runsaasti lähimaastossa, joten vartiossa olo muodostui jännittä-väksi. Tämän jälkeen punaiset eivät enää yrittäneet Noormarkussa taistelukosketusta. Odoteltiin vain, mitä tuleman piti.

Nimimerkki J. E – O analysoi kirjassa ”Punakaarti rintamalla – luokkasodan muistoja”, Neuvostoliittoon paenneiden punaisten johtajien kirjoittamassa kirjassa Pomarkun taiste-lussa tehtyjä virheitä:

- Tämänkin retken yhteydessä toistui useita niistä lukemattomista virheistä, joita kansa-laissotamme rintamilla tehtiin. Sellaisia olivat esim. tarkan suunnitelmallisuuden puut-tuminen, huono yhteys ja joukkojen eriaikainen toiminta, reservien puuttuminen ja yleensä selkäpuolen huono varustelu. Vallankumouksellisen taistelukokemuksen puut-teessa kärsimme rintamallamme toisinaan tuntuviakin tappioita. Ne tuntuivat sitäkin raskaammilta, kun myöhemmin kävi ilmi, että omassa keskuudessamme toimi provo-kaattori, jolla oli säännöllinen yhteys valkoisten kanssa. Tämä toimi lahtarien hyväksi tiedottamalla suunnitelmamme rintaman takana oleville lahtariupseereille. Tällä pro-vokaattorilla, joka sittemmin sai osansa vallankumouksen ankarasta kädestä, oli luke-mattomien konnuuksiensa lisäksi osansa myöskin maaliskuun 9.3.1918 epäonnistumi-seen. Juuri tältä työväenluokan petturilta ja veriviholliselta saivat lahtarit tiedot, joiden avulla ne kykenivät tekemään suunnitelmamme mitättömiksi.

Eräiden taisteluihin osallistuneiden muistitietojen mukaan uskottiin, että tämä petturi olisi myös myrkyttänyt punaisten ruoka-annokset. Myrkkyn kukaan ei kuollut, mutta joutui kovien vatsakipujen vuoksi jäämään pois taisteluista.

Lavian taistelut

Valkoiset hyökkäsivät 2.3.1918 Laviaan. Punaisten joutuivat puolustusasemiin. Kenraa-li Mannerheimin Tampereen valtaussuunnitelmissa Lavialla oli merkittävä osa. Valkoiset hyökkäsivätkin sinne 400 miehen ja kahden tykin voimalla. Joukot kohtasivat Lavian poh-joispuolella Susikoskella, jossa käytiin kiivaita taisteluja. Susijärven ja Karhijärven välissä virtaava Susikoski tarjosi punaisille loistavat puolustusasemat. Punakaarti oli miehittänyt luonnon muovaaman esteen vahvasti, joten valkoisilla oli täysi työ päästä eteenpäin. Hyök-käys pysähtyi puolustajien vahvaan kivääri- ja konekiväärituleen. Ongelmitta eivät valkoiset selviytyneet. Valkoisten hiihto-osasto eksyi koska ei ymmärtänyt ruotsinkielisen päällik-könsä ohjeita. Joukko hajosi, kun se kohtasi punaisia. Taistelun ratkaisi valkoisten hyväksi punaisten aseisiin ampunut tykki.

Eversti Ernst Linder on kuvannut Lavian taistelua muistelmissaan mm. seuraavasti:

Aamulla kello 8.05 lähti pitkä rekijoukko liikkeelle. Itse seurasin sitä milloin jalan, milloin ajaen pääjoukon kärkenä. Eteneminen kävi huolimatta hyvästä kelistä sangen hitaasti, mikä johtui joukon huonosta koossapysymiskyvystä. Vasta noin 5 tunnin kuluttua saa-vutimme ilman taistelua erään pienen tien Susijärven pohjoispuolella, mistä suksijoukko aikaisemmin annetun määräyksen mukaan lähetettiin edelle. Jo sitä ennen olivat oppaat saapuneet, ja oli saatu tieto, että tiedustelijain oli onnistunut katkaista puhelinjohdot. Kello 2:n tienoissa pamahti ensimmäinen laukaus, jolloin ammuttiin muuan hevosella

ajanut vihollisen tiedustelija. Kohta sen jälkeen avasivat vihollisen vartiot tulen ja ennen pitkää oli etuväki kiivaassa taistelussa.

Vihollinen levitti hämmästyttävän nopeasti rintamansa Karhijärvestä Susijärveen. Tais-telun laine vyöryi edestakaisin, uhkaavasti esiintyi vihollinen etenkin oikealla siivellään, missä se jo näytti uhkaavan saartaa etujoukon. Suksijoukot olivat metsässä Susijärven itäpuolella matkalla etelään päin saamiensa määräysten mukaan eikä niitä voitu odottaa tänne avuksi. Tämän uhkaavan tilanteen vuoksi, jonka vihollinen hämmästyttävän pon-tevalla esiintymisellään oli aiheuttanut, täytyi etujoukkoa nopeasti vahvistaa.

Päivä alkoi läheta loppuaan eikä vihollista ollut vielä karkotettu Susikoskelta. Tietysti oli erittäin tärkeää nopeasti murtaa vihollisen vastustus täällä. Ei ollut tietoa, miten suuri vastus tultaisiin kohtaamaan itse Lavialla, jonne vielä Susikoskelta oli puolentoista kilo-metrin matka metsän kautta. Jos vastarinta Lavialla tulisi lähimain yhtä ankaraksi kuin Susikoskella, ei voitu toivoa kylän valloittamista päivän aikaan. Viimein kello 6:n tienoilla alkuillasta, sen jälkeen kuin viimeisetkin varajoukot oli viety tuleen, voitiin tehdä hyökkä-yys Susikoskea vastaan, jolloin huomattiin, että vihollisen päävoimat olivat jo vetäytyneet pois Susikoskelta. Niin pian kuin ehdittiin, koottiin hajonneet joukot ja ryhdyttiin etene-mään Lavialle.

Kun minä pienen varajoukon kanssa tulin kylään, saimme vielä vähän tulta vastaamme. Lähin osa kylästä miehitettiin. Joukot saivat yöpyä hälytysvalmiina ja vahvat vartiot ase-tettiin idän ja etelän puolelle. Tarkasti vartioitiin myöskin itse kylää, missä ei voitu pime-än tultua olla täysin selvillä tilanteesta. Myöhemmin tuli raportteja, että vihollisjoukko ja oli vetäytynyt sekä itään päin Suodenniemeä kohti että lounaaseen Kullaaseen päin.

Omasta suksijoukoistamme ei kuulunut mitään, ei raportteja eikä ammuntaa. Yöllä saa-pui kuitenkin osia siitä Lavialle. Kohta heidän tultuaan määrättyyn paikkaan, olivat he itse joutuneet vihollisen tulen alle. Sekä vihollisen siitä kautta peräytyvät vartiostot että Suodenniemelle matkaavat joukot olivat yllättäneet heidät. Silloin he olivat joutuneet ha-jalle. Toinen tulkeista oli saanut pahan haavan jalkaansa, toinen oli jäänyt pitämään huolta hänestä. Päällikkö oli koettanut koota hajonneita joukkojaan, mutta hänen ei on-nistunut saada heitä ymmärtämään itseään eikä hän sen vuoksi voinut saada heitä lähte-mään eteenpäin. Joukko saapui sen tähden hajallisina ryhminä Lavialle yön ja seuraavan päivän kuluessa. Ainoastaan muutamia yksityisiä miehiä oli jäänyt jäljelle ja he kertoivat sittemmin, että he olivat nähneet illalla Susikosken taistelun jälkeen noin 300 -miehisen joukon punaisia tykki mukanaan kulkevan itään päin.

Tehdessäni kierroksen kylässä kävin myöskin katsomassa kirkkoa ja pappilaa. Alttaritau-lu oli leiketty kapeiksi suikaleiksi ja kirkko kaikin mahdollisin tavoin häväisty. Pappilassa oli kaikki, kirjat, porsliini ja huonekalut hakattu rikki pieniksi palasiksi, jotka peittivät lattian jalan paksuisena kerroksena. Meidän tappiomme taistelussa olivat siihen tuleen nähden, jonka alaisina olimme olleet, vähäpätöiset, 4 - 5 kaatunutta ja muutama kym-men haavoittuneita. Vihollisenkaan tappiot eivät todennäköisesti olleet suuret. Mahdol-lista on, että se oli taistelun alkupuolella vienyt pois osan kaatuneistaan. Lavian kautta Susikoskelta paenneet olivat ainakin huutaneet: ”Meitä kaatuu kuin heinää.” Punaisten voimista Lavialla olen käydessäni siellä syksyllä 1919 saanut lähempiä tietoja. Alhaisim-man tiedonannon mukaan oli heitä 600 - 800.

Kankaanpäästä välittömästi uhkaava vaara oli poistettu. Minä olin saanut toimintava-pautta ensi kädessä auttaakseni Ikaalista ja sopivan lähtökohdan vastaisille yrityksille

Suodenniemeä vastaan. Sitä paitsi olin vakavasti horjuttanut vihollisen itseluottamusta. Viholliselta Lavialle jääneistä kirjeistä kävi ilmi, että se piti asemaansa siellä erikoisen lujana, melkeinpä valloittamattomana. Mutta ennen kaikkea Lavian taistelun onnellinen tulos sai joukot luottamuksella ja toiveikkaasti katsomaan tulevaisuuteen uusien päälliköittensä johtamina.

Taistelupäivän iltana punaiset pakenivat paikalta, osa aina Tampereelle asti. Valkoiset jatkoivat hyökkäystä ja yrittivät 16.3.1918 edetä Suodenniemelle, mutta onnistuivat siinä vasta kymmenen päivää myöhemmin punaisten vetäytyttyä Mouhijärvelle ja sieltä edelleen Karkkuun, valkoisten vallattua 2.4.1918 Mouhijärven Häijään.

Hämeenkyrön ja Ikaalisten taistelut

Hämeenkyrön - Ikaalisten alueella punaisten hyökkäys alkoi 2.3.1918, jolloin he hyökkäsivät Ikaalisiin. Hyökkäysyritys epäonnistui valkoisten saatua vahvistuksia paria päivää myöhemmin. Jälleen valkoiset onnistuivat kiertämään punaisten joukot ja hyökkäsivät takaisin niiden kimppuun. Punaisten joutuivat pakokauhun valtaan ja perääntyivät. Ikaalinen pysyi valkoisten hallussa.

Kyröskosken Mannanmäen taistelussa olivat vastakkain Anton Leinosen ja venäläisen Sokolovin komentamat punaiset ja Ernst Linderin komentamat valkoiset. Kovimmat taistelut alueella käytiin 17. - 18.3.1918, jonka jälkeen punaiset perääntyivät pakokauhun valtaamina Tampereelle. Taistelut päättyivät kun punaiset vangitsivat oman rintamapäällikkönsä Edvard Seppälän, joka kuljetettiin Tampereelle, missä häntä syytettiin petoksesta. Punaisten teloitivat Seppälän Tampereella, mutta punaisten rintamaa se ei enää pelastanut, vaan valkoiset seurasivat perässä ja muutaman päivän kuluttua taisteltiin jo Tampereesta.

Heikki Ylikangas kirjoittaa Kyröskosken taisteluista:

- Sunnuntaiaamuna 17.3.1918 neljä valkoisten komppaniaa hyökkäsi tykistön tukemana Kyröskoskella punaisten Mannanmäen linjaa vastaan. Eversti Linder seurasi hyökkäystä Järvenkylän koulun läheiseltä kukkulalta. Hyökkääjät luulivat Mannanmäen harjun olevan vihollisista vapaa. He levittäytyivät ketjuun ja lähtivät paksussa lumessa kahlaten etenemään kohti harjun lakea. Harjulta he saivat vastaansa murhaavan konekivääritulen ja tykkitulen.
- Kun valkoiset lopulta saivat oman tykkitulensa avulla Mannanmäen vallattua, voitto oli enemmän sotilaitten moraalinen kuin sodanjohdon strategian ansioita. Punaisten vetäytyivät vain 600 metriä läheisen Alasen harjun laelle. Heidän tykistönsä jatkoi edelleen tulitusta.
- Kyröskoskella 19.3.1918 syntyi hetken tulitauko, kun kirkas sää merkitsi upeaa lentoa. Eino Rahjan ohjaama lentokone liiteli Tampereelta Kyröskosken taistelulinjoille. Useimmat taistelijoista molemmilla puolilla näkivät lentokoneen ensimmäistä kertaa elämänsä aikana. Rahja yritti pommittaa valkoisten tykkipatteria. Pommit putoilivat taistelujen kannalta merkityksettömiin paikkoihin. Kone lähti pois ja rintama vakiintui paikoilleen useaksi päiväksi.
- Valkoisten ilmestyminen Viljakkalan edustalle illalla 22.3.1918 pelästytti punaisten sodanjohdon, joka ilmoitti puhelimitse Tampereelle joukkojen olevan saarroksissa ja että suuri vaara uhkaa Tamperetta. Eversti Hjalmarsonin valkoiset, 1000 miehen joukko oli marssinut Teiskosta Näsijärven jään yli Viljakkalaan ja ryhtyi nyt tykeillä pommittamaan kirkonkylää. Punaisten vetäytyivät kukkula kukkulalta. Punaisilla ei ollut käytössään tykkejä, joten puolustus murtui. Lauantaina 23.3.1918 puolen päivän aikaan Viljakkalan kirkonkylä oli vallattu.

- Eversti Linder lähti heti Viljakkalan valtauksen jälkeen selusta turvattuna murtamaan punaisten rintamaa Kyröskosken Alasen harjulla. Punaisten tulittivat kuularuiskulla ja kivääreillä metsän reunasta lähestyviä valkoisia. Vasta sitten, kun valkoiset saivat oman konekiväärinsä toimimaan, tie Kyröskoskelle aukesi.

Kyröskosken taistelut olivat kovia, esimerkiksi Oulun valkoisten pataljoona menetti 30 kaatunutta ja 120 haavoittunutta. Lisäksi maaliskuun kovat yöpakkaset tekivät keuhkoissa varusteissa olevien miesten sotimisesta surkeaa ja kärsimysten täyttämää. Punaisten Kyröskosken puolustus murtui lopullisesti 26.3.1918. Kyröskosken valtaus sai punaiset kaikkialta Hämeenkyröstä liikkeelle. Ihmisten virta valui kohti Tamperetta.

Valkoisia Kyröskosken paperitehtaan luona Viljakkalaan menevällä tiellä.

Noormarkun Harjakankaan taistelu

Maaliskuun lopussa valkoiset alkoivat suunnitella Noormarkun valtaamista. Tehtävän suunnittelu annettiin yliluutnantti Gunnar von Hertzenille. Hänen mielestään hyökkäys Noormarkkua vastaan tulisi mahdolliseksi vasta, kun punaisten vahvat joukot olisi ensin ajettu pois Harjakankaan kylästä. Taistelu alkoi, kun valkoisten joukot lähtivät etenemään Kullaan-Harjakankaan tielle. Tavoitteena oli hyökätä sitä pitkin kylän itäosiin. Toinen joukko eteni Lassilasta Noormarkun - Harjakankaan maantielle ja sitä kautta kylän länsiosiin. Saartorengas piti sulkea hiihto-osastolla, jonka tehtävänä oli sulkea Harjakankaalta etelään kulkenut talvitie.

Harjakankaan taistelu käytiin pääsiäisaattona 29. - 30.3.1918 ja se oli Satakunnan suurin taistelu. Siihen otti osaa Kankaanpäästä tulleita valkoisia ja Satakunnan rintaman punaisia, punakaartilaisia Kokemäeltä ja Helsingistä saakka. Alueella taisteltiin punaisten vetäytymiseen saakka huhtikuun 1918 alkuun asti.

Hyökkääviä valkoisia oli noin 400 ja heitä vastassa oli noin 250 punaista. Yön pimeydessä eri suunnista etenevät valkoiset joukot lähestyivät Harjakankaan kylää. Valkoisten toinen joukko ja hiihto-osasto kulkivat ensin yhdessä, kunnes erosivat Iso-ojan talon pihassa Kullaalta Harjakankaalle johtavan tien varressa. Taistelu alkoi aamun sarastaessa ja siitä muodostui kovempi kuin mitä hyökkääjät olivat ajatelleet. Valkoisten kolmannen joukon oli vaikea päästä etenemään sitkeän vastarinnan vuoksi. Samoin idässä hyökkäävän joukon hyökkäys pysähtyi kylän reunaan, mistä päästiin vain vaivoin eteenpäin. Kenties vähän rauhallisempaa oli etelässä hiihto-osaston alueella, missä ei alussa pyritty aktiivisesti hyökkäämään vaan keskityttiin estämään toisaalta punaisten pakoa ja toisaalta lisävoimien pääsyä kylään.

Taistelu riehui koko päivän illan hämärään saakka. Rajussa tulituksessa valkoisten onnistui vallata Harjakankaan talot Lassilaan menevän tien itäpuolelta. Eteneminen tapahtui metri metriltä niin, että päivän kääntyessä iltaan joitakin tien länsipuolisiakin taloja oli valkoisten hallussa.

Taistelujen aikana 30.3.1918 Noormarkun puinen kirkko syttyi palamaan. Mikä palon aiheutti, siitä ei ole varmaa tietoa. Eniten tukea on saanut arvelu, että punaisten ampuksen kranaatti lensi kirkon ikkunasta sisään, ja sytytti tulipalon, joka tuhosi kirkon kokonaan. Työväen muistitietokokouksessa on erään raumalaisen punakaartilaisen kertomus Rauman murteella kirkon palosta.

Noormarkun 1700-luvulta peräisin ollut vanha kirkko, jonka tykistö tuli tuhosi kokonaan pääsiäislauantaina 30.3.1918.

- Sillo se Noormarkun kirk syttys palama, ko punaset pääsi siehe jokirantta ja siehe meijeri. Tiet pisi ne valkoset eivät päässyt, mut tuliva sitä kirkko kohti. Valkoste kuormasto ajo sin kirko ovest sissä ja punaset alko ampuma tykil, siehe kirkko. Ne olivat jottai venäläissii tykei, ko ne ampus läpi kirko torni. Pari kuti ne kerkes ampuma siehe torni, ja ko kolmannen kerran ne ampuva, ni sillo se kirk ol ilmiliekeis.

Punaiset olivat linnoittautuneet kylän kivirakennuksiin. Taistelu jatkui erittäin ankarana. Punaisten apujoukkoja yritti murtautua valkoisten linjan läpi avuksi piiritetyille punaiselle. Apujoukkojen tulo ei kuitenkaan onnistunut. Piiritetyt punaiset yrittivät murtaa valkoisten saartorenkaiden hyökkäyksellä pitkin päivää eri suunnista sen selustaan. Tämäkään ei onnistunut. Kumpikaan osapuoli ei luovuttanut. Tappiot olivat molemmin puolin raskaat. Ilta-pimeässä valkoisten päällikkö von Hertzen teki ratkaisun ja antoi käskyn perääntymisestä. Valkoisten kolmas komppania peräytyi Pomarkkuun ja hiihto-osasto ja toinen komppania Lassilaan, jonne se saapui kahden aikaan aamuyöllä. Harjakangas jäi sillä kertaa valtaamatta. Taistelukentille jäi suuri joukko kaatuneita, joita ei voitu kuljettaa mukana. Harjakankaan-Noormarkun taistelussa kaatui yhteensä 22 valkoista, joista 13 Noormarkussa ja 9 Harjakankaalla. Lisäksi kadonneita oli viisi ja haavoittuneita 62. Punaisia kaatui tai haavoittui noin 50.

Kaarlo Saarenheimo kirjoittaa valkoisten näkökulmasta Harjakankaan taistelun lopputuloksesta:

- Harjakankaan taistelu oli Porin Rykmentin jättiläisponnistus, vaikka se ei täysin saavuttanutkaan päämääräänsä, sai se kuitenkin joka taholta osakseen harrasta myötätuntoa. Niinpä onnitteli Satakunnan joukkojen ylipäällikkö, eversti Linder seuraavasti Porin Rykmentin päällikköä everstiluutnantti Berghia. Eversti Linder kirjoitti: ”Lämpöisin tunnustukseni Teille ja Teidän joukoillenne erinomaisella tarmolla ja sitkeydellä suoritetusta taistelusta 30.3.1918, mikä varmasti aiheutti vihollisen keskuudessa valtavan hämmingin.”

Sankarihautajaiset Kokemäellä

Torjuntavoitosta huolimatta Harjakankaan taistelu laski punakaartilaisten motivaatiota jatkaa taistelua. Samaan aikaan saatiin vielä tietoja valkoisten hyökkäyksestä Tampereelle. Satakunnan punakaartilaisten taistelutahtoa yritettiin nostaa monin tavoin. Eräs keino oli järjestää komeat sankarihautajaiset taistelussa kuolleille. Näin tehtiin muun muassa Kokemäellä. Harjakankaan taistelussa oli kuollut sotasurmatilaston mukaan 16 kokemäkeläistä, joille järjestettiin 6.4.1918 juhlalliset sankarihautajaiset. Surmansa saaneet haudattiin ensiksi Kokemäen kirkkomaahan, mutta sisällissodan päättyttyä hauta kaivettiin auki ja ruumiit siirrettiin Kooman hautausmaalle. Ari Vallin kirjoittaa:

- Väkeä saapui sankoin joukoin pitkin pitäjää tähän tilaisuuteen, jossa ei perinteisten hautajaisten tapaan ollut pappia eikä laulettu virsiä eikä luettu raamatunlauseita. Puheita pidettiin hiipuvan vallankumousliekin uudelleen sytyttämiseksi.

Sosialidemokraatti -lehdessä hautajaisista kirjoitettiin 9.4.1918 mm. seuraavasti:

Sankarihautajaiset Kokemäellä

Vapaussankarien hautajaiset Kokemäellä viime sunnuntaina muodostuivat suurenmoiseksi surutilaisuudeksi. Koko kirkonmäki aaltoili väenpaljoudesta, jota tuskin sotilasketjut voivat pidätellä. Harjakankaan taisteluissa 15 kaatunutta sankaria kannettiin ruumishuoneesta hautaan suruharsoon puetun lipun ja laulukunnan jäljessä. Kun ruumiit olivat lasketut hautaan, jymähti kolminkertainen yhteislaukaus sotilassaattajien kivääreistä. Haudalla lausui mieliin painuvasti runoa Niilo Nieminen ja puheita pitivät E. Väänänen ja Lappila Karkusta. Hautaa umpeen luotessa esitti laulajajoukko tilaisuuteen sopivia lauluja. Seppeleitä laskettiin kummulle paljon. Mitä ihanin kevätilma vallitsi. Tilaisuus jätti meihin muiston, joka velvoittaa meitä uhraamaan kaikkemme ja velvoittaa meitä jatkamaan siitä, mihin sankarit olivat lopettaneet.

Punakaartilaisen hautajaiset.

Pääsiäisenä käytyjen taistelujen jälkeen punaiset varustivat jälleen Noormarkkua. Vielä 10.4.1918 Noormarkussa ei tiedetty, että Tampere oli menetetty valkoisille. Elina Välimäki kirjoittaa:

- Vajaat kaksi viikkoa pääsiäisen jälkeen 11.4.1918 alkoi Noormarkussa näkyä merkkejä siitä, että jotain erikoista tulee tapahtumaan. Punakaartilaisia seisokeli teillä ryhmissä ja he näyttivät hyvin vakavilta. Iltapäivällä levisi tieto, että saksalaisten laiva oli tullut Porin edustalle ja nyt täytyisi punaisten mennä solmimaan saksalaisten kanssa rauha. Saksalaiset määräisivät asioista, ja siihen olisi molempien suomalaisten puolien tyydyttävä, porvareilla ei olisi mitään määräämistä. Valhe oli päällystön levittämä, sillä monet heistä pelkäsivät henkensä puolesta. Sisäinen ristiriita punakaartissa oli kasvanut, eikä päälliköitä kunnioitettu.

Punaiset pakenivat Noormarkusta

Samana iltana punakaarti valmistautui lähtöön. Noormarkussa asiasta oli liikkunut huhuja koko päivän. Kello 24.00 punaiset lähtivät puolustusketjustaan, eikä tilalle mennyt uusia. Sähkövalot sammutettiin klo 2.00 yöllä ja noin puolen tunnin kuluttua kuului neljä kovaa räjähdystä. Aamulla kuntalaiset saattoivat todeta punaisten lähteneen ja öisten räjähdysten johtuneen punaisten yrityksistä räjäyttää joen yli kulkevia siltoja siinä onnistumatta. Punaisten tekemät suurimmat tuhot kärsi kuitenkin A. Ahlström Osakeyhtiön tuolloisen pääjohtajan Walter Ahlströmin asuntona ollut Havulinna, jossa punaiset olivat lähtiessään järjestäneet vedenpaisumuksen. Vesi tulvi lattioille paloletkuille tarkoitetuista venttiileistä. Samoin mm. Eva Ahlströmin muotokuva oli silvottu pahoin. Jotkin muotokuvat oli viilletty kurkun kohdalta poikki.

Valkoiset saapuivat Noormarkkuun muutamia tunteja punaisten lähdön jälkeen. Vielä vuorokautta aiemmin olivat valkoisten tiedustelijat kohdanneet ankaraa vastarintaa, mutta nyt paikka oli lähes tyhjä punaisista. Ne punaiset, jotka olivat jäljelle jääneet, antautuivat valkoisille. Valkoiset eivät pitkä aikaa Noormarkussa viipyneet, vaan pääjoukko jatkoi Poriin joutuen vielä taisteluihin ennen kaupunkiin pääsyä.

Punaisten tuhoja Noormarkun Ahlströmin Havulinnessa. Alla osa punaisten tuhoamaa taulua.

Punaisten Satakunnan rintama romahtaa

Saksa ja Neuvosto - Venäjä olivat tehneet rauhan 3.3.1918 Brest-Litovskissa. Rauhansopimuksen mukaan Suomessa olevien venäläisten joukkojen oli heti poistuttava maasta. Venäläiset joukkojen oli poistuttava, mutta valkoiset saivat pyytää apujoukkoja Saksalta. Saksalaiset suostuivatkin pyyntöön ja valkoiset alkoivat odottaa apujoukkoja.

Mannerheim ei halunnut, että saksalaiset joukot tulisivat ja ratkaisisivat sodan. Siksi hänellä oli kiire saavuttaa merkittävä voitto punaisista ja näin osoittaa, että hänen valkoinen armeijansa ratkaisi sodan. Valkoisille joukoille annettiinkin käsky ryhtyä laajaan suurhyökkäykseen. Satakunnan ja Hämeen joukoille hyökkäyskäsky annettiin 13.3.1918. Seuraavana päivänä Mannerheim antoi vielä yleisen julistuksen joukoille.

Satakunnan ja Hämeen joukoille

Hetki on tullut, jota koko kansa odottaa. Nälkäiset ja kidutetut veljemme ja sisaremmme Etelä-Suomessa kiinnittävät viimeisen toivonsa Teihin, murhattujen kansalaisten silvotut ruumiit ja poltettujen kylien rauniot huutavat taivaaseen asti kostoa maan petteille! Murtakaa kaikki esteet! Eteenpäin, valkoisen Suomen valkoinen armeija.

Valkoisten Satakunnan ryhmä aloitti 16.3.1918 Laviasta hyökkäyksen kohti Suodenniemen ja Mouhijärven kirkonkylä. Taistelut Kurusta alkoivat 16.3.1918. Valkoisia joukkoja komensi eversti Hjalmarson. Noin kahdeksan tunnin taistelujen jälkeen hän määräsi joukkojen suureksi yllätykseksi nämä vetäytymään. Valkoiset tottelivat päällikkönsä käskyä vastahakoisesti, sillä huolimatta hyökkäyksen taketelusta he olisivat halunneet jatkaa taistelua ratkaisuun saakka. Samankaltainen tilanne syntyi punaisten puolella, kun heille annettiin illansuussa käsky vetäytyä. Punakaartilaiset eivät ymmärtäneet, mitä syytä heillä oli väistyä. Punaisten joukot jäivät vielä lähelle Kurua, kunnes jälleen tuli käsky perääntyä, mutta kukaan ei tuntunut tietävän minne oli määrä mennä. Lopulta suunnaksi otettiin Tampere. Tampereelle saapuneet miehet liioittelivat taistelun suuruutta tehdäkseen paostaan oikeutetun. He syyttivät myös, että johto oli pettänyt joukot.

Tieto valkoisten aloittamasta hyökkäyksestä tavoitti aamulla punaisen Tampereen, kun Kurusta paenneet punakaartilaiset saapuivat kaupunkiin. Sitä, että hyökkäys olisi odotettavissa myös Oriveden suunnalta, ei vielä tiedetty yleisesti. Tampereen ylipäällikkö Hugo Salmela oli vaarasta tietoinen, mitä kuvaa hänen kommenttinsa:

- He hyökkäävät Kurusta ja Orivedeltä Tamperetta kohti minkä ennättävät. He ovat saaneet perkeleesti apujoukkoja emmekä me saa enää mistään.

Punaisten Satakunnan rintama oli näin romahtanut 16. - 23.3.1918. Rintaman joka osalla punaiset jättivät puolustusasemansa ja pakenivat kovalla kiireellä Tampereelle. Valkoiset saivat sotasaaliikseen tykkeitä ja konekiväärejä. Kaarlo Saarenheimo kirjoittaa maaliskuun lopun huhtikuun alun tapahtumista Satakunnan rintamalla:

- Punaiset joukot olivat passiivisia uskaltamatta enää yrittää minkäänlaisia hyökkäyksiä. Samoin ei Porin seudulta myöskään tohdittu lähettää apuvoimia hädässä oleville tovereilleen Satakunnan rintaman itäisellä siivellä. Tämän takia pystyi eversti Linder 2.4.1918 kolmipäiväisen, kiivaan taistelun jälkeen lyömään hajalle voimakkaat vihollisosastot, jotka Mouhijärveltä käsin yrittivät rientää kukistuvan Tampereen avuksi. Epäilemättä punaisten keskuudessa Porin seudulla näinä aikoina hiljalleen kypsyi ajatus yleisestä peräytymisestä.

Sananen sairaanhoitajille

Kansanedustaja Nestor Aronen kirjoitti 19.3.1918 *Sosialidemokraatti* -lehdessä otsikolla ”Sananen sairaanhoitajille”. Kirjoituksessaan hän antoi suuren arvon punaisten sairaanhoitajien sankarilliselle työlle. Samalla hän kehotti heitä välttämään ”turhaa ja vaarallista hempeämielisyyttä”. Sairaanhoitajien tuli karaista itseään niin, että he pystyvät hoitamaan vaikeastikin haavoittuneita potilaita ja ”rohkaisevaa ja lohduttavaa sanaa hellän hoidon yhteydessä”.

Sananen sairaanhoitajille

Työnne on jaloa ja sankarillista, joskin yhtä vaarallista, useinpa vaarallisempaakin kuin niiden, joiden haavoja olette ryhtyneet sitomaan ja tuskia lieventämään. Teillä ei ole aseita, millä itseänne puolustaa petomaista vihollista vastaan, mutta sittenkin täytätte te kutsumuksenne tietoisina siitä, että taistelu, jota parhaillaan käydään, ei ollut vältettävissä, ja nyt on vaan velvollisuus koettaa saada, taistelun iskemät haavat mahdollisimman vähän tuskaa ja kärsimyksiä luottaviksi, sen jäljet mahdollisemman tarkoin umpeen luoduiksi.

Mutta eräs puoli, johon huomiotaanne tahtoisin kiinnittää te sankarittaret ja sankarit, on se että teidän on ylevää tehtävänne suorittaessanne vältettävä turhaa ja vaarallista hempeämielisyyttä. Olen ollut tilaisuudessa näkemään sairaanhoitajia, ei ainoastaan naisia vaan myös miehiäkin, jotka ovat menettäneet mielensä tasapainon joutuessaan vaikeasti haavoittuneet sairaan haavoja sitomaan. Niin ei saa tapahtua.

Teiltä jos keltään vaaditaan kylmäverisyyttä ja mielen tasapainon säilyttämisvoimaa. Haavoittunut kaipaa hoitoa, hellää huolenpitoa ja osanottoa, mutta hänen vuoteensa luona ei saa itkeä eikä valittaa. He kaipaavat rohkaisevaa ja lohduttavaa sanaa hellän hoidon yhteydessä, jota he kyllä saavatkin teiltä. Vaikka sydämenne vuotaisikin verta, vaikka tuskanne olisi yhtä suuri kuin haavoittuneen hoidokkinne, älkää antako tunteillenne valtaa. Voimakkaalla tahdonlujudella voitte tunteenne tukahduttaa. Iloisina ja rohkaisevina esiintymällä teette kymmenkertaisesti suuremman palveluksen haavoittuneille ja etupäässä koko vapaustaistelullemme kuin sillä, jos erehdytte valittaen ja tuskaisin ilmein, muutenkin jo suuria ruumiillisia kärsimyksiä, lisäämään sielullisilla kärsimyksillä.

Eteläranta, punaisten ensiapusairaala ruotsalaisella, nykyisellä suomalaisella ja ruotsalaisella klubilla. Yllä Punakaartin sairaanhoitaja. Vas.

Eversti Linderin arvio valkoisten joukkojen puutteista

Valkoisilla joukoilla, samoin kuin punaisilla joukoilla, oli paljon kehitettävää ja parannettavaa taistelutaidoissaan. Lavian taistelujen jälkeen eversti Linder laati muistion havainnoistaan valkoisten joukkojen taistelukyvyistä hyökkäyksessä Laviaan.

Eversti Linder: Havaintoja Lavian taistelusta

1. Ketjuun leviämistä pitää harjoitella enemmän. Edetessä syöksyttäin täytyy syöksy tehdä nopeammin, samoin kuin ylösnousu maasta ennen syöksyä on tehtävä nopeammin ja voimakkaammin tappioiden välttämiseksi.
2. Tulen pitää olla rauhallisempaa ja paremmin suunnattua. Joskus ammuttiin nopeasti, vieläpä ilman maalia.
3. Joskus kiinnitettiin liian paljon huomiota asioihin, joilla ei ollut mitään suurempaa merkitystä taistelujen kululle. Kerran kokoontui ampumalinjasta valloitetun konekiväärin ympärille joukko katselijoita, vaikka taistelu parhaillaan oli käynnissä. Kun muuan mies haavoittui, kokoontui hänen ympärilleen noin 10 -miehen ryhmä huutamaan ambulanssia. Onhan aina sellaisenaan surullista, että mies haavoittuu, mutta se ei saa kääntää huomiota pois taistelun päämäärästä, joka on voiton saavuttaminen.
4. Niin suuren osan miehistöstä kuin suinkin mahdollista tulee liikkua suksilla.
5. Marssittaessa Kankaanpäästä Livialle syntyi usein suuria välimatkoja marssirivistössä sen johdosta, että hevosia juotettiin ilman määräystä. Hevosia saa juottaa ainoastaan käskystä. Jokaisen on marssirivistössä, olkoon hän jalkaisin, suksilla tai ajaen, on koetettava säilyttää yhteys eteenpäin, ettei synny pitkiä välimatkoja. Marssittaessa eteenpäin täytyi kärjen usein pysähtyä pitkäksi aikaa rivistöön syntyneitten suurten välimatkojen vuoksi. Tämä viivytti paljon etenemistämme, mistä olisi voinut koitua suuria haittoja, jos vastustaja olisi ollut vaarallinen.
6. Huutoa ja melua kuului, vaikka oli tärkeää noudattaa hiljaisuutta.
7. Usein sain nähdä 5 tai 6 miestä istuvan tai makaavan reessä ylämäessäkin. Alamäessä ajetaan aivan liian kovalla vauhdilla. Kumpaaikin täytyy välttää, sillä hevosia on säästettävä ja ne on pidettävä siedettävässä kunnossa, sillä se on erittäin tärkeää sotatoimille.

Valkoisten Satakunnan rintaman komentaja kenraalimajuri Ernst Linder esikuntineen.

4. Valkoisten voitto ja tilinteko

Minä olen väsynyt, kun olen yksin saanut vastata täällä kaikesta. En ole koko piirityksen aikana saanut unta silmiini. Kaikki muut päälliköt ovat kadonneet, kuka millekin ilmansuunnalle. En tiedä, miksi minä olen pakotettu tätä vaikeaa ja vastuunalaista tehtävää yksin hoitamaan.

Hugo Salmela, punaisten läntisen rintaman ylipäällikkö

Punaisten maaliskuun yleishyökkäys

Punaiset käynnistivät 3.3.1918 yleishyökkäyksen. Historian ironinen yhteensattuma on, että samana päivänä 3.3.1918 Saksa ja Venäjä tekivät Brest-Litovskissa rauhansopimuksen. Monen tutkijan mukaan tämä sopimus ratkaisi myös Suomen sisällissodan. Kuten edellä on todettu, sopimuksen mukaan Venäjän oli vedettävä joukkonsa Suomesta, ja Saksa sai lähettää apujoukkoja valkoisille. Näin Leninin lupaus sotilaallisesti avusta punaisille tuli petetyksi.

Punaisten yleishyökkäyksen tavoitteena oli edetä Tampereelta pohjoiseen Haapamäelle ja Tampereen länsipuolella oli tarkoituksena vallata Ikaalisten kauppala. Vilppulassa punaiset alkoivat tulittaa kylää rajusti tykistöllään. Samaan aikaan valkoisten joukoissa esiintyi kurittomuutta, esimerkiksi Lapuan suojeluskuntalaiset päättivät lähteä omine lupineen käymään kotonaan ja ottivat matkaansa varten käyttöön junan. Punaiset yrittivät maaliskuun aikana myös pommittaa Vilppulan asemaa Tampereen Naistenlahden jäältä ilmaan nousseilla lentokoneilla, mutta ratapihalle pudotetut pommit eivät saaneet aikaan suurta vahinkoa.

Punaisten toinen yleishyökkäys käynnistyi 10.3.1918. Seuraavana päivänä Vilppulan rintamapäällikkönä toiminut Riihimäen punakaartin päällikkö Erkki Karjalainen tilasi Tampereelta veturin ja kaksi vaunua. Ne lastattiin räjähdysaineilla, ja tarkoitus oli lähettää juna kohti valkoisten huoltokeskuksena ja esikuntana toiminutta Vilppulan asemaa. Tämän jälkeen punaisten suunnitelma oli hyökätä räjähdysten aiheuttamassa sekasorrossa. Valkoisten puhelintiedustelu kuitenkin sai hankkeesta vihiä Tampereella ja ehti varoittamaan Vilppulassa olevia joukkoja. Punaiset lähettivät junan matkaan 13.3.1918. Se jyräsi läpi radalle asetettujen esteiden ja rikottujen kiskojen, pysähtyen lopulta asemalla, jossa ylipaineistettu veturi onnistuttiin tekemään vaarattomaksi ennen sen räjähtämistä. Erään kertomuksen mukaan valkoinen sotilas oli hypännyt veturiin ja saanut sen pysähtymään. Joka tapauksessa mitään tuhoa juna ei saanut aikaan.

Neljä päivää myöhemmin punaiset aikoivat vielä hyökätä kahden panssarijunan tukemana, mutta kun valkoiset samaan aikaan etenivät Länkipohjan taistelun jälkeen kohti Orivettä, päättivät punaiset vetää joukkonsa pois Vilppulasta ja Ruovedeltä saarrosten välttääkseen. Näin Vilppulan rintaman taistelut olivat ohitse 18.3.1918 mennessä, jolloin valkoiset lyhyen taistelun jälkeen valtasivat Lylyn aseman. Sen aikana kaatui ainakin kaksi punakaartilaisista. Tämän jälkeen punaiset vetäytyivät kohti Tamperetta.

Idempänä Ruovedellä rintamalinjat kulkivat Väärinmajan kautta Ruovedellä. Kylässä käytiin kovia taisteluja jo 21.2.1918, jolloin punaiset hyökkäsivät tykistön tukemina. Väärinmajasta taisteltiin maaliskuun puoliväliin asti, jolloin 15. - 17.3.1918 taistelut päättyivät

Punakaartilaisia ampumaharjoituksissa Ruovedellä.

punaisten vetäytymiseen kohti Tamperetta. Taistelut Väärinmajalla maksoivat kymmeniä kaatuneita molemmille osapuolille. Punaiset pyrkivät Kurusta käsin valloittamaan valkoisten alueelle jääneen Virtain kunnan. Punaiset pyrkivät sinne Vaskiveden kautta, ja ensimmäinen kahakka siellä käytiin jo 9.2.1918. Merkittävin taistelu käytiin 6. - 11.3.1918, kun punaiset etenivät Vaskivedelle. Valkoiset hyökkäsivät kylään Virroilta. Seuranneissa taisteluissa punaiset perääntyivät takaisin Kuruun menetettyään sitä ennen tykkinsä ja sitä käytelleen matruusin.

Valkoisia puolustusasemissa Ruovedellä.

Valkoiset tarkkailevat punaisten lentokonetta Vilppulan asemalla.

Lapuan suojeluskunnan päällikkö Matti Laurila (kesk.) ja poikansa Matti (vas.) ja Ilmari.

Valkoiset valtasivat Länkipohjan 16.3.1918. Taistelut vaativat valkoisilta kylässä kaatuneina mm. Lapuan lumiauraksi kutsutun Martti ”Ukko” Laurilan ja hänen toisen poikansa Ilmarin. Kylässä vangitut punakaartilaiset joutuivat valkoisten välittömien kostotoimenpiteiden kohteeksi, Heikki Ylikankaan mukaan valkoiset ampuivat yli 70 punakaartilaista Länkipohjassa.

Kurussa punaiset tyhjensivät kirkonkylän viimeistään 19.3.1918. Orivesi tyhjentyi punaisista taistelujen jälkeen 20.3.1918 ja valkoiset miehittivät kylän. Punaisten rintamat vetäytyivät Tampereen tasalle. Kaupunkiin pakkautui maaliskuun 20.3.1918 jälkeen tuhansia vallankumouksellisia. Valkoisten hyökkäyskiilat lähenivät kaupunkia idästä ja lännestä. Punaisten ylipäällikkö Hugo Salmela julisti Tampereen sotatilaan 23.3.1918.

Hugo Salmela

Tampereen valtaus

Kansan Lehdessä kirjoitti nimimerkki I.K. sisällissodan ratkaisun lähestymisestä mm. seuraavaa:

Asema selväksi

Nyt, kun olemme ruvenneet vuosisataisia kahleita katkomaan, on meidän tehtävä asema selväksi, jotta ei kenelläkään olisi epäilystä, mikä meitä odottaa, jos häviämme, ja mitä voimme voittaa kunniakkaalla taistelulla. Takanamme on kuolema tahi kahleet, edessämme voitto ja vapaus! Nuo sanat syöpykööt syvälle jokaisen taistelijan mieleen. Nyt ei heitetä taistelua kesken, nyt on kaikki epäroiminen ja puolinen jätettävä pois! Meillä on valittavana vain yksi tie, joko taistella ja voittaa tahi kaatua ja kuolla.

Tampere oli punaisille merkittävä huolto- ja rintaman johtokeskus, josta ympäröiville rintama-alueille virtasivat niin ase- ja ammustäydennykset kuin miehetkin. Tampereelta johdettiin ”pohjoisen rintaman” sotatoimia ja lopulta myös kaupungin puolustusta. Maaliskuun lopulla Tampereesta tuli taistelukenttä, jolloin siitä muodostui punaisille tärkeä symboli: Tampereen puolustuksen sortuminen merkitsisi tappiota sodassa.

Tampereen valloittamiseksi valkoiset aloittivat hyökkäyksen 15.3.1918. Tarkoitus oli saartaa punaisten pääjoukot ja estää näin heidän vetäytymisensä Tampereelle. Valkoisten hyökkäysjoukot lähenivät kaupunkia idästä ja lännestä. Ennen suurhyökkäyksen alkua valkoisten ylipäällikkö Mannerheim kehotti vielä punaisia antautumaan. Punaisten eivät suostuneet antautumaan.

- Taistellaan loppuun saakka. Valkoiset tappavat meidät kuitenkin, punaisten johtajat vakuuttavat joukoille.

Pääsiäislauantaina 30.3.1918 oli kaunis ja kirkas päivä. Valkoisten lentokone lensi kaupungin yllä ja pudotti taas lentolehtisiä, joissa kerrottiin 30 000 saksalaisen sotilaan tulleen Suomeen (tosiasiassa saksalaisia oli noin 13 000) ja ryhtyneen auttamaan valkoisia. Kaupungissa levisi myös valkoisten viesti, jossa kehoitettiin uudelleen Tampereen asukkaita ja punaisia joukkoja antautumaan. Lentolehtisessä valkoiset kirjoittivat:

- Vastustus on toivoton. Nostakaa valkoinen lippu ja antautukaa. Kylliksi on kansalaisverta vuodatettu. Me emme tapa niin kuin punaiset vankejamme. Lähettäkää edustajanne valkoisen lipun kanssa.

Myös punakaarti yritti vaikuttaa kaupunkilaisten ja ennen muuta punaisten joukkojen mielialaan.

Kansan Lehdessä kirjoitettiin:

- Meillä on vielä voimaa, on kuulia ja ruokaa. Apujoukkojen tykkien tuli näkyy jo. Voitto on meidän!

Valkoiset aloittivat lopullisen suurhyökkäyksen Tampereelle aamuyöllä 3.4.1918. Se alkoi valtavalla tykkitulituksella. Iltapäivällä valkoiset alkoivat edetä kohti kaupungin keskustaa. Tykkien tulitus ei ollut lopullisesti lannistanut punaisten vastarintaa. Punaisten vastarinta oli sitkeää ja hyökkääjät kärsivät suuria tappioita. Joukko punaisia pääsi pakenemaan yön pimeydessä piiritetystä kaupungista. Moni punapäällikkö ja sotilas pääsivätkin pakoon Venäjälle. Punaisten antautuivat Tampereella 6.4.1918 aamulla kello 8.30. Taistelu Tampereesta oli päättynyt punaisten täydelliseen tappioon. Antautuneet punaiset vangittiin ja heistä muodostettu vankijono marssi kaupunkiin. Kaupungissa nämä vangit liittyivät suureen vankijoukkoon, joka koottiin kaupungin keskustorille.

Taistelut olivat ohi ja niiden jälkeen valkoiset aloittivat punaisten teloitukset. Niiden aikana ammuttiin useita satoja punaisia ja noin 200 venäläistä sotilasta. Kun antautuneiden määrä kasvoi liian suureksi, eikä kaikkia pystytty enää teloittamaan, perustettiin Kalevankankaalle vankileiri, jonne sijoitettiin lähes 10 000 punaista. Syksyyn mennessä heistä kuoli nälkään, tauteihin ja teloituksiin yli 1 200 ihmistä.

Tampereen valtaus oli sisällissodan kiivain yhteenotto

Miksi Mannerheim keskitti ensimmäiseksi voimansa Tamperetta vastaan, eikä esimerkiksi Viipuria ja Karjalan kannasta vastaan, vaikka juuri nämä suojasivat punaisten tärkeintä huoltoreittiä Suomesta Venäjälle eli Pietarin - Riihimäen rataa? Eikö tärkein huoltolinja olisi ollut viisasta katkaista ensimmäiseksi? Heikki Ylikangas vastaa kysymyksiin:

- Ilmeisesti Venäjälle johtavaa rataa tarvittiin venäläisten sotilaitten poiskuljettamisen varmistamiseksi. Idässä oli sitä paitsi aina vaara joutua todelliseen sotaan Venäjää vastaan. Mannerheimin päätökseen vaikutti varmaan myös Tampereen symbolinen merkitys punavallalle. Kaupunki pönkitti ja hallitsi punaisten henkistä rakennetta. Avoimeksi jää, miten Haapamäen - Jyväskylän rataosuuden suojaaminen saattoi olla Riihimäen - Pietarin huoltolinjaa merkitsevämpi.
- Tärkeintä lienee kuitenkin ollut saavuttaa merkittävä voitto ennen saksalaisten saapumista. Uskottiin, että voitto saavutetaan varmimmin Tampereella, jossa liikenteellisten ja poliittisten syiden vuoksi tarjoutuivat edulliset mahdollisuudet suuren luokan saarrostuksen ja merkittävien kapinallisvoimien tuhoamiseen. Tampereelle oli myös helppoa ja turvallista keskittää joukkoja valkoisten vahvimmalta tukialueelta Etelä-Pohjanmaalta.

Tampereen valloitus oli sisällissodan käännekohta. Valkoisten voitto koko sodassa oli nyt täysin varmaa. Tampereen valtaustaistelu oli myös sisällissodan kiivain yhteenotto. Se oli siihen mennessä suurin Pohjoismaissa käyty taistelu, johon osallistui 16 000 valkoista ja 14 000 punaista sotilasta.

Punakaartin puolustustahto ja -kyky oli kohonnut ja punaiset osoittivat merkittävää päättäväisyyttä Tampereen puolustamisessa.

Valkoiset asettivat hyökkäykseen parhaat joukkonsa, mm. osan uusista jääkärijoukoista. Tampereen taistelu oli Suomen historian ensimmäinen, säälimätön, kortteli korttelilta käyty kaupunkisota. Taistelu oli myös suomalaisten välistä sisällissotaa pahimmillaan. Pääosa Venäjän armeijasta oli poistunut Suomesta maaliskuun aikana, ja saksalaiset joukot olivat vasta saapumassa maahan. Valkoisia kaatui Tampereen taisteluissa noin 800 miestä. Punaiset menettivät noin 1 100 sotilasta ja yhden parhaista johtajistaan Hugo Salmelan. Vangeiksi jäi vähintään 11 000 punaista. Siviiliuhreja oli noin 70. He menehtyivät pääosin tykkitulessa. Siviiliväestöä suojautui taisteluiden ajaksi kaupungin kirkkoihin, Tampereen Tuomiokirkkoon ja Aleksanterin kirkkoon. Tampereen kaupunginosista muun muassa Tammela ja Kyttälä tuhoutuivat lähes täysin.

Tampereella tuhottiin tai vangittiin punaisten parhaat joukot. Siksi valkoisten ylipäällikkö Mannerheim vakuutti useaan otteeseen, että Tampereen valtaus ratkaisi valkoisille voiton sisällissodassa. Professori Henrik Meinanderin mukaan tämä oli vain osa totuutta. Hän on todennut, että nykyisin useat tutkijat ovat sitä mieltä, että saksalaisten joukkojen tulo valkoisten avuksi ei vain lyhentänyt sotaa, vaan ratkaisi sen lopullisesti. Taustalla oli myös

Saksan ja Neuvosto-Venäjän rauhansopimus, jonka mukaan venäläiset joukot eivät enää voineet auttaa punaisia. Lisäksi saksalaiset joukot auttoivat merkittävästi valkoisia Tampereen valtausta seuranneissa taisteluissa.

Valkoisten konekiväärijoukkoja, jotka osallistuivat suurhyökkäykseen Tampereelle.

Hämeensilta ja Hämeenkatu taistelujen jälkeen.

Taistelun jälkiä Tampereen Hämeenkadulla.

Vangittuja punavankeja Tampereen Keskustorilla 6.4.1918.

Saksalaiset joukot valtasivat Helsingin

Tampereen punaiset ja valkoiset taistelivat vielä kiivaasti, kun saksalaiset sotilaat saapuivat Suomeen. Hangossa nousi maihin 3.4.1918 noin 10 000 sotilasta ja noin 3 000 saksalaista sotilasta Loviisassa 7.4.1918. Saksalaisia joukkoja johti kenraalimajuri Rüdiger von der Goltz. Saksalaisen Itämeren-divisioonan tulon myötä punaisten johtajat tajusivat, että viimeistään nyt oli lopun alku koittanut. He yrittivät uskotella joukoilleen, että saksalaisten tulosta kertova huhu oli perätöntä propagandaa. Kun sitten silmästä silmään kohdattiin, eivät heikosti koulutetut ja epäpätevästi johdetut punakaartit maailmansodan rintamalla kouliintuneille saksalaisille mitään, eivät sittenkään, vaikka punaisilla oli hyvät aseet ja kaikissa taisteluissa selvä miesylivoima.

Saksalaisen joukkojen ensimmäinen tavoite oli vallata Helsinki. Saksalaiset sotilaat lähesyivät Helsinkiä 9.4.1918. Saksalaisten hyökkäys pelästytti punaisten johtajat, jotka pakenivat Helsingistä Viipuriin. Tämä aiheutti hämmennystä ja katkeruutta Helsingin kaupunkia puolustavien punaisten joukossa. He pyrkivätkin estämään johtajiensa lähdön, mutta eivät tässä onnistuneet.

Aamulla 12.4.1918 saksalaiset aloittivat varsinaisen hyökkäyksen kaupunkiin. Ankarimmat taistelut käytiin Pasilassa. Iltapäivällä oli taistelu muuttunut kaupunkisodaksi, jossa punaisten puolustus keskittyi muutamiin paikkoihin kaupungissa. Varsinkin työläiskaupunginosissa, Kalliossa ja Sörnäisissä vastarinta oli kovaa ja taisteluissa kuoli myös tavallisia helsinkiläisiä. Kaupungissa tuhoutui useita rakennuksia. Punaisille tärkeä Helsingin työväentalo syttyi tuleen saksalaisten tykkitulella ja sen torni tuhoutui kokonaan. Torni, jonne punaisten vallankumouksen aluksi sytytettiin punainen soihtu, sortui rytisten maahan. Helsinkiläiset kokivat tämän eri tavoin, luonnollisesti riippuen siitä oliko kyseessä punainen vai valkoinen.

Iltapäivällä 13.4.1918 saksalaiset ilmoittivat virallisesti, että Helsinki oli miehitetty. Antautumisen merkiksi nostettiin valkoinen lippu Kallion kirkon torniin. Senkin jälkeen toimi eri puolilla kaupunkia yksittäisiä sala-ampujia. Helsingin valtaus kesti kolme päivää. Lyhyestä kestästä huolimatta taistelu oli kiivas ja verinen. Helsingin taistelussa kaatui yli 60 saksalaista. Punaisia kuoli yli 300 ja yli 20 valkoista suomalaista sotilasta yli ainakin 20 tavallista helsinkiläistä.

Tilanne kaikilla rintamilla huononi jatkuvasti. Rohkeita ja monin paikoin sankarillisiakin yrityksiä tehtiin valkoisten takaisin työntämiseksi. Oskari Tokoin mukaan tässä epäonnistuttiin, koska ”kun johto oli heikko ja sotilaskuri puuttui, yksityiset uroteot eivät voineet saada aikaan mitään pysyvää”. Oskari Tokoi kirjoittaa:

- Sen jälkeen kun Tampere kukistui ja saksalaiset nousivat maihin, lopullinen kohtalo oli jo nähtävissä. Helsingin ja Viipurin välinen yhteyskin alkoi tulla uhatuksi. Tällöin heräsi kysymys Kansanvaltuuskunnan muuttamisesta Viipuriin ja sieltä mahdollisesti Pietariin.
- Tällainen muutto merkitsisi kuitenkin vieläkin enemmän moraalisesti kuin sotilaallisesti. Joukot rintamalla ja kotona, joita oli viimeiseen asti pidetty siinä uskossa, että sisällissota tullaan voittamaan, näkisivät siinä selvän luhistumisen merkin. Oli myös olemassa vaara, että punakaartit, jotka monin paikoin jo olivat ottaneet täydellisen vallan käsiinsä, eivät viime tingassa tulisi laskemaan Kansanvaltuuskuntaa pois Helsingistä,

vaan vaatisivat, että kaikkien on sorruttava yhdessä. Tästä syystä Kansanvaltuuskunnan muutto Viipuriin tehtiin äkkiä ja siitä joukoille etukäteen ilmoittamatta.

Kansanvaltuuskunnan jäsenet pakenivatkin Helsingistä Viipuriin ennen kuin, kun saksalaiset hyökkäsivät kaupunkiin. Viipurissa, jolloin työväen pääneuvoston, kansanvaltuuskunnan, punakaartin päällystön edustajat kokoontuivat 10.4.1918 yhteiseen kokoukseen. Kokous valitsi Kullervo Mannerin diktaattoriksi, huolimatta tämän vastusteluista. Hänen esikuntaansa nimitettiin Evert Eloranta, V. Rinne, Ernst Hausen ja Eino Rahja. Viimeksi mainittu nimitettiin myös Helsingin päälliköksi.

Touko Perkon mukaan Helsingin valtausta on ollut tapana vähätellä, kuten on tehnyt muun muassa Mannerheim. Tosin myös von der Goltz toteaa muistelmissaan, ettei pääkaupungin helppo valtaus sinällään ratkaissut sotaa. Sen sijaan se oli sodan nopean loppuvaiheen ”henkinen ja konkreettinen alkusoitto, ja pääkaupungista tuli uusi strateginen tukikohta ratkaiseville sotaliikkeille”. Touko Perko kirjoittaa:

- Helsingin valtaus oli myös iso poliittinen voitto: oli symbolisesti ja eri osapuolten mielikuvien kannalta erittäin tärkeää sammuttaa punainen lyhty kapinan syntysijoilla. Sotilaallisesti merkittävä taas oli, että punaisten, niin johtajat kuin kaartilaisetkin, valtasi saksalaiskammo.

Saksalaisia sotilaita hyökkäämässä Helsinkiin.

Punakaartin sotilas antautuu Helsingissä

Otto Wille Kuusinen uskoi punaisten voittoon viimeiseen asti

Oskari Tokoin mukaan punaisen hallituksen muukin toiminta muodostui viimeistään maaliskuun alussa hajanaiseksi, heikoksi ja epävarmaksi. Sitä painosti kaiken aikaa tieto tulevasta häviöstä.

Oskari Tokoi kirjoittaa:

- Kun punaisen hallituksen istunnossa hyväksyttiin ehdotus uudeksi hallitusmuodoksi, siihen liitettiin mm. pykälä kuolemanrangaistuksen kieltämisestä. Tässä yhteydessä Yrjö Sirola totesi, että ”tämä pykälä on oikeastaan tarkoitettu meitä itseämme varten, vaikka pahoin pelkään, ettei sitä silloin oteta huomioon”.
- Ainoa hallituksen jäsen, joka säilytti fanaattisen uskonsa voittoon, oli Otto Wille Kuusinen. Hänen uskonsa oli niin lapsellisen luja, että kun tuli tieto saksalaisten maihinnousta, hän jyrkästi kieltäytyi sitä uskomasta ja oli varma siitä, ettei se voinut edes olla mahdollista. Hän perusti uskonsa siihen, ettei Saksan työväki koskaan tulisi sallimaan sitä, että Saksan armeijaa ja aseellisia voimia käytettäisiin Suomen työväkeä vastaan. Sotilaallinen häviömme johtuikin ennen kaikkea siitä, että Saksa lähetti Suomeen suhteellisen suuren joukon säännöllistä sotaväkeä ja että suomalaiset ”jääkärit”, jotka oli koulutettu Saksassa kuriin ja järjestykseen, ottivat johdon valkoisessa armeijassa.

Saksalaisten päämaja Helsingissä hotelli Kämpissä.

Saksan suunnitelmissa oli maihinnousu Rauman ja Porin kautta

Alun perin saksalaisten joukkojen maihinnousupaikaksi oli suunniteltu Porin tai Rauman rannikkoa. Kovan jäätalven vuoksi maihinnousupaikka piti vaihtaa. Porin ja Rauman edustalla oli paikoitellen jopa neljän metrin korkuista ahtojäätä. Lisäksi Seppo Hentilä on arvioinut, että maihinnousupaikan vaihtoon vaikutti myös, että punaisilla oli Lounais-Suomessa niin paljon joukkoja, että pääsy sitä kautta Mannerheimin avuksi näytti aivan liian riskialttiilta. Viisaampaa olisi yrittää maihinnousua punaisten selustaan Suomen etelärannikon kautta. Helsinki oli sekä mereltä että maalta niin vahvasti linnoitettu, ettei sitä vastaan kannattaisi suoraan hyökätä. Huolellisen harkinnan perusteella divisioonan maihinnousupaikaksi valikoitui Hanko.

Todennäköisesti pääsyynä saksalaisten maihinnousupaikkojen vaihtumiseen olivat kevät-talven vaikeat jääolot. Seppo Hentilän mukaan suomalaisilla ei ollut tähän asiaan mitään sanomista. Päätöksen teki kenraali Ludendorff Mannerheimilta mitään kysymättä. Tästä seurasi, että saksa laiset saattoivat suunnitella ja toteuttaa sotimisen Suomessa aivan itsenäisesti. Voi vain arvailla, millaiseksi sisällissodan valkoisen puolen johtaminen olisi muodostunut, jos saksalaiset olisivat alkuperäisen suunnitelman mukaan nousseet maihin Porin - Rauman tasalta ja yhtyneet sieltä Mannerheimin rinnalle. Samoin voi olettaa, että Satakunnassa olisi käyty monia verisiä taisteluja.

Satakuntalaisten punaisten epätoivoinen pakomatka

Punaisten hallinto aloitti vallankumouksellisten joukkojen vetämisen Uudeltamaalta, Varsinais-Suomesta, Hämeestä ja Satakunnasta kohti itää pian Tampereen valtauksen jälkeen. Marko Tikan mukaan on arvioitu, että huhtikuussa 1918 punakaartilla oli Hämeenlinnan, Lahden ja Riihimäen välisellä alueella liikkeellä noin 40 000 hengen suuruinen sotajoukko, jota seurasi kymmeniintuhansiin nouseva kaartilaiden perheiden kolonna. Marko Tikka kirjoittaa:

- Punaisten tavoitteena oli paeta Neuvosto-Venäjälle, eikä pakenemisella näyttänyt olevan enää mitään strategisia ulottuvuuksia. Punaisten sodankäyntitaktiikaksi muodostui elintärkeiksi osoittautuneiden rautatieyhteyksien suojeleminen ja itään johtavan pakotien turvaaminen. Punakaartijoukot ryhtyivät käymään myös valkoisten etenemistä hidastavaa vetäytymis- ja tuhoamistaistelua. Punaisten tuhosivat vetäytyessään puhelin-yhteyksiä, siltoja sekä erilaisia tuotantolaitoksia.
- Punaisen vallan romahtaminen johti maailmanlopun tunnelmaan siellä, mistä punaiset lähtivät pakomatkalle, sillä kauppa- ja yksittäisten maatalojen ryöstely saavutti paikoin laajat mittasuhteet. Tähän sodan vaiheeseen osuu myös raju punaisen terrorin aalto: 670 henkilöä sai surmansa punaisten käsissä huhtikuussa 1918 mikä on 40 % kaikista punaisen terrorin uhreista.

Tampereen valtaus teki vastarinnan jatkamisen Satakunnan rintamalla vaikeaksi ja hyödyttömäksi. Punaisten sodanjohto antoi jo 3.4.1918 joukoille vetäytymiskäskyn Satakunnasta. Punaisten Satakunnan rintaman ylipäälliköksi oli noussut toimittaja Hannes Uksila. Hän kieltäytyi aluksi tottelemasta vetäytymiskäskyä, koska hän ei uskonut, että punaisten tilanne olisi ollut niin toivoton kuin se todellisuudessa oli.

Joukkoja yritettiin vielä rohkaista monin tavoin. Mielialaa kohotettiin mm. *Sosialidemokraatti* -lehdessä 5.4.1918 julkaistulla ylipäällikkö Hannes Uksilan voimakkaalla vetoomuk-

sella taistelun jatkamisen puolesta. Samalla hän kertoi ryhtyneensä ”joukkojen toivomuksesta rintaman ylipäälliköksi”. Vetoomuksessaan Uksilla mm. kirjoitti seuraavaa:

Taisteluun Suomen itsenäisyyden ja kansamme onnellisemman tulevaisuuden puolesta

Nyt ovat ratkaisevat hetket käsillä. Jos vallankumoukselliset joukot seisovat paikallaan ja ponnistavat vielä kerran voimansa, silloin murtuvat sulut ja keväiset virrat hautaavat Suomen kansaa ja eritoten sen köyhälistöä kuoleamalla, sorrolla ja orjuudella uhkaavat verenhimoiset joukot allensa.

Porin rintamalla taistelevat köyhälistösankarit! Tämän ratkaisevan tilanteen oivaltaen, mutta myöskin tehtävän tavattomat velvollisuudet ja vaikeudet ymmärtäen, olen minä noudattaen suurten joukko-osastojen nimenomaista tahtoa ja Porin piiriin vallankumouksellisen johdon toivomusta asianomaisten valtuutuksien nojalla tästä päivästä ryhtynyt Poin rintamaosalla toimivien Punaisen kaartin joukkojen ylimpään johtoon. Sodan periaatteellinen vastustaja, antimilitaristi, on minun kohdallani vaihtanut tavanomaisen työvälineensä kynän kivääriin. Kun kutsu on nyt minulle tullut, olen sitä empimättä noudattanut ja parhaani koetan tehdä yhteisen hyvän eteen.

Rintamatoverit! Tuhannet teistä ovat jo päällikkyyteni henkilökohtaisesti hyväksyneet. Yhtenä miehenä olette vakuuttaneet seisovanne paikoillanne ja käyvänne eteenpäin kun tarvis tulee. Sodan voittamiseen tarvittavaan kuriin olette myös vapaaehtoisesti ilmoittaneet alistuvanne. Ensimmäinen ja viimeinen käskyni tulee olemaan. Eteenpäin toverit, voittoon ja vapauteen.

Vapauteen tähtää meidän taistelumme. Se on ponnistuksiin kiihottava päämäärämme. Mutta vapaus ei ole samaa kuin anarkia. Pääinvastoin. Todellinen vapaus velvoittaa varsinkin näinä ratkaisevina hetkinä. Sen vuoksi muistakaa toverit, että kaikkinaiset yhteistä päätöstä vastaan olevat ja taisteluamme vahingoittavat teot ovat ankarasti kielletty ja rangaistaan ankarasti. Rintamakarkuruudesta, joukkorosvoudesta, murhista ja vankien pahoinpitelystä saa rikollinen tarpeen tullen vastata hengellään. Eteenpäin siis köyhälistötaistelijat. Voittoon tai kuolemaan!

Tilanteen vakavuutta kaikki Porin työläisnuoret eivät joko ymmärtäneet tai halunneet ymmärtää, koska seuranhaku ilmoituksia julkaistiin vielä viimeisessä Sosialidemokraatti-lehdessä 12.4.1918. Samana päivänä viimeiset punaiset pakenivat Porista.

Loputtoman pitkä hevoskaravaani

Kun 6.4.1918 punaiset antautuivat Tampereella, Porissa vetäytymiskäskyä alettiin viimein totella. Vähitellen punaiset alkoivat poistua sekasorrossa Satakunnan kaupungeista ja kunista. Punaisten sotajoukkojen tehtävä oli ennen muuta turvata punaisten ja heidän perheittensä pakoa. Marko Tikka on arvioinut, että lähes 3 000 pakolaisen joukko tavaroineen lähti Satakunnasta matkalle kohti itää. Punaisten sodanjohdon käskyn mukaan Porin ja

Rauman seutu tuli heti tyhjentää punaisista ja siirtää taistelujoukot uudelle rintamalle, joka tuli muodostaa Karkun, Tottijärven ja Viialan seuduille.

Tiina Lintunen kirjoittaa, miten monet naiset liittyivät pakenevien virtaan. Olivathan isät pyrkimässä itärajan taakse määräämättömäksi ajaksi. Kaikki pakoon pyrkivät naiset eivät suinkaan ottaneet lapsiaan mukaan. Esimerkiksi 25 -vuotias kaartin kahvinkeittäjä Tekla Ekholm katsoi parhaaksi jättää kolme alaikäistä aviotonta lastaan oman äitinsä huostaan. Tiina Lintunen kirjoittaa:

- Mukaan pakomatkalle oli otettava, mitä suinkin kyettiin, ja loput oli määrä tuhota, jottei vihollinen pääsisi hyötymään jälkeen jätetystä omaisuudesta. Tässä tarkoituksessa Porissakin tehtiin lukuisia ryöstöjä ja hävityksiä. Myös ulvilalaisia yhti pakenijoiden joukkoon, mutta he pidättäytyivät lähtiessään suuremmista kosto- ja hävitystöistä.

Loppumattoman pitkältä näyttävä hevoskaravaani suuntasi 12.4. kulkunsa Porista kohti itää.

Tiina Lintunen lainaa Porin papiston kertomusta:

- Suuri pakokauhu valtasi punaisen väen. Se kulki kuin ruttotauti. Kokonaiset perheet sylilapsineen riensivät asemalle lähteville junille päästäkseen pakoon ”lahtareita”. Suunnattomat määrät tavaraa kaikenlaista, mm. suuret määrät kangaspakkoja heitettiin junan.

Punakaartin huolto- ja sairaanhoitotehtävissä toimineet naiset jatkoivat työtään pakomatkan aikana. Myös monet naiset, jotka eivät olleet aiemmin olleet kaartin palkkalistoilla, ryhtyivät matkan aikana huoltotehtäviin ruokapalkkaa vastaan.

Ylipäällikkö Hannes Uksilan johtama Porin punakaartin jälkijoukon tarkoitus oli vetäytyä taistellen Hämeenlinnan kautta Riihimäelle, josta matka jatkuisi kohti Lahtea. Punapako-laiset ottivat mukaansa niin paljon tavaraa kuin vain pystyivät kuljettamaan. Hevosista ja rattaista oli kuitenkin koko ajan pulaa. Esimerkiksi kerrotaan, että Kokemäeltä pakenevat punaiset ottivat mukaansa jopa 70 prosenttia kokemäkeläisten rattaista. Kyytimiehiksi pakotettiin talon isäntiä ja jopa pikkupoikia. Tosin kaikki eivät kulkeneet hevosrattailla tai jalan. Hannes Uksila lähti Porista viimeisten pakolaisten joukossa 12.4.1918 autolla ja jatkoi seuraavana päivänä yhtä komeasti autolla Lauttakylään.

Arvo Santonen kirjoittaa, että ”paikallisesta tilanteesta johtui, millainen hälytys annettiin kunnan punaisille pakomatkalle. Hinnerjoella ja varsinkin Honkilahdella oli suhteellisen rauhallista eikä pakomatkalle lähdetty perhekunnittain, kuten Eurassa ja varsinkin Kiukaisissa, Eurajoella ja Lapissa”. Esimerkiksi Kiukaisten punakaarti hälytti ”kaikki liikkeelle ja määräys kuului niin, että kaikkien työläisluokkaan kuuluvien oli otettava kaikki omat mukaansa sekä lähdettävä pakomatkalle tietämättä ensinkään minne”. Tapio Niemi kirjoittaa punaisten vetäytymisestä:

- Valtavan pakolaiskolonnan matkanteko oli hidasta ja vaivalloista. Osa teistä oli vaatimattomia ja huonokuntoisia, lisäksi juuri oli alkanut kelirikkokausi. Aika ajoin jonkun hevoskärryt juutuivat lujasti liejuun ja lumisohjoiseen mutaan, jolloin perässä tulevat joutuivat odottamaan, kun yhtä epäonnista autettiin jatkoon.
- Tuossa vaiheessa oli sovittu, että Hämeenlinna oli matkan pää. Perheet eivät suinkaan mahtuneet aina samoille rattaille, jolloin perheenjäsenet joutuivat harhaan toisistaan pitkiksi ajoiksi, moni kenties lopullisesti.

Hyvin samalla tavalla Veijo Meri kirjoittaa punaisten pakomatkasta:

- Punaisten lehdistö, ainoa, joka ilmestyi punaisten valta alueella, oli niin paljon toittota-

nut omien voitoista ja jatkuvasta etenemisestä ja kieltänyt jopa saksalaisten joukkojen tulon Suomeen, että ihmiset eivät olleet henkisesti ja fyysisestikään valmiita lähtöön. He olivat neuvottomia ja melkein tajuttomia. Ei edes johto näytä tehneen tarvittavia suunnitelmia. Siksi kaikki näytti sekaiselta ja usein toimittiin melkein päättömästi lähitapahtumien antamien impulssien mukaan tai yksinkertaisesti vain mentiin sinne, minne tie näytti olevan avoin.

Punaiset polttivat Porin rautatieaseman

Porista punaiset alkoivat lähteä suuremmissa joukoissa 11.4.1918. Kaupungista etelään ja itään pakenemaan lähteneet punakaartin osastot ja yksityiset sotilaat tekivät kaupungissa ryöstöjä. Jokisatamaan upotettiin joitakin aluksia, vanha Kokemäenjoen yli johtava ponttonisilta, Charlotta, räjäytettiin. Samoin tuhottiin Rosenlewin ja Porin sähkölaitoksen koneita. Ennen poistumistaan kaupungista punaiset vielä räjäyttivät ja polttivat rautatieasemarakennuksen.

Työväen muistitietokokouksessa on kertomus punaisten viimeisistä ajoista Reposaarella:

- Aikaa myöten alkoivat punaiset käydä yhä raaemmiksi ja häikäilemättömmiksi. Niinpä he surmasivat Pihlavan sahalla isännöitsijän ja samoin isännöitsijän myös Pihlavan konepajalla. Kerrottiin, että Reposaarella punaiset olivat laatineet erityisen listan, jonka mukaan valkoisia tapettaisiin, elleivät nämä ole onnistuneet piiloutumaan tai pakenemaan. Näihin merkittyihin kuului mm. Reposaaren sahan konttorihenkilökunta, joka oli ollut koko ajan työssä.
- Elettiin siis tuskaisessa hermojännityksessä, tietämättä olenkaan, milloin saattoi joutua joko punaisen kuulan tai kidutuksen uhriksi.
- Huhtikuun alkupuolella saimme vihdoinkin tietoja valkoisten etujoukkojen lähenemisestä, mutta samalla saimme myös tietää, että punaiset aikoivat etsiä käsiinsä kaikki saaren porvarit. Muistaakseni tämän etsinnän piti tapahtua 11.4.1918. Piilopaikoistamme kuitenkin totesimme, että punaiset olivat jo lähdössä. Muutamat heistä ampuivat kiukuisina aseillaan ilmaan. Valkoinen pieni joukko, muuta kymmentä miestä oli silloin jo tulossa jätse Reposaaren itäpuolelta ja punaiset lähtivät Mäntyluotoon. Päästyäni kosketuksiin valkoisen joukon kanssa, liityin heihin ja niin oli toivomani ja kauan ikävoiväni hetki koittanut.

Valkoiset valloittivat 12.4.1918 Noormarkun, Pomarkun ja Kellahden ja olivat jo Ruosniemen kylässä kolmen kilometrin päässä Porista. Kaarlo Saarenheimo kirjoittaa:

- Tuli sysimusta, kolea huhtikuun yö. Läpimärkinä, viluisina ja nälkäisinä laahustivat pojat eteenpäin. Tuon tuostakin katkeili ketju ja vain vaivoin saatiin se taas kokoon. Moni olisi siinä jo varmaan uupunut tielle, ellei eräs iloinen havainto olisi kannustanut viimeiseen ponnisteluun. Se oli Porin ratapihalta kuuluvat junavihellykset. Arvattiin heti, että punaiset tekevät siellä pakoa. Tästä joukkomme saivat uuta voimaa.

Poriin hyökkäävät valkoiset kohtasivat vastarintaa Ruosniemessä. Kaarlo Saarenheimon mukaan paikoin käytiin taisteluja myös mies miestä vastaan juoksuhaudoissa. Lopulta punaiset antoivat periksi ja pakenivat sekasorrossa valkoisten edellä. Kaarlo Saarenheimo kirjoittaa valkoisten hyökkäyksestä:

- Luutnantti Lyytinen antoi hyökkäysmerkin. Hirveä melu ja paukkina. Raivokkaasti pojat syöksyivät juoksuautoihin ylivoimaisen vihollisen kimppuun. Kiväärintulen leimahdellessa saattoi aluksi erottaa punaisten kuolonkelmeät kasvot, mutta häipyivät pian pimeyteen, kun ampuminen lakkaisi ja pistimet otettiin käyttöön.

Saarenheimon kertomuksen lisäksi on olemassa myös kertomuksia, joiden mukaan valkoiset pääsivät lähes ilman taisteluja Poriin. Ruosniemessä olisi ammuttu vain joitakin laukauksia. Ensimmäiset Poriin tulleet valkoiset 13.4.1918 olivat jääkäriluutnantti Kaino Niemeläisen johdolla toiminut tiedustelupartio. Heidän kerrotaan saapuneen kaupunkiin 13.4. klo 11.45, kun viimeiset punaiset olivat poistuneet klo 10.00 kaupungista. Heikki Huttunen kirjoittaa muistelmissaan isänsä kertomusten perusteella kertomuksen valkoisten joukkojen saapumisesta Poriin.

- Poria lähestyttäessä komppanian päällikkö, luutnantti Lyytinen kysyi suksijoukkueen miehiltä, ketkä olivat valmiit lähtemään Poriin kärkitiedustelijoiksi. Lähtijöiksi ilmoittautuivat Pekka Ahola, Kalle Räisänen ja Ana Remes.
- Kokemäenjoen yli menevän Pahankosken rautatiesillan olivat pakenemaan lähteneet punaiset räjäyttäneet. Samalla hetkellä, kun nämä kolme poikaa saapuivat Poriin, lähtivät viimeiset punaiset pakenemaan. Monet riisuiivat punaiset merkkinsä ja jäivät Poriin. Useimmat olivat miehiä, jotka oli pakotettu liittymään punakaartiin.
- Terrori oli kaupungissa ollut niin voimakas, että Porin kaupunki myönsi näille kolmelle pojalle kullekin tuhat markkaa palkkioksi. Kuitenkaan pojat eivät saaneet rahoja. Tapaasin vuosikymmenien kuluttua Helsingissä vääpeli Joel Rönkön, joka oli ollut mukana silloisessa suksijoukkueessa. Kysyttyäni häneltä tätä palkkiorahaa, vastasi Rönkkö: «Komppanian päällikkö, luutnantti Lyytinen otti ne rahat.»

Kuvauksen Porista sisällissodan aikana Juhani Saarinen Porin historiassa päättää seuraavasti:

- Katkeran, mieliä kuohuttaneen ja kansan pitkiksi ajoiksi kahtia jakaneen veljessodan viimeiset laukaukset ammuttiin Porin osalta 15.4.1918. Ne kuuluivat Ulasoorin metsästä, missä surmattiin joukko vangiksi saatuja kapinallisia. Heidän joukossaan oli mm. rahatoimikunnassa kapinan aikana tunnollisesti palvellut sosialidemokraatti Fr. Laaksonen.

Porista paenneet punaiset sytyttivät kaupungin rautatieaseman palamaan.

Kaarlo Saarenheimo kirjoittaa muistikuvistaan valkoisten valtaamassa Porissa ja Porin valloituksen johdosta pidetystä paraatista:

- Keväistä iloa ja elämää kuohui jälleen Porin kaduilla ja toreilla talvikuukausien ahdistuksen jälkeen.
- Porin valloituksen johdosta piti rykmentti 16.4.1918 kello 12.00 päivällä kauppatorilla paraatin, jota johti jääkärikapteeni von Hertzen. Tilaisuudessa olivat myös läsnä Satakunnan joukkojen ylipäällikkö, kenraalimajuri Linder ja hänen esikuntapäällikkönsä everstiluutnantti Collan. Porin Rykmentin komentaja, everstiluutnantti Bergh sai silloin vastaanottaa Porin naisilta rykmentilleen kauniin, silkisen lipun. Tämä paraati oli samalla jäähyväisjuhla, sillä oli jälleen riennettävä pakenevan vihollisen jälkeen.

Eteläranta jokisatama punaisten räjäyttämä venäläinen sotalaiva sekä höyrylaiva Freja. Punakaartilaiset räjäyttivät laivoja jokisatamassa ennen vetäytymistään.

”Kaupunkilaiset ottivat meidät mitä sydämellisimmin vastaan”

Lauri Jalava kirjoittaa omiin kokemuksiinsa perustuen valkoisten Porin rykmentin 5 komppanian, ”turkulaisten” saapumisesta Poriin:

- Seuraavana aamuna näkyi Porin suunnalla valtava savupatsas. Se aiheutui punaisten sytyttämän asemarakennuksen palosta. Päivällä kello yhden aikaan lähdimme laulaen marssimaan kohti odotettua Poria. Ruosniemeen saapuessamme aukenivat eteemme kaupunkia ympäröivät laajat lakeudet.
- Järjestettiin sisäänmarssi kaupunkiin. Joukkoja oli saapunut eri suunnilta, niin että rivistö oli juhlallisen pitkä. Marssi tapahtui tavallisessa järjestyksessä karkineen halki mainittujen aukeamain, joiden yli hyökkäämisen vaikeutta olimme paljon pohtineet. Nyt saimme kulkea näiden peltomaiden pintaa marssirivistössä ainoankaan kuulan estämättä, vaikka kaupungissa vielä oli muutama vihollinen. Heillä oli kuitenkin pakeneminen tärkein asia sillä hetkellä.
- Sanoinkuvaamaton riemu täytti mielen esikaupungin viertotietä marssittaessa auringon valaessa valoaan ja lauhkean kevätluulen puhaltaessa. Toejoen esikaupungissa pysähdyttiin, sillä Kokemäenjoen ylimenoa haittasi se, että punaiset olivat räjäyttäneet sillan.

- Kaupunkilaiset ottivat meidät mitä sydämellisimmin vastaan. Kärkenä saapuneet saivat erikoiset lahjansa eikä meitä muitakaan unohdettu. Kaduille oli järjestetty pöytiä, joilta hymyilevät rouvat jakelivat ilmaiseksi tupakkaa ja kahvia. Kansalliskodissa sai myös ilmaiseksi samaa lientä ja lisäksi alusvaatteita. Antimiin kuului myös sauna ja elokuva-näytäntöjä. Ainoa, mitä puutui, olivat kunnolliset puvut. Saimme retuutella siviilirääsyissämme, jotka oivat niin perin pohjin riekaleina, että nykyään on vaikeata uskoa. Jälestäpäin olemme suuresti harmitelleet sitä, ettei kenellekään pälkähtänyt päähän valokuvaamalla ikuistaa ulkomuotonsa ennen kuin se Talvelan ponnekkaan toiminnan kautta ehti muuttua inhimillisemmäksi.
- Huhtikuun 16. päivänä, siis kolmantena päivänä tulomme jälkeen oli Porin torilla keskipäivällä paraati, jossa rykmentti sai kaupungin naisten ompeleman lipun. Paraatin otti vastaan kaupunkiin varta vasten saapunut kenraali Linder.
- Vapaa-ajat vietimme kaduilla Porin kaunottarien ihailtavina. Huomata sopii, että komppania oli saanut jo komeat sarkapuvut. Moni kävi valokuvaajalla ikuistamassa uhkean ulkomuotonsa.
- Kaupungin aktueellit nähtävyydet olivat punaisten hävitystoiminnan jäljet, jotka eivät kuitenkaan olleet suuret. Kokemäenjoen sillan räjäyttämisen ja asematalon polttamisen lisäksi, kolme satamassa olevaa laivaa oli räjäytetty. Ne olivat venäläisten rannikkolaivat Condor ja Berkut sekä suomalainen höyrylaiva Ebba Munk. Muuta pienempää vahinkoa oli vihollinen myös ennättänyt tehdä.

Satakunnan Kansa – lehti alkoi ilmestyä heti Poron valtauksen jälkeen. Lehdessä 15.4.1918 kutsuttiin uusia sotilaita valkoiseen armeijaan.

Ensimmäiset Poriin saapuneet suojeluskuntajoukot Etelärannassa 13.4.1918.

Kuulutus.

Suomen tasavallan armeijaan vastaanotetaan vapaaehtoisiksi sotilaisiksi kaikenikäisiä terveitä ja hyvämaineisia miehiä ja nuorukaisia, sekä kehoitetaan täten lukuisasti vapaaehtoisina armeijaan liittymään. Henkilökohtainen ilmoittautuminen on tapahtuva vapaaehtoisten vastaanotto-kansliassa **Porin Rätihuooneella** tästä päivästä alkain, ja on kanslia sitä varten avoina joka päivä kello 11—2 aamupäivällä ja 4—6 iltapäivällä. Porissa huhtikuun 14 p:nä 1918.

Porin rykmentin päällikkö
Walter Bergh.
Everstiluutnantti.

”Pohjoinen taivaanranta punoitti ja loimusi”

Tuure Vierros kertoo romaanissaan ”Valhetta kaikki totuus” kuvauksen punaisten viime päivistä ja ryöstöistä Porissa. Vaikka kyseessä on kaunokirjallisen romaanin kuvaus, se antaa pääsääntöisesti oikeanmukaisen kuvauksen tapahtumista Porista.

Kaupungin ryöstö jatkui edelleen. Ruosniemen suunnasta kantautui taukoamaton jyrinä. Puolen yön jälkeen Uksilan konekiväärein varustettu auto ilmestyi Charlotta-sillalle Ruosniemestä. Ei taida päällikkö nukkua tänä yönä, ajattelin. Ei ole tainnut nukkua kunnolla enää pitkään aikaan. Jostakin syystä Öljymäellä valvova Jeesus juolahti mieleeni. Itsekään en tuntenut halua vetäytyä yöpuulle, vaikka huhtikuun yön kostea kylmyys tunki vaatteiden läpi ja sai minut värisemään. Pohjoinen taivaanranta punoitti ja loimusi. Josakin Ruosniemen takana paloi.

Takanani Konstantininkadun suunnalla melusivat juopuneet punakaartilaiset. Kapakat oli ilmeisesti ryöstetty samoin kuin apteekkien spriivarastot. Kuljin kirkon ohi Linnan-kadulle. Sataman suunnalta kuului mahtava jyrähdys. Kello oli jokseenkin tasan kaksi. Arvasin, että laivoja oli alettu räjäyttää, ja kiiruhdin katsomaan. Rantaan ehdittyäni näin muutamia kymmeniä miehiä, ehkä likemmä sata, jotka olivat tulossa Charlottaa pitkin, väsyneitä, horjuvia, risaisia, varmaan myös nälkiintyneitä, vaikka sitä ei voinutkaan nähdä ainakaan tältä etäisyydeltä. Kiväärit roikkuivat kellä mitenkään poikittain mahan päällä, selässä piippu alaspäin. Joku taisi vetää hihnasta perässään. Terveet tukivat haavoittuneita välissään, ainakin kahta kannettiin riukujen päällä. Yhdellä miehistä oli Porin punakaartin lippu tangossa olkapäällään.

”Äitini rukoili puolestani”

Pakomatkalta lähtenyt ulvilalainen punakaartilainen on kertonut matkalle lähdöstä.

- Samana päivänä, kun Pori jätettiin valkoisille, jättivät punaiset myös Ulvilan. Yleensä punakaartilaiset lähtivät kaikki perääntyvien joukkojen mukana kohti etelää. Meidänkin kaartistamme miltei kaikki lähtivät mukaan pakomatkalta. Ainoastaan muutamia jäi paikkakunnalle, sillä ketään ei pakotettu lähtemään. Paikkakunnalle jääneet piiloutuivat ensin jonnekin metsiin, josta toiset sitten vähitellen ilmoittautuivat valkoisille, tullen tietysti heti vangituiksi. Joitakin oli piilopaikoissaan niin, etteivät valkoiset heitä etsinnöistä huolimatta löytäneet, ja lopuksi valkoiset heidät unohtivatkin. Asianomaisten ilmestyessä julkisuuteen vasta sitä mukaan, kun katsoivat ajan siihen sopivaksi.
- Lähdin mukaan perääntyvien punaisten joukkoon. Olin juuri niinä päivinä täyttänyt 18-vuotta. Oli katkeraa jättää koti, vanhemmat, sisarukset ja koko syntymä- ja kasvuympäristö ajatuksella, ettei sinne enää koskaan paluuta ollut, sillä pakomatkalta lähdettäessä yleensä oltiin siinä käsityksessä ja uskossa, että selviydytään Venäjälle.
- Pakomatkalta lähdöstä muistan vielä elävästi viimeisen kosketuksen kotiini, kun olin noin puolen kilometrin päässä kotoa, näin äitini juoksevan perääni, tuoden minulle vielä yhden sukkaparin ja toivotti minulle Jumalan varjelusta ja kehotti kaikessa turvautumaan Jumalan apuun. Kun äiti itkien palasi kotiin, oli minulla vaikeata lähteä toiseen suuntaan, jossa suuri tuntematon elämä olisi edessä. Uskon, että äitini, joka oli uskonnollinen ihminen, naina vaikeina kuukausina ja päivinä rukoili puolestani lukuisat esirukoukset.

- Matkaamme varten kylien taloista takavarikoitiin hevosia ja ajoneuvoja, joihin sijoitettiin takavarikoituja ruokatarpeita ja muita varusteita. Kuormastossa olivat hevosmiehinä vanhemmat miehet ja nuoret pojat. Olin myös hevosmiehenä, koska käteni loukkaantumisen takia en voinut ottaa osaa taistelutoimintaan. Myöskin muutamia punakaartilaiden nuoria vaimoja, tyttäriä ja morsiamia lähti mukaan ja seurasi kaartin kuormastoa.

Luutnantti Arvo Lyytinen

Arvo Lyytinen (1891 - 1970) valmistui 1915 Nikolain ratsuväen sotaopistosta ja osallistui ensimmäiseen maailmansotaan Venäjän armeijassa sekä myöhemmin Suomen sisällissodassa 1918 muun muassa Sampakosken taisteluun ja Porin valtaukseseen.

Sisällissodan jälkeen Lyytinen suoritti komentajakurssin 1925 sekä oli kuunteluoppilaana Sotakorkeakoulussa 1935. Lyytinen toimi rannikkotykistössä vuodesta 1919 alkaen ja oli Rannikkotykistörykmentti 2:n komentajana 17 vuotta.

Talvisodassa hän komensi Viipurin lohkoa Koivistolla ja Viipurinlahdella. Välirauhan aikana hän oli sotilasasiamiehenä Moskovassa 1940 - 1941. Jatkosodassa hän komensi Äänisjärven rannikkojoukkoja 1941 - 1943 sekä Rannikkotykistörykmentti 22:a Viipurinlahdella 1944.

Sotilasuransa lopulla Arvo Lyytinen oli Suomen Puolustusvoimissa tykistön eversti ja rannikkotykistön komentaja. Erottuaan aktiivipalveluksesta hän kuitenkin jatkoi vielä venäjänkielen opettajana Taistelukoulussa sekä Sotakorkeakoulussa.

Rannikkopuolustaja -lehden muistokirjoituksessa Arvo Lyytistä luonnehdittiin mm. seuraavasti:

- Eversti Lyytisen alaiset oppivat tuntemaan hänet jämeränä ja vaativana, mutta oikeudenmukaisena esimiehenä. Henkilökohtainen rohkeus, hyvä fyysinen kunto ja järkähtämätön peräänantamattomuus tekivät hänestä legendan ja innostivat hänen komentamia joukkoja itsensä ylittäviin saavutuksiin.

Jääkäri Kaino Niemeläinen

Kaino Eino Niemeläinen (1888 - 1977) oli suomalainen jääkäri. Hän liittyi vapaaehtoisena Saksassa sotilaskoulutusta antavaan jääkäripataljoona 27:n 3. komppaniaan 3.2.1916. Hän otti osaa taisteluihin ensimmäisessä maailmansodassa Saksan itärintamalla Misse-joella ja Riian lahdella ja Aa-joella. Hän suoritti sotakoulun B-kurssin Libaussa vuonna 1917.

Kaino Niemeläinen astui Suomen armeijan palvelukseen Saksassa 7.2.1918 vänrikiksi ylennettynä. Takaisin Suomeen hän palasi 3.3.1918 aselaiva S/S Virgolla Vaasaan. Vaasasta hänet komennettiin ensin joukkueenjohtajaksi yliluutnantti Gunnar von Hertzenin hiihtosastossa ja tämän haavoittuttua 17.3.1918 Niemeläinen nousi osaston päälliköksi. Hänet määrättiin 30.3.1918 alkaen Porin rykmentin I pataljoonan 1. komppanian päälliköksi. Hän osallistui sisällissodan taisteluihin Anttooran-Pastuskerin akselilla, Suodenniemellä ja Harjakankaalla sekä Porissa ja rykmentin etenemiseen Kokemäen kautta Tyrvälle ja Toijalaan.

Niemeläinen osallistui talvisotaan Jalkaväkirykmentti 10:n komentajana ja myöhemmin Viipurin Vartiopataljoonan komentajana. Välirauhan aikana hän toimi Varsinais-Suomen suojeluskuntapiirin esikuntapäällikkönä ja myöhemmin pataljoonan komentajana 3. Pri-

kaatissa. Jatkosodan puhjettua Niemeläinen komennettiin pataljoonan komentajaksi Jalkaväkirykmentti 3:een, josta hänet siirrettiin vuonna 1942 Itä-Savon sotilasläänin komentajaksi ja edelleen päälliköksi Jalkaväenkoulutuskeskus 5:een. Vuonna 1943 hänet siirrettiin niin ikään päälliköksi Jalkaväenkoulutuskeskus 22:een, missä hän toimikin sodan loppuun saakka.

Sotilasurallaan hän sai jääkärieverstiluutnantin arvon. Sotien jälkeen hän työskenteli yksityisopettajana eri aineissa Hyvinkäällä vuoteen 1955 saakka.

Ensimmäiset lauantaina 13.4.1918 Ruosniemestä Poriin saapuneet valkoiset. Luutnantti Kaino Niemeläinen eturivissä vasemmalla ja hänen vieressään vänrikki Arvo Lyytinen.

Valkoisten paraati Porin torilla 16.4.1918. Kuvassa vasemmalta Satakunnan rintaman ylipäällikkö kenraalimajuri Ernst Linder, hänen esikuntapäällikkönsä everstiluutnantti maa-herra K.J.M. Collan, Satakunnan piiripäällikkö everstiluutnantti Karl Nordensvan, Porin rykmentin päällikkö everstiluutnantti Walter Bergh.

Rauman verisunnuntai

Rauma tyhjeni punaisista 10.4.1918, kun lähes 450 punaista perheineen lähti kaupungista. Ulla Heino kirjoittaa Rauman historiassa, että ”kaupunki jäi oudon hiljaiseksi punakaartin lähdettyä. Kaduilla ei näkynyt punaisia tunnuksia kantavia kaartilaisia. Järjestystä valvoivat suojeluskuntalaiset ja seminaarilaiset. Kotiin jääneet punaiset luovuttivat käyttökelpottomiksi rikotut aseensa uudelle järjestysvallalle”. Raumalaisille ei jäänyt pitkää hiljaista aikaa. Sunnuntai-aamuna, runsas vuorokausi viimeisten punaisten lähdön jälkeen asemalle saapui joukko punakaartilaisia. Ulla Heino kirjoittaa:

- Tulijat jakaantuivat kolmeen joukkueeseen. Yksi piiritti kirkon ja sinne jumalanpalvelukseen kokoontuneet, toinen siirtyi kuularuiskuineen seminaarin mäelle, kolmas lähti mukana tuodun tykin kanssa vanhaan kaupunkiin. Raatihuoneen vartiotuvassa olleiden suojeluskuntalaisten ja punaisten välille syntyi lyhyt, mutta useita uhreja vaatinut taistelu.
- Kaartilaiset lähtivät Raumalta muutaman tunnin kuluttua ja jättivät viestin kaupungin räjäyttämiseksi parin tunnin kuluttua. Säikähtäneet kaupunkilaiset kiirehtivät nopeasti pakoon, kuka lähiseudun kyliin, kuka rannikon huviloihin.

Punakaarti ei räjäyttänyt Raumaa, mutta jätti jälkeensä järkyttyneen kaupungin. Retken tarkoitusta ei silloin eikä vielä kukaan ole ymmärtänyt saati osannut selittää. Oliko kyse tiedustelijoista, jotka tarkistivat, olivatko saksalaiset nousemassa maihin Raumalla? Oliko kyse tappion kärsineen turhautuneen joukon tihutyöstä? Haluttiinko hyökkäyksellä aiheuttaa pelkoa ja estää mahdollinen Raumalta suuntautuva valkoisten hyökkäys peräntyvien punaisten kimppuun? Tällaisia arveluja hyökkäyksestä on esitetty. Retken seurauksena punaiset ampuivat Rauman torilla neljä taisteluun osallistunutta ja kolme sattumalta paikalle osunutta. Useat haavoittuivat, ja vielä useammat joutuivat istumaan tuntikausia kirkossa ja kuuntelemaan laukauksia. Punaisten menetyksistä ei ole tietoja. Arviot liikkuvat muutamasta kuolleesta jopa pariin kymmeneen.

Ulla Heino analysoi Rauman verisunnuntain merkitystä:

- Menetykset olivat turhia, etenkin kun ne muuttivat kevään tilinpäätöksen luonteen perin juurin toiseksi. Raumalla oli toki vangittu punaisen vallan aikana ihmisiä, takavarikoitu ja ryöstetty omaisuutta, mutta paikallinen punakaarti ei syylistynyt silmittömään väkivaltaan. Rauman verisunnuntaista tuli punaisen hirmuvallan esimerkki.

Lapin kunnan turmelivat Rauman punaisten ratsujoukot

Lapin kunnan läpi kulki Arvo Santosen mukaan ”suuri karavaani kuormastoa ja pakolaisia Rauman maaseurakunnasta ja Eurajoelta. Erityisesti Lapin kunnan turmelivat Rauman punaisten ratsujoukot, jotka tekivät ryöstöretkiä, ammuskelivat ja räjäkkäsivät ihmisiä”. Santosen mukaan tämä herätti pahennusta myös Lappiin jääneissä punaisissa, jotka kuuluivat vanhempaan ikäluokkaan.

Harjavallassa pitkiä öitä metsissä

Porista pakomatkalle lähteneet punaiset aiheuttivat tuhoa myös Harjavallassa. Merstolan asema poltettiin, puhelinkeskus rikottiin, osuusmeijeri, kauppoja ja yksityisiä taloja ryöstettiin. Valkoisten keskuudessa katkeruutta kasvatti myös Harjavallan kirkon ryöstö. Viinikellarista varastettiin ehtoollisviinit ja sakastista kolehtivaroja. Lisäksi rikottiin Raamattuja ja kirkon liinavaatteita.

Huhtikuun 1918 ryöstöjen väkivaltaisten vierailujen kohteeksi joutui uudelleen myös paroni Emil Cedercreutzin Harjula - huvila. Huvilasta rikottiin ovet ja ikkunat sekä useita arvoesineitä tuhottiin ja varastettiin. Cedercreutz itse selvisi tilanteesta pakenemalla ja piilottelemalla metsässä:

- Neljä vuorokautta pysyttelin piilossa punaisten katseilta. Milloin olin kaukana metsissä, oi kuinka yöt olivat pitkät siellä seisaillani valvoessani pakkasessa ja kinoksissa, ainoana vaihteluna pimeydessä jonkun tuttavan taskukellon ääni.

Valkoisten vangitsemia punakaartilaisia Kokemäellä

Huittisissa punapakolaisia pelättiin

Ensin Huittisten kautta kulki naisia, lapsia ja vanhuksia. Pakenevat punakaartilaiset ehtivät paikkakunnalle 16. - 17.4.1918. Heitä pelättiin ja siksi osa asukkaista pakeni metsiin ja syrjäkulmille. Punaisten lähtivät 18.4.1918. Sitä ennen he tuhosivat Lauttakylään kokoamiaan elintarvikkeita ja muita varastoja, sytyttivät tulipaloja sekä upottivat höyryveneeseen ja lautan. Äetsän tehtaan varastot vietiin ja sen koneita rikottiin. Osa paikallisista punaisista jäi odottamaan, mitä valkoisten tultua tapahtuu. Heidän joukossaan oli punaisten johtaja Kusti Lindqvist.

Vapaussodan arkistossa on erään huittislaisen valkoisen muistelmia Huittisista punaisten paon ajalta.

- Kaikenkarvaisia esikuntia ja virastoja alkoi 16.4.1918 tulla Lauttakylään. Uksilan esikunta sijoittui kruununvouti Lydenin taloon juuri naapuriksemme. Ottivat meidän puhelijohtomme ja antoivat Uksilalle puhelimen. Oli kovasti jännittävää, joten tuntui, että on jo korkea aika lähteä hiukan sivummalle kylästä. Saimme Uolan talosta ruokaa ja yösijan. Sinne sijoittui myöskin komppania punakaartilaisia, jotka peräytyivät Kullaan Paluksesta. Komppanialla oli huittislainen päällikkö ja samoin miehistössään oli osa Huittisista. Oli minullekin tunnettuja työmiehiä, ja monet oikein reiluja ja kunnollisia poikia. Tullessaan olivat vielä röyhkeäsanaisia ja toivorikkaita, kun eivät olleet edes saaneet tapella, pakomarssiin olivat vain ottaneet osaa.
- Tunsin perin hyvin johtajan, joka vakuuttikin vievänsä joukkonsa Venäjälle tai Siperiaan. Hän oli entinen työmieheni, joten uskalsin hänelle jutella. ”Jos poika tietäisit senkin verran kuin minä tiedän, niin ette Huittisista pois pyrkisi. Tiekin on tukossa”, sanoin kahden kesken hänelle. Tätä hän ei millään tahtonut uskoa. Seuraavana päivänä hän palasi Lauttakylästä ja kuiskasi minulle: ”Asia on, kuten sanoit.”

- Koetin miehistöillekin puhua reippaasta antautumisesta, se säästäisi heiltä matkan vai-
vat ja monet muut mahdolliset ikävyydet. Kyynel silmissä puhuivat perheelliset miehet
minulle ikävästään ja huolistaan.
- Olimme Kännönvuorella 20.14.1918 tarkkaamassa, mitä näkyi ja kuului. Kuulimme
suurempia jysäyksiä aina sieltä ja täältä sekä näimme tuhopolttoja monelta suunnal-
ta. Vammalan kauppala, Kokemäenjoen varastomakasiini ja sekä Ahlströmin varasto-
makasiini, kaikki olivat samaan aikaan tulella. Miinat alkoivat paukkua. Molemmat
sillat räjäytettiin. Kylässä alkoi kauhea hälinä, lahtarit kun olivat jo niin lähellä. Valot
sammutettiin. Kova ajokalujen tarina kuului maantieltä. Huutoa, melua jopa Herraa
Jumalaakin muutamit avukseen kutsuivat. Pako oli kiireinen. Hetken kuluttua kylä oli
kuin kuollut.
- Kun tuli aamu ja valkeni päivä, lähdin katsomaan, miltä jäljet kylässä näyttivät. Kauhea
oli sekasorto. Kesken ruoka-ateriaa oli lähdetty, koska oli lautaset pistettyinä ja papuso-
pat valmiina. Loimijoen silta oli räjähdyksestä huolimatta paikallaan, vaikkakin hiukan
kierossa. Punkalaitumenjoen yli johtava Särkimyssilta oli toisesta päästä saatu luhistu-
maan, mutta voitiin siitä hevosellakin yli kulkea.

Euran ja Köyliön seutu oli viikon ajan kuin sotilasleiri

Eurassa Kauttuan läpi oli kulkenut 12.4.1918 jälkeen junilla satoja pakolaisia tavaroineen. Hevoskaravaanit alkoivat 14.4.1918 vyöryä Kauttuan, Säkylän, Loimaan ja Forssan kautta Hämeenlinnaan. Tapio Niemen mukaan ”Euran - Kauttuan seutu oli viikon ajan kuin soti-
lasleiri, jossa toisaalta vallitsi järjestys ja toisaalta, mitä suurin markkinaelämä”. Tapio Niemi kirjoittaa:

- ”Ja kun autot ja moottoripyörät punaisine lippuineen kulkivat ympäri pitäjää kiväärejä
paukutellen, niin tunnettiinpa tosiaan sodan esimakua”, kertoi eräs asukas.
- Punaisten joukossa oli johtajia, jotka yrittivät vilpittömästi hillitä kurittomimpien kaar-
tilaisten ryöstelyintoa, mutta kaikkialle ei valvova silmä parhaalla tahdollakaan yltänyt.
”Rahoja kiristettiin, sormukset vietiin sormista, kellot ranteista”, kertoivat aikalaismuistot.
- Punaisten evakuointikäskyn antanut punapäällikkö Evert Eloranta oli nimenomaan edel-
lyttänyt, että kaartin johdon piti ehdottomasti huolehtia järjestyksen valvomisesta. Rauman
punakaarti noudatti tätä käskyä Eurassa oleskellessaan säälimättömästi. Paikkakunnan
kaartilainen Frans Liesmäki ja eräs Porin pihlavalainen työmies ammuttiin rangaistukseksi
varkauksista ja ryöstöistä, ja ruumiit haudattiin Pyhäjärven routaiseen maahan.

Eura alkoi olla tyhjä punaisista 16.4.1918. Sadat hevoset olivat tehneet Loimaalle kolmekin edestakaista matkaa. Kaikista lähipitäjistä oli otettu lähes 200 hevosta ja pakotettu ajureita kyytimiehiksi.

Raimo Salokankaan mukaan Köyliöstä punakaarti määräsi 10.4.1918 kuljettamaan kaikilla pitäjän hevosilla Porista ja Raumalta tulleita pakolaisia Kauttualta Loimaalle. Pakolaisjouk-
kojen vaellus läpi pitäjän alkoi 18.4.1918. Seuraavana päivänä lähtivät punaiset Köyliöstä ja valkoisten etujoukot saapuivat. Osa Köyliön punaisista perheistä liittyi pakolaiskolonnaan, joka vangittiin vapunpäivänä Lahdessa. Heidän ensimmäinen sijoituspaikkansa oli Fellmanin kenttä ja Hennalan vankileiri.

Luvian erilainen punakaarti

Luvialla maanomistajien ja torpparien ja maatyöläisten välit olivat pysyneet rauhallisina. Kerrotaan, että punakaartilaiset partioivat kunnassa ”näön vuoksi”. Porin Pietniemen Van-

hakartanoon oli lähtenyt valkoisten joukkoon kahdeksan luvialaista. He olivat niiden val-
koisten joukossa, jotka punaiset ampuivat Porin lyseon pihalla.

Luvian punakaarti ei suostunut noudattamaan 11.4.1918 Porista annettua käskyä alkaa ryöstää kunnan valkoisten omaisuutta. Sen sijaan Luvian punakaarti antoi kehotuksen, että kuntalaiset piilottaisivat arvoesineensä ja tavaransa. Seuraavana yönä alettiinkin taloista siirtää tavaraa ja karjaa metsiin. Myös punakaartilaiset olivat mukana tässä työssä.

Rintamalla olleet luvialaiset punakaartilaiset palasivat kotiin 12.4.1918 ja luovittivat aseensa. Tämän jälkeen vahdinpito siirtyi valkoisille. Valkoiset joukot tulivat kuntaan 14.4.1918. Tapio Niemi ja Mika Tamminen toteavat, että kokonaan Luviallakaan ei säästytty punaisilta uhreilta.

- Valkoisten saapuessa Luvialle vangittiin työmies Iisak Ernfors, mutta hänet laskettiin kuu-
lustelujen jälkeen vapaaksi. Kuukautta myöhemmin 4 valkokaartilaista menivät hänen ko-
tiinsa ja ampuivat Ernforsin. syyksi sanottiin aseitten piilottaminen. Tämä oli selvä mieli-
valtainen murhatyö. Lisäksi kolme luvialaista kuoli vankileireillä, nuorin heistä 16 -vuotias
ja yksi vankeudesta vapauduttuaan.
- Jotakin Luvian poikkeuksellisuudesta kertoo sekin, että kunnallislautakunta avusti heti ka-
pinan jälkeen myös kapinallisten perheitä. Tämä oli ainutkertaista valkoisessa Suomessa.

Luvian ruustinna Eeva Kristiina Hermonen kirjoitti tyttärelleen valkoisten saavuttua Luvialle:

- Ei minun murheeni yhtään tahdo vähentyä on mikä kaarti hyvänä vällan päällä. Mennyt
oli peräti levotonta, ei ollut yötä eikä päivää, yksi meni ja toinen tuli ja semmoista se on
vieläkin, kun (suojeluskuntalaiset) käyvät vahtivuorojaan pitämässä. Wankeja minä myös
murehdin ja niiden tuomioita, sillä en minä antaisi niitä tappaa, luvialaisia kumminkaan.

Eurajoelta pakomatkalle lähti yli tuhat punaista

Eurajoella punaisten aika päättyi huhtikuun toisella viikolla. Kaikki vähänkin kaartin toi-
mintaan osallistuneet pelkäsivät tulevaa ja lähtivät pakomatkalle. He ottivat hevosien ja rat-
taat mistä saivat ja suuntasivat itään johtaville rapaisille teille. Ulla Heino antaa Eurajoen
historiassa tarkan luvun, montako punaista Eurajoelta lähti pakomatkalle. Hänen mukaan-
sa heitä oli 1035 henkeä eli noin

16 % kunnan väestöstä. Ulla Heino kirjoittaa:

- Taakseen katsoneet punaiset pakolaiset saattoivat nähdä vielä pitkään tulipalon loimun,
kun Kirkonkylässä paloi punaisten sytyttämä pappila.

Kokemäellä asemapäällikön rouva pelasti Risten aseman

Valkoisten joukot saapuivat Kokemäen lähistölle 16.4.1918 ja etenivät maantien suunnassa Peipohjaa kohti. Punaiset olivat asemassa Peipohjassa ja kirkonmäellä. Punaisten joukoissa oli kokemäkeläisten lisäksi ainakin Ulvilan ja Kullaan punakaartilaisia. Valkoiset saivat tulta vastaansa noin kilometrin päässä Peipohjan asemasta. Kiivaan taistelun jälkeen punaiset irtautuivat taistelusta, kun valkoiset olivat kiertäneet heidän selustaansa. Taistelussa kuo-
li todennäköisesti 13 punaista. On arveltu, että punaisia uhreja oli todellisuudessa paljon enemmän. Valkoisilta ei kaatunut yhtään miestä.

Ensimmäiset valkoiset sotilaat marssivat Tulkkilan, pitäjän keskusta 17.4.1918. Samana päivänä valkoiset valtasivat Risten aseman ja Kyttälän. Nyt punaista valtaa metsiin paenneet valkoisten kannattajat alkoivat paeta koteihinsa. Vetäytyessään Kokemäeltä punaiset polt-
tivat Peipohjan, Kokemäen ja Kyttälän asemarakennukset. Kyttälän asemalla paloi kolme vaunulastillista viljaa. Myös pappilan ja Tulkkilan sillan punaiset polttivat sekä räjäyttivät

Pahankosken rautatiesillan. Tuomas Hopun mukaan Kokemäen Risten asema säilyi tuholta asemapäällikön rouvan Maria Perttulan ansiosta. Hän kieltäytyi lähtemästä kodistaan runsaan lapsijoukkonsa kanssa, jolloin punaiset säästivät rakennuksen.

Peipohjan palaneen rautatieaseman rauniot. Punakaartilaiset sytyttivät Peipohjan asemarakennuksen tuleen sen läheisyydessä käydyn taistelun jälkeen aamulla 17.4.1918.

*Kokemäen silta ja pappila palavat 17.4.1918. Punakaartilaiset räjäyttivät ja polttivat sil-
lan perääntyessään.*

Punaiset polttivat Vammalan

Matruusi Tuckman oli mukana Satakunnan perääntymisvaiheen huomattavimmissa terroritapahtumassa Tyrväällä, jossa surmattiin 14. - 15.4.1918 kymmenen pitkään vangittuna pidettyä lähiseutujen isäntää. Tapahtuman tausta on jäänyt hämäräksi, sillä Tyrvään puna-

kaartin johtohenkilöt saivat surmansa ennen kuulusteluja joko vankileirillä tai teloitettuna. Murhan ajankohtana Tyrväälle oli tullut sekä Suodenniemellä toiminut rintamaesikunta, johon kuului mm. pahamainen matruusi J. Tuckman sekä Suodenniemen punakaartin päällikkö Väinö Koivisto. Jaakko Paavolainen kirjoittaa:

- Eräs teloitusr ryhmän jäsen on sanonut, että määräyksen antoi ”Tyrvään esikunta”, mikä ei tietenkään paljon todista. Vangit ammuttiin kahtena perättäisenä iltana ja teloitusr ryhmä oli molemmilla kerroilla sama: neljä Punkalaitumen ja yksi Porin punaisia.

Murhatyötä seurasi lähes koko Vammalan kauppalan polttaminen, joka oli epätavallisen iso aineellinen vahingonteko. Valkoiset joukot olivat jo lähistöllä, kun 18. - 19.4.1918 välisenä yönä punakaartin jälkijoukot valelivat Vammalan pääkadun varrella taloja bensiinillä.

- Lyäkää talojen klasit sisälle, ja sitten valkee karttiineihin!

Tällaisen käskyn Lindroos-nimisen punapäällikkö antoi ohjeeksi kauppalaan polttamaan lähteneille punakaartilaisille.

L. I. Kaukamaa kuvaa punaisten Vammalan polttoa seuraavasti:

- Kohta oli valtava valomeri muuttanut yön hämärän kellertäväksi päiväksi. Kuumeisella kiireellä valkoiset yrittivät päästä Vammaskosken sillan yli kauppalaan pelastamaan. Mutta kun he viimein voimakkaan hyökkäyksen avulla pääsivät kauppalaan, he saattoivat vain pelastaa ne talot, jotka punaisilta oli jäänyt sytyttämättä. Tärkein työ oli päästää kellareihin teljetyt ihmiset tukehtumasta savuun. Kohta oli kaksikolmasosaa rauniokasana.

Tuona yönä Vammalan kauppalaan paloi 50 taloa ja noin 100 niihin kuulunutta muuta rakennusta.

Seuraavaksi Satakunnasta pakenevat punaiset pysähtyivät Punkalaitumella. Siellä pakojoukon johtaja Hannes Uksila oli päättänyt ryhtyä puolustustaisteluun hyökkääviä valkoisia joukkoja vastaan. Taistelun kannalta punaisten tilanne oli kuitenkin jo mahdoton. Vapaussodan arkistossa säilyneessä päiväkäskyssään rintaman ylipäällikkö Hannes Uksila määräsi mm. seuraavaa:

- Olen koettanut parhaani mukaan järjestää Punkalaitumen puolustusta. Kamala tosiasia on, että joukkojen taistelukunto on mennyt aivan olemattomiin. Porin komppanian ja reposaarelaisten avulla uskon kuitenkin pelastavani tilanteen, varsinkin kun virolainen Tuckman tykkeineen on apuna. Ainakin on parhaan mukaan yritettävä vastarintaa.
- Kuitenkin teidän on joukkojenne jätettävä Huittinen. Komppaniamme on pantava liikkeelle kolonnina, muutoin ne menevät aivan pilalle. Jos taas lahtarit aamulla käyvät päälle, niiden kanssa on tapettava, ja sitten vasta ne masennettua lähdeittävä liikkeelle. Ainakin on parhaan mukaan yritettävä vastarintaa, jonka luulen onnistuvan, sillä vihollinen ilmeisesti ponnistaa voimansa Tyrvään murren täydentämiseksi.
- Aamulla on tehtävä pakolaisten loppusiirrot, mutta tulipaloja ei saa aiheuttaa eikä siltoja räjäyttää ennen kuin pakolaiset ja joukot ovat jättäneet kylän.
- Jos Punkalaidun ei kestä, niin on teidän silloin oman harkintanne mukaan iskettävä vihollisen selkään ja suuremmilla voimilla lyödä paikkakunnan läpi. Luulen kuitenkin, että me täällä kaikista kurjuudesta huolimatta kestämmme.

Uksilan yritys taistella ja yrittää vastarintaa ei onnistunut. Merkittävänä syynä tähän oli virolaisen matruusin Tuckmanin kaatuminen. Näin tykeistä ei olisi saatu mitään apua.

Hannes Uksila joutui erittäin ankarasti puuttumaan perääntyvien punaisten joukossa ilmenneisiin luvattomiin ryöstöihin ja muuhun väkivaltaan. Hän antoi joukoilleen ja siviiliväestölle käskyn.

Käskey: Kaikki rikollisuus on kuolemanrangaistuksen uhalla kielletty!

Sen johdosta, että ankarista kielloista huolimatta yhäkin vielä haltuuni joutuneen rintaman eri osilla on tapahtunut, että punakaartilaiset ovat harjoittaneet ryöstöjä muun väestön mukana ja vieläpä aiheuttaneet murhapolttojakin, ilmoitan täten vielä kerran että kaikki takavarikoimiset toimittavat erikoisesti siihen valtuutetut henkilöt Muilla niihin ei ole oikeutta. Kun on myöskin tapahtunut, että yksityiset punakaartilaiset ja jopa kokonaiset joukko-osastotkin ovat jättäneet määrätyn taistelupaikan, ilmoitan täten, että sellainen menettely rangaistaan samalla tavalla kuin raskaimmat rikokset, nimittäin kuolemalla.

Toverit. Punaisen kaartin sotilaat. Osoittakaa olevanne todellisia vallankumouksellisia ja älkää yksityisellä etuilla ja kurittomuudella tuhotko taisteluamme. Yksimielisyydellä ja rohkeudella me voitamme suurimmatkin vaikeudet.

Punkalaitumella 19.4.1918

Hannes Uksila, Porin rintaman joukkojen Ylipäällikkö

”Vammalan kauppala oli ihan maan tasalla”

Seppo Haukoranta on dokumentoinut merikarvialaisen valkoisen sotilaan Uuno Rosendahlin kirjeitä rintamalta kotiin. Urjalan asemalta 27.4 1918 Uuno Rosendahl kirjoitti mm. seuraavaa:

Rakas Äiti ynnä Helmi

Terveisiä nyt täältä Urjalasta, Hämeen läänistä. Me olemme matkalla Hämeenlinnaan. Olemme vallan marssimana tullu ja jatkamme matkaa taas samoin jalkaisin. Kyllä se tahtoo vähän rakkoja lyödä jalkoihin, mutta ei se auta, eteenpäin vaan pitää mennä. Täältä sanotaan olevan noin 5 - 6 penikulmaa Hämeenlinnaan.

Me olemme tullu niin monen kirkon sivu, etten kaikkia muistakaan, mutta niin komiaa puukirkkoa ei ole ollu yhtään ko siellä Merikarvialla on. Me tulimme Nakkilasta Harjavaltaan ja vain aina eteenpäin. Linja vie Urjalan kautta Hämeenlinnaan. En tiedä menäänkö sieltä eteenpäin, mutta tietysti, ei sunkaan sitä ennen palata ennenkö sota loppuu.

Vammalan kauppala Tyrvällä oli ihan maan tasalla. Kyllä sitä oli surkea kattella, ko kaikki oli raunioina. Komia kauppala oli ollu. Sanokaa kaikille terveisiä ja että minä vielä elän ja olen hyvä voimas.

Uuno

Vampulassa punakaarti jakoi maksutta viljaa

Raimo Viikki kirjoittaa Suur-Huittisten historiassa punaisen Vampulan viime vaiheista:

- Vammalan kauppalan palaessa kajastivat liekit Vampulaan saakka. Vampulan punakaarti oli 13.4.1918 jakanut korttitalouksille viljaa kunnan lainamakasiinista maksutta toukokuun loppuun asti yltävin kupongein ja poltti sen jälkeen kortit. Viljakuormia kulki Vampulasta Lauttakylän kautta Urjalaan. Paikkakunnan punakaarti yritti jo 14.4.1918 vetäytyä Lauttakylään, mutta sen oli palattava takaisin, kun pakolaisten massa esti kaiken liikenteen maantiellä. Seuraavana päivänä punakaarti jakoi makasiinista kesäkuun leipäannokset.

- Aamulla 20.4.1918 Vampulan punakaarti aloitti vetäytymisen noin 50 hengen joukkona Punkalaitumelle. Sen oli kuultu uhkaavan siltojen räjäyttämällä sekä eräiden talojen, Soinilan kansakoulun ja kirkon polttamisella, mutta kovia puheita ei toteutettu. Punaisen lähes 12 kuukautta kestänyt valta Suur-Huittisissa oli päättynyt.

Vammalan paloa sammutetaan

Punaisten polttamia rakennuksia Vammalassa.

Hannes Uksila

Johan Abram Enok ”Hannes” (17.7.1888 - 3.5.1936) oli suomalainen lehtimies, työväenliikkeen aktiivi ja SDP:n jäsen. Hän toimi myös jääkäri liikkeen aktivistina.

Hannes Uksila työskenteli ennen sisällissotaa Oulussa paikallisen työväenlehden Kansan Tahdon latojana ja toimittajana. Hän toimi myös jääkäri liikkeen etappimiehenä, kuten saman lehden toinenkin toimittaja Yrjö Mäkelin. Uksila kehotti SDP:n 1916 puoluekokouksessa puoluetta pitämään tiivistä yhteyttä jääkäri liikkeeseen, jottei siitä muodostuisi aseellista vastavoimaa työväenliikkeelle. Uksila oli keväällä 1917 perustetun Oulun työväenneuvoston jäsen.

Kullervo Mannerille ja Eero Haapalaiselle lähettämässään kirjeessä Uksila vaati selvitystä Kolinahteen joukkomurhasta sekä syyllisten kiinni ottamista ja rankaisemista. Hän ilmaisi huolensa myös yleisesti punaisten joukkojen lisääntyneestä terrorista ja rosvoilusta. Sisällissodan lopulla Uksila toimi punakaartissa. Hän oli Satakunnan rintaman viimeinen komen-

taja Kustaa Salmisen jäätyä Tampereelle saarroksiin. Sodan päätösvaiheessa Uksila komensi vetäytyviä punakaartilaisjoukkoja ja jäi Lahdessa valkoisten vangiksi.

Aluksi Porvoossa ja myöhemmin Porissa vankina ollut Uksila laati 18.5.1918 päivätyn puolustuskirjelmän valtiorikosoikeudelle otsikolla ”Sanomalehdentoimittaja Hannes Uksilan itse antamia tietoja elämästään ja suhtautumisestaan Suomen työväen vallankumousliikkeeseen keväällä 1918”. Hannes Uksila kirjoitti mm. seuraavaa:

- Kun työväen vallankumoustaistelu alkoi, oli tietoisten sosialidemokraattien valittavana kaksi suhtautumistapaa: joko jättäytyä kokonaan syrjään ja antaa virran vyöryä ohjaamaton tai koettaa sitä edes jossain määrin ohjailla, ettei se rajuudellaan pääsisi kovin suuria onnettomuuksia työväestölle itselleen ja koko Suomen kansalle tuottamaan. Harkinnan jälkeen valitsin viimeksimainitun tien, ja olen vakuutettu, että jos useammat tietoiset ja valistuneet sosialidemokraatit olisivat samoin menetelleet ja humanisia periaatteita tällöin noudattaneet, olisi kansamme epäilemättä säästynyt monelta kauhulta, joita se nyt on saanut kokea.
- Pysyttelin aina huhtikuun 1918 alkuun saakka kokonaan erillään Porin seudun punaisen kaartin joukkojen johdosta. Seurailin sitä vain sivultapäin. Kuitenkin alkoi olla havaittavissa muutamia arveluttavia oireita, joiden nojalla käsitin kovemman kurin aikaansaamisen välttämättömäksi. Turusta oli saapunut venäläinen joukko-osasto Porin rintamalle. Pian kuului Noormarkusta huhuja, että se oli pannut alulle osakeyhtiö Ahlströmin rakennuksissa inhottavia ryöstöjä. En saanut tarkempia tietoja asiasta, mutta sittenkin koetin kiinnittää siihen Porin piiriesikunnan huomiota ja sain oikeuden tämän nimessä kirjoittaa lehteeni ankaran julistuksen tuollaisia tekoja vastaan.
- Mutta ei tässä vielä kyllin. Rintamalle tuli ylipäälliköksi helsinkiläinen Kustaa Salminen. Minun käsitykseni mukaan tämän toimesta suoritettiin joukkomurha, jossa 16 Noormarkusta lähetettyä siviilivankia tapettiin Poriin tuotaessa. Seuraavana päivänä kuulin tapauksesta ja menin piiriesikuntaan vaatimaan tutkintoa sekä syyllisten vangitsemista ja rankaisemista. Salminen antoi kiertäviä vastauksia, mutta jyrkästi kieltäytyi toteuttamasta vaatimustani. Silloin paljastin lehdessäni koko tapauksen ja vaadin tutkintoa ja syyllisten rankaisemista.
- Tampereen joutuessa piiritykseen jäi Salminen sinne päälliköksi, jolloin Porin seutu oli yhdistävän johdon puutteessa täydellisen sekasorron uhkaama. Tämä taas merkitsi arvaamattomiakin onnettomuuksia ja kauhujä. Kirjoitin uhkaavasta tilanteestamme Eloorannalle ja Haapalaiselle, joilla silloin oli ylijohdo, ja vaadin Poriin lähetettäväksi sellaisen johtajan, jonka käsiin voi kaupungin ja sen ympäristön kohtalon uskoa. Jos ei parempia löytynyt, tarjouduin omasta puolestani yrittämään järjestää asioita.
- Samaan aikaan tuli evakuoimismääräys. Menin joukkojen luo ja kysyin näiltä, hyväksyvätkö nämä minut päälliköksi. Sain myöntävän vastauksen. Olin siis Satakunnan rintaman ylipäällikkö joukkojen kutsumana, mutta ilman ylimmän johdon valtuutusta, jolle vain puhelimitse ilmoitin tapahtumasta. Johdon aikomus lieene ollut uskoa johto toimittaja Haukkariutalle Tampereelta, jolla oli Poriin saapuessaan mukanaan rajattomat valtuudet. Poriin saapuessaan oli mitä kurjimmassa tilassa harjoittamansa juopottelun johdosta. Käsitin, että mies, joka ei pystynyt hallitsemaan itseään, vielä vähemmän voi hillitä suuria, ilmankin kurittomia joukkoja, joten hänelle en johtoa luovuttanut, varsinkin kun piiriesikuntakin kehotti näin menettelemään. Pakotin Haukkariutan lähtemään takaisin Tampereelle.

Hannes Uksila lopettaa puolustuksena seuraavin runollisin sanoin:

- Kun sittenkin (vaikka työväen vallankumoustaistelun kohtalon hetki näytti lyöneen) heittäysin ryöppyihin, tapahtui se yksinomaan velvollisuuden tunnosta, rakkaudesta Suomen kansaa, köyhälistöä ja ihmisyyttä kohtaan. Koetin yleistä kaaosta ohjaamalla pelastaa, mitä pelastettavissa oli. Olen purjehtija. Monet myrskyt olen pienine aluksine ni kestänyt ja aina tällöin tuntenut suurempaa elämänvoiman tuntoa, jopa tyydytystäkin kuin konsanaan muulloin. Tällaisella ehkä vain meren parissa eläneelle ominaisella ja käsitettävällä uhkarohkeudella kävin yleiseen kaaokseen käsiksi.

Valtiorikosoikeus tuomitsi Uksilan kuolemaan, mutta valtiorikosylioikeus muutti rangaistuksen elinkautiseksi vankeudeksi. Armaahduksen jälkeen Uksila työskenteli pitkään Kuluttajain Lehden toimituksessa ja oli viimeisinä vuosinaan myös lehden päätoimittaja.

Porin punakaartin päällikkö Hannes Uksila

Punaisten pako jatkui Viipuria kohti

Tuure Vierros kirjoittaa romaanissaan ”Valhetta kaikki totuus” pakenevien punaisten tilanteesta Hämeenlinnan seudulla:

Lyöty armeija on sinänsä apea ja alakuloinen näky, mutta lyötyinäkin punaiset joukot taistelivat yhä. Toisin oli laita punaisten pakolaisten. He olivat lähteneet torpistaan, mäkivuistaan, itsellismökeistään ja ahtaista työläisasunnoistaan pakoon lahtarivaltaa silmissään paremman tulevaisuuden toivo kohden työläisten onnelaa, joka jossain kuului jo olevan. Joillakin oli hevonen ja rattaat, niille kuormattuina ikäloppu muori, vaari tai molemmat, kapaloituina makaavat tai muuten kävelemättömät lapset, ruuan vähät, heinätukko, pata, kattila ja paistin pannu sekä perheen ylpeys, pappilan aviksoonista ostettu piironki, jonka peili oli jo päässyt himmenemään.

Köyhimmät kantoivat itse lapsiaan ja tavaranyttejään. Momen vaatteet olivat pelkkiä riepuja. Vaikka oli vasta huhtikuu, jotkut kulkivat paljain jaloin. Kiroilevien punakaartilaiden tien tukkoina rääsyläisjoukot vaelsivat päivästä päivään eteläisen Satakunnan teitä kohti Hämettä, Karkusta Urjalaan, Urjalasta Toijalaan, Toijalasta Hämeenlinnaan. Yöt vietettiin nuotioiden ääressä niukkaa einettä mutustellen, nukkuen jalat kuumina, pää ja hartiat kylminä, köhien, yskien tai alkavassa keuhkokuumeessa hourien. Kaikki ne ja Forssasta tulleet lisäksi ahtautuivat Hämeenlinnaan luullen löytävänsä sieltä levon ja suojan, mutta heille ei ole sijaa majatalossa, ei edes tallissa, ei ole seimeä Peipohjasta matkaan lähteneen ja Hämeenlinnassa synnyttävän työläisnaisen lapselle. Mikään toimisto ei hoida heidän asioitaan, jokainen kasarmi, koulu, seuratalo, kirkko ja siunauskappelikin ovat täpösen täynnä. On enää muutama päivä vappuun, työläisten suureen juhlaan, joka vielä vuosi sitten herätti toivoa, uskoakin. Nyt ovat lopussa ruoka ja rehu, kerjäläisille ihmisillä ei ole muuta jaettavaa kuin nälkänsä. Huhtikuun yö on kostea ja raaka. Onnelliset ne, joilla on suojakseen repaleinen telta tai kotona kudottu räsymaton palanen, johon kääriytyä. Väistyvä talvi käy yhä viivytystaistelua. Se henkii hyytävänä Hämeenlinnan kaduilla, toreilla, puistoissa ja pihilla paleleviin Länsi-Suomen punaisiin pakolaisiin.

Punaisten pakolaisten Hämeenlinna

Punaiset oli nyt ahdistettu pienelle Hämeenlinnan ja Lahden väliselle alueelle. Punaisten taistelukykyä heikensi myös selkeän johdon puute. Silti pakenevat punaiset taistelivat epätoivoisesti ja urheasti ylivoimaista vihollista vastaan. Valkoiset olivat julmia voitettuja punaisia kohtaan, mutta myös pakenevat punaiset surmasivat viattomia ihmisiä; sellaisia henkilöitä, jotka eivät olleet millään tavoin osallistuneet sotaan.

Millaista elämä silloin oli Hämeenlinnassa? Eräs kaupungin asukas kertoo:

- Hämeenlinnaan tuli suuri määrä pakolaisia ja heidän mukanaan satoja hevosia ja rat-taita, joissa oli vanhuksia, naisia ja lapsia. Nämä kaikki halusivat päästä nukkumaan johonkin kaupungin taloon, mutta ei ollut ketään, joka olisi järjestänyt majoituksia. Koulut ja kasarmit olivat aivan täynnä.
- Sekasorto oli valtava. Kodittomat raukat yöpyivät torilla, puistoissa ja talojen pihossa. Kaikkialla makasi kuolemanväsyneitä naisia ja lapsia, joille armelias uni antoi hetken le-von. Vastakohtana tälle kurjuudelle eräässä puistossa punaisten orkesteri soitti valsseja ja muita iloisia tanssisävelmiä.

Satakunnasta punaiset olivat päässeet auttamattoman myöhään liikkeelle. Hämeenlinna oli jo täynnä muualta ennen muuta Varsinais-Suomesta tulleita pakolaisia. Hämeenlinnasta päästiin hitaasti eteenpäin. Satakunnan rintaman ylipäällikkö Hannes Uksila keskitti suuria miesmääriä Janakkalan-Oitin linjalle ja koetti rakentaa sinne puolustusta varmistakseen evakuoinnin jatkumisen ja mahdollisimman monen punaisen selviytymisen mukaan. Se oli jälkijoukkojen odottelua ja omien voimien lisäämistä ja keskittämistä mahdollisesti vaa-dittavaa läpimurtautumista varten, kun sulku oli hahmottumassa jo Lahden ja sen takana Viipurin kohdalle.

Osa pakomatkalle lähteneistä satakuntalaisista punakaartilaisista antautui Tuuloksessa, enemmistö vapunpäivänä Hollolan Vesalan kylässä. Se ei ollut 1918 työväen juhlapäivä. Raimo Viiki referoi vampulalaisen punapäällikön muistelua kohtalostaan:

- Joukot olivat pysähtyneet, edessä olivat saksalaiset. Ammuntaa ei enää kuulunut. Tuntui kummallisen hiljaiselta. Äkkiä alkoi saksalaisia tulla joukkoomme. Meillä kaikilla oli vielä aseemme, mutta he vain tulivat aivan rauhallisesti. Kivää-ritkin olivat huoletto-masti hihnasta olalla. Aseet luovutettua-mme saimme vapaas-ti liikkua lähistöllä. Olimme miltei iloi-sia. Näinkö se meni-kin, ei mitään kovaa loppuottelua, jota olimme aina pelän-neet.

Hämeenlinnan torille valtauksen jälkeen koottuja punaisia.

Sisällissodassa tuhoutu-nut Hämeenlinnan rau-tatieasema ja tuhoutu-nutta rautatiekalustoa.

”Taistelujoukot estivät valkoisten hyökkäyksiä”

Ulvilalainen punakaartilainen on kertonut perääntyvien punaisten vaikeuksista Lahden seudulla.

- Lahden seudulle oli ahtautunut kaikki lännestä tulleet joukot ja heidän mukanaan si-viiliväestöäkin. Hämeenlinnasta lähdettyä oli melkein kaikkien majoituttava paljaan taivaan alle. Lammin kirkonkylästä muistan, että siellä oli talot ja kirkko täynnä väkeä sinne saavuttuamme, joten ei ollut muuta mahdollisuutta kuin majoittua ulos. Muistii-ni on jäänyt tästä yöpymisestä eräs tapaus. Keskellä yötä kuului aivan läheltä kiväärin laukaus ja sen jälkeen kovaa valitusta. Ihmisiä kokoontui tapahtumapaikan ympärille katsomaan, mitä oli tapahtunut. Kuulin miehen kovalla äänellä valittavan ja pyytävän, että joku hänet ampui kuoliaaksi, ettei tarvitsisi kärsiä, koska kuitenkin kuolisi. Tätä valitusta ja pyyntöä jatkui aika pitkään, kunnes kuului toinen laukaus, ilmeisesti pistoo-linlaukaus, jonka jälkeen valitus loppui. Aamulla kuulin, että joku oli omasta aseestaan saanut keskiruumiiseensa vahingonlaukauksen, joka sitten päättyi kerrotulla tavalla.
- Joukot ja siviiliväki vyöryivät hiljalleen Lahtea kohden. Kuormastoissa olevista elintar-vikkeista valmistettiin ruokaa rinta. Seudun maataloista ei enää saatu ruokatarvikkeita, sillä niistä oli jo kaikki syötäväksi kelpaava takavarikoitu, joten oli käytettävä niitä tar-vikkeita mitä oli tuotu mukana.
- Kaartimme miehistö, niin kuin kaikki taistelujoukot olivat jatkuvasti estämässä valkois-ten tekemiä hyökkäyksiä. Hämeenlinnaan asti oli valkoisten häirintä melkoisen vähäis-tä, mutta siitä eteenpäin valkoisten joukkojen painostus kasvoi, sillä Tampereen antau-duttua he saivat enemmän joukkoja peräämme.

Porin Rykmentti ahdisti pakenevia punaisia

Kaarlo Saarenheimo kirjoittaa Porin rykmentin taisteluista punaisten pakomatkan estämi-seksi:

- Kristiinan lentävän Pataljoonan II komppania oli reippaassa toimessa. Komppanian 9 -miehinen sen polkupyöräosaston lähti 26.4.1918 Forssan kauppalaan. Tämä tieduste-luosasto ajoi rohkeasti kauppalaan, jossa paraillaan 50 -miehinen punaisten jälkijoukko

Punaisen pakolaisen ruumis ja pakomatalla hylättyjä tavaroita.

Porin rykmentin konekiväärimiehistä.

ryösteli ja tuhosi siltoja. Syntyi kiivas katutaistelu. Punaiset saarsivat tämän pienen joukon, jonka täytyi pelastuaan peräytyä. Tällöin jäi vihollisen uhriksi eräs tiedustelija koetettuaan äärimmäiseen asti puolustautua särkyneen kiväärinsä perällä. Lähistöllä sattui olemaan toinen tiedusteluosasto, joka riensi apuun. Kolmelta taholta ahdistettuna täytyi vihollisen nyt peräytyä kauppalaista.

- Samaan aikaan toimitti I Pataljoona Urjalasta käsin puhdistusta. Myös 26.4.1918 lähti luutnantti Lyytinen noin satamiehisen polkupyöräosaston kera Lopen pitäjään tiedustelemaan oloja Helsinkiin johtavalla tiellä. Kun matkalla saadut vangit kertoivat tien eteläpuolella, Forssan kauppalaan ja Mustialan seuduilla parveilevan ryösteleviä vihol-

lisosastoja, antoi hän 35 miehen tehtäväksi ottaa selvää niitten liikehtimisestä ja turvata eteenpäin pyrkivän pääjoukon selkäpuoli. Lopen Tervalammen kylässä kuuluikin etäältä hälinää. Tämä tiesi sitä, että punaiset ryöstäjät lähestyivät. Luutnantti Lyytinen vei miehensä piiloon ja antoi 300- 400 lukuisen vihollisjoukon yöpyä erääseen taloon. Yöllä kello 2 aikaan hän teki kahdelta taholta rajun hyökkäyksen tähän taloon.

- Oli sysimusta yö. Vahdit raivattiin tieltä, ovet temmattiin auki ja käsipommeja viskaamalla yllätettiin vihollinen. Ovissa ja ikkunoissa syntyi kiivaita pistintaisteluja pakoon pyrkivien punaisten kanssa. Ja sisällä huoneissa riehui käsikahakka. Perin pohjin lyötynä pääsi, vihollinen pakenemaan jättäen jälkeensä puolisisensataa ruumista ja runsaan kuormaston, jossa oli 50 hevosta, niistä noin 30 ratsua, ruokatavaraa, räjähdysaineita, kiväärejä, kankaita ym. ryöstettyä tavaraa. Joutuipa muutamia naiskaartilaisiakin vangiksi.

Satakuntalaisia Lahden verisissä taisteluissa

Hämeenlinnan pakolaisilla oli käytettävissään vain kelirikkoinen maantie Tuuloksen ja Lammin kautta Lahteen. Veijo Meri kirjoittaa punaisten epätoivoisesta etenemisestä Lahtea kohti:

- Päijänne oli toistasataa kilometriä pitkä este, joka oli pakko kiertää etelän kautta. Aamulla 25.4.1918 tuolle tielle lähti 500 hevoskuormaa tavaroita kyntöaurasta kahvimyllyyn saakka ja ihmisiä vanhuksista sylivauvoihin. Punakaartilaiset, naissotilaat siinä joukossa, marssivat jalan tai istuivat rattaiden reunoilla ase valmiina. Useimmat aseellisista loivat hataran varmistuksen Janakkalan kirkolta Ryttylän kautta Oittiin. Näin he koettivat katkaista sekä Pohjanmaan että Pietarin radan kymmenkunta kilometriä Riihimäestä pohjoiseen ja itään. Siellä oli satakuntalaisia 13 komppaniaa sekä pienempiä paikallisia osastoja. Päällikkönä oli yksi parhaista, porilainen Hannes Uksila.
- Hämeenkyröläiset ja kullaalaiset punakaartilaiset olivat asettuneet aseisiin Janakkalan kirkolle Räikälänjoen taakse patteritoissa tehtyihin venäläisten aseisiin. Siellä oli juoksuhaudat ja kiveillä kohdalla hirsistä tehty katettu konekivääripesäke. Puolustajat jäivät Tervakoskelta tulevien ulaanien ja Leppäkoskelta esiin marssivien karabinieerien väliin. Sadasta punakaartilaisesta kaatui 46. Niistä oli hämeenkyröläisiä 29 ja kullaalaisia 14.

Lahden valtauksen saksalaiset ryhtyivät 19.4.1918. Hyökkäys tehtiin idästä ja etelästä. Yksi saksalaisten joukko pääsi ilman vastarintaa Lahden rautatieasemalle asti. Lahdessa yllätetyt punaiset aloittivat kiivaan tulituksen.

Hämeenlinnan kolonna, mukana suuri joukko Satakunnasta pakenevia punaisia, pääsi perille Lahteen vielä 28.4.1918. Sen asemiehet sijoitettiin iltapäivän mittaan hyökkäysjoukkoihin. Seuraa vana aamuna hyökättiin. Punaisten kiivas tykistövalmistelu tuhosi saksalaisten komentopaikan.

Veijo Meri kirjoittaa:

- Helsingin nuorisokomppania, urheiluseura Jyryn komppania ja miliisikomppania, helsinkiläisiä hekin, valloittivat yhden kukkuloista radan pohjoispuolella. Yritykset laajentaa maastovoittoa epäonnistuivat kuitenkin ja punaiset jäivät itärinteeseen. Päivä oli 29.4.1918 jolloin Parolan kautta Hämeenlinnasta lähtenyt kolonna taisteli Syrjäntaan voiton. Saksalaiset valloittivat 30.4.1918 Lahdessa menettämänsä kukkulan takaisin. Punaiset kaatuivat kuoppiinsa. Kun olivat jyrkässä rinteessä, niistä lähtijä kuoli heti. Ei siellä kuitenkaan ollut kuin 60 punaista. Loppu oli tullut, sen kaikki käsittivät. Punais-

ten tykistökin lakkasi ampumasta. Vappuaamuna junat jätettiin ja jalkaisin sinne tänne marssivat punaiset heittelivät täyttä päätä aseitaan ja käsivarsinauvojaan tien oheen.

Hannes Uksila survoi Porin punaisten paperit kenttäpuhelinlaatikkoon ja hautasi sen maahan Tiirismaalla. Samana päivänä porilaisten jälkijoukko antautui. Hennalan kasarmilla punaiset nukkuivat, kun saksalaiset tulivat sinne. Päälliköt kokoontuivat neuvottelemaan siitä, mitä tehtäisiin, kun saksalainen upseeri tuli miehineen joukkoon ja käski tulkin avulla panna aseet pinoon ja järjestyä riviin. Kun kokoon kerätyt vangit marssitettiin Hennalan kasarmille, mukana marssiva työväen soittokunta soitti työväenmarsseja. Lopulta saksalaiset tunkeutuivat rivistöön ja ottivat siltä soittopelit pois. Paljon punaisia oli paennut metsiin ja kun lumi oli jo sulanut, vaikea heitä oli jäljittää.

Lopullisesti Lahti vallattiin 2.5.1918 kiivaiden taistelujen jälkeen. Lahdessa jäi vangiksi 25 000 punaista sotilasta. Sen lisäksi valkoiset saivat suuren määrän sotasaalista, kuten 50 tykkiä ja 200 konekivääriä Lahden ympäristössä saksalaiset kohtasivat antautuvia punaisia ja täydellisen sekasorron. Tien viereen oli heitetty aseita ja tykkejä. Kärkyjä täynnä tavaroita, miehiä naisia ja lapsia oli kaikkialla. Saksalaiset tarkastivat kaikki huolellisesti. Punaisilta otettiin kaikki arvoesineet, kellot, sormukset ja mahdolliset rahat pois. Jos jollakin oli hyvät saappaat, nekin vietiin. Moni punainen viils i veitsellä saappaansa rikki, jotta niitä ei vietäisi.

Antautuneet punaiset sotilaat ja heitä seuranneet siviilihenkilöt tavaroineen koottiin Lahteen Fellmanin pellolle. Joukossa oli myös naisia ja lapsia. Olot Fellmanin pelloilla olivat hirveät. Onnettomat vangit olivat liejuisilla pelloilla väsyneinä, tuskaisina ja peloissaan. Ruokaa eikä edes vettä ollut kenellekään. Vangit sytyttivät nuotioita sinne tänne ja lämmitelivät niiden ääressä toukokuun kylmissä öissä. Lopulta vangit siirrettiin Hennalan kasarmeihin ja punakaartiin kuulumattomat naiset ja lapset päästettiin koteihinsa.

Ulvilalainen punakaartilainen on kuvannut satakuntalaisten punavankien tuloa Fellmanin pelloille.

- Alueella ei ollut minkäänlaisia rakennuksia eikä mitakaan suojia, joten jouduimme edelleen majoittumaan paljaan taivaan alle. Alueelle oli kerätty satoja hevosia ja kärkyjä, tuhansia miehiä, naisia ja lapsia. Naisia ja lapsia oli paljon mukana siksi, että monista paikoista miehet olivat lähteneet perheineen matkaan. Meidän joukossamme ei sentään ollut alle 15 -vuotiaita lapsia, mutta kylläkin muutamia 16 -vuotiaita poikia.
- Leirialueen ympärille vedettiin tiheä vartioketju, joka oli muodostettu suomalaisista valkoisista suojeluskuntalaisista, joille saksalaiset olivat jättäneet vartiointin. Vaikka saksalaiset olivat taistelun voittaneet, niin he mielestäni käyttäytyivät meihin vankeihin nähden asiallisesti, lukuun ottamatta vankien ryöstämistä, mutta se kait aina sodassa on voittajain miehistön oikeus, vankien omaisuuden ryöstö ja naisten raiskaus. Viimeksi mainituista tapauksista en ole kuullut. Vankien pahoinpitelyä ja ampumisia en Lahdessa myöskään nähnyt.

Lahden valtauksen jälkeen osa punaisista pääsi jatkamaan pakomatkaa kohti Viipuria. Siellä heidän tarkoituksena oli liittyä Karjalassa oleviin punaisten joukkoihin. Matkalla kohti Viipuria pakolaisten määrä kasvoi, kun yhä useampien pitäjien punaiset liittyivät perääntyvien joukkoon. Punaiset toivoivat voivansa muodostaa uuden rintaman Karjalassa, viimeistään Neuvosto - Venäjän rajalla. Saksalaiset ja valkoiset taas pyrkivät katkaisemaan punaisten vetäytymisen ja samalla lopettamaan sodan. Nyt sisällissota oli kilpajuoksua itään, Viipurin kaupunkiin.

Varsin suurina joukoin saksalaisten linjojen läpi pääsivät myös porilaiset punakaartilaiset, jotka päätyivät valkoisten vangeiksi Kotkassa ja Säkkijärvellä. Noormarkun rintaman päällikön Armas Honkasalon johtaman 300 miehen ja naisen satakuntalainen joukko antautui vapun jälkeisenä päivänä Haminan luona. Tämän joukon matka jatkui kuitenkin edelleen kohti itää, mutta nyt vankeina vankileirille. Tuomas Hopun mukaan Porin punakaartiin kuulunut Kustaa Arvid Nordling kertoi kulkeneensa pakomatalla Hollolan, Herralan ja Orimattilan kautta Loviisaan johtavalle tielle. Sen ylitettyään hän suuntasi Uuteen-

Lahden vankileiri

kylään ja edelleen Kausalaan ja Luumäelle. Nordlingin sota päättyi Kotkanantautumiseen 4.5.1918. Monet porilaiset ovat todennäköisesti käyttäneet tätä samaa pakoreittiä. Kotkan antautuessa sota alkoi jo olla ohitse. Viimeiset punaiset laskivat aseensa Pyhtään Ahvenkoskella 5.5.1918.

Raudun taistelut

Karjalassa Raudussa oli käyty taisteluja sisällissodan alusta alkaen. Maaliskuussa 1918 tilanne oli vielä ratkaisua vailla. Valkoiset odottivat punaisten hyökkäystä, mutta päättivätkin itse hyökätä sitä ennen. Valkoisten hyökkäys alkoi 25.3.1918. He onnistuivat katkaisemaan rautatien Pietariin. Näin punaiset eivät saaneet Venäjältä apujoukkoja junilla.

Alkoi yksi Karjalan rintaman ankarimmista taisteluista, jossa molemmat osapuolet menettivät paljon miehiä. Pakoon yrittävät punaiset ja venäläiset törmäsivät valkoisten konekivääriosastoon Kylmänojoalla. Taistelun jälkeen paikkaa alettiin kutsua ”Kuolemanlaaksoksi”.

Punaiset joukot etenivät upottavassa hangessa ja joutuivat valkoisten murhaavaan konekiväärituleen. ”Kuolemanlaaksoon” pienelle alueelle jäi yli 400 kaatunutta punaista. Lisäksi 800 punaista jäi vangeiksi. Vain noin 300 punaista pääsi pakoon. Raudun lopputaisteluissa kuoli 182 valkoista.

Pitkään jatkuneet Raudun taistelut päättyivät punaisten antautumiseen. Se käytiin 24. - 29.4.1918. Taisteluun osallistui noin 18 500 valkoista ja 7 000 punaista sotilasta. Valkoiset menettivät kaatuneina noin 50 miestä. Punaisia kaatui lähes 800 ja vangiksi jäi 12 000 - 15 000. Tämän jälkeen valkoiset saattoivat aloittaa Viipurin valtauksen.

Valkoisten Karjalan rintaman komentaja Aarne Sihvo (oikealla edessä) Raudun luissa aseman lähistöllä ennen yleishyökkäyksen käynnistymistä.

Valkoisten joukkojen tykki Raudun taiste-

Taistelujen jälkeinen näkymä Raudun ”Kuolemanlaaksosta”.

Viipurin valtaus

Valkoisten päähyökkäys Viipuriin käynnistyi illalla 23.4.1918. Valkoiset etenivät vielä saman päivän iltana aivan kaupungin edustalle. Siellä he juuttuivat paikoilleen punaisten sitkeän puolustuksen vuoksi. Punaisten ylipäällikkö Kullervo Manner antoi määräyksen, että kaikkien punaisten joukkojen oli peräännyttävä Viipuriin. Sieltä oli tarkoitus jatkaa edelleen Venäjälle. Kansanvaltuuskunnan puheenjohtajaksi valittiin Otto Wille Kuusinen, mutta tämän lähdettyä Venäjälle tehtävää hoiti Edvard Gylling. Koko punaisten johto pakeni Viipurista laivoilla Pietariin yöllä 25.4.1918. Kansanvaltuuskunta ei Viipuriin siirtymisensä

jälkeen saanut toimintaansa kunnolla käyntiin. Tämä johtui mm. siitä, että valtuutetut oleskelivat paljon Venäjällä. Viimeisen kerran vallankumouhallituksen kokoontui 27.4.1918 Pietarissa, jossa 20 osanottajaa teki tiliä vallankumouksesta.

Johtajista ainoastaan Edvard Gylling jäi Viipuriin jatkamaan taistelun johtamista. Muiden johtajien pako herätti punaisten joukossa voimakasta katkeruutta. Siitä huolimatta Viipurin jäänyt punaisten johto päätti jatkaa taistelua, vaikka tiesi sen turhaksi. Gylling oli esittänyt näkemyksensä taistelujen jatkamisen toivottomuudesta kansanvaltuuskunnan kokouksessa Viipurissa jo 21.4.1918. Edward Gylling oli sanonut:

- Olen sitä mieltä, että tosiasiat ilmeisesti näyttävät osoittavan, että jatkettu vallankumoustaistelu ei meitä ehdottomaan voittoon vie, ja siten se päivänvastoin johtaa vain jatkettuun joukkoteurastukseen ja hävitykseen.

Punaisten antautuminen Viipurissa jäi Gyllingin toiveeksi. Paria päivää myöhemmin alkoivat Viipurin taistelut, joissa kuoli yli tuhat punaista. Valkoisten tappiot jäivät Viipurissa kymmeniin.

Johtajien paosta huolimatta Viipurin punaiset puolustajat päättivät taistella viimeiseen asti ja yrittää päästä pakoon saarretusta kaupungista. Noin 1 000 punaista onnistuikin pääsemään vielä 27.4.1918 illalla ulos kaupungista. Punaisia siviilejä, haavoittuneita ja venäläisiä kuljettiin laivoilla Viipurista Pietariin 28.4.1918 aamuun saakka.

Moskovassa 29.8.1918 perustetun Suomen Kommunistisen Puolueen, SKP:n keskuskomitean jäseniä tutkimassa Suomen karttaa, ryhmäkuva. Vas. Evä Kustaa Mikko, Rahja Jukka, Kohonen Jalo, Manner Kullervo, Rahja Eino, Sirola Yrjö, Sirola Mandi.

Punaisten ja valkoisten teloituksia Viipurissa

Osa punaisista päätti pakenemisen sijaan suorittaa viimeisen koston ennen kaupungin kukistumista. Jallu Kaipaisen johtama punakaartilaisryhmä toteutti 27.–28.4.1918 lääninvankilassa valkoisten vankien joukkomurhan juuri ennen Viipurin taistelujen loppua. Vankilassa oli pidätettynä rikollisten lisäksi joukko valkoisia tavallisia viipurilaisia. Jallu Kaipaisen johtama joukko punaisia tunkeutui Viipurin lääninvankilaan ja riisui punaiset vanginvarijat aseista. Punaisten alkuperäisenä tarkoituksena lieenee ollut tappaa vain kaikkein merkittävimmät valkoiset ja kuljettaa loput vangeista Viipurin linnaan. Ensin tapettiin vain neljä ihmistä, mutta tahti kiihtyi, kun punaiset alkoivat ryypiskellä. Punaiset poistuivat seuraavana aamuna ja yön aikana he olivat tappaneet 30 valkoista. Viipurin lääninvankilan surmia pidetään suurimpana punaisten joukkojen sisällissodan aikana suorittamana joukkomurhana. Sodan jälkeen valkoiset ampuivat suurimman osan murhien tekijöistä.

Valkoiset saivat Viipurin kaupungin haltuunsa 29.4.1918 aamuun mennessä. Suuri osa punaisista kaupungin puolustajista oli edellisenä yönä lähtenyt joukolla yrittämään pakoa Haminaan suuntaan. Valkoiset saivat pakenevat punaiset kiinni. Murhaava konekiväärien tulitus surmasi punaisia avoimille pelloille. Kun tulitus oli ohi, valkoisten asemien edestä löytyi noin 500 punapakolaisen ruumiit. Lisäksi noin 5 000 - 6 000 punaista antautui. Kun Viipurin taistelut päättyivät, valkoiset saivat yli 10 000 vankia. Taistelu Viipurin herruudesta oli päättynyt valkoisten selvään, joskaan ei helppoon voittoon. Valtaukseen liittyi molemmin puolin hirmutöitä, jotka myrkyttivät mieliä vielä vuosikymmenet jälkeenpäin.

Viimeinen taisto sisälsi Viipurissa rankan piirityksen ja pommituksen kuten Tampereella-kin. Terrorin verisyydessä Viipuri oli huipentuma. Kaupungin valloituksen jälkeen valkoiset joukot teloittivat yli 400 venäläistä. Joukossa oli sotilaiden lisäksi myös tavallisia ulkomaalaisia viipurilaisia. Teloituksen kohteeksi joutui myös poliittisilta mielipiteiltään valkoisia venäläisiä, jopa sellaisiakin, jotka olivat avustaneet paikallisia valkoisia. Syynä teloitukseen oli valkoisten tuntema suuri viha venäläisiä kohtaan. Venäläisiä ammuttiin vain sen takia, että he olivat venäläisiä. Teloitetuksi joutui myös 23 nuorta ja koululaista, nuorimpina 12- ja 13-vuotiaat lapset. Teloitusten jälkeen teloitetuilta ryöstettiin arvoesineet ja käyttökelpoiset vaatteet. Teemu Keskisarja kirjoittaa Viipurin teloituksista:

- Viipurissa hyöri ja hălisi vuoteen 1918 saakka Suomen ensimmäinen monikulttuuri. Missään muualla eivät kielet, uskonnot, perinteet ja kansallisuudet sekoittuneet yhtä värikkäästi. Viipurilaiset eivät rakastaneet erilaisia naapureitaan, mutta eivät julmetusti vihanneetkaan. Monikulttuurin hukuttivat vereen ulkopuoliset. Jääkäreiden ja riikinruotsalaisen johtamat pohjalaiset ja kainuulaiset valloittajat eivät käsittäneet vanhan kaupungin sykettä. He luulivat jokaista vieraan kielen molottajaa bolševikiksi. Valloitusuhumassa teloitettiin erehdyksessä yli 400 venäläistä. Useimmat näistä olivat puolueettomia sivustakatsojia sekä valkoisia tukeneita kauppiaita, upseereja ja virkamiehiä.
- ”Ainahan, kun suuria töitä tehdään, pikku vahinkoja sattuu”, sanoi osavastuullinen kenraalimajuri K. F. Wilkman (myöhemmin Wilkama), josta tuli Mannerheimin jälkeen Suomen puolustusvoimien ylipäällikkö.

”Jos olisin tiennyt, mitä pakomatalla tapahtuu, en olisi ikinä lähtenyt Porista”.

Eräs porilainen punakaartin päällikkö kirjoitti vaimolleen Emmille Viipurin taistelujen jälkeen.

Raskaat taistelut olivat päättyneet ja edessä oli epätoivoinen pako Neuvosto - Venäjälle.

Rakas Emmi ja lapset. Saan ilmoittaa, että olen ollut terve, ja toivon teille samaa. Olemme kävelleet paljon. Välillä on vähän ammuttu ja tapeltu. Nyt on edessä lähtö Viipurista. Venäjälle kai yritämme mennä, jos vain päästään. Pääsin pitkästä aikaa sänkyyn nukkumaan ja nukuin heti 11 tuntia. Jos olisin tiennyt, mitä pakomatalla tapahtuu, en olisi ikinä lähtenyt Porista. Olin mieluummin kuollut siellä. Jos joku vielä puhuu minulle veljeydestä ja tasa-arvoisuudesta, sanon että puhuja on suuri lurjus. Punaiset ovat räjäytäneet siltoja, taloja ryöstetään ja poltetaan. Ihmisiä pahoinpidellään ja tapetaan. En minä rehellisenä työmiehenä voi tällaista hyväksyä. Toivon, että tämä loppuisi pian.

Koita nyt olla asioissa tarkkana ja pidä lapset hyvänä.

A. W.

Kirjeen kirjoittajan kohtalosta ei ole tietoja, koska hänen nimensä ei ole tiedossa. Pääsiko hän Venäjälle ja palasiko sieltä takaisin Suomeen vai saiko hän surmansa pakomatalla?

Edward Gylling.

Punaisten surmaamia vankeja Viipurin lääninvankilassa.

Vangeiksi jääneitä punakaartilaisia Viipurissa.

Valkoisten voitonparaati

Viimeiset punaiset joukot luopuivat taistelusta 5.5.1918. Monille sodille tyypillisiä virallisia neuvotteluja rauhasta ei käyty eikä sopimuksia sisällissodan lopettamiseksi koskaan allekirjoitettu. Sisällissota vain loppui. Valkoiset olivat sen voittaneet ja punaiset kärsivät katkeran tappion.

Vaasan senaatti palasi Pohjanmaalta Helsinkiin 2.5.1918. Eduskunta kokoontui 15.5.1918 ensimmäistä kertaa sisällissodan jälkeen. Eduskunnassa ei ollut kuin sisällissodan voittaneen valkoisten puolen kansanedustajia. Sosiaalidemokraateista oli paikalla ainoastaan kansanedustaja Matti Paasivuori, joka ei ollut osallistunut millään tavoin sisällissotaan. Muut sosiaalidemokraattien kansanedustajat olivat joutuneet vankileireille tai paenneet ulkomaille tai kuolleet.

Helsingissä pidettiin 16.5.1918 valkoisen armeijan voitonjuhla sodan päättymisen kunniaksi. Kymmeniä tuhansia ihmisiä kerääntyi katujen varsille katsomaan valkoisten joukkojen ohimarssia. Ylipäällikkö Mannerheim ratsasti joukkojen edellä. Marssin lisäksi ohjelmassa oli puheita, soittokunnan esityksiä ja lopuksi kokoonnuttiin juhla jumalanpalvelukseen kirkkoon.

Kaarlo Saarenheimo kirjoittaa Porin rykmentin osallistumisesta valkoisten voitonparaatiin:

- Ennen paraatin alkua ylipäällikkö Mannerheim seurueineen saapuu nopeasti ratsastaen tervehtimään rykmenttiämme.

”Hyvää päivää, Porin pojat”, Mannerheim tervehti.

”Hyvää päivää, herra kenraali!” jyrähti vastaukseksi kuin moukarilla takoen.

- Kenraalin katse lämpenee. ”Minä kiitän Teitä, Te Porin urhot loistavista voitoistanne Laviassa, Ikaalisissa, Pomarkussa, Ahlaisissa ja muualla. Näin hymyillen kiitti sotilaitten ihailema ”ukko Mannerheimi” Porin rykmenttiä.
- Suomenlinnan tykit tervehtivät ensi kertaa vapaan Suomen armeijaa kello 11.45 laukuksillaan ja toivottivat meidät tervetulleeksi maan pääkaupunkiin. Rummut pärisivät, torvet raikuivat. Marssi kaupunkiin oli alkanut. Mitä edessä tapahtui, oli mahdoton tietää, sillä rykmentin paikka oli marssirivistön keskustassa. Että jotain suurenmoista oli odotettavissa, antoi aavistaa se pauhaava ihmisäänien meri, jonka maininkien valtava kohina kantautui aina Eläintarhan metsätielle, missä rykmentti vuoroaan vartosi.
- Jo saapui lähtökäsky. Reippaasti ponnahti rykmentti liikkeelle kahden soittokunnan vuoronperään puhaltaessa marssia. Töölön kaupunginosa jo oli tulvillaan kansaa, joka eläköön- ja hurraahuudoilla tervehti sotilaita. Mitä lähemmäs keskikaupunkia tultiin, sitä valtavammiksi kävivät suosionosoitukset. Tulvaveden tavoin lainehti ääretön ihmismeri puhjeten huumaviin tervehdys- ja suosionhuutoihin. Nenäliinat ja lakit huisuttavat.

Sisällissodan voitonparaati Helsingissä.

- Kukkia sateli kadunvieriltä ja ikkunoista, jotka kaikki olivat kirjavanaan kansaa. Tätä riemukulkua kesti pitkin Heikin- ja Esplanadinkatuja Katajanokalle saakka. Varmaan siinä monen pojan leuka tärisytteli pahemmin kuin tuimimmissa kuulasateissa. Kaikki oli ennen näkemätöntä, kuulumatonta...
- Katajanokalla oli tilaisuus hetkinen levähtää ja lepuuttaa piinaantuneita hermoja, ennen kuin taas alkoi paluumarssi ohi ylipäällikön, joka Runebergin patsaan luona otti joukkonsa vastaan. Kevyesti nousi jalka. ”Porilaisten marssin” rakkaitten sävelten raikuessa, kun pojat sivuuttivat kiittelevän ylipäällikön. Ja samat myrskyisät suosionosoitukset jatkuivat ihmismeren puolelta, sama haltioitunut innostus... Kaikesta näkyi, etteivät helsinkiläiset saksalaisten parissa olleet unohtaneet koko maansa vapauttajia, jotka työssään olivat moni kymmenkertaisen uhrin kantaneet.

Kenraali Mannerheim ottaa vastaan eversti Sihvon joukot valkoisten voitonparaatissa.

Voitonjuhlan tarkoitus oli näyttää niin suomalaisille kuin saksalaisillekin, että sota oli ratkennut valkoisten eduksi juuri suomalaisten valkoisten joukkojen ansiosta. Tämä ei ollut tuntunut olevan kaikille selvää. Paraatista tuli Mannerheimin voimannäyte, jonka piti vahvistaa hänen asemaansa entisestään. Voitonjuhlan aikana Mannerheim puhui Suomen hallitukselle. Puheessaan hän käytti kovia sanoja ja vaati armeijalle vahvaa itsenäistä asemaa uusissa oloissa. Mannerheim puhui muun muassa seuraavaa:

- Tasan neljä kuukautta sitten suomalaiset upseerit saivat määräyksen luoda armeijan ja hankkia sille aseita ja kukistaa vihollisen. Meidän ensimmäinen suuri tehtävämme on suoritettu. Teidän tehtävämme on nyt isänmaan uudesti rakentaminen. On luotava yhteiskuntajärjestys ja hallitusvalta, jotka ainaiseksi suojaavat meitä uudelta samanlaiselta hirmukaudelta, josta maamme juuri on pelastunut. Armeija pitää tältä varalta ainoana takeena sitä, että Suomen johto uskotaan lujin käsiin, joihin eivät puoluekinat ylety.
- Tuhannet valkoiset ristit hautausmailla Suomen seuduilla puhuvat äänetöntä kieltänsä. Vainajat vaativat, ettei heidän uhrinsa ole ollut turha.

Varsinainen voitonparaati alkoi jumalanpalveluksen jälkeen. Mannerheim vastaanotti joukkonsa ohimarssin. Paraatiin otti osaa 12 500 miestä.

Kenraali Mannerheim puhuu eduskunnan jäsenille voitonparaatissa.

Saksalaisten merkitys sisällissodan lopputulokseen

Jussi T. Lappalaisen mukaan heikommin johdetuilla ja organisoiduilla punaisilla ei ollut mahdollisuuksia voittaa sisällissotaa. Punainen Suomi ei kyennyt tehokkaaseen tiedustelutoimintaan. Punaiset eivät kyenneet ennakoimaan edes sisällissodan suureksi käännekohdaksi muodostunutta Tampereen valtausta. Sen sijaan punaisten puolelta kulki runsaasti tietoa valkoiseen Suomeen.

Päälliköiden merkitys korostui sodassa, jossa molempien armeijoiden taistelijoista pääosa oli kouluttamattomia tai korkeintaan lyhyen koulutuksen saaneita. Punaiset kykenivät käymään sotaa käytännössä vain komppaniatasolla. Tämä teki etenkin menestyksellisen hyökkäyssodan mahdottomaksi ja muutti perääntymisestä kaaokseksi. Asemiaan punaiset puolustivat usein sitkeästi. Rohkeutta ja urhoollisuutta ei punaisilta myöskään puuttunut. Niinpä esim. Tampereen puolustus ansaitsee mitä suurinta tunnustusta. Punaiset taistelivat siinä viimeiseen mahdollisuuteen saakka, vaikka usko valkoisten saarrosten saarrostusrenkaan puhkaisemisesta oli jo yleensä menetetty.

Historian tutkijat ja kirjailijat ovat käyneet keskustelua Saksan ja saksalaisten joukkojen merkityksestä sisällissodassa. On pohdittu ratkaisivatko saksalaiset joukot sisällissodan? On selvää, että Saksan ja Venäjän mukanaolo merkitsi sitä, että Suomen sisällissodasta tuli osa eurooppalaista suursotaa. Touko Perkon mukaan pienen sodan näkymät saivat kanta-vuutta, kun Saksa piti silmällä mahdollisuuksiaan edetä Pietariin ja kukistaa bolsevismi. Tarkkana se oli myös arvioidessaan sitä millainen oli brittijoukkojen uhka Murmanskista. Touko Perko kirjoittaa:

- Sodan jälkeen Suomessa esiintyi vahvaa taipumusta vähätellä Saksan panosta ja von der Goltzin sotatoimia, kun haluttiin korostaa sodan vapaussota luonnetta ja Mannerheimin joukkojen ansioita. Yleisin käsitys jopa uusimmassa kirjallisuudessa on, että Saksan taistelu korkeintaan auttoi valkoisen puolen sodan käyntiä ja vain nopeutti sodan loppua.

Touko Perkon mukaan sisällissodan ratkaisu perustui käytännössä saksalaisten tekemään neljään maihinnousuun eri puolille punaisten selustaa: Saksalainen laivasto ensin Ahvenanmaalle ja lopuksi Helsinkiin, maajoukot von der Goltzin johdolla Hankoon, sieltä Helsinkiin ja lopuksi Hämeenlinnaan ja Lahteen, maajoukot Loviisaan ja sieltä Lahteen. Touko Perko kirjoittaa.

- Yhdessä nämä operaatiot murskasivat punaisten vastarinnan, ensin romahduttivat henkisen kantin ja sitten muutaman tärkeän voiton (Helsinki, Riihimäki, Hämeenlinna, Lahti) jälkeen veivät punaisilta myös aseellisen taistelukyvyn. Punaisilla ei enää ollut edellytyksiä vastata tähän monelta suunnalta tulleeseen paineeseen, jonka saksalaiset asevoimat etelästä käsin heidän joukoilleen aiheuttivat ja siten hajottivat ratkaisevasti punaisten voimia sekä fyysisiä että henkisiä. Saksalaisten voitot tukivat sopivasti Mannerheimin isoja operaatioita, Tampereen ja Viipurin valtauksia, jotka nekin kasvattivat punaisten ahdinkoa.

Maihinnousu Hankoon oli hieno strateginen oivallus. Samoin oli oikea toimenpide lähettää Tallinnasta prikaati tukemaan idästä käsin von der Goltzin hyökkäystä ja katkaista rautatie Viipuriin. Touko Perko kirjoittaa:

- ”Kuukauden kuluttua Itämeren-divisioonan maihinnoususta oli koko Suomi vapautettu punaisten vallasta”, kirjoitti von der Goltz tyytyväisenä muistelmiinsa. Hän toteaa myös sen, että menestyksen ydin oli oikea strateginen valinta, kun tärkein

maihinnousu tehtiin Hankoon, vihollisen selustaan. Sieltä käsin oli mahdollisuus vallata maan pääkaupunki ja vallankumouksen kehto sekä ottaa haltuun Viipurin-rata, niin ettei punainen länsiarmeija enää voinut eikä pystynyt tukemaan punaisten itäarmeijaa. Menestyksen ydin oli nimenomaan siinä, että von der Goltz kävi oman sotansa eikä liittynyt Mannerheimin rintaman oikeaan sivustaan, kuten maihinnoususta Porin Mäntyluotoon tai Raumalle olisi ollut seurauksena. Nyt punaiset joutuivat kahden rintaman sotaan ja lyötiin siten pahasti hajalle

Hangossa ja Loviisassa maihin nousseet saksalaiset menettivät kaatuneina yli 500 sotilasta sisällissodan loppupuolen taisteluissa. Kuolleiden määrä oli yli viisi prosenttia Itämeren divisioonan taisteluihin osallistuneesta miehistöstä.

On hyvä muistaa, että Saksalla oli suuri merkitys joukkojen lähettämisen lisäksi myös jääkärien kouluttajana. Tärkein merkitys oli kuitenkin Brest - Litovskin rauhansopimuksella, jonka nojalla Venäjä ja Saksa tekivät rauhan. Sopimus velvoitti venäläiset joukot poistumaan Suomesta. Brest-Litovskin rauhan seurauksena Saksan strateginen asema Itämerellä vahvistui niin paljon, että Svinhufvudin itsenäisyyssenaatti tukeutui Saksaan eikä maassa vallan kaapannut kansanvaltuuskunta voinut enää luottaa saavansa merkittävää tukea bolševikeilta vallankumousyrityksen loppuun viemiseksi. Punaisten peli oli pelattu. Valitettavasti sitä eivät punaisten johtajat riittävästi ymmärtäneet, tai jos ymmärsivät, eivät tehneet oikeita johtopäätöksiä ja pyrki-neet aselepoon tai rauhaan mahdollisimman nopeasti.

Kenraali von der Goltz, Suomeen saapuneiden saksalaisten apujoukkojen komentaja

Punaisten päälliköiden analyysi hävitystä sodasta

Neuvostoliitossa ilmestyi 1929 J. Lehtosaaren kirjoittama kirja ”Punakaarti rintamalla – luokkasodan muistoja”. Siinä Neuvostoliittoon paenneet punaisten johtajat analysoivat sisällissotaa ja siinä tekemiään virheitä. Kustaa Mikko Evä toimi sisällissodassa punaisten pohjoisen rintaman esikunnassa yhdessä Eino Rahjan, Aleksanteri Vasténin ja Tuomas Hyrskymurron kanssa. Tampereen taistelun aikana hän onnistui pakenemaan kaupungista ja siirtyi Neuvosto - Venäjälle. Evä kuoli Neuvostoliitossa vuonna 1927. Kustaa Mikko Evä kirjoittaa:

- Meillä punaisilla taistelutaitoisten päälliköiden puute oli niin suuri kuin se koskaan olla voi. Koko luoteisella rintamalla ei ollut ainoatakaan sellaista, lukuun ottamatta paria venäläistä nuorempaa upseeria, jotka toimivat Kurun ja Ruoveden Muroleen rintamien johdossa, sekä paria vanhempaa venäläistä upseeria rintamaesikunnassa Tampereella. Mutta nämä upseerit eivät osanneet suomea, joten niiden toiminnan tuli käydä tulkki-en välityksellä, eikä kunnollisia ja edes jonkun verran asiaa ymmärtäviä tulkkeja ollut saatavissa. Suomalaiset kaartilaiset, jotka niin usein ja aivan aiheetta vainusivat petosta omissa suomalaisissakin päälliköissään, eivät myöskään luottaneet venäläiseen upseeriin.

- Paitsi sitä, että venäläistä upseeria epäiltiin jo sellaisenaan, lisäsi tuota epäilyä myös se, että venäläisen upseerin määräykset joskus näyttivät niin käsittämättömiltä, että kaartilaiset katsoivat niiden tarkoittavan heidän saattamistansa suoraan vihollisen käsiin. Niinpä valittivat Muroleen rintamalla olleet kaartilaiset, kuinka venäläinen päällikkö muka tahtoi antaa lahtarien valloittaa asemat, koska kielsi miehistöä ampumasta rintamaa lähestyviä lahtareita, vaikka ne jo olivat ampumamatkan päässä. Venäläinen upseeri oli menetellyt aivan oikein. Hän kielsi hyviin juoksuautoihin asettamaansa miehistöä ampumasta, vaikka lahtarit, jotka aukeaa maastoa myöten hyökkäsivät juoksuautoja kohti, olisivat olleet, kiväärin kantaman päässä. Hän tahtoi antaa vihollisen lähestyä niin lähelle, ettei se aivan pian pääsisi jälleen kiväärin kantaman ulkopuolelle, koska hänellä oli hyökkäävään joukkoon nähden ylivoimainen miehistö juoksuautoissa ja riittävä määrä kuularuiskuja, joilla olisi voinut sopivan hetken tultua lakaista hyökkääjien rivit hangelle. Mutta tuota eivät kaartilaiset käsittäneet.

Yli 37 000 kuollutta ja yli 80 000 vankia

Sisällissodasta maksettiin suunnaton hinta maassa, jonka väkiluku oli noin 3,3 miljoonaa. Julma taistelu ja varsinkin sen jälkiselvittelyt vain syvensivät jo muutenkin maan lähes täydellistä kahtiajakoa ja kasvattivat vihaa, katkeruutta ja koston henkeä.

Sisällissota oli väestömäärään suhteutettuna siihenastisen Euroopan historian verisin sisällissota. Siinä kuoli Sotasurmat -projektin mukaan 36 640 ihmistä, surmansa saaneista punaisia oli 27 038 ja valkoisia 5 179. Lisäksi muiden maiden kansalaisia surmattiin 4 423. On myös esitetty arvioita, että kuolleiden luku olisi mahdollisesti suurempi kuin sotasurmatutkimuksessa on selville saatu. Esimerkiksi Tauno Tukkinen on kertonut, että hän löytänyt kadonneiksi ilmoitettujen joukosta 890 sellaista tapausta, joita ei Sotasurma -tutkimuksessa ole huomioitu.

Varsinaisissa taisteluissa kuoli yli 9 000, joista punaisia noin 5 700 ja 3 500 valkoisia. Lisäksi taisteluissa kuoli muiden maiden kansalaisia ja tavallisia suomalaisia, jotka eivät olleet kummankaan sisällissodan osapuolen puolella. Taistelujen ulkopuolella kuoli lähes 12 000 suomalaista. Näistä punaisia oli noin 10 000 ja valkoisia noin 1 650. Sodan jälkeen punaisten tuomitsemista varten perustetuissa valtiorikostuomioistuimissa langetettiin yhteensä 555 kuolemantuomiota, joista 265 pantiin täytäntöön.

Valkoiset kokosivat vankileireihin vuoden 1918 huhtikuusta alkaen punaisia ja heidän kannattajiaan. Enimmillään vankeina oli sodan päätyttyä huhti- ja toukokuun aikana yli 80 000 punaista. Vankileireillä kuoli syksyyn 1918 mennessä noin 12 500 punaista tauteihin ja nälkään.

Sisällissodan jälkeen Suomessa oli noin 12 100 leskeä ja noin 14 200 orpoa lasta.

Sisällissodan loppuvaiheessa noin 10 000 punakaartilaista ja heidän perheenjäsentään pakeni Neuvosto - Venäjälle. Markku Salomaan mukaan Neuvostoliiton turvallisuuspalvelu teloitti vuosina 1935 - 1938 tiettävästi 11 066 suomalaista Leningradissa, Petroskoissa ja Moskovassa. Ammutuista 35 oli entisiä SDP:n kansanedustajia. Neuvosto -Venäjälle 1918 paenneita kansanedustajia oli 68, joista reilu puolet palasi Suomeen tai siirtyi Ruotsiin ennen puhdistuksia. Edelleen on selvittämättä monien Neuvostoliitossa teloitettujen suomalaisten kohtalot.

Periaatteellinen tilanne terrorin suhteen oli valkoisilla tietyllä tavalla sama kuin punaisilla. Yhtä vähän kuin kansanvaltuuskunta saattoi virallisesti hyväksyä terroria, yhtä vähän se kuului valkoisten virallisesti hyväksyttuihin periaatteisiin. Valkoisten puolella vallitsi kuitenkin sama kurittomuus kuin punaistenkin puolella. Tunnetekijät, kuten viha, kostonhalu, katkeruus, raaistuminen ym. vaikuttivat valkoisten puolella aivan samoin kuin punaiselakin puolella. Valkoisella puolella vaikutti lisäksi tilanteeseen rankaisemisen oikeutus ja velvoitus. Vallankumoushan oli joka tapauksessa kapina laillista hallitusta vastaan. Oikeus rankaisemiseen oli sen tähden itsestäänselvyys, eikä rankaisemista sinänsä olisi ollut mahdollista pitää terrorina käsitteellisesti. Kaiken lisäksi monen valkoisen haluna ja tavoitteena oli lyödä sosialismi ja sosialistit Suomessa lopullisesti. On hyvä kysyä, edistivätkö vai haittasivatko valkoisten terrori ja kovat rangaistukset tätä tavoitetta?

On myös selvää, että punaisten väkivalta ja terroritekojen aiheuttama kauhu ja viha ovat tekijöitä, joita ei voi sivuuttaa, kun tarkastellaan valkoisten rangaistustoimia, terroria ja teiloituksia. Varsinkin sodan loppuvaiheessa sillä oli yhä kasvava osuus. Kaiken lisäksi taistelujen loputtua valkoinen sanomalehdistö vielä paisutteli punaisten hirmutekoja. Valkoinen terrori kiihtyi sisällissodan loppua kohti. Jaakko Paavolainen kirjoittaa:

- Kun talven hanget sulivat ja kevätvirrat alkoivat kohista, Suomen työväenluokka sai kaikkialla kalliisti maksaa sen yrityksen, johon se oli uskaltanut. Metsäisillä soilla, heleitten honkanummien rinteillä, syrjäisten riilien seinustoilla, navettojen takana kajahtelivat teloitusosastojen laukaukset usein aamun kalpeassa, epätodellisessa valaistuksessa. Ääretön määrä inhimillistä kärsimystä, punaisten uhmaa ja epätoivoa lisääntyi noina viikkoina.

Sisällissodan aikana, ennen taistelujen alkua ja niiden jälkeen, molemmat osapuolet syyllistyivät teloituksiin ja ampumisiin. Tekojen taustalla ymmärrettiin olleen joko yksittäisiä kosto- ja rangaistushaluja tai sitten ne olivat sodankäynninvalineita ja teloitusten tarkoituksena

Vangittuja punaisia odottamassa kuljetusta Suomenlinnan vankileirille.

oli esimerkiksi tuhota vastustajan johtoa. Kuitenkin nämä varsinaisten taistelujen ulkopuolella tapahtuneet terroriteot synnyttivät vihaa ja katkeruutta, joka oli omiaan ylläpitämään koston henkeä ja kansan kahtiajakoa sodan jälkeen.

Valtiorikosoikeudet

Vankien tutkimiseksi eduskunta sääti 29.5.1918 lain valtiorikosoikeuksista ja valtiorikosylioikeudesta. Valtiorikosoikeuksia asetettiin 21: viisi Helsinkiin, viisi Tampereelle, kolme Turkuun, kaksi Hämeenlinnaan, kaksi Kuopioon ja kaksi Vaasaan sekä kaksi Ouluun. Niiden tehtäväksi annettiin punavankien tutkinta ja tuomitseminen. Valtiorikosoikeuksia ylempi tuomioistuin oli valtiorikosylioikeus, jolta oli mahdollisuutta anoa armoa valtiorikosoikeuden antamasta tuomiosta ja joka käsitteli valtiorikosoikeuden sille asettamia juttuja. Valtiorikosoikeuksien tuomioluettelot ja valtiorikosylioikeuden päätökset asiakirjoineen löytyvät digitaaliarkiston verkkosivulta <http://digi.narc.fi>

Valtiorikosoikeudella oli tarkoitus korvata kenttäoikeus sekä teloitukset. Teloituksia tapahtui toukokuun 1918 alkupuolella jopa noin 200 päivässä ja vankileireillä oli kymmeniä tuhansia vangittuja. Valtiorikostuomioistuimet koostuivat viidestä jäsenestä, joista yksi oli puheenjohtaja. Valtiorikosoikeuksien tutkintaprosessi oli hidas ja raskas, ja lisäksi oikeudet pääsivät aloittamaan toimintansa vasta 18.6.1918. Valtiorikosoikeuden tuomioista oli mahdollisuus valittaa valtiorikosylioikeuteen.

Valtiorikosoikeudet käsittelivät 75 575 tapausta. Tuomioita annettiin 67 788 ja loput vapautettiin. Avunannosta valtiopetokseen tuomittiin 55 663 henkilöä, valtiopetoksesta tuomittiin 6 441 henkilöä. Ryöstöstä tuomion sai 1 961 henkilöä. Ryöstöiksi katsottiin punakaarti- laisten suorittamat takavarikoinnit. Kuolemanrangaistuksia annettiin 555 eli 0,8 prosenttia tuomioista. Valtiorikosylioikeudessa noin puolet kuolemantuomioista muutettiin elinkautisiksi, ja elinkautisista tuomioista alennettiin myös noin puolet. Yleisin tuomio oli 2 - 3 vuotta kuritushuonetta, jonka sai 46,5 prosenttia tuomituista. Ehdollisena tuomion sai 88 prosenttia tuomituista.

Syytteet kapinoitsijoita vastaan olivat usein ylimalkaisia ja epämääräisiä. Erilaisia lausuntoja hankittiin eripuolilta syytteiden tueksi. Ne olivat kyllä yleensä syytetylle myönteisiä, eivätkä ne tukeneet ankaria rangaistuksia. Syytteille saatettiin vetää perusteita jopa vuoden 1917 suurlakon tapahtumista lähtien. Tutkinnoissa otettiin myös huomioon henkilön aiempi poliittinen toiminta sekä yhteydet ammattiyhdistysliikkeeseen. Lopuksi esitutkija esitti syytetyistä kokonaisarvion. Näistä aineksista koottiin syytteet ja tuomiot.

Koska punaisten johtajat saivat syytteen maan- tai valtiopetoksesta, olivat heidän tuomion- sakin ankarampia. Useimmiten punaisten rivimiehet saivat tuomiokseen lieviä vapausran- gaistuksia, eli muutama vuosi kuritushuonetta. Se kuinka aktiivisesti henkilö oli punakaar- tissa toiminut, vaikutti tuomion ankaruuteen. Kaikki Suomessa olleet sosiaalidemokraattiset kansanedustajat saivat syytteen, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Heidän rangaistuksensa olivat suhteellisen ankaria.

Kymmenettuhannet tuomiot vietiin valtiorikosylioikeuteen. Jonkin verran tuomioihin tuli muutoksia, etenkin kuolemantuomioita lievennettiin ja muutettiin elinkautisiksi. Laki eh- dollisesta vankeustuomiosta vahvistettiin 20.6.1918, joka johti siihen, että suurin osa puna- vangeista vapautettiin. Kansalaisluottamuksensa menetti kuitenkin noin 60 000 kansalaista, mikä merkitsi myös äänioikeuden menettämistä määrääjäksi.

Kun syytteet ja tuomiot oli saatettu loppuun, päätettiin valtiorikosoikeus lakkauttaa. Tätä

koskeva hallituksen esitys annettiin eduskunnalle 25.1.1919. Ehdotus meni läpi ongelmitta ja valtionhoitaja Mannerheim vahvisti lain 2.4.1919.

Valtiorikosoikeutta on paljon arvosteltu. Kritiikki on kohdistunut nimenomaan sen toimin- taan, ei sen olemassaoloon. Valtiorikosoikeus oli epäyhtenäinen, ja tuomiot samoista rikok- sista saattoivat paikasta riippuen vaihdella suuresti. Puolustautumismahdollisuudet olivat heikot ja todisteiden painoarvo tuomioistuimen päätöksestä riippuvainen. Se, olisiko joku muu oikeuskäytäntö helpottanut sodan jälkeistä eheytymistä, on epävarmaa.

Valkoinen terrori kietoutui olennaisesti sisällissodan jälkeiseen oikeudenkäyttöön valtiori- kosoikeuksissa. Sari Näre kirjoittaa:

- Oikeudenkäyttö saikin Jukka Kekkosen mukaan poliittisen puhdistuksen piirteitä. Po- liittisilla oikeudenkäynneillä haettiin julkista tukea kamppailussa rikollisiksi tulkittuja työväenliikkeen toimintamuotoja vastaan. Oikeudenkäytön kyseenalaiset piirteet ovat peittyneet vapausotaretoriikan varjoon.

Kotipaikkakunnilta lähetettiin tuomioistuimille myös tuomitsevia viestejä. Esimerkiksi pääosin sisällissodan ulkopuolella pysyneestä Eetu Salinista kolme ylöjärveläistä maanvil- jelijää antoi oikeudelle todistuksen, että ”Salin oli ollut kiivas lakkoihin yllyttäjä ja mitä suurin kiihottaja, jota kukaan ei toivo paikkakunnalle takaisin”.

Miten saksalaiset sotilaat kohtelivat punavankeja?

Seppo Hentilä on todennut, että punaisten muistitiedossa toistuu tuon tuosta väite, että sak- salaiset kohtelivat punavankeja yleensä inhimillisemmin kuin valkoiset. Jaakko Paavolaisen mukaan teloitukset jäivät saksalaisten toiminta-alueella kokonaisuudessaan suhteellisen vä- häisiksi. Saksalaiset eivät käyttäneet väkivaltaa silmittömästi. He toimivat sotilaallisen täs- mällisesti ja vaativat, että heidän käskyjään toteltiin, muuten tuli kiväärinperästä.

Seppo Hentilä lainaa Lahdessa saksalaisten vangiksi vapunpäivänä 1918 jäänyt porilainen Paavo Forsellin muistoja saksalaisten toimista punaisia vankeja kohtaan:

- Pian olivat saksalaiset kimpussani, ja sen tien meni kello taskustani ja lompakko takin povitaskusta. Niin olin valmiiksi puhdistettu vankilaan vietäväksi. Muistan, miten ne minulle toistivat: Vek, vek. Minut ajettiin tielle. Siellä oli paljon toisiakin, joille oli käy- nyt samoin kuin minunkin, vangittu vapunpäivänä ja samoin puhtaaksi ryöväty. Kellä oli hyvät saappaat, ne riisuttiin jalasta ja saivat muuttaa omistajaa. Me olimme avutto- mia vastustamaan.

Myös lapsia kuoli sisällissodassa

Sotaan osallistuneista lapsista suuri osa taisteli punaisten joukoissa. Vastapuolella lapsiso- tilaita ei ollut yhtä paljon. Eräät valkoiset syyttivät punaisen puolen äitejä hirviöksi, jotka eivät olleet kykeneviä kasvattamaan jälkikasvuun yhteiskuntakelpoiseksi.

Sodan jalkoihin jääneiden lasten kärsimyksellä oli vaikutuksensa myös kahtiajakautuneen yhteiskunnan eheytyksen ensiaskeleisiin. Ahdingossa olevia lapsia haluttiin auttaa. Aluksi auttaminen oli yksityisen hyväntekeväisyyden varassa. Työväen omat järjestöt perustivat avustustoimikuntia rahan keräämiseen leskille ja orvoille. Aluksi kerättiin tilastoja oman puolen orvoista avustustarpeen kartoittamiseksi. Valkoisella puolella olleiden keskuudessa auttamisen motiivina saattoi olla ymmärrys siitä, etteivät lapset olleet sodan tapahtumiin ja seurauksiin syyllisiä, mutta yhtä lailla myös pelko siitä, että punaisten lasten kaltoin kohtelu uhkaisi tulevaa yhteiskuntarauhaa.

Tuulikki Pekkalaisen mukaan Lähes 6 000 sisällissodassa kuollutta oli alaikäisiä, 14 - 20 -vuotiaita. Nuorimmat uhrit olivat alle vuoden ikäisiä joukossa yksi kuoliaaksi kuristettu vauva. Nuorin kuollut lapsisotilas oli tiettävästi 9 -vuotias punakaartilaispoika. Kaksi kolmannesta lapsista oli punaisia, loput sekä valkoisia ja mihinkään ryhmään kuulumattomia.

- Lapsia surmattiin vielä sodan päätyttyäkin perheidensä kanssa. Rankaisutoimet ulottuivat kehen tahansa. Iällä ei ollut väliä, vaan teoilla. Lapsia syytettiin usein vanhempiensa ja sisarustensa teoista, Tuulikki Pekkalainen kirjoittaa.

Aina lapsista ei välttämättä tiedetty mitään, mutta ajateltiin, että sellainen poika millainen isä. Sodan osapuolilla oli myös lapsisotilaita. Punaisten puolella heitä kaatui yli 60 ja valkoisten puolella 20. Lisäksi muita lapsia, jotka eivät kuuluneet punaisiin tai valkoisiin, kaatui vajaan 20.

Vankileireille joutui Pekkalaisen mukaan lähes 1 500 lasta. Punaiset lapset joutuivat elämään aikuisten lailla vankileirien kurjissa oloissa ilman mitään etuoikeuksia tai helpotuksia. Olosuhteet leireillä olivat useimmiten todella kurjat. Nuorin teloitettu oli yhdeksänvuotias. Yleinen syytös oli avunanto valtiopetokseen. Vankileirien teloitukset olivat laittomien kenttäoikeuksien toiminnan jatkumoa. Lasten kohtaloja jouduttiinkin käsittelemään aina valtiorikosoikeudessa saakka.

- Olen ihmetellyt, miksi lapsia ei kuulusteltu ensimmäisinä ja päästetty tämän jälkeen vapaaksi. Sen sijaan useimpien kohdalla oikeuskäsittely siirtyi jopa kuukausien päähän, Tuulikki Pekkalainen on ihmetellyt.

Kun olot vankileirillä muuttuivat entistä huonommaksi, niillä kuoli tauteihin ja aliravitsemukseen yli 100 lasta. Yhtään lasta ei tuomittu kuolemaan. Valtaosa heistä menehtyi tauteihin ja nälkään.

Petri Marjeta toteaa, että sisällissodan jälkeen punaisten lapset joutuivat kantamaan raskasta leimaa yllään. Julmaan kohteluun saattoivat syyllistyä esimerkiksi papit ja opettajat. Paluu takaisin arkeen oli vaikeaa. Moni oli menettänyt kotinsa ja työnsä. Punaieskien asema oli kehnoin, erityisesti heidän, joilla oli lapsia. Töiden saanti oli hyvin vaikeaa. Punaisten puolella olleisiin suhtauduttiin epäilevästi, usein jopa vihamielisesti. Tilanteen kurjuutta kuvastaa hyvin se, että moni punaieskien lapsista päätyi kerjäämään kadulle. Tämä oli omiaan vahvistamaan valkoisten parissa kuvaa siitä, että punaisten puolella olleet äidit eivät olleet kykeneviä huolehtimaan heistä. Moni joutuikin luopumaan lapsestaan olosuhteiden pakottamana.

Raskas oli myös niiden lasten kohtalo, jotka menettivät vanhempansa sodassa. Vuoden 1918 tapahtumien seurauksena 20 000 - 25 000 lasta jäi orvoksi. Valtaosa heistä oli punaisten jälkeläisiä. Lisäksi moni punaisen puolen lapsi jäi vaille huoltajaa ja huolenpitoa, koska toinen tai molemmat vanhemmista oli tuomittu vankeuteen. Punaorvot olivat iältään keskimäärin 6 - 7 -vuotiaita.

Kuollut tuntematon pikku poika Tampereen kadulla

Valkoiset surmasivat Noormarkussa 12 -vuotiaan Walfrid Bärlundin

Walfrid Bärlund vangittiin taistelujen jälkeen 14.4.1918. Häntä ei heti murhattu, vaan tuomittiin valkoisten paikallisessa tuomioistuimessa kuolemaan, ja surmattiin Noormarkussa 1.5.1918. Maarit Grahin mukaan surmaamistavaksi merkittiin mestattu. Walfrid ei kuitenkaan ollut kantanut asetta eikä hän ollut kuulunut punakaartiin. Miksi valkoiset surmasivat hänet, on epäselvää? Missään muualla Suomessa ei itsenäisyytemme aikana ole tuomittu kuolemaan näin nuorta lasta.

Työväen muistitietokokoelmassa on kertomus Walfrid Bärlundin surmasta Noormarkussa:

- Noormarkku oli yksi paikka, jossa valkoisten raakuus oli hui pussaan. Valkoiset eivät ehtineet olla viikkoakaan valtaamassaan Noormarkussa, kun he panivat toimeen verisen koston syyttömien teurastuksella. Ahlström yhtiön idänpuoleisessa virkailijan asunnossa murhattiin 18. ja 20. päivinä neljätoista työläistä, joista suuri osa oli henkilöitä, joita ei varmasti mistään syystä voinut syyttää. Ja mitä voidaan sanoa Walfrid Bärlundista, joka olisi vasta 6.10.1918 täyttänyt 13 -vuotta. Kun silloiselta Noormarkun seurakunnan kirkkoherralta tiedusteltiin, miksi Walfrid Bärlund teloitettiin, kirkkoherra vastasi: ”Hänessä oli paha veri.”

Walfrid Bärlund

Tilinteon aika Satakunnassa

Taistelujen päätyttyä sodan ajan piileskelleet ja valkoisen armeijan mukana kotipaikkakunnalleen tulleet suojeluskuntaalaiset yhdistivät nyt voimansa. Samalla yhdistyivät sodan aikana syntyneen katkeruuden hyvittämisen halu ja sotilaallisen organisaation kyky toteuttaa rauhoittamistoimet. Marko Tikka kirjoittaa:

- Näissä tunnelmissa suojeluskunnat aloittivat toimintansa valkoisten valtaamalla alueilla. Järjestäytyttyään suojeluskunnat aloittivat talojen ja metsien haravoinnin. Pitäjässä olevia maanteitä ja muita kulkureittejä ryhdyttiin vartioimaan. Vangitsemistehtävien lisäksi suojeluskunnat keräsivät sotasaalista, puhdistivat taistelupaikkoja ja kokosivat omistajaa vailla olevaa omaisuutta.

Honkilahden suojeluskunnan päiväkirja toukokuulta 1918 kertoo havainnollisesti sen, kuinka kapinallisten etsintätyö eteni. Se ulotettiin ensin oman pitäjän alueelle ja myöhemmin valkoisen armeijan ja paikallisesikuntien yhteistyön tuloksena poikki Suomen aina sinne asti, mihin kapinalliset olivat pakomatallaan päässeet.

Ote Honkilahden suojeluskunnan päiväkirjasta

3/5 Etsittiin karkulaisia metsästä.

4/5 Etsittiin punakaartilaisia metsistä, mutta ei löydetty.

6/5 Etsittiin punakaartilaisia ja vankittiin Otto Mäenpää ja hänen perheensä, jotka lähetettiin Eurajoelle. Samalta mieheltä pidätettiin yksi hevonen.

7/5 Lähetettiin vapautuskirje vangituille punakaartilaisille Porin vankilassa, Eino Siltaselle ja Joel Hersteenille.

13/5 Vankittiin metsissä olevat punakaartilaiset A. Takala, O. Takala, N. Ruohonen, V. Nummela E. Kaitas ja H. Vahlroos, joilta saatiin 5 sotilaskivääriä, yksi vinsester ja yksi haulikko, sekä noin 250 venäläistä patruunaa. Loppupäi-

vän oli vankien kuulustelua iltaan asti.

14/5 Kuljetettiin edellisenä päivänä saadut vanki Euraan, jossa nimismies otti vangit haltuunsa. Jatkokuulustelua.

17 - 28/5 Oltu etsimässä kuulustelua varten vankeja seuraavilta vankileireiltä: Tampere, Hämeenlinna, Toijala, Riihimäki, Lahti, Seinäjoki, Pori, Turku, Helsinki, Tammisaari ja Viipuri. Ollut harjoituksia kirkonkylässä. Ehdonalaiset vankit käyneet näyttäytymässä määrääkoina ja lisäksi on tehty esikuntatöitä.

Satakunnassa teloitettiin arviolta yli 900 punaista

Heti taisteluiden päätyttyä alkoivat myös teloitukset ja valkoisten paikallisten kenttäoikeuksien langettamat kuolemantuomiot. Kenttäoikeuksien jäsenet olivat usein paikkakuntien valkoisia, jotka tunsivat tuomittavat jo sisällissotaa edeltäneeltä ajalta. Tämä saattoi vaikuttaa joissain tapauksissa tuomioiden sisältöön siten, että tuomio langetettiin jopa ennen sisällissotaa tehdyistä rikkomuksista. Vaikka kyseessä oli tuomioistuimien, ei varsinaisesta oikeudenkäynnistä useinkaan ollut kyse. Esimerkiksi syytetyille ei tavallisesti ollut määrätty asianajajaa, joka olisi puolustanut häntä.

Sisällissodassa kuoli 5 306 valkoista ja punaista satakuntalaista. Satakunnan kenttäoikeudet tuomitsivat 166 henkilöä ja kuulustelivat lähes 2 000 epäiltyä. Pääosa kuulustelluista passitettiin vankeuteen tai määrättiin työpalvelukseen. Pakomatalla Lahden ja Viipurin vankileireille päätyneistä satakuntalaisista leireillä ryhdyttiin heti aseiden vaiettua tekemään selkoa. Esimerkiksi Kokemäen suojeluskunta haki toukokuun 1918 toisella viikolla lähes 300 leireille pakomatalla päätyntä punakaartilasta kotipaikkakunnalle tuomittaviksi.

Marko Tikka arvioi, että Satakunta poikkesi jossain määrin valkoisen terrorin yleiskuvasta. Rankaisutoimet olivat Satakunnassa lähes kauttaaltaan valkoisen armeijan organisoimaa ja se pysyi myös pitkälti armeijan käsissä. Siellä, missä valta elämästä ja kuolemasta oli täysin paikallisen suojeluskunnan käsissä, kurinpalautus oli usein vieläkin raskaampi. Sisällissodan aikana tai sen yhteydessä välillisesti kuolleista satakuntalaisista puolet kuoli vankileireillä, viidesosa ammuttiin taistelujen ulkopuolella. Näistä noin 170 oli luettavissa punaisen ja noin 800 valkoisen terrorin uhreiksi.

Satakunnassa teloitettiin arviolta yli 900 punaista, joista ainakin 35 oli naista. Suurin osa teloituksista suoritettiin välittömästi vallan vaihtumisen jälkeen asianomaisten kotipaikkakunnilla ilman oikeudenkäyntejä. Syyksi riitti toimiminen työväenliikkeen tehtävissä ennen sisällissotaa. Kuulustelupöytäkirjojen mukaan punaisten tuomioiden syinä olivat mm. kuuluminen työväenyhdistykseen, osanotto kapinaan ja taisteluihin, mahdolliset murhat, ryöstöt ja takavarikoinnit ja kiihotus. Erityinen huomio kiinnitettiin asemaan punakaartissa. Johtajat saivat kovimmat tuomiot. Heitä ja muita työväenyhdistyksen ja punakaartin johtohenkilöitä kyseltiin kuulusteluissa kaikilta pidätetyiltä. Erityisesti haluttiin vielä tietää punakaartiin liittymisen syy. Moni esitti syyksi hyvän palkan, vietelemisen ja yllytyksen, uhkauksen ja jopa pakotuksen. Vain harva myönsi olleensa punakaartissa aatteellisesta syys-

Kahden punakaartilaisen teloitus Varkaudessa.

tä. Tämä on luonnollista, koska näin yritettiin lieventää tuomiota.

Myös kotipaikkakuntien suojeluskunnilta pyydettiin lausuntoa tuomiolle joutuneista punaisista. Niillä oli useassa tapauksessa suuri merkitys siinä millainen tuomio annettiin. Tiina Lintunen referoi tutkimuksessaan Pomarkun suojeluskunnan lausuntoja. Pomarkussa annettiin mm. tällaisia lausuntoja kunnan punaisista:

- Vanki on ollut paikkakunnan kauhuna koko elämänsä juoden, tapellen ja uhkaillen ja aina toiminut mitä ankarimpana anarkistina. Viekkana ja juonikkaana on vanki ainai-seksi poistettava paikkakunnalta ja sen läheisyydestä.
- Vanki on paikkakunnalla aina ollut kaikissa lakoissa ja ryöstöissä ym. johtohenkilönä, sekä suurena kiihottajana ja agitaattorina. Hän on ollut paikkakunnalla aina suurena mielipahana ja harmina. Taitavuutensa vuoksi hän on saanut monta harhaanjohdetuksi. Esikunnan yhteinen mielipide on, että vanki saa sellaisen rangaistuksen, ettei koskaan tule olemaan yhteiskunnan vaivana, vaan on kerta kaikkiaan tehtävä vaarattomaksi.
- Vanki on ollut ryssäin kätyrinä useita vuosia jo ennemmin. Ja täällä ollessaan hän on esiintynyt suurena kiihottajana. Pidämme häntä sellaisena, josta on vaikea saada kunnon miestä. Ehdotamme siis ankarinta rangaistusta.

Aina ei tuomittu punakaartissa mukana olleita ankarimman mukaan. Joidenkin nuorten tai lievästi kehitysvammaisten tai mielenterveyden ongelmista kärsivien kohdalla lausuntoja antaneet esikunnat saattoivat ehdottaa lieviä rangaistuksia. Näissä tapauksissa syytettyjä katsottiin johdetun harhaan, ja he olivat vasten parempaa tietoaan liittyneet punakaartiin. Lausuntoon vaikutti oleellisesti myös se, millaisen arvion henkilön työnantaja syytetystä työntekijänä antoi. Jos mies oli tunnettu rauhallisena ja tunnollisena työmiehenä ehdotettiin hänelle tavallisesti lievempää rangaistusta, vaikka tämä olisikin ottanut sotaan osaa. Pomarkun suojeluskunnan esikunnan lausunnoista eräiden punaisten osalta todettiin mm. seuraavasti:

- Yleensä häntä on pidetty heikkona järjen puolesta ja olkoon tuomio sen mukainen. Esikunta katsoo, että hän on enempi narrauksesta kuin omasta vakaumuksesta liittynyt punakaartiin. ja siksi ehdotamme hänelle lievempää rangaistusta.

Porissa teloitukset kohdistuivat johtaviin sosialidemokraatteihin

Sisällissodan loppuselvittely oli Porissa ja erityisen ankaraa. Porissa teloitukset ja vaino kohdistuivat johtaviin sosialidemokraatteihin riippumatta siitä, mikä oli heidän suhtautumisensa ollut vallankumoukseen. Murhatuiksi tuli piirin entisiä tai tuolloisista kansanedustajista kaikkiaan neljä ja vankileireillä tai vankilassa kuoli Frans Koskinen ja Eetu Salin. Piirisihteeri Vilho Laine kuoli Hämeenlinnan vankileirillä 21.5.1918.

Sisällissodan loppumisesta Porin työväenyhdistyksen 75 -vuotishistoriikissa kerrotaan seuraavasti:

- Sodan päättyessä työläisten häviöön alkoi kauhea valkoinen terrori yli maan. Ihmisyyden ja humanisuus olivat silloin tuntemattomia käsitteitä. Vangitsemiset ja teloitukset seurasivat silloin toisiaan ja sadoin tuhansin teljettiin työläisiä vankileirien kurjuuteen. Porissakin riehuivat valkoiset voitonhumalaisina sodan päätyttyä ja useimmat työväenluokan parhaat miehet, jotka kaikissa vaiheissa teroittivat järjestyksen ja kurinmerkitystä toisille, saivat tutkimatta antaa henkensä valkoisen vihan alttarille.

Poriin jääneistä punaisista teloitettiin 14.4. - 16.4.1918 välisenä aikana 10. Tämän lisäksi punaisia ammuttiin satunnaisesti aina toukokuun loppuun asti. Myöhemmin löytyi useita, joiden kuolinsyyksi on merkitty ”kuollut vankileiriltä vapauduttuaan”. Tämä tarkoittaa jotain leirillä saatua tautia tai aliravitsemuksen heikentämää yleiskuntoa. Vankileireillä puolestaan

kuoli sotasurmatiedoston mukaan kaikkiaan 285 porilaista. Porissa teloitetuista punaisista voisi nostaa esiin muutaman nimen. Etsivä poliisikonstaapeli K. E. Granström ammuttiin 15.4.1918. Oli todella harvinaista, että poliisi oli punaisten puolella. Erikoinen nimi on myös 17.9.1918 kuollut vankileiriltä vapautunut kapellimestari Emil Hällström. Taiteilijat ja kulttuuripersoonathan yleensä oli valkoisten puolella.

Juho Rainion surma Porissa

Toimittaja Juho Rainio traaginen kuolema herätti varsinkin työväen keskuudessa vuosikymmeniä paljon muisteluja ja katkeruutta. Kaikkien esiin nousseiden tietojen pohjalta Rainion surmaa voidaan pitää, monen muun punaisen henkilön surman tavoin, vääränä ja epäoikeudenmukaisena. Kaiken lisäksi Juho Rainion elämän loppuvaiheet, hänen osuutensa sisällissodan hallintoon ja epäselvissä olosuhteissa tapahtunut kuolema ovat yhä, ja varmaan jäävätkin, monelta osin selvittämättä.

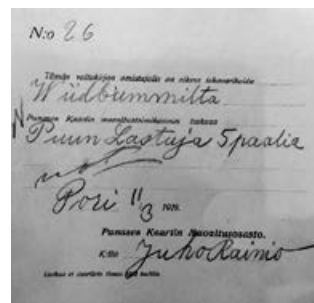
Juho Rainiota (5.4.1878 – 10.5.1918) on luonnehdittu erääksi oman aikansa parhaista lehtimiehistä. Rainio oli suoraluontoinen ja voimakas persoona. Juho Rainio oli *Sosialidemokraatti-lehden* toimitussihteerinä ja päätoimittajana vuodesta 1906 vuoden 1917 loppuun, jolloin hän siirtyi osuusliike Kansan toiseksi johtajaksi. Sosialidemokratissa hän toimittajan työssä lisäksi pakinoi nimimerkillä ”Jäärä”. Pakinoissaan otsikolla ”Porvarillisesta yhteiskunnasta” Rainio ruoski kovasanaisesti porvarillisen yhteiskunnan epäkohtia, mutta ei kehottanut väkivaltaisuuksiin. Nimimerkki oli työläisten rakastama ja vastustajien vihaama. Rainio kuului myös Porin työväenyhdistyksen johtokuntaan sekä oli muullakin tavoin työväen eturivin miehiä Porissa. Vuosina 1908 - 1909 Rainio kävi kiivasta sanailua tuolloin vielä vanhasuomalaisiin kuuluneen Algot Untolan kanssa, joka kirjoitti Satakunta-lehteen useilla eri nimimerkeillä sekä vielä myöhemmin nimimerkkiä ”Korppi” käyttäneen Satakunnan Sanomien päätoimittajan Antero Lammisen kanssa.

Juho Rainion sisar oli vuonna 1937 Neuvostoliitossa teloitettu kansanedustaja Aino Forsten. ja tytär Lyyli Rainio (1902–1968) oli Arvo Poika Tuomisen puoliso.

Juho Rainio ei ollut punakaartin jäsen eikä jäsenenä kansanvaltuuskunnan valtakunnallisissa tehtävissä. Sen sijaan hän oli Porin työväenneuvoston jäsen. Yleisesti Juho Rainio elämää koskevissa kirjoituksissa ja muistelmissa todetaan selkeästi, että hän ei osallistunut sisällissotaan, vaan pysyi sen ulkopuolella. Selvää on, että varsinaisiin taisteluihin hän ei osallistunut. Vapaussodan arkistossa on Juho Rainion Porin punakaartin nimissä allekirjoittamia asiakirjoja, esimerkiksi takavarikointitodistuksia: Juho Rainolle luovutettu remmejä Porin järjestyslaitokselta punakaartia varten 21.2.1918 ja Rainion allekirjoittama todistus, jonka haltijalla lupa takavarikoida Wiidbommilta puunlastuja ”Porin Punasen Kaartin Muonitusosastolle”. Löysin kansallisarkistosta 11 kuittia, joissa Juho Rainio on allekirjoituksellaan määrännyt takavarikoimaana liikkeistä ”Porin Punasen Kaartin Muonitusosaston lomakkeella” tavaraa punakaartille. Kuudessa lomakkeessa oli myös leima ”Porin hankintajaosto”.

Juho Rainio

Kuitti Juho Rainion antamasta takavarikoimis määräyksestä

Juho Rainio siirtyi vuoden 1918 alussa Osuusliike Kansan palvelukseen. *Sosialidemokraatti-lehdessä* hän halusi ikään kuin testamenttina julistaa omaa näkemystään siitä, miten Satakunnassa menettelytapakysymykseen tulisi suhtautua. Sosialidemokraatin etusivulla 3.1.1918 oli Rainion kirjoittama artikkeli ”Parlamentaarisen taistelun tuloksia”, jossa luettiin eduskunnassa hyväksytyt, vuoden alussa voimaantulleet lait, kuten uusi kunnallislaki, laki 8-tunnin työpäivästä, työväen tapaturmalaki ja ammattientarkastuslaki, ja todettiin, ettei ”näitä uudistuksia olisi saavutettu ilmanperäänantamatonta parlamentaarista työtä.”

Juho Rainio lähti Porista todennäköisesti samaan aikaan, kun muutkin punaiset pakenivat Porista. Hän sai Porin kunnalliselta elintarvikelaentakunnalta valtuutuksen ja matkaluvan. Fanny Ahlforsin kirjoittamassa valtuutuksessa todettiin:

Fanny Ahlfors

Valtuutus

Täten valtuutamme Porin Kunnallisen Elintarvikelaentakunnan puheenjohtajan Oskari Peltomäen ja Osuuskaupan johtaja Juho Rainion matkustamaan asioillemme Kotkaan ja Helsinkiin tuodakseen meille Sokerikeskuskomitean määräämän sokurin ja jälkimmäisestä paikasta tuodakseen viljaa, mikäli se on mahdollista.

Porissa, Huhtikuun 10. päivänä 1918.

Porin Kunnallinen Elintarvikelaentakunta, Fanny Ahlfors

Valtuutus on päivätty 10.4.1918. Samalta päivältä löytyy vielä Juho Rainion antama määräys takavarikoida pensseleitä. Mielenkiintoista on, että valmiiksi painettuun määräykseen lomakkeeseen sana ”takavarikoida” on viivattu yli ja tilalle on kirjoitettu sana ”saada”.

Juho Rainion matkasta todennäköisesti muiden pakenevien punaisten joukossa en ole löytänyt tietoja. Seuraava tieto hänestä löytyy Viipurista 3.5.1918. Jollain tavoin hän oli päässyt sinne viimeistään huhtikuun lopulla ennen valkoisten Viipurin valloitusta, joka käynnistyi 23.4.1918. Rainio jäi Viipuriin piiloon valkoisten valloituksen jälkeen. Juho Rainion tarkoituksena oli päästä Viipurista Helsinkiin Väinö Tannerin luo, mistä hän arveli saavansa turvallisen piilopaikan. Tästä hän kirjoitti kirjeen. Muistelmiinsa Väinö Tanner on sisällyttänyt Juho Rainiolta saamansa viimeisen kirjeen.

Viipuri 3/5 H. W.

Olen nyt kokenut sekä sodan hirmut viuhuvine kranaatteineen ja shrapnelleineen että punasen terrorin valkoisen rangaistuksen. Kaikki nuo minua kauhistuttaa ja kammottaa. Olin tulossa Helsinkiin, mutta tie nousi pystyyn. Tulin tänne. Päivät piileskelin, yöt valvoin, sillä punaset ottivat väkeä kaartiinsa pakolla, öisin järjestyttivät granaatit ja shrapnellit rakennuksia. Valkoset saivat Viipurin ja nyt olen ollut lähes viikon valkosessa Suomessa. Nyt tiedän, minkälaista oli punasten Suomessa ja minkälaista valkosessa.

Sain tänään matkaluvan. Lähden kohti Helsinkiä. sunnuntaina aamulla. Kun matka käy Jyväskylän kautta, viipynen pari päivää ennen kuin olen siellä, jos sinne asti pääsen. Ellen saavu voisit ryhtyä tiedustelemaan, sillä ei huvita olla vangittuna. Luulen, että voisit vähän auttaa. Kaiken varalta voisit mulle vaimoni osoitteella lähettää jonkunlaisen kirjallisen pumaakan, jossa ilmaiset, millä kannalla olen sodan suhteen ollut. Samalla ilmoittaisit, että olin vielä 3/5 elossa ja matkalupa Helsinkiin taskussa. Jos viitsit, niin pistäydy pohjoisen junan saapuessa maanantaina ja tiistaina iltasella asemalla. Paljon sua vaivaan, mutta toivoisin siten voivani paraiten Helsingissä selvitä.

Tuus Jussi R.

Rainion ei onnistunut enää tavata Tanneria. Vaikka hän oli saanut Viipurin komendantilta matkaluvan, hänet vangittiin Kouvolassa. Siellä Rainio oli vangittuna kolme vuorokautta ilman ruokaa. Sitten Rainio lähetettiin Poriin, minne hän saapui 10.5.1918 ja valkoiset surmasivat hänet Porin raatihuoneen kellarissa 11.5.1918 ilman oikeudenkäyntiä ja tutkintaa varsin epäselvissä oloissa. Miten hänet surmattiin, siitä on liikkunut erilaisia kertomuksia. Yhteistä niille on ollut, että surmatavan on kerrottu olleen perin julman. Porin työväenyhdistyksen 60- ja myös 75 -vuotishistoriikissa Rainion kuolemasta on raju toteamus:

- Juho Rainion porvarit murhasivat koko yön kestäneen räkkäyksen jälkeen Raatihuoneen kellarissa. Surmatyössä kunnostautuivat eräät vielä nytkin elävät ”kellarijääkärit”.

Juho Rainion surma kosketti suuresti myös Väinö Tanneria. Jaakko Paavolainen kertoo Tannerin elämänkerrassa, miten Juho Rainion kuolema valkoisen terrorin uhrina täytyi satuttaa Tanneria läheisesti, koska heidän tiensä olivat pitkään kulkeneet yhdessä. Sitä paitsi Rainio kuten Tannerkin oli suhtautunut kapinaan kriittisesti. Paavolainen pitääkin Rainiota Tannerin koko sotaa edeltäneen ajan pitkäaikaisimpana työ- ja aatetoverina.

Teoksessa ”Muistojulkaisu. 1918 Kumoustaisteluun sortuneista Porin ja lähiseudun työläisistä” Eetu Salin kirjoittaa Rainiosta *Sosialidemokraatti-lehden* juhliessa kymmenen olemasaolonsa vuotta 1916 seuraavat sanat Juho Rainiosta.

Samalla kun me nyt iloitsemme sen erinomaisen loistavan saavutuksen johdosta mihin olosuhteisiin verraten olemme päässeet tänä ensimmäisenä kymmenvuotiskautena Sosialidemokraatin levenemisen suhteen, on meillä täysi syy, vieläpä velvollisuus antaa julkinen kiitos ja vilpiton tunnustuksemme sille tekijälle, joka ennen muita on uhrannut olemuksensa tämän tuloksen saavuttamiseksi. Sanoin olemuksensa, sillä minä tunnen ja tiedän missä määrin Juho Rainio on uhrautunut työllensä, missä määrin hän sen myötä on kulunut ja riutunut

Tiedän kyllä missä määrin yleensä toisillakin sosialistisilla sanomalehtimiehillä on tapana uhrautua työllensä. Minä voin tämän tuntemukseni perusteella empimättä sanoa, ettei yhdenkään työkyky ja antaumus tehtävänsä tunnolliseen täyttämiseen ole vastannut toveri Rainion saavutusta ja työn intensiivisyyttä. Tällä en tahdo sanoa, etteivät myös useat toiset toimittajan työhön antautuneet tekisi voitavaansa, mutta että heiltä puuttuu vastaavassa määrässä niitä luontaisia tahi sanoisinko synnynäisiä ominaisuuksia ja edellytyksiä, jotka Rainiosta ovat muodostaneet yli muiden meidän puolueemme kykenevimmän sanomalehtimiehen. Nopea tajunta ja kirjoituskyky, riittävä pohjasivistys, käytännöllinen elämäkokemus sekä alkuperäinen ammatti (kirjaltaja), ne kaikki, yhdessä vaikuttavat, että hän on ikään kuin syntynyt vaivaloiseen sanomalehtityöhön.

”Muistojulkaisu 1918 kumoustaistelussa sortuneista Porin ja lähiseudun työläisistä” sisältää pitkiä ja lyhyitä elämäkertoja ja tietoja yli 400:sta sisällissodan taisteluissa, valkoisten teloituksissa ja vankileireillä kuolleista Porin ja lähiseudun punaisista. Kirja julkaistiin 1920 ja siitä otettiin näköispainos 2018.

Muistojulkaisun teksti jatkuu:

- Kuvaavaa Rainion luonteelle oli se, että Salin ei saanut edellä olevaa kirjoitustansa julkisuuteen *Sosialidemokraatin* kymmenvuotisnumerossa, johon Salin oli sen tarkoittanut. Rainio esti nimittäin jyrkästi kirjoituksen lehteen tulon. Hän ei sallinut nimeänsä eikä työtänsä, jonka täsmällistä täyttämistä hän piti velvollisuutenaan, maailmalle toimitettavan.
- Rainio ei ollut mikään, ”vallankumouksen tekijä” ja sen takia asettui hän jo 1917 syksyllä jyrkästi mm. punakaartien perustamista vastaan eroten sitten v:n 1918 *alusta Sosialidemokraatin* päätoimittajan toimesta siirtyen Osuusliike Kansan toiseksi johtajaksi. Tähän työhönsä hän ryhtyi jälleen samalla antaumuksella kuin oli lehdenkin hyväksi työskennellyt.
- Porin porvaristo murhasi Juho Rainion 10.5.1918 koko yön kestäneen räkkäyksen jälkeen Porin raatihuoneen kellarissa. Miksi? Siksi että Juho Rainio oli rehellisimpiä työväenliikkeen esitaistelijoita, mitä puolueellamme on ollut. Häntä ei murhattu, kapinaan osanotosta, eikä valtio- tai maanpetoksesta, sillä niihin hän ei ollut puuttunut. Hän oli yksi niistä, joiden henki porvariston täytyi saada vain siksi, että hän oli sosialidemokraatti ja siksi, että porvaristo tiesi työväestölle uuden nousun olevan peräti helppoa, jos sille olisi jätetty sellaiset miehet kuin oli esimerkiksi toimittaja Rainio.

Kostotoimet eivät kohdistuneet vain Juho Rainioon, vaan myös hänen perheeseensä. Jaakko Paavolaisen mukaan Rainion perhe joutui melkein heti mitä vaikeimpaan asemaan. Teloituksen jälkeen Rainion perhe muutti Helsinkiin. Leski Fanny Rainio kääntyi kirjeitse useaan otteeseen Tannerin puoleen, joka koetti antaa hänelle neuvoja ja järjesti hänelle vaatimattoman toimen Elannon ruokalan keittiössä. Silti Fanny Rainio kolmen lapsensa kanssa eli etenkin talvella 1919 mitä ankarimmassa kurjuudessa ja suoranaudessa nälässä.

- Täytyykö minun panna poikaparkani Mannerheimin kasvatuskotiin, se olisi kamalaa iva, sitä minä en kestä, hän kirjoitti Tannerille.

Juho Rainion kohtaloa voidaan pitää järkyttävänä, koska hän todistettavasti jo ennen sotaa ja sen ajankin voimakkaasti julisti parlamentaaristen menettelytapojen ja neuvotteluratkaisujen paremmuutta. Kaiken kaikkiaan nykytiedon valossa hänen osuutensa punaisten vallankumoushallinnon tehtävissä oli perin vähäinen. Väinö Tannerin arvion mukaan nimimerkki ”Jäärän” kriittiset kirjoitukset saattoivat olla yksi syy Rainion teloitukseen. Erään näkemyksen mukaan ampumisen kiireeseen syynä oli juuri se, ettei Rainiota voinut oikeudellisesti mistään syyttää, eikä ainakaan saada laillisesti pois päiviltä.

Mitä todennäköisemmin Juho Rainio tuomittiin kuolemaan varoittavana esimerkkinä, nimenomaan lehtikirjoitustensa takia. Sama kohtalo oli ainakin yhdeksällä muulla työväenlehtiin kirjoittaneella toimittajalla ja kirjailijalla, jotka surmattiin, vaikka useat heistä olivat vastustaneet vallankumoukseen ryhtymistä. Heidän joukossaan mm. Porissakin *Satakunta-lehden* toimittajana vaikuttanut, *Työmies - lehden* viimeinen toimittaja kirjailija Algot Untola, joka myös käytti mm. kirjailijanimiä Maiju Lasilla ja Ilmari Rantamala.

Monen kohdalla kynä oli yhtä vaarallinen ase kuin kivääri.

Aviopari Lyyli Rainio ja Arvo ”Poika” Tuominen

Juho Rainion tytär Lyyli Rainio (1902–1968) oli Arvo ”Poika” Tuomisen puoliso. Raimo Seppälän mukaan Arvo ”Poika” Tuomisen ja Lyyli Rainion rakkaussuhde kypsyi oudossa ilmapiirissä, ukkospilven alla. Raimo Seppälä kirjoittaa:

- Poika työskenteli ammattiyhdistysliikkeessä, puolueessa, sanomalehden toimituksessa ja kaiken lisäksi Otto Wille Kuusisen käden jatkeena maan alla. Hänellä ei ollut paljon aikaa Lyylille. Poika oli niin puhdasverinen vallankumouksellinen, että hän oli päättänyt olla koskaan menemättä naimisiin. Vallankumouksen tekeminen oli silloin epävarmaa puuhaa: telkien taa saattoi joutua koska hyvänsä. Ja jos näin kävisi, niin mihin joutuisi vallankumouksellisen perhe?

Lyylin koulu oli katkennut oppikoulun kuudennella luokalla. Väinö Tanner järjesti työpaikan myös Juho Rainion vanhimmalle tyttärelle, Lyyli Kyllikille juoksutytön paikan OTK:hon juuri niihin aikoihin kun Poika ja Lyyli tutustuivat. Pian Tannerin ansiosta Lyyli pääsi vakuutusyhtiö Tulenturvan johtajan sihteeriksi.

Poika oli etäisesti tuntenut Juho Rainion, enemmänkin tietysti lehtimiehenä kuin ihmisenä. Rainio oli tosin jo jättänyt lehtityön, kun Poika vasta aloitteli. Poika alkoi olla jo kommunismin tiellä niin pitkällä, että Lyylikin huolestui. Poika kirjoitti lehdessään niin haastavasti punavankien ja Neuvostoliiton puolesta, että sellainen ei voinut kauan jatkaa. Lyyli ennusti, että Poika joutuu vielä vankilaan. Nuori tasavalta oli herkistänyt puolustautumiskoneistonsa, se ei ollut vielä kyllin vahva sietääkseen kovin poikkipuolisia toisinajattelevia. Raimo Seppälä kirjoittaa:

- Tuominen julkaisi lehdessään rauhanjulistuksen ”kaikkien työtätekevien yhteisen taistelurintaman luomiseksi Neuvosto - Venäjän puolustamiseksi”. Siinä julistuksessa ei ollut sanoja säästely: ”Suomen Sosialistinen Työväenpuolue on päättänyt aloittaa taistelun taantumuksellisten sodan estämiseksi Neuvosto - Venäjää vastaan. Voidaksemme viedä taistelun vakuuttavaan voittoon, kutsumme kaikkia työtätekeviä, pikkutalonpoikia, torppareita ja maaseudun proletariaattia taisteluun tämän meidän kaikkien elämää uhkaavan vaaran torjumiseksi.”

Tässä kävi, kuten Lyyli oli ennustanut. Poika joutui vuonna 1922 vankilaan ja istui siellä varkaitten murhamiesten kanssa, ja istui pitkään. Helmikuussa 1926 hän pääsi ehdonalaan vapauteen. Raimo Seppälän mukaan koko tuon vankeusajan, hiukan yli neljä vuotta, säilyi Lyylin ja Pojan yhteys. Lyyli kirjoitti Tammisaareen pitkiä, jopa monikymmensivuisia kirjeitä, joissa hän selosti poliittisia tapahtumia ja kotiasioita. Se oli uskollisuutta, joka sai voimansa syvästä kiintymyksestä, rakkaudesta. Hehän eivät olleet naimisissa, koska Poika oli juuri tällaisten pakkoerojen takia päättänyt olla koskaan sitomatta naista itseensä. Nämä eron vuodet loppujen lopuksi yhdistivät Pojan ja Lyylin niin lujin sitein, että pian Pojan vapautumisen jälkeen he menivät naimisiin.

Arvo Tuominen on muistelmissaan kertonut, miten hän vaimonsa kanssa asui Neuvostoliitossa yhdessä Kuusisen perheen kanssa samassa huoneistossa. Arvo Tuominen kirjoittaa:

- Olimme kuin yhtä perhettä ja elimme yhteisessä ruokataloudessa, ja yhteinen oli myös kesäasunto. Kuusinen kysyi Lyyliltä pari kertaa: ”Etkö sinä Lyyli voisit liittyä puolueeseen, se olisi paljon helpompaa sekä Pojalle että minulle. Puolueen jäsenillähän on niin paljon etuoikeuksia, ja kun ei sinulla nyt kaikkea päättäen ole ainakaan mitään erikoisempaa tätä neuvostosysteemiä vastaan eikä kommunismiakaan vastaan”.
- Lyylin vastaus oli aina lyhyt ja yksinkertainen: ”Minä valitan, jos tuotan teille vaikeuksia, kun en ole puolueen jäsen, mutta en halua liittyä puolueeseen, koska en ole kommu-

nisti eikä minusta koskaan tule kommunistia.”

- Ja hänen perustelunsa: hänen vakaumuksensa mukaan työväenliikettä täytyy viedä eteenpäin toisenlaisilla metodeilla. Lähinnä juuri kehityksen tietä, parlamentaarista tietä ja että hän on pohjimmaltaan sosiaalidemokraatti, joskaan hän ei aina ole hyväksynyt kaikkia oikeistolaisia sosiaalidemokraattisia virtauksia.
- Hienotunteisena ja järkevänä miehenä Kuusinen sanoi: ”Ymmärrän sinua hyvin: isäsi oli revisionisti ja sinä olet isäsi tytär, ja minä kunnioitan syvästi sinun vakaumustasi”. Hän kertoi, kuinka varsin hyvin tunsivat vaimoni isän. He olivat yhdessä työskennelleet eduskunnassa, jopa samoissa valiokunnissa ja hän mainitsi, että Rainio muodosti Salinin, Tannerin ja Mäkelinin kanssa eräänlaisen oikeistorevisionistisen ryhmän, jota he siltasaarelaiset vastustivat. Mutta yksityisenä ihmisenä ja puolueen jäsenenä Kuusinen kertoi syvästi kunnioittaneensa Rainiota ja ihailleensa häntä erityisesti sanomalehtimiehenä. Monta kertaa hän oli ihmetellyt sitä terävyyttä, millä Porista usein tärsäyteltiin siltasaarelaisuutta ja nuijittiin Valppaan, Mannerin ja Kuusisen *Työmiehessä* esittämiä ajatuksia.

Alkuvuodesta 1963 Lyyli Tuominen sairastui vakavasti ja kuoli vuonna 1968. Hänen toivoimuksensa mukaisesti hautajaisissa vain muutamia lähiomaisia ja ystäviä oli läsnä. Pitkäaikainen perheystävä Väinö Linna lausui haudan äärellä muistosanoissaan mm. seuraavaa:

- Miten voisi punnita ja määritellä ihmisen elämän hänen tuhkinsa ääressä hetkenä, jolloin se väistämättä vaatisi sanottavaksi kaikki kerrallaan. Vielä vaikeampaa se on silloin, kun on kysymyksessä niin monitahoinen ja rikas elämä kuin Lyyli Tuomisen oli. Tekisi mieli sanoa, että hänet oli jo syntymässään määrätty elämään tavallisesta poikkeavaa elämää. Juho Rainion tyttärenä hän syntyi ja kasvoi kodissa, johon keskittyi paljon sen ajan julkista poliittista elämää. Jo polvenkorkuisena hän kuunteli ja katseli ihmisiä, joista monet ovat paljon vaikuttaneet tämän kansan vaiheisiin. Avioliitto Poika Tuomisen kanssa tuntuu niin kuin tuon lapsuuden ja nuoruuden luonnolliselta jatkolta. Ja vaikkei ihmisen elämän kohtalo määräydykään näin ulkokohtaisten tekijöitten perusteella, ovat ne kuitenkin eräänä sen edellytyksenä. Vaikka Lyyli Tuominen ei itse koskaan pyrkinyt mihinkään näkyviin tehtäviin, oli hänen elämänsä siitä huolimatta osa tämän maan työväenliikkeen ja koko kansankin historiaa. Usein vielä elettynä sen tihentyneissä myrskykeskuksissa tämän historian tragiikka oli siitä syystä myös hänen henkilökohtaista tragiikkaansa.

Eetu Salinin kohtalo

Myös Eetu Salinin ja Väinö Tannerin elämänratojen viimeinen yhteinen suora kuljettiin valkoisen terrorin varjossa. Väinö Tannerin mukaan Eetu Salin otti häneen yhteyttä 20.3.1918. Tämän jälkeen Tanner olikin piilottanut Salinin perheensä luokse Espooseen.

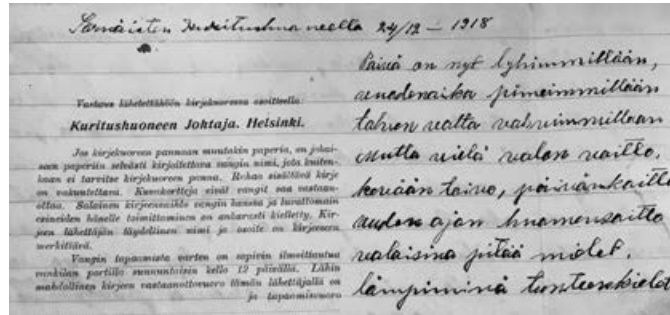
Jaakko Paavolainen kertoo Linda Tannerin muistelleen Salinin viimeistä oleskelua perheensä.. Salin oli ollut äkäinen ja moitti kovasti papin poikia (Manner ja Sirola) ja Kirja-Villeä (Otto Wille Kuusinen). Hänellä oli ollut mukaan jokin saksankielinen teos demokratiasta ja Heinrich Heinen runoja alkukielellä. Hän kirjoitteli itsekin aika paljon, runoja ja ajankoh- taisia tekstejä: tilitystä tapahtuneesta. Jatkuvasti kantautuvat tiedot teloituksista ja vangitsemisista mursivat Salinin luontaista rauhallisuutta. Saatuaan sitten kuulla Rainion kohtalosta, hän vähäksi aikaa menetti tasapainonsa kokonaan. Linda Tanner tunnustaa avoimesti, ettei hän uskaltanut pitää Salinia perheensä luona Espoossa sen jälkeen kun Tannerin kaupunkiasunnossa oli pidetty kotitarkastus ja kun ”Espoon poliisi hätyytteli alinomaa”. Näin Salin toukokuun alkupuolella joutui lähtemään Helsinkiin, missä onnistui piileskelemään heinäkuun puoliväliin, ennen kuin tuli pidätetyksi.

Eetu Salin kirjoitti Väinö Tannerille jouluna 1918 ja tilitti tuntojaan:

Pata kiehuu nyt, ja me olimme pieniä kokkipoikia – kokkipoikia, jotka poltimme peukalomme, mutta olkaamme kutsumuksestamme ylpeitä ja kiittäkäämme historiaa siitä, että se on sallinut meidän nähdä ihmiskunnan merkellisimmän ajanjakson.

Eetu Salin kirjoitti vaimolleen Idalle ja omaisilleen useita kirjeitä Sörnäisten kuritushuoneelta. Ehkä kaikkein puhuttelevimman kirjeen hän kirjoitti 24.12.1918, jouluaattona. Kirje alkoi lyhyellä runolla.

*Päivä on nyt lyhimmillään,
vuodenaika pimeimmillään
talven valta vahvimmillään.
Mutta vielä valon voitto
kevään toivo, päivänkoitto
uuden ajan huomenkoitto
valoisina pitää mielet,
lämpiminä tunteen kielet.*

Rakas vaimoni ym. omaiseni

Nyt on jouluilta, nyt vietetään valonjuhlaa, rauhanjuhlaa, kotitunnelman pyhää juhlaa. Mutta historian jumala, ihmiskunnan ja kansojen samoin kuin yksityisten ihmisten kohdaloista määräämä inhimillisen kehityksen järkkymätön ja kylmä, tunteeton sekä kylmä laki on nyt tällä kertaa säätänyt niin, että minun pitää viettää joulua täällä yksinäisessä vankikopissa, ja te ilman minun ruumiillista läsnäoloani siellä rauhanmajaksi suunnittelemissa kodissamme. Sielullisesti, ajatusteni ja tunteitteni voimalla, sydämeni ja mieleni koko lämmöllä olen minä kumminkin teidän mukana ja luonanne. Hengessä vietän minä joulua teidän kanssanne.

Ne, jotka ruumiin tappavat ja vangitsevat eivät voi henkeä tappaa eivätkä ajatusta vangita. Henki ja ajatus merkitsevät toki enemmän kuin ruumis, sillä ne ovat aatteet, jotka sittenkin hallitsevat maailmaa eivät pistimet, kiväärit, kuularuiskut ja kanuunat. Ruumiin tappamiseen, aseiden voimaan luottavat mahdit kukistuvat yksi toisensa perästä olipa niihin nojautuva valta miten suuri ja voimakas tahansa, kuten Saksan äsken vielä niin mahtava ja kukistumattomana pidetyn sotilasvallan surkea kohtalo sen niin elävästi ja silmiin pistävällä tavalla nyt viimeisemmäksi osoittaa. Sotilasmahtiin luottava Saksa kukistui, mutta sosialidemokratiaan luottava Saksa elää.

Wille keisari, joka maailmansodan alussa kerskui vetäneensä miekkansa tupesta ja lupasi pistää sen takaisin tuppeensa kunnialla, saa nyt päinvastoin hävetä, kuihtua sekä kuolla oman kansansa ja koko ihmiskunnan kiroamana maansa rajojen ulkopuolella. Tämä sama mahtava Saksan keisari, joka aikansa käski sosialidemokraatteja ottamaan koirvet selkäänsä ja lähtemään saksalaisesta isänmaastaan ellei sen kapitalistinen yhteiskuntajärjestelmä heitä miellytä. Mutta nyt onkin käynyt aivan päinvastoin, vaikka sitä ei kukaan vielä vuosi sitten pitänyt mahdollisena.

”Joka miekkaa tarttuu, se miekkaan hukkuu”, sanoi aikanaan se puumestarin poika, jonka syntymäjuhlaa nyt vietetään. Kunpa ihmiskunta vihdoinkin alkaisi uskoa edes tämän yhden yhä uudelleen ja uudelleen käytännöllisessä elämässä toistuvan ja uusiutuva totuuden.

Muutoin minä voin täällä tätä nykyä entistä paremmin. Jalkani on jotensakin terve ja joulukin on täällä laitoksen puolesta yritetty saada oikein joulutunnelmaa vastaavaksi,

sikäli kuin sitä näissä oloissa voi odottaa. Olimme juuri nyt aattoiltana kirkossa, johon oli laitettu kaksikin joulukuusta sekä muutoin kynttilöin ym. koristeltu valaistus. Siellä lauleli vankilan palveluskunnasta muodostettu sekakuoro, ja pappi puheli melko asiallisesti. Sieltä tultua tarjottiin kaurakryynivelliä, tavallista isompi palanen voita, palanen juustoa ja kaksi palaa sokeria ja sitten illallisella saimme vielä kuumaa vettä eli teetä ja sillä välin jaettiin joululehtiä lahjaksi. Oli niin kuin joulupukki käymässä talossa.

Ja minulla on niin paljon monenlaisia sinun tuomiasi ruokia kahvia ja sianlihaa ym., niin eihän tässä joulussa ole muuta vikaa kuin yksinäisyys ja vapauden puute. Mutta Ranskan Suuren vallankumouksen aikainen naiskirjailija madame de Stael sanoi Bastiljissa ollessaan: ”On totta, ettei vankilassa saa tehdä mitä haluaa, mutta siellä ei myöskään tarvitse tehdä, mitä toiset haluavat, ja siten on ainakin puolet voitettu”. Ja onhan minulla muutamia suuria ajattelijoita toverinani kirjallisesti säilyneinä niin, että en ole kokonaan vailla kunnon seuraakaan.

Lohdullisinta kaikista on sitä paitsi se, että minulla on, kuten hyvin tiedät, puhdas omatunto. Olen edelleen niin elävästi vakuutettu siitä, että olen menetellyt oikein ja parhaan ymmärrykseni mukaan, etten jos uudelleen kysyttäisi kuinka minun pitäisi silloisessa tilanteessa menetellä, en osaisi muuta kuin toistaa entisen menettelyni. Ja eräässä englantilaisen ylimyksen lordi John Lubbockin ”Rauha ja onnellisuus” nimisessä teoksessa, joka on tuossa edessäni, sanotaan, että ”parempi on olla vankilassa omatunto kirkkaana ja siten rauhallisena kuin petoksella ja väkivallalla saadulla valtaistuimella huoleessa ja tuskassa. Niin luulenpa, että minulla on puhtaampi omatunto kuin Mannerheimilla. Ja se on hyvin paljon se.

Kirjoittakaa, miten siellä voidaan, kun saatte siihen tilaisuutta. Ja eläkää rauhallisena. Uusi vuosi olkoon onnellisempi kuin tämä kulunut.

Ukko Kuusela – Eetu Salin

Kuusela oli Eetu Salinin Ylöjärven maatilan nimi ja Eetu ja Ida Salin kutsuivat toisiaan Ukoksi ja Muijaksi. (kirjoittajan huomio)

Eetu Salin tuomittiin aluksi kuolemaan, mutta tuomio muuttui tammikuussa 1919 valtiotrikosylioikeudessa 10 vuoden kuritushuonerangaistukseksi. Jo ennestään monella tavalla sairas ei selvinnyt vankilan kylmyydestä ja nälästä, vaikka vankitoveri Yrjö Mäkelin koetti häntä myös omalla huovallaan päivisin lämmittää. Vankilakuukausien aikana Eetua vaivasi polvessa ollut luumätä ja selkäsairaus. Lisäksi vatsa- ja sydänsairaus pahenivat. Fyysisten sairauksien lisäksi alkoi henkisesti hajota, ja häntä vaivasi masennus. Hänet yritettiin saada

Eetu ja Ida Salin silloin kun kaikki vielä oli hyvin.

siirretyksi sairaalaan, mutta turhaan. Kun myönteinen päätös sairaalaan siirrosta viimein tuli, se oli jo myöhäistä

Tutkin Kansan arkistossa Eetu Salinin kirjeenvaihtoa ja hänen viimeisin kirjeensä vankilasta, jonka löysin oli päivätty 19.3.1919. Siitä selviää hyvin, miten huonossa kunnossa Salin jo silloin oli.

Rakas vaimoni!

Tultuani sen verran terveemmäksi, että nyt käy vähän paremmin syöntini ja nukkumiseni, lähdin viime maanantaina pois sairaalasta, kun eivät antaneet sinnet tuoda omia ruokia, ja kun siellä oli muutenkin ikävämpi kuin täällä alhaalla.

Selliini tullessani sain kyllä ruokani, tupakkini, kahvin sekä marjapullaa, mitkä olit lähettänyt, mutta sitä ruokaa oli paljon vähemmän kuin kerroit, eikä siinä mitään lohta ollut liioin. Niin että olisi hyvä, jos voisit sieltä jolloin tavoin järjestää tänne jotain sellaista, joka sopii huonolle vatsalle, ennen kaikkea kunnollista voita. Näitä vankilan nykyisiä keittoja en juurikaan voi syödä, hernesoppaa en ollenkaan. Perunoita alettiin taas saada vankilan puolesta.

Niin heikko olen edelleen, että työhön menosta ole puhuttakaan enkä liioin voi lähteä ulos kävelemään, mutta kyllä minä nyt sentään toivon toipuvani. Se uusi komento meihin valtiollisiin vankeihin nähden on kyllä voimassa niin, että omia ruokia ja tupakkaa saadaan ottaa vastaan ja että kerran kuussa saa kirjoittaa sekä käydä tapaamassa.

Muita kuulumisiahan ei täältä ole enkä minä jaksa tällä kertaa mitään filosofeerata, kun voimani ovat vielä niin ylen vähäiset, mutta ehkä ne tässä kevät ilmojen mukana vielä virkistyvät. Siis hyvästi vaan ja voikaa siellä kaikki hyvin. Tietenkin käyt sitten katsomassa, kun saat siihen tilaisuuden.

Ukko

Eetu Salinin hautajaiset

Eetu Salin kuoli vankilassa 6.4.1919. Väinö Tanner on pohtinut syytä Eetu Salinin kuolemaan:

- Mihin hän kuoli, siitä ei meillä, jotka elimme vankilan ulkopuolella, ollut täyttä selvyyttä. Ikää hänellä ei vielä ollut liiaksi. Kysyin vuosia myöhemmin Yrjö Mäkeliniltä, mikä oli lopullisena syynä Salinin kuolemaan. Mäkelin, joka mainitsi olleensa Salinin koppitoverina, laushti vain yksikantaan: ”Salin hajosi.” Sen enempää hän ei ruvennut asiaa selvittämään. Ymmärsin, että koneisto yksinkertaisesti oli lakannut toimimasta, se oli ajettu loppuun

Eetu Salin päätettiin haudata sosialidemokraattisen puolueen kustannuksella. Silloisissa oloissa Salinin hautajaiset muodostivat merkittävän tapahtuman. Jaakko Paavolaisen mukaan tilaisuus oli ”sekä taistelunhalun sanelema poliittinen mielenosoitus että kunnian-

teko työväenliikkeen veteraanille ja keskeiselle uranuurtajalle”. Salin haudattiin torstaina 17.4.1919 Helsingin Uudelle hautausmaalle. Luvan saaminen kulkueelle ja varsinkin punaisten lippujen käytölle oli kovan työn takana. Jaakko Paavolainen kuvaa hautajaisia seuraavasti:

- Surusaatto lähti tasan puoli viisi työväentalolta kulkien Unioninkatua, Pohjois - Esplanadia, sitten Antinkatua (nykyinen Lönnrotinkatu) ja lopuksi pitkin Lapinlahdenkatua. Ruumis- ja seppelevaunujen jälkeen kulki soittokunta, sitten omaiset ja työväenjärjestöjen edustajat. Koko silloinen työväenliike näytti olevan edustettuna. Kulkueessa oli noin 5 000 henkeä, katujen varsilla ehkä 30 000. Varsinkin Porista oli tullut paljon väkeä. Ensi kerran vuoden 1918 jälkeen punaliput jälleen liehuivat ulkoilmassa.

Väinö Tanner oli yksi Salinin arkunkantajista. Hautajaisissa hän piti puheen Salinille.

- Eetu Salin kuului niihin armoitettuihin, joille luonto oli antanut paljon lahjoja. Varsinkin puhujana hän oli vaikuttava ja herättävä sillä alalla samaten kuin Aleksis Kivi kirjailijana. Ei ollut sattuma, että hän joutui työväenliikkeen palvelukseen. Hänen hehkuvalle mielelleen oli kaikkalainen sorto kauhistus. Sisäinen pakotus teki hänestä työväenliikkeen palvelijan.
- Julkisessa toiminnassa oli hän häikäilemätön kuin luonnonvoima, hän ei antanut porvarillisten syiden asioihin vaikuttaa. Niille, jotka hänet lähemmin tunsivat, oli hän kauttaaltaan toinen ihminen, lempeä ja rakkautta täynnä. Sellaisena hän oli yhtä suuri kuin julkisuudenkin miehenä. On kohtalon ivaa ja nykyoloille kuvaavaa, että hän joka ikänsä oli työskennellyt työväenluokan vapauttamisen hyväksi, ei saanut kuolla vapaana, vaan vankilassa. Työväki on kuitenkin pitävä häntä yhtenä maan parhaimmista kansalaisista.

Eetu Salinin hautajaiset

Nestor Aronen pelasti johtaja Bertel Ahlströmin hengen

Satakuntalaisista sosialidemokraateista merkittävään asemaan kansanvaltuuskunnan hallinnossa, Eetu Salinin (kansanvaltuuskunnan tiedotuslehden päätoimittaja) ja kiukaislaisen kansanedustaja Juho Hakkisen (kansanvaltuuskunnan elintarvikeasian osaston hankinta-osaston puheenjohtaja) ohella, kohosi porilainen kansanedustaja, vuonna 1918 myös piirijärjestön puheenjohtajana toiminut Nestor Aronen (27.12.1876 - 7.10.1954), joka toimi kansanvaltuuskunnan prokuraattori Matti Turkian apulaisena. Kansanvaltuuskunnan prokuraattorin tehtävänä oli vanhan järjestelmän mukaisesti toimia ylimpänä laillisuuden valvojana. Tähän tehtävään nimettiin puoluesihteeriksi Matti Turkia.

Nestor Aronen työskenteli jo 13 -vuotiaana Seikun sahalla, missä hän tutustui työväenliikkeen aatepohjaan ja suurlakon jälkeen hän liittyi aktiivisesti mukaan työväen järjestötoimintaan. Aronen oli mukana jo ensimmäisessä torpparikokouksessa ja sen jälkeen monissa työväenjärjestöjen luottamustehtävissä aina piiritoimikuntaan ja sen puheenjohtajuutta myöden. *Uuden Ajan* muistokirjoituksessa häntä luonnehdittiin valoisaksi ja syvän inhimillisyyden sisäistäneeksi henkilöksi.

Sodan loppuvaiheessa Nestor Aronen piileskeli Tampereella ja onnistui siten välttämään teloituksen. Aronen tuomittiin ainoastaan elinkautiseen kuritushuonerangaistukseen, minkä taustalla oli ilmeisesti myös se, että hän oli sodan aikana estänyt Ahlströmin Euran tehtaiden johtajan Bertel Ahlströmin ampumisen. Noormarkun Koliahteen joukkomurhan jälkeen johtaja Bertel Ahlström tunsikin henkensä uhatuksi. Siksi käännyttiin prokuraattorin apulaisen Nestori Arosen puoleen ja pyydettiin häntä auttamaan Bertel Ahlströmiä. Aronen ottikin asian omakseen. Kun Aronen ei luottanut siihen, että joku punakaartilainen olisi hengissä kuljettanut Ahlströmin turvaan, hän tuli itse hakemaan Ahlströmin Eurasta Helsinkiin turvaan. Myöhemmin Bertel Ahlström vakuutti valtiorikosoikeudelle, että ilman Arosen toimenpiteitä hän olisi joutunut murhan uhriksi.

Bertel Ahlström

Armahduksensa jälkeen Aronen toimi vuodesta 1922 Suomen Puutyöntekijäin Liiton ja 1925 lähtien vastaperustetun Suomen Puuteollisuustyöväen Liiton puheenjohtajana. Liitossa hän asettui kannattamaan Suomen työväen vasemmistoryhmää, jolloin liitossa enemmistön muodostaneet kommunistit syrjäyttivät Arosen johdosta keväällä 1930. Nestori Aronen asui 1920-luvulta lähtien Helsingissä ja kuului myös Helsingin kaupunginvaltuustoon.

Kahden valtakunnan viholliset, Aino ja Verner Forsten

Aino (Aina) Maria Forstén o.s. Rainio (1885–1937) syntyi Maariassa Rainion työläisperheeseen. Ainaksi kastetusta tyttärestä käytettiin kutsumanimeä Aino. Ainolla oli kolme veljeä sekä yksi sisko. Väinö -veli muutti vuonna 1911 Amerikkaan. Aino muutti vuosisadan ensimmäisellä vuosikymmenellä Poriin, jossa asui myös hänen veljensä, sanomalehtimies Juho Rainio. Aino työskenteli Porissa myyjänä. Aino Rainion nimi ilmestyi Porin sosiaalidemokraattisen puolueen nuorisosaaston tietoihin vuonna 1906 ja naisjaoston nimiluetteloon vuonna 1907. Hän tutustui puolueen toiminnassa mukana ollessaan porilaiseen

Werner Forsten

Aino Forsten

postiljooniin, Kaarlo Verner Forsténiin. Aino ja Verner menivät naimisiin vuonna 1909. Molemmat jatkoivat politiikassa toimimista. Kaarlo Verner Forstén (1885 -1956) syntyi Porissa ja toimi siellä posteljoonina sekä sisällissodan aikana postin komissaarina ja punaisten johtohenkilönä

Porissa Aino Forsten toimi aluksi naisjaoston sihteerinä vuosina 1907 - 1908, sen jälkeen hän oli kymmenen vuotta kesäsiirtolatoimikunnassa. Aino Forstén oli aktiivisesti järjestämässä työläisnaisille ja heidän lapsilleen mahdollisuuksia lomaan, virkistykseen ja valistukseen.

Aino Forstén valittiin eduskuntaan vuonna 1917. Hän oli erityisen kiinnostunut naisten ja lasten aseman parantamisesta, koulutuksesta ja hyvinvoinnista. Aino Forstén toimi työväen pääneuvostossa, joka oli kansanvaltuuskuntaa valvova punaisen Suomen eduskunta. Aino leimattiin toiminnastaan työväenluokan kapinalliseksi kansankiihkoilijaksi. Hän pakeni miehensä ja 800 muun punaisen kanssa Venäjälle. Heistä oli tehty vangitsemismääräys osallistumisesta punaisten kapinaan.

Suomalaisasutus keskittyi Karjalan kansantasavallassa pääosin Petroskoihin, Kontupohjaan ja Uhtuan piiriin. Suomalaisväestöllä oli Karjalassa näinä vuosina hyvä asema ja monet olivat töissä johtavissa viroissa. Uudessa kotimaassaan Aino ja Verner Forstén liittyivät elokuussa 1918 Venäjällä perustetun Suomen kommunistisen puolueen jäseniksi. Puolue oli kielletty Suomessa. Aino ja Verner viettivät Pietarissa kaksi vuotta, kunnes he saivat kanssa työ määräyksen Karjalaan kesällä 1920. Karjalassa Aino työskenteli opetus- ja kansanvalistustehtävissä. Aino oli Uhtuan toimeenpanevan piirikomitean Naiskomitean jäsen. Hän oli Karjalan työkansan kommuunin poliittisen valistusosaston johtaja vuonna 1920. Hän oli Petroskoin tyttökoulun suomenkielisenä johtajana vuonna 1930 ja Petroskoin II asteen koulun johtajana vuosina 1932–1935. Verner toimi talousministerin sijaisena ja Uhtuan piirikomitean puheenjohtajana.

Aino ja Verner Forstén kokivat miten Stalinin vainot muuttivat suomalaisten aseman Venäjällä. Karjalassa asuneet suomalaiset nimittivät vuosien 1937 - 1938 vainoja ”Isoksi vihaksi”. Suomesta tulleita erotettiin viroistaan, karkotettiin ja vangittiin. Heitä vietiin työpaikoilta kuorma-autolasteittain. Omaisille kerrottiin, että vangitut tuomittiin työleirille ilman kirjeenvaihtaoikeutta. Tosiasiansa monet ammuttiin läheisissä metsissä pian pidätyksen jälkeen. Verner Forsten vangittiin 25.7.1937 ja tuomittiin nationalistina kahdeksaksi vuodeksi Siperiaan työleirille. Aino vangittiin syytettynä vastavallankumouksellisesta kansankiihkoisesta toiminnasta. Aino sai lopullisen tuomionsa 27.11.1937 ja hänet teloitettiin samana päivänä ampumalla Petroskoin lähistöllä. Verner Forstén vapautettiin työleiriltä 23.7.1946. Ainon ja Vernerin kunniat palautettiin 16.7.1955. Verner Forstén kuoli 23.4.1956.

Nakkilassa, Kullaalla ja Ulvilassa paljon vankeja

Nakkilasta Suur - Ulvilan historian kirjoittaja Kerttu Innamaa kirjoittaa, että heti valkoisten tultua vangittiin kaikki, jotka olivat omaksuneet sosialidemokraattiset periaatteet. Kaikki vangitut kuljetettiin Poriin.

Kullaalla vangittiin 152 henkilöä, joista 6 surmattiin ja vapautettiin 20. Paluksen työväenyhdistyksen jäsenet vangittiin ja heistä murhattiin kuusi punaista huhtikuun 13. – 27. päivien välisenä aikana.

Ulvila oli Satakunnan punakaartilaisten yksi voimakkaimmista keskuksista. Helmikuun puolivälissä punakaarti sai Ulvilan täydelliseen valvontaansa ja joutui luopumaan siitä Tampereen antauduttua huhtikuun alkupuolella. On arvioitu, että Ulvilasta osallistui nelisen kymmentä miestä sisällissotaan valkoisten puolella. Heistä neljä kaatui. Punakaartiin Ulvilasta osallistui Innamaa mukaan 1500 - 2000 miestä. Lukua on pidetty liian suuren. Oikeampi arvio lienee noin 550 miestä.

Lopullisesti Ulvilankin punaisten sota päättyi vasta Lahdessa. Olli Korjus on tutkinut papiston arvioita ja kirkonkirjoja, joiden mukaan Ulvilan punaisia kaatui 42 ja vankileireillä kuoli 250. Olli Korjus kirjoittaa:

- Punaisten teloituksia tilaston laatinut pastori Aukusti Pukkila ei mainitse lainkaan. Punaisten tappioiden kokonaismäärän hän arvioi melko lähelle sotasurmatiedoston lukemia. Sen mukaan Ulvilan kokonaistappiot olivat 312 kirjoilla olevaa. Joukossa on myös muutama muualla surmansa saanut valkoinen.
- Yhtään paikallista valkoista ei surmattu Ulvilassa sodan aikana, sen sijaan Ulvilan punakaartilaiset osallistuivat eräiden vieraspaikkaisten pitäjän kautta valkoisten rintamalle yrittävien surmiin sodan alussa.

Ulvilan Vanhakylän sosialidemokraattien historiikissa todetaan:

- Sisällissota tempaisi myös Ulvilan työväestön mukaansa. Lähes kaikki yhdistyksen jäsenet liittyivät punakaartiin. Kun sotatorvet soivat, jäivät rauhantytöt toisarvoisiksi ja varsinainen yhdistyksen toiminta lamaantui. Toistakymmentä yhdistyksen jäsentä kuoli sodassa. Lähes kolmekymmentä joutui vankileireille. Tarkkoja lukuja ei ole, koska voittajat voimansa tunnossa tuhosivat arkistot. Vuosi 1918 oli yhdistykselle raskas. Työväentalo takavarikoitiin ja voittajat repivät talon seiniltä kaiken, mitä irti saivat.

Ulvilan Kaasmarkun verkatehtaan konttori 25.4.1918 punakaartilaisten tuhotyön jälkeen.

Raumalla langetettiin useita harkitsemattomia tuomioita

Kun valkoiset saapuivat Raumalle 16.4.1918, he löysivät hiljaisen, pimeän ja epäluuloisen kaupungin. Yksikään ovi ei tahtonut avautua. Ulla Heino kertoo, että ”kauppias Elorannan Hilma rouva rohkeni viimeinen raottamaan kotinsa oven”. Nyt huomattiin, että tulijat ovat valkoisia ja suojeluskunta oli jo seuraavana päivänä valmiina ottamaan vastaan valkoisten joukkojen marssin kaupunkiin.

Tilinteon hetki koitti Raumalla huhtikuun puolivälissä. Rauman kenttäoikeus tuomitsi kuolemaan 27 henkilöä, heistä 14 raumalaista ja maaseurakunnan asukasta. Kaikkiaan Raumalla valkoiset teloittivat noin 50 punaista. Ulla Heino arvioi tuomioita:

- Kun tuomiot langetettiin ensimmäisinä valkoisten voiton viikkoina, kaikki punaiset miellettiin rosvoiksi ja murhaajiksi. Kuukusia kestänyt pelko purkautui viikoksi, ja viha langetti helposti kuolemantuomion. Silloin ei kyselty, oliko tuomiolle tullut syyllistynyt väkivallantekoihin vai ei. Näinä viikkoina langetettiin useita harkitsemattomia tuomioita.

Tapio Niemen mukaan juuri koettu verisunnuntai ”oli vereslihalla märkivä haava, joka oli herättänyt leimuavan vihantunteen mielipiteitään neutraaleissakin asukkaissa”. Tapio Niemi kirjoittaa:

- Kun paikalliset lehdet vielä tarjoilivat tapauksesta tunteenomaisesti väritettyjä yksityiskohtia, ammun uhrien arkut tuotiin kunniavartioon ja vainajat haudattiin juhallisten seremonioiden säestyksellä, niin vaatimukset kustosta ja hyvityksestä saivat väestön keskuudessa melkoisesti kaikupohjaa. Tuskin erehtyy, jos toteaa, että kaupungissa valitsi muutaman viikon kestänyt raivokas lynkkausmieliala.

Raumalla suhtautuminen punaisiin oli ehdoton: kaikkia punakaartia auttaneita oli rangaistava. Jos ei ollut syytä tuomioon käytettiin muita keinoja. Esimerkiksi valtuusto päätti erottaa kaupungin palveluksesta kaikki henkilöt, jotka olivat tavalla tai toisella totelleet punaisten määräyksiä.

Kupariseppä, miliisipäällikkö Tobias Grönroos pelasti valkoiset vangit Raumalla

Tobias Grönroosista on taltioitu kertomus työväen muistitietokokoelmaan.

- Kupariseppä Tobias Grönroos toimi punaisen vallan aikana Rauman miliisipäällikkönä. Hän oli työväenyhdistyksen toimiva jäsen ja toimi sovittelijana torpparilakon aikana Vaanin kartanossa Kiukaisissa.
- Tarvonsaaren koululle oli otettu raumalaisia porvareita vangiksi punaisen vallan aikana. Punaisten lähtiessä Raumalta aikoivat punakaartilaiset räjäyttää Tarvonsaaren koulun ja koululla olevat noin 100 vankia sen mukana. Miliisipäällikkönä toiminut Grönroos, jolla oli vaikutusvaltaa punakaartilaisiin, sai estettyä räjäytyksen. Hän uhkasi: ”Jos aioitte räjäyttää koulun ja vangit, saatte räjäyttää minut sen mukana.”
- Koulua ei räjäytetty. Kuitenkin, kun valkoiset olivat vallanneet Rauman, oli Grönroos ensimmäinen, joka ammuttiin Rauman hautausmaahan vieressä. Grönroos oli paennut Kiukaisiin, mutta hänet haettiin sieltä surmattavaksi Raumalle. Surmaajat eivät tietojen mukaan olleet raumalaisia. Jälkeenpäin Grönroosin pelastamat raumalaiset vangit ovat pahoitelleet isän teloittamista.

Lapissa nuorin menehtyneistä oli 15-vuotias

Mika Tammisen ja Tapio Niemen mukaan Lapissa pitäjän 34 surmatusta kaatui taisteluis-
sa viisi, murhattuja ja ammuttuja on seitsemän, vankileireillä menehtyi 17, sotavankilassa
kuoli yksi ja yksi kuoli välittömästi vankeudesta vapauduttuaan. Lisäksi tilastoissa on yksi
itsemurha. Kaksi tapausta on sijoitettava lokeroon muut: kadonneet tai epävarmat. Nuorin
menehtyneistä oli 15-vuotias ja vanhin 58:n ikäinen.

Seppo Santamaa on selvittänyt isosisänsä kohtaloa sisällissodassa. Hän sai selville, että iso-
isä ammuttiin Rauman hautausmaalla 14.5.1918 toisen kodisjokelaisen Johan Relanderin
kanssa.

- Tapauksesta ei ole parempaa tietoa. He eivät olleet mitään sellaista tehneet, että olisi
tarvinnut teloittoa. Meillä ei siitä kotona puhuttu, enkä ymmärtänyt aikanaan kysyä,
Seppo Santamaa on pohtinut.

Harjavallassa valkoiset rikkoivat työväentalon

Valkoisten otettua Harjavallan haltuunsa kunnassa alkoi punakaartilaisien etsintä sekä
vangitsemiset, kuulustelut ja kotitarkastukset. Tuli valkoisen terrorin aika. Ensimmäisten
tapahtumien joukossa Harjavallan työväentalo ja sen irtaimisto rikottiin. Myös kaksi paik-
kakunnalle

jäänyttä työväenyhdistykseen kuulunutta henkilöä, työväen järjestökaartin perustamisessa
mukana ollutta ja tilallisilta ruokaa takavarikoineeseen ryhmään kuulunutta punaista sur-
mattiin.

Vesa Vartiainen mukaan Harjavallan tultua valkoisten hallintaan moni noin sadasta puna-
kaartilaisesta sekä sellaiseksi katsotusta vangittiin. Vangitut punaiset koottiin kirkonkylälle,
jossa ensimmäisessä 25.5.1918 rintamaoikeuden istunnoissa 26 miestä sai kuolemantuo-
mion.

Harjavallan surmattujen punaisten lukumäärä on hyvä esimerkki siitä, miten vaikeaa on
vieläkään saada selville ehdottoman oikeaa surmattujen määrää. Vesa Vartiainen kirjoittaa:

- Sotasurmatilaston mukaan sisällissodassa ja sen jälkimainingeissa kuoli 29 Harjavallassa
asunutta punaiselle puolelle kuulunutta henkilöä. Kunnassa kirjoilla olevat henkilöt mukaan lukien
lukumäärä kohoaa 32:een. Kuitenkin kun mukaan otetaan 25.5.1918 kuolemantuomion saaneet harja-
valtalaiset, kokonaismäärä nousee em. suuremmaksi. Kaiken lisäksi Harjavallan hautausmaan sisällis-
sodan punaisten muistokiveen on kaiverrettu yli 60 nimeä.

Satakunnan Kansa -lehdessä julkaistiin ilmoituksia, joilla etsittiin punakaartin takavarikoimaa tai ryöstämään omaisuutta. Tällä ilmoituksella etsittiin takavarioitua hevosta.

Ensimmäinen valkoinen päivä Harjavallassa

Emil Cedercreutz kirjoittaa tunnelmistaan Harjavallan ensimmäisenä valkoisen päivänä:

Helpotus koitti 15.4.1918, jolloin valkoisten armeijan kärkijoukko saapui Harjavaltaan. Ensimmäinen valkoinen päivä oli vielä täynnä levottomuutta ja tuskaa niin kuin ensimmäinen kevätpäivä. Pelättiin punaisten paluuta ja hämyssä piti jälleen asettaa kuularuiskut jonkun ladon tahi riiden suojaan ja suunnata päin maantietä. Entäpä jos punaiset todellakin palaisivat. Heitä odotettiin. jokseenkin varmasti, tähystelijät olivat nähneet heidän palaavan, ja konekiväärit asetettiin kuntoon piilopaikoillaan.

Yöllä kuulin laukaustenvaihtoa milloin kovemmin, milloin hiljemmin, milloin edempää, milloin lähempää. Venäläisten kanuunat jyrisivät, kuularuiskut räätisivät ja kiväärit paukuivat. Maattiin tuvan lattialla, sillä siinä oli vaarattominta. Mutta seuraavana aamuna oli kaikki jo hiljaista. Silloin uskalsin pistäytyä kotonani. Samassa kuulen kavioiden kapsetta, ja siinä tuokiossa he olivat, kaikki nuo uljaat ratsastajat, pihallani. Olin kuin lumoissa. Onni ei ole sopiva sana kuvaamaan mielialani, se ilmaisee liian vähällä, se on liian väritön, liian kalpea.

Kokemäellä kappalainen Matti Tienari siunasi salaa punaisia

Kokemäellä oli heti valkoisten vallanoton jälkeen suoritettu vangitsemisia. Kokemäestä ja myös Lauttakylästä tuli vankien kokoamiskeskuksia, joihin haettiin tuomittavia myös Lahden vankileiriltä. Kokemäen historiassa Tuomas Hoppu kertoo, että ”kenttäoikeuden tai omankädenoikeuden tuloksena Kokemäellä ammuttiin toukokuun loppuun mennessä 24 pitäjäläistä. Ensimmäiset teloitukset pantiin toimeen heti valtauksen jälkeen. Kokemäellä surmansa saaneet punaiset haudattiin joukkohautoihin Kooman hautausmaalle. Virallisen linjan mukaan papisto suhtautui välinpitämättömästi kapinallisiksi katsottuihin vainajiin, mutta kappalainen Matti Tienari kävi yöaikaan salaa siunaamassa Koomaan haudattuja punaisia.”

Kokemäkeläisillä punaisilla oli huono onni, koska he joutuivat kahteen veriseen taisteluun ensin Noormarkun Harjakankaalla ja sitten Karkussa. Taisteluissa kuolikin arvion mukaan 37 kokemäkeläistä. Valkoisten teloitusten kohteiksi joutui Kokemäellä poikkeuksellisen paljon ns. rivimiehiä ja punaisten johtajat säilyivät hengissä. Tuomas Hoppu kirjoittaa:

- Todennäköisin selitys on, että valkoisten viha ei sittenkään kohdistunut erityisen maltillisina pidettyihin johtajiin. Varsinaisista kapinajohtajista sai surmansa vain Frans Teini,

Eurassa oli ilonkyyneiden tai valkoisen kauhun päivä

Valkoiset valtasivat Euran 18.4.1918. Tätä päivää kuvataan suojeluskunnan historiassa ”kauniiksi keväiseksi päiväksi, joka oli monelle ilonkyyneiden päivä”. Euran kirkkoherra Salokas kirjoitti:

- Ilman taistelua muuttui punainen Eura valkoiseksi ja riemumielin otettiin vastaan kauan kaivatut valkoiset soturit. Kaikkivaltiaalle kiitos, että pahasta painajaisesta on vihdoin päästy.

Punaiset muistelivat myöhemmin, että silloin 18.4.1918 alkoi työläisille, mitä verisin terrorin aika, silloin alkoivat valkoisen kauhun päivät. Valkoisten valtausta seuraavien kolmen päivänä aikana vangittiin Euran suojeluskuntahistorian mukaan 266 henkeä, joista 14 tuomittiin kuolemaan ja 252 jätettiin suojeluskunnan huostaan. Määrän on arvioitu olevan liioiteltu. Omissa tutkimuksissaan Arvo Santonen saa vangittujen euralaisten määräksi 285.

Tässä luvussa on mukana vankileireillä vangitut. Joka tapauksessa valkoisten Euran valloituksen jälkeinen vangitsemisoperaatio toteutettiin nopeasti ja tehokkaasti. Arvo Santosen mukaan se oli toimeenpantu niin tiuhalla seulalla, että mukaan tuli myös punakaartin ulkopuolella olleita työväenliikkeen aktiiveja ja heidän perheittensä jäseniä. Heistä osa vapautettiin jo Eurassa ja muut marssitettiin Poriin. Valkoisten tulon ensimmäisinä päivinä suoritettu vangitsemisaalto oli niin perusteellinen, ettei myöhemmin kovinkaan paljon ollut tarpeen panna toimeen uusia vangitsemisia

Euran tapahtumia valkoisten valtauksen jälkeen on kuvattu ns. luokkasotakirjallisuuteen kuuluvassa vuonna 1928 ilmestyneessä punaisten toimittavassa julkaisussa ”Kärsimysten teiltä” mm. seuraavasti:

- Erikoisesti ansaitsee mainitsemista se, että porvarit eivät olleet Eurassa hengenvaaras-
sa. Työväestön taholta pidettiin tiukka kuri, ettei mitään tihutöitä tulisi tapahtumaan, koska olisi ollut sopimatonta aseettomia porvareita hätyytellä. Ainoatakaan murhaa ei siis Eurassa tapahtunut työläisten vallan aikana. Mutta toisin kävi, kun porvarit saivat vallan ohjaket jätteen käsiinsä. Ihmisyyden ja humanisuus olivat heille tuntemattomia käsitteitä. Vangitsemiset ja teloitukset seurasivat toinen toisiaan. Valkoinen hirmuvalta vallitsi kaikessa kaameudessaan. Kylmät numerot puhuvat omaa kaameata kieltänsä, sillä 93 euralaista työläistä menetti henkensä, suurin osa porvariston suoranaisten koston uhreina.

Säkylässä likaisia ja partaisia miehiä palasi kotiin

Raili Rytkösen mukaan ”valkoisen armeijan voittajat, muistin mukaan, iisalmelaiset, saapuivat Säkylään Eurasta. Heti 21.4.1918 jälkeen teloitettiin Nikolai Tamminen ja seuraavana päivänä kaksi muuta punakaartilasta. Joukko muita punaisia otettiin vangiksi ja vietiin Huittisiin tuomittaviksi. Siellä teloitettiin kahdeksan säkyläläistä 24.4.1918”.

Säkylän punakaartissa oli ollut kaikkiaan noin 200 miestä. Osa heistä odotteli keväänajan tuomioitaan, osa oli lähtenyt paniikinomaisesti muiden punaisten kanssa pakenemaan Venäjälle. Kaikkiaan yli 50 Säkylän punakaartilasta sai surmansa sisällissodan melskeissä.

Sisällissota oli ohi. Raili Rytkönen kirjoittaa, että ”Säkylän metsistä palasi saapui likaisia ja partaisia metsäkaartilaisia, ruoka oli vähissä ja touonteko tulossa. Oltiin helpottuneita, mutta myös lamaantuneita tapahtumien kauheuden edessä”.

Köyliössä sodan jälkipuinti ei ollut erityisen rajua

Heti valkoisten tulon jälkeen vangittiin 168 miestä ja kuusi naista ja perustettiin Nummenkylän osuuskaupalle vankileiri. Vain neljä vapautettiin syyttömiksi todettuina, viisi sai pikaisen ampumatuomion kotiseudulla ja erimittaisiin ehdottomiin ja ehdollisiin vankeustuomioihin tuomittiin 165 köyliöläistä punaista.

Raimo Salokangas referoi räätäli August Oskar Lindroosin keräämää tilastoa, jonka mukaan Köyliössä kuoli sisällissodan ja sen välittömien jälkiselvittelyjen vuoksi 50 punaista, joista kaksi oli naisia. Kuolleiden suhteellisesti ottaen pienehkö määrä kertoo, että sodan jälkipuinti ei ollut Köyliössä erityisen rajua, niin kuin ei ollut punainen valtakaa.

Köyliön tapahtumien suhteellisesta rauhallisuudesta olivat selkkauksen osapuolten edustajat melko yksimielisiä. Raimo Salokangas kirjoittaa:

- Suojeluskuntalähteissä todetaan punakaartin toiminta kiihkeäksi, mutta ei erityisen kiihtyneeseen sävyyn. Mitään erityistä terroria tai väärinkäytöksiä ei suojeluskuntaläh-

teissäkään yksilöidä. Kapina-ajan suhteellisesta rauhallisuudesta kielii myös valkoisten toiminta sodan jälkeen.

- Myös sosiaalidemokraattiselle puolueelle sodanjälkeisestä tilanteesta raportoinut räätäli Lindroos antoi kummankin puolen maltille tunnustusta. Punakaarti ei ollut hänen mukaansa varsinaisesti mitään rosvonnut, mutta ei kuitenkaan ollut ehtinyt kaikkea takavarikoimaansa maksaakaan. Valkoiset taas palauttivat mm. takavarikoimansa osuuskaupan varat ja myymänsä tavarain arvon varsin pian.
- Mutta miksi Köyliössä oli rauhallista, vaikka pitäjässä oli kartanoita ja suurtiloja ja joukoittain näiden alustalaisia? Yksi selitys punaisen hallinnon maltillisuuteen on, että Köyliössä ei itse asiassa täydellistä vallanottoa tapahtunut koko aikana. Tämä johtui ehkä valkoisen väestöosan pienuudesta ja siitä, että vuosi 1917 oli ollut rauhallisempi kuin monessa muussa paikassa Satakunnassa. Osa säätyläisistä ei ollut sodan aikana lainkaan pitäjässä ja muut, samoin kuin valkoiset isännät, mukautuivat pakkotilanteessa kun eivät muuta voineet. Välitöntä tarvetta punaiseen terroriin ei ollut, eikä myöskään lähimenneisyys tarjonnut kostolle polttoainetta. Kun pitäjän punaiset olivat esiintyneet maltillisesti, ei valkoisella puolellakaan ollut syytä ankaraan terroriin.

Lapissa punaiset lähettivät sovintokirjeen

Turun ja Porin läänin pitäjä eli Lappi koki myös kapinan. Pitäjän punakaarti, vallattiin paikoja, takavarikoitiin omaisuuksia, elettiin uuden vallan tuomassa huumeessa. Mika Tamminen ja Tapio Niemi kertovat lappilaisten punaisten vaiheista:

- Osa väestä lähti mukaan valtakunnan sisällissotaan, vaikka Lapissa puhuttiinkin kapinasta. Kun sitten huonosti kävi, pyrittiin pakon itään, ihannemaahan turvaan. Mutta matka tyssäsi viimeistään Hämeen nummille valkoisen armeijan luoteihin ja armotomaan vankeuteen.

Tamminen ja Niemi kirjoittavat myös ns. lappilaisten sovintokirjeestä. Kun kapinasta oli pidättäytynyt suuri joukko työväkeen kuuluvista, ja kun nämä halusivat tappiokohtalonsa ennustaen turvata tulevaisuutensa valkoista terroria peläten, he laativat asiakirjan, jossa todettiin muun muassa:

- Me lappilaiset täst’ lähin unohdamme kaikki keskinäiset valtiolliset ja muut sen laatuiset riidat ja syytökset ja koetamme ryhtyä elämään suurimmassa keskinäisessä sovussa ja

Lapin suojeluskunta

rauhassa keskenämme sekä lausumme sen vakaumuksemme, että kaikille pakomatalla oleville kuntalaisillemme olisi täysi vapaus ja turva palata kotiinsa. Että näin voisi tapahtua, me myös yhtenä miehenä lausumme kaikille sen hartaimman toivomuksemme, ettei kunnassamme vast'edes miltään taholta toimeenpantaisi minkäänlaisia omaisuuden loukkaamisia ja mikäli mahdollista koetettaisiin jo ennen otettujakin takaisin toimittaa.

Eipä sovintokirja kaikkia kuitenkaan hellyttänyt. Tehty oli tehty, eikä sitä tekemättömäksi saanut. Kosto kohtasi kapinallisia myös Lapissa.

Eurajoella suojeluskunta kuulusteli tuhatkunta punaista

Punaisten lähtö hiljensi Eurajoen. Valkoiset joukot saapuivat Eurajoelle 17.4.1918 ja aloittivat välittömästi punaisten pidätykset. Lähtöpäivät metsissä piileskelleet porvarit palailivat koteihinsa.

Eurajoen historiassa Ulla Heino kirjoittaa valkoisen vallan ensimmäisistä päivistä.

- Punaisten hävitystyön laskuksi suojeluskunta laski tarkasti pennilleen 322 961 markkaa ja 83 penniä. Pelon ja unettomien öiden hintaa ei voitu arvioida eikä vuoden alun patoutumia lievitetty rahalla. Varsinainen tilinteko oli henkilökotainen. Kotiin jääneet punaiset vangittiin ja tuotiin Lahdenrannan renkitupaan. Lopullinen tuomitseminen käynnistyi toukokuussa. Raumalla ammuttiin heti kuun alussa 3 eurajokelaista ja Triipun Nikon tunnettuna pahantekijänä ja ”arvottomana elämään”. Lahdessa vankileirillä ammuttiin 9 eurajokelaista. Kaiken kaikkiaan suojeluskunta kuulusteli Eurajoella tuhatkunta punaista.
- Toukokuun lopulla punaisten kohtalo sai yhä synkempiä sävyjä. Irjanteen kirkon taakse ammuttiin 3 punaista ja 9 punaista Kainun suolla. Vankileirillä kuoli 58 punaista.

Eurajoen Irjanteella punaiset teloitettavat asetettiin hautausmaan reunalle ja ammuttiin reunan yli. Ennen teloitusta uhrien oli kaivatettava hauta itselleen. Paikalla on ollut monia muistomerkkejä: väliin niitä on hajotettu; väliin taas rakennettu uudestaan. Monessa Irjanteesta kerrotussa tarinassa toistuvat surevien omaisten paikalle tuomat kivet. Nykyisellä muistotaululla, betonilaattaan upotetuilla kivillä, on ilmeinen yhteys tarinoiden kiviin.

Irjanteen yhteishaudassa on mm. Kainun suolla ammuttujen ruumiit. Kainun suolla oli pitkään puuristi sillä paikalla, jossa muistitiedon mukaan ammuttiin kymmenen paikkakuntalaista. Myöhemmin ruumiit kaivettiin ylös ja siunattiin hautausmaalle.

Huittisiin tuotiin useita satoja punaisia myös lähipitäjistä

Huittisissa valkoiset ottivat Lauttakylän valvontaansa 20.4.1918. Pentti Pylkkö kirjoittaa Alma Unton muistikuvista valkoisten Huittisten valloituksen tuomasta ilosta ja helpotuksesta mm. seuraavaa:

- Punaisten valta kallistui loppuaan kohti kevään edistyessä. Kyllä sitä oli kestänytkin kokonaista 12 pitkä viikkoa. Ainoa toivoni noiden viikkojen aikana oli, että saisin elää siihen saakka, kun valkoiset tulisivat. Ja todellakin 20.4.1918 tämä toivo näytti täyttyvän. Sitä ennen punaiset pakolaiset olivat suurina laumoina vyöryneet pitäjän läpi Heille tekivät seuraa Huittisten omatkin punaiset. Huittisiin jäi muutamia punaisia, joiden oli luultavasti vielä tehdä ilkitöitä niin paljon kuin ehtivät, sytyttää tulipaloja, räjäyttää siltoja, pilata ruokatavaroita. Yöllä kuuluikin Lauttakylästä räjähdyksiä.
- Mutta kun 20.4.1918 päivä tuli, unohtui kohtapuolin kaikki kauhut. Ne olivat enää kuin kaukainen paha muisto. Kun sinä iltana laskettiin levolle, täytti mieleni harras kiihtoisuus siitä, että 12 pitkän viikon jälkeen uskalsi nukkua yönsä rauhassa ja turvassa.

Toisin oli Huittisiin jääneiden punaisten kohdalla. Valkoisten rankaisutoimet alkoivat lähes välittömästi. Ensimmäisten teloitettujen joukossa oli kaksi elintarviketarkastajana toiminutta punakaartilasta. Punakaartin päällikkönä toiminut Kusti Lindqvist joutui ammutuksi toukokuun puolivälissä. Heikki Mikkola sai syyskuussa 1918 kuolemantuomion valtiorikosoikeudessa ja ammuttiin Lahdessa. Hänen vaimonsa Amanda oli ammuttu jo toukokuun alussa pakomatallaan Hauholla. Useita muita Huittisten punaisten johtajia jäi kiinni pakomatalla ja teloitettiin.

Raimo Viiki kirjoittaa huittislaisten punaisten ajatuksista sisällissodan jälkeen:

- Kotirintamalle jääneillä punaisen hallinnon johtohenkilöillä lienee ollut jonkinlaisia suunnitelmia tai ajatuksia sissisodasta, mutta valkoisten nopea ja ankara kostoiskulaautti heti kaiken toiminnan. Punaisten osaksi tuli kova loppuottelu, varmaankin paljon kovempi kuin he olivat osanneet odottaakaan. Naiset saivat siinä tasavertaisen kohtelun miesten rinnalla.

Risto Alapuron mukaan huittislaisia ja keikyäläisiä työväenliikkeen kannattajia teloitettiin sisällissodan jälkeen yhteensä 48. Huittisissa tuomioista päätti Satakunnan rintamaoikeus, joka kokoontui punakaartien päämajanaan pitämällä VPK:n talolla. Keikyässä tutkijalautakunta piti kokouksensa Äetsän tehtaalla. Huittisiin tuotiin useita satoja punaisia myös lähipitäjistä. Vankeja ja heidän perheenjäseniään oli jopa 700 - 800. Alapuro arvioi, että Huittisissa olisi teloitettu yhteensä 120 - 150 punaista. Teloitusryhmät koostuivat sekä huittislaisista että vieraspaiikkakuntalaisista. Viimeiset kolme teloitusta tapahtuivat 23.5.1918. Vankileireillä kuoli noin 150 henkilöä. Alapuron mukaan huittislaisia ja keikyäläisiä punaisia uhreja oli yhteensä 230.

Vampulassa valkoiset surmasivat Junno Mannerin

Vampulassa valkoisten kostonisku oli lyhyt, raju ja väkivaltainen. Se kohtasi kipeästi tähän asti melko rauhassa elänyttä Vampulaa. Siellä oli Jonkan kartanolle muodostettu paikallinen punavankien kokoamiskeskus. Raimo Viikin mukaan on muisteltu, että 21.4.1918 sinne saapui Iisalmen suojeluskunnan käsivarsinauhoin varustettuja suojeluskuntalaisia, jotka ottivat kuusi vankia viedäkseen heidät Lauttakylään tuomittaviksi. Näiden joukossa olivat mm. Vampulan punakaartin esikunnan päällikkö Frans Aalto ja vallankumousoikeuden kirjuri Junno Manner. Maanviljelijä Eino Manner yritti turhaan suojella veljeään. Raimo Viiki kirjoittaa:

- Kun patrulli vankeineen oli ehtinyt Huittisissa kansanopiston kohdalle, komennettiin vangit tien sivuun metsään ja ammuttiin sinne. Hannu Rintakosken mukaan Junno Manner yritti juosta pakoon, mutta, mutta luodit tavoittivat hänetkin pellolla. Vampulan vanhan rovastin hakiessa poikansa ruumista tarjoutui joku suojeluskuntalainen auttamaan häntä. ”Ei tarvitse, kyllä te olette jo hänet auttanut”, oli kirkkoherran vastaus.
- Syylliset eivät olleet kaukaisen Iisalmen miehiä eivätkä Raumaltakaan, kuten myös on luultu. Kyseenalaisen kunnian surmatyöstä ottivat itselleen Porin maalaiskunnan Lyttilän kylän suojeluskuntalaiset, jotka noina päivinä suorittivat puhdistustoimia lähipitäjissä erään poliisin johdolla. Vampulassa saivat he hyvän saaliin, ottivatpa vangiksi Vampulan punakaartin esikunnan, johon kuului mm. itse Kullervo Mannerin veli Jukka Manner (etumini muistettu väärin).
- Puhdistuksia tekivät joskus Suur Huittisten omatkin miehet, aina vankileireille asti. Henkilökohtaiset nöyryytykset olivat lähtemättömästi mielessä.

Kiukaisissa paljon kuolleita ja teloitettuja punaisia

Kiukaisissa kymmenet henkilöt kuolivat taisteluissa, pikateloituksissa tai vankikileireillä. Seppo Saari kirjoittaa Kiukaisten sosialidemokraattien historiassa, että ”surullisinta on se, että useimmat joutuivat täysin tietämättään tai harhautettuina vedetyksi mukaan sotaan”.

Kiukaisten Panelian Työväenyhdistyksen johtokunta kokoontui tammikuussa 1918 ja uudelleen kuukautta myöhemmin. Kokouksista ei ole muuta tietoa kuin pöytäkirjamerkintä ajankohtasta. Vuoden 1918 kolmas ja samalla viimeinen kokous oli jouluaatonaattona. Pöytäkirjan toimintakertomuksen kohta on paljon kuvaava:

- Paljon on kulunut vuosi antanut kärsimyksiä yhdistyksellemme ja sen jäsenille. Mutta samalla se myöskin opetti, miten turmiollista on poiketa pois sosialidemokratian menettelytavoista ja antautua ulkoparlamentaarisiin taistelukeinoihin.

Jaakko Paavolaisen mukaan Kiukainen oli 4 prosentin teloitustappiolla (86 teloitusta) Turun ja Porin läänin ensimmäisellä sijalla, toinen oli Mouhijärvi 2,9 miespuolisten määrään suhteutettuna. Koko maassa Kiukainen sijoittui viidennelle sijalle. Edellä olivat Varkaus, Sääksmäki, Sammatti ja Valkeala. Luku nousee vielä suuremmaksi, koska jälkepäin on paljastunut muun muassa Lappeenrannassa menehtyneet kiukaislaiset teloitetuiksi. Miksi kiukaislaisia punaisia kuoli ja teloitettiin näin paljon? Kysymykseen en ole löytänyt vastausta. Myös Seppo Saari ihmettelee asiaa:

- Kiukaisten tappioluvut tekee ihmeelliseksi se, että täällä tehtiin vain yksi mustasukkaisuusmurha punaisten toimesta. Poikkeuksen Kiukainen tekee myös teloitettujen suutarien lukumäärässä, joka oli maan suurin.

Huomiota herättää sekin, että kiukaislaiset kuolivat suurimmaksi osaksi pikateloituksissa eivätkä suinkaan taisteluissa. Suuri osa teloituksista tapahtui Lahden Hennalassa toukuussa 1918 vain muutamia päiviä ennen sisällissodan päättymistä.

Teloitettuihin kuului myös ensimmäinen Kiukaisista kautta aikojen valittu kansanedustaja, seppä Juho Hakkinen. Hän toimi kansanvaltuuskunnan elintarvikeasian osaston hankintaosaston puheenjohtajana ja sodan loppuvaiheessa koko elintarvikeosaston päällikkönä, mitkä toimet johtivat hänen teloittamiseensa myöhemmin vuonna 1918 Viipurissa. Seppo Saari kirjoittaa Juho Hakkisesta:

- Juho Hakkisesta tuli nopeasti Panelian Työväenyhdistyksen todellinen suurhahmo. Yhdistystä hän johti vuosina 1906 - 1907 ja vuosina 1911 - 1916. Hakkinen oli eduskunnassa muutaman kuukauden ajan vuonna 1917.
- Hän osallistui monipuolisesti Kiukaisten kunnan toimintaan. Suomen armeijan esikunnan tiedusteluosasto laati 29.5.1918 eli pari viikkoa kansalaissodan päättymisen jälkeen hätäisesti ”Luettelo B:n”, jossa muun muassa Hakkinen etsintäkuulutettiin. Hänen tittelikseen ilmoitettiin seppä, kansanedustaja ja ”muonituskomissari”. Hakkinen teloitettiin epäselvissä olosuhteissa Viipurissa vuonna 1919.

Kiukaisista kirjoitetaan myös ns. luokkasotakirjallisuuteen kuuluvassa ”Kärsimysten teiltä” julkaisussa:

- Valkoisten saavuttua paikkakunnalle alkoivat yleiset työläisten vangitsemiset. Syytä ei paljon tarvittu. Ei säästynyt vangitsemiselta nekään työläiset, jotka eivät ottaneet osaa kansalaissotaan, jos vaan muuten olivat tunnettuja sosialisteja tai ottaneet osaa vuoden 1917 maatyöväen lakkoihin. Kaikkiaan vangittiin Kiukaisten työläisistä 311 henkilöä, joista naisia 43. Vangituista tuomittiin 255 ja vapautettiin 56. Paikkakunnalla murhasivat valkoiset 3 kuntalaista, nimittäin työmies Vihtori Nurmen, suutari Vihtori Keski-

mäen ja itsellisen pojan Yrjö Lehtosen, joka oli vain 15-vuotias. Mitään erikoista eivät murhatut olleet tehneet ja olivat he muut enkin tunnetut erittäin siivoiksi miehiksi.

- Suuri määrä kiukaislaisia joutui kiinni pakomatalla etupäässä Lahdessa, jonne Kiukaisista lähetettiin miehiä näistä vangituista erottamaan teloitettaviksi määrätty. Pääasiassa kolmessa päivässä teloitettiin Lahdessa 7 kiukaislaista työläistä
- Kaikkiaan vaati sota siis uhreja Kiukaisista 128. Tuhoutuneista oli vanhin 64 vuoden ja nuorin 15 vuoden ikäinen.

Kiukaislaisen Hannes Vianton ihmeellinen pelastuminen

Hannes Viannon kertomus teloituksesta pelastumisesta on taltioitu työväen muistitietokoelmaan.

Pako teloitusröyhmän edestä

Punaisten vallassaoloaikana minäkin olin paikallisissa toimissa mukana muun muassa vallankumousoikeudessa puolustusasianajajana. Kiukaisista lähdettiin 14.4.1918, ja vangiksi jouduimme Lahdessa vapunpäivän maissa. Kotipaikan esikunnan valtuuttama poliisi Kalle Koskinen tuli 17.5.1918 Lahteen. Hän valitsi ensi joukkueeseen yhdeksän tappavaa, jotka jaettiin kolmen miehen erissä valmiiksi kaivetun kuopan reunalle, missä siten vankileirin komendantin määräyksestä piti ammuttaman yhteislaukauksin.

Matkakumppanini koettivat murhamiehille esittää, että mentäisiin esikuntaan selvittämään asiat. He huomauttivat, ettemme ole mitään kuolemanrangaistusta ansaitsevaa tehneet. Mutta perässä astellut pyöveli kiroamalla ärjäisi, että menkää eteenpäin, niin ammutumme paikalla.

Minä en pyytänyt armoa. Tiesin, että oikeutta ei näissä oloissa noudateta. Meidät asetettiin kolme miestä rinnan yhteislaukasta varten. Komendantti Viljanen luki laukausmääräyksen. Kun varten vasten asetettu pyöveli, käänsi aseensa mokomaan komendanttiin, sain vähän tilaisuutta koettaa pelastautua painumalla metsikköön, mikä yritys onnistui niin hyvin, että perässäni ammutuista kuulista vain yksi osui käsiranteeseeni, sekin vain lievästi. Maailma oli kyllä silloin niin ahdas, ettei mielestäni ollut tilaa maan pinnalla, ja niin katsoin parhaaksi kiivetä puuhun, jossa olin sitten vuorokauden pimeimpään hetkeen.

Näin sen yhdeksänmiehisen seurueen matka päättyi Hennalan kasarmien metsikköön, josta vain minä yksin pääsin pakoon ja jäin henkiin.

Kankaanpäässä valkoisten ylivalta mykisti työväen

Sisällissodan aikana Kankaanpäässä valkoisten ylivalta mykisti työväen toiminnan tyystin ja sen myötä työväenyhdistysten kokoontumiset päättyivät. Sodan jälkeen kuulustelut ja pidätykset astuivat kuvaan. Kankaanpään työväenyhdistyksen historiikissa Jouko Nurminen luettelee 54 vakaumuksen puolesta vuonna 1918 kuolleen kankaanpääläisen nimet. Luvussa on mukana taisteluissa ja niiden ulkopuolella kuolleiden, vankileireillä kuolleiden ja teloitettujen nimet. Taistelukentillä sen sijaan vain harvat Kankaanpään punaisista kohtasivat loppunsa. Yli 20 kankaanpääläistä kuoli vankileireillä. Näiltä kuolemanleireiltä hengissä selvisivät mm. Frans Hakala, Jussi Fahler, Edvard Kiviholma ja Kalle Pyysalo. Jouko Nurminen mukaan arviolta vain 65 kankaanpäänlaista, joukossa kolme naista, oli punakaartin jäseniä.

Vakaumuksen puolesta eri tavoin kuolleiden kankaanpääläisten määrää (54 henkilöä) voi suurena, kun sitä vertaa kankaanpääläisiin punakaartin jäseniin (arviolta 65).

Lainaan katkelmia Jouko Nurmisen Kankaanpään työväenyhdistyksen historiikkiin kokoa-mia Mauno Hakalan muistoja vuosilta 1917 – 1918.

Mauno Hakala: Isä ei antanut perustaa punakaartia

Vuoden 1917 vappukulkue oli komea. Olin itsekin mukana. Kulkue lähti keskustasta Veneskoskelta ja Alahonkajoelta tulevia vastaan Porin tienhaaraan asti, ja sieltä palattiin takaisin keskustan läpi hakemaan narvinpääläisiä ja verttuulaisia. Kohtauspaikkana oli Karuselliahde. Sieltä tultiin takaisin nuorisoseurantalolle, joka oli vuokrattu vappujuhlia varten. Isäni Frans Hakala oli työväenyhdistyksen puheenjohtaja, joten lipusta huolehtiminen oli hänelle kuuluva velvollisuus.

Silloin, kun valkoiset tulivat Porista Kankaanpähän, Jussi Fahler ei salaa ampunut valkoisia. Hän oli menossa nuorisoseurantalolle kulissee laittamaan, kun valkoiset pidättivät hänet kirkon kohdalla ja veivät hänet Päiviken kellariin. Ainoa ase hänellä oli taskussa ollut vasara ja nauloja. Samana iltana työväenyhdistyksellä piti olla illamat nuorisoseurantalossa, ja yleisöä pyöri keskustassa. Työväentaloa ei vielä silloin ollut. Kun saatiin tieto Jussin pidätyksestä, isäni meni nimismiehen puheille ja tämän kanssa hän saapui Päivikelle, jonne valkoiset olivat perustaneet esikuntansa. He tiedustelivat Fahlerin pidätyksen syytä. Esikunnasta vastattiin, että he pitivät nyt järjestystä Kankaanpäässä, eikä nimismies voi heitä määrällä.

Valkoisten oli hyvä tulla Kankaanpähän, sillä isäni, joka oli työväenyhdistyksen puheenjohtaja, ei ollut antanut perustaa paikkakunnalle punakaartia. Oli kaiketi Jussin onni, että hänet pidätettiin ja lähetettiin Pohjanmaan ruotsalaisalueelle. Näin hän säilytti henkensä.

Punikkivankeja pidettiin kansanopistolla. Siellä isänikin joutui jonkin aikaa olemaan. Koska hän oli elintarvikelautakunnan puheenjohtaja, ja koska hänellä oli luettelot elintarvikkeita luovuttavista taloista, hän pääsi vapaaksi joutuen kiväärimiesten kanssa kulkemaan taloissa takavarikoimassa elintarvikkeita valkoisille. Myöhemmin vankiluvun lisääntyessä vangit siirrettiin kansakoululta kansanopistolle.

Paskonletto oli Tapalan talon suoalueella. Siinä oli silmäke, joka jäätty talvisin. Tuohon silmäkkeeseen avannon reunalla ammutut upotettiin. Kun suota 1930-luvulla kuivattiin, esiin tuli luita ja laskuojaan mm. saapas, jossa oli vielä jalka jotenkin säilyneenä.

Kansalaissodan loppuvaiheessa vankeja vietiin pitkänä kulkueena Poriin. Kun he olivat menossa Leirinkujaa pitkin, äitini meni rappusille ja heilutti punaista esiliinaa kuin lip-pua. Edellispäivänä pidätettyä isääni ja kauppias Honkalaa lähdettiin viemään samana päivänä hevoskyydillä. Heidät piti matkalla ampua, sillä saattajina olivat tunnetut X ja alahonkajokilainen XX. Kankaanpäässä pääteloittajana toimineen Johanssonin piti tulla mukaan. Hän oli kertonut asiasta Kankaanpään miehille, jotka juottivat Johanssonia niin, että hän nukkui ”yli ajan”, ja niin pidätetyt pääsivät rauhassa Poriin, koska saattajat eivät kahdestaan uskaltaneet ryhtyä teloitukseen.

Pidätettyjä vastaan ei ollut olemassa mitään syyteaineistoa, ja Porissa asiaa tutkineet ilmoittivat vapauttavansa heidät. Kankaanpään esikunta puolestaan vastusti sitä jyrkästi

ja väitti, että isäni olisi mm. yhdessä ryssien kanssa järjestänyt kokouksia. Porista miehet sitten lähetettiin Turkuun. Siellä Honkala vapautettiin, mutta isäni lähetettiin Tammisaa-reen, jossa hän joutui virumaan kahdeksan kuukautta. Perin nälkiintyneenä ja laihana hän sieltä kotiinsa palasi.

Frans ja Niilo Rajalan tylyt kohtalot

Frans Oskari Rajala (ei sukua tämän kirjoittajalle) oli Narvinpään torpparien johtohahmon ja heidän oikeuksiensa puolustaja. Henkilökohtaisesti hän oli rauhan mies, jolle väkivalta oli vierasta. Rajalaa odotti tyly kohtalo. Hänet vangittiin, ja kahden kohtalotoverin kanssa, joista toinen oli kotoisin Jämijärveltä ja toinen Ikaalisista, hänet vietiin Kooninjärven läheiselle Paskonletolle. Siellä miehet säälistä ammuttiin 27.3.1918 ja ruumiit työnnettiin varta vasten hakattuun avantoon. Jouko Nurmisen haastattelema Mauno Hakala on kertonut, että Rajalan emäntä ja puuseppä Välimäki kävivät häntä naaraamassa ja suonsilmäkkeestä nousi useita vainajia, ennen kuin koukku osui Rajalaan. He nostivat vainajan jäälle ja lähtivät hakemaan hänelle arkkua. Valkoiset kuitenkin pysäyttivät heidät paluumatkalla, ja arkku jäi opistolle johtavan tien kulmassa olleen meijerin jäähuoneen nurkalle. Siellä se oli useita päiviä nähtävänä. Vainaja pantiin valkoisten toimesta uudelleen suonsilmäkkeeseen, ja 1930-luvulla kaiketi hänenkin luunsa löytyivät laskuojasta.

Jouko Nurminen kertoo Frans Rajalan kohtalosta:

- Frans Rajalan oikeudettoman murhateon syvimmat syyt ovat jääneet epäselviksi. Kaikki viittaa kuitenkin siihen, että tapahtuneen taustalla oli monia tekijöitä: hyvinvoipaen torppariin kohdistunut kateus, Rajalan esiintyminen torppariväestön edusmiehenä sekä hänen rohkea ja kärkevä esiintymistapansa. Uuno Rajala oli teloitettun poika, joka vuonna 1973 kuvaili synkkää tapahtumasarjaa omien kokemustensa ja muistitietojensa perusteella. Pakko-otettuna Uuno Rajala joutui toimimaan talvella 1918 valkoisten hevosmiehenä aina Ikaalisten Mannamäen taistelupaikalle, missä käytiin verinen taistelu.
- Isänsä tavoin myös Uuno Rajalan Niilo-veli kohtasi väkivaltaisen lopun huhtikuussa 1918, jolloin hänet ammuttiin luultavasti Kauhajoella, ja ilmeisesti syyttömänä hänkin. 21-vuotias Niilo Rajala oli korkeintaan rivijäsen. Uuno Rajalalle nuo muistot olivat katkeria. Erityisesti häntä oli järkyttänyt isän ja veljen kohtalo sikäli, ”ettei kumpikaan ollut aktiivinen punainen”. Isän kohtalo Unon mielestä johtui ratkaisevasti siitä, että päätalon isäntä halusi heidän torppaansa itselleen. Maria Lähteenmäen mukaan Kankaanpäässä teloitettiin kaikkiaan kolmetoista punaista, jotka Rajalaa lukuun ottamatta olivat vieraspaikkakuntalaisia. Pääosa teloituksista tapahtui toukokuussa. Pääteloittajana tuntuu esiintyneen Johansson niminen mies, ”varsinainen teurastaja”, kuten Uuno Rajala häntä luonnehti. Tämä koston lähetti oli kotoisin jostain Turun seudulta, ja hänen apureinaan toimi ainakin kaksi paikkakunnan hyvin tunnettua talollista.
- Tuomioita jaettiin Kärjen talossa. Ne saattoivat olla sattumanvaraisia ja jopa tyystin mielivaltaisia. Uuno Rajalan mukaan pidätettyjä säilytettiin Kirkonkylän kansakoulussa. Sieltä eräitä vapautettiin, mutta monien tie johti vankileireille eri puolilla maata. Vankien toinen säilytyspaikka oli kansanopiston kivikellari, jossa ”vankeja pidettiin puolialastomina, ja jossa kengät ja päällysvaatteet otettiin pois karkaamisen estämiseksi”.

Jussi Fahlerin mielivaltainen tuomio

Jouko Nurminen kirjoittaa Jussi Fahlerin mielivaltaisesta tuomiosta:

- Tuomioiden mielivaltaisuudesta on osoituksena Jussi Fahlerin tapaus. Valtionrikosoikeudessa hän sai kahdeksan vuotta kuritushuonetta valtio- ja maanpetokseen yllyttämisestä. Vähän aikaisemmin kuulustelijat olivat esittäneet jopa hänen vapauttamistaan. Fahlerilla oli monia puolustajia jopa Kankaanpään valkoisten keskuudessa. Suojeluskunnan jäsenet maanviljelijä Oskari Kaappa ja leipuri Aleksi Sorva vakuuttivat, ettei Fahler ollut koskaan kannattanut aseellista vallankumousta. Samaa todistivat myös kunnankirjuri Kalle Vähätalo ja kunnallislautakunnan esimies maanviljelijä Jalmari Mattila-Oukari.

Jussi Fahler

Merikarvialla ei ”täydellistä selvyyttä vankien kohtaloista”

Riina Haanpää kirjoittaa Merikarvian historiassa, että ”Merikarvian suojeluskunnan esikunnan toimesta tiedettiin sisällissodan aikana ammutun ainakin kolme miestä. Rovasti Wegeliuksen laatiman papiston kertomuksen mukaan merikarvialaisista valkoisen terrorin uhreista yksi haudattiin seurakunnan hautausmaalle, mutta kaksi muuta kaivettiin maahan tien viereen, josta heidän jäännöksensä myöhemmin siirrettiin hautausmaalle.” Myös terroritilastossa mainittiin, miten Haminaholman taistelujen jälkeen neljä punakaartilasta oli vangittu ja heidät oli kuljetettu Ylikylään Palokunnan talolle perustettuun vankien säilytyspaikkaan kuulusteluja varten. Riina Haanpää kirjoittaa:

- Vangittuja oli pidetty teljettyinä kaikkiaan kolme vuorokautta, jonka jälkeen heidät oli viety alusvaatteillaan metsään ja teloitettu ampumalla. Myös eräs ”mielipuoli mies, joka sai kunnalta elatuksen, vietiin jonakuna yönä ja ammuttiin esikunnan toimesta”. Vielä terroritilastossa todettiin, miten ”vankeja oli pitkin talvea paljon, emme voi niiden kohtaloista täydellistä selvyyttä saada”.

Eri arkistoihin on myös talletettu muistitietoa sodanaikaisista ja välittömästi sodan jälkeen tapahtuneista teloituksista. Riina Haanpää lainaa Helmi Juholan kertomusta:

- Että Merikarvialla todella joitain teloitettiin, on tosi asia, sillä käydessäni rintamalta kotonan totesin itse nykyisen sankarihaudan pohjoispuolella avoimen haudan siinä kohdin, johon ennen oli itsemurhan tehneitä haudattu, ja siellä oli jokusia ruumiita. Tiedustelin, mitä siellä avoimessa haudassa olevat on, minulle vastattiin, että ne ovat semmoisia, kun kenttäoikeus on lähettänyt Vanhaan Vaasaan. Sillä haudalla ei ole mitään muistomerkkiä, se on kokonaan unohdettu paikka. Kun sota oli ohi, tuli suojeluskunta ja vei ns. hankalat nevan reunalle ja ampui sinne. Eräskin vihan kohde oli sellainen mies, joka oli liukas kielinen juoppo, ainoa vaara oli käkätys, mitä hän piti ja se oli suivaannuttanut vanhan ”Kallen” ja yksiselitteisesti hänen tiensä vei myös Mankanevalle. Hän ei edes ollut vaarallinen, jos ei ota leukavoimia huomioon, oli kuin koiran rakki kiinni joka puntissa, josta seurasi tämä tuomio.

Kaikkiaan 145 merikarvialaista punaista tuomittiin valtio- tai maanpetoksesta.

Vankileirit

Sisällissodan jälkeen valkoiset perustivat vankileirejä, joille koottiin antautuneita punakaartien taistelijoita sekä muita punaisten ja työväenliikkeen toiminnassa mukana olleita tai siitä epäiltyjä. Punaisten säilyttivät sodan aikana ottamiaan vankeja lähinnä hallussaan olleissa vankiloissa.

Sisällissodan taistelujen päätyttyä 5.5.1918 vangittuina oli noin 76 000 punavankia. On arvioitu, että punavankeja oli kaikkiaan yli 80 000. Joukossa oli myös naisia ja lapsia sekä maassa olleita venäläisiä sotilaita. Vankileirejä oli 1918 yhteensä 64, kesän aikana vangit keskitettiin ensin 16 ja lopulta 13 keskusleiriin. Suuria vankileirejä oli esimerkiksi Helsingissä, Tampereella, Turussa ja Tammisaarella. Vangeista kuoli eri syistä arviolta lähes 14 000 vankia. Suurimmat kuolinsyyt vankileireillä olivat nälän aiheuttama heikkous ja erilaiset sairaudet. Vuonna 1918 espanjankuumeena tunnettu influenssa surmasi monia punavankeja. Nälkä ja taudit eivät yksin olleet syyllisiä punavankien kuolemiin. Itse asiassa vankileireillä meni kaikki pieleen. Ruoka, jos sitä sai, oli huonoa. Puhtaudesta ei huolehdittu ja vangit elivät huonoissa ja ahtaissa asumuksissa.

Jo ennen sisällissotaa vaivannut elintarvikepula kuristi edelleen koko maata kesällä 1918. Erityisen vakavana pula tuntui vankileireillä, joissa piti ruokkia yli 80 000 vankia. Touko- ja kesäkuun aikana vankileirien muonitus suunnitelmat olivat vielä ravintoarvoiltaan jonkin verran siedettäviä, mutta todelliset vangeille jaettavat ruoka-annokset tuskin suunnitelmia täyttivät. Esimerkiksi juuri Suomenlinnan vankileirin johtajalle lähetettiin lääkärien ja tarkastajien toimesta useita valituskirjelmia leirin oloista. Vangeille tarjotun sopan todettiin olevan melkein paljasta vettä, ja useiden kuolemantapausten todettiin johtuneen liian pitkälle menneestä nälkiintymisestä.

Jaakko Paavolainen kirjoittaa sarkastisesti, että sotavankileirit kesällä 1918 olivat mitä laaja-alaisin ”kansantapahtuma”. Kun vähintään 80 000 henkeä, niiden joukossa 4 000 - 5 000 naista oli piikkilanka-aitojen sisäpuolella pitemmän tai lyhyemmän ajan, voi sanoa, ettei punaisten puolella juuri ollut sellaista perhe- tai sukukuntaa, jonka joku jäsen ei omakohtaisesti olisi kokenut vankeutta. Jaakko Paavolainen kuvaa oloja vankileireillä:

- Enemmistö vangeista oli kesäkuun puolivälistä alkaen ollut hengenvaarallisen nälkiintymisen tilassa: kasvot kuopalla, lihakset kuihtuneina ja kylkiluut töröttäen tai sitten koko ruumis vaarallisesti turvonneena. Kaikki olivat saaneet kokea pöyristyttävää likaisuutta, ahtautta, kuumuutta ja lakkaamatonta polttavaa janoa. Laajalti oli myös koettu säälimätöntä ja osittain terrorin asteen saanutta kuria ja kohtelua.

Sisällissodan jälkeen kaikkialla Suomessa tuomittiin valkoisten pikaoikeuksissa kuolemaan monia punaisia ilman kunnollista tutkimusta, ylipäällikkö Mannerheim antoi 11.5.1918 käskyn että kuolemantuomioita

Vankileirillä kuolleen kuolinilmoitus

Katkeralla surulla ja kaipauksella ilmoitan, että rakas mieheni ja Viljon hyvä isä

Nestor Aleksander Heino

Pihlavasto, syntynyt 12. 9. 1886, kuoli Lahden sotavankileirin sairaalassa 29. 7. 1918. Särkynein sydämin Nestoria kanssani kaipaavat pikku Viljo, äiti, 1 veli, 2 siskoa, sekä muut sukulaiset ja kohtalotoverit.

Rosa ja Viljo Heino.
o. s. Mannelin.

Sitä sydäntä joka minua ymmärsi, minä kaipaen niin katkerasti. Se muisto ain' yhä uusiintuu minun elämäni iltaan asti. Se muisto on tyyni, rauhallinen.

Rosa.

Lepää rauhassa, isä rakkahin!
Viljosi.

ei saa toteuttaa.

- Koska tietooni on tullut, että sotavankeja on ammuttu, ilmoitan että Suomen senaatti on tehnyt esityksen, jonka mukaan sota-oikeus koskee punaisia. Ennen kuin tämä esitys tulee ratkaistuksi, mitään teloituksia ei saa tapahtua, Mannerheim määräsi.

Monellakaan paikkakunnalla voittaneet valkoiset joukot eivät totelleet. Lisäksi valkoisen armeijan johto ja Suomen hallitus kiistelivät pitkään, miten punavankien kanssa olisi toimittava. Lopulta päädyttiin periaatteeseen, jonka mukaan jokaisen vangin tapaus oli tutkittava erikseen. Kuitenkin heidät pidettäisiin vangittuina tuomioon saakka. Tämän päätöksen vuoksi punavangit joutuivat olemaan pitkään vankileireillä ja näin paljon vankeja myös kuoli leirien huonoissa olosuhteissa.

”Ei siellä ruualla herkuteltu”

Riina Haanpää on Merikarvian historiaan kirjannut merikarvialaisen Hermannin Mäkilähdon muistelmia tämän vankileirikokemuksesta:

- Olin siellä pahimman ajan. Pääsin pois vasta kesäkuun lopulla. Painoin 45 kiloa sitten, kun pääsin pois, 90 kiloa oli lähtiessä. Ei siellä ruualla herkuteltu, paljon siellä kuoli aivan nälkään. Ja toinen vihollinen oli isorokko. Se oli kamalaa katsella, kun minä jouduin öisin erään toisen ylikyläläisen kanssa ajamaan pois niitä ruumiita ja hautaamaan. Niiden lihakin oli mätäpesäkkeitä täysi.

Omaisilta kiellettiin aluksi pakettien tuonti vankileireille

Vankien omaisten pakettien tuonti vankileireille oli esillä Helsingissä 21.5.1918 pidetyssä kokouksessa, johon otti osaa vankeinhoitolaitoksen päällikkö majuri Juvelius sekä edustajia kaikilta vankileireiltä. Päätökseksi tuli omaisten ruuan ja pakettien tuonnin kieltäminen leireille. Jaakko Paavolainen toteaa, että ratkaisua on helppo arvostella, ja tässä tapauksessa siihen on aihetta. Jaakko Paavolainen kirjoittaa:

- Ainoa, mikä voidaan esittää päätöksen jonkinlaiseksi puolustukseksi, on se, että vankileirien tulevan kurjuuden määrä ei silloin vielä ollut mitattavissa. Mutta tiedossa on täytynyt olla, että muonitusmahdollisuudet yleisesti tiedettiin erittäin vaikeiksi ja ruokinta oli jo osittain luvattoman heikkoa. Tehtyä ratkaisua ei voikaan ymmärtää ottamatta huomioon sodan synnyttämiä asenteita, jotka antoivat oman leimansa punaisten kohtelulle.

Pakettikielto ehti olla voimassa kohtalokkaat puolitoista kuukautta. Se kumottiin heinäkuun 1918 alussa. Määräys kumoamiseen tuli senaatilta. Kiellon poistaminen liittyi osana toimenpiteisiin, joihin oli ryhdytty katastrofin torjumiseksi. Pakettikiellon kumoaminen ei voinut lopettaa kuolleisuutta, joka jatkui pelottavana vielä kauan. Kaiken lisäksi Suomenlinnan ja Viipurin vankileireillä leirien päälliköt vasta syksyllä kumosivat kiellon.

Ruokatavarat olivat verrattavissa rahaan ja olivat siis tämänkin vuoksi tervetulleita ahneille pikkutrokareille. Ei ole ihme, jos tällaiset tapaukset monelle sävyisällekin vangille merkitsivät pisaraa, joka kukkuroitti kärsimyksen. Punavanki Viljo Sohkanen on kertonut pakettien odotuksesta mm. seuraavaa:

- Kuinka jännittyneenä odotinkaan pakettijonossa nimeäni huudettavan, kun sitten keran minäkin sain, tyhjä oli reppu. Vain pyyheliina, puolillaan oleva lankarulla ja silmäneula sekä kirje, jossa luki: ”Tässä lähetän sinulle perunapiirakkaa, palan leipää, saippuaa, neulaa ja lankaa”. Kyllä sydäntä kouristi. Kouristaa nytkin. Olisi tehnyt mieli

Vankeja Suomenlinnassa.

heittää koko pussi vartijan silmille. Miksi jättivät kirjeen?

- Mutta niin tapahtui kaikille paketeille. Kaikki elintarvikkeet, saippuat ja muut arvokkaammat tavarat on rosvoitu. Jos vastaisuudessa pysyttielle lähdetään niin otetaan toisenlainen kurssi, ei siitä muuten mitään tule. Henki pois vaan jokaiselta joka ei ole meidän puolellamme ja vankileireille piikkilankojen taakse loput nälkään kuolemaan. Kyllä sen nyt valkoiset ovat opettaneet.

Elintarvikepula oli kova koko maassa, erityisesti kaupungeissa niinpä perheet eivät useinkaan pystyneet avustamaan leireillä nälkää näkeviä sukulaisiaan siinä määrin kuin olisivat toivoneet. Tiina Lintunen referoi kirjassaan ”Punaisten naisten tiet” porilaisen Ida Kaartisen kirjettä veljelleen Einolle Viipurin kasarmien vankilaan heikosta tilanteesta:

- Sinä pyydät lähettämään sinne ruokaa, mutta veli rakas se on mahdotonta. Meillä itsellämmekään ei ole kylläksi ruokaa. Aina on nälkä, ei koskaan saa olla kylläisenä. Ei saa leipää, ei perunoita ja voikin on niin kallista, ettei kykene ostamaan. Älä luule, että meitä laiskuus vaivaa, ei, se on köyhyys, joka vaivaa. Mutta toivotaan nyt aikaa parempaa, ehkä Jumala vielä meitäkin armahtaa, kun vain häneen turvaamme. Rukoile usein.

Nuori poika huusi leipää ja äitiä

Ulvilalainen punavanki on muistellut kokemuksiaan Lappeenrannan vankileirillä. Hän kirjoittaa:

- Kuolema alkoi yhä useammin vierailla vankien keskuudessa taudeista ja suorastaan nälästä johtuneesta heikkoudesta johtuen. Päivittäin kuoli kasarmeissa monia miehiä. Mieleeni on jäänyt pari hyvin traagista nälkäkuolematapausta. Toinen sattui naapurikasarmissa, missä yhtenä yönä kuoli kaksi rinnakkain makaavaa miestä.
- Toinen tapaus sattui samassa murjussa missä minä asuin. Hyvin nuori poika rupesi keskellä yötä pyytämään kovalla äänellä leipää, samalla huutaen äitiä. Huutoa kesti tuntikaupalla. Uskon, että jos jollakin olisi ollut murukin leipää, niin varmasti heti olisi antanut sen pojalle. Viimein huuto ja poru loppuivat ja aamulla voitiin todeta poika kuolleeksi.

Suomenlinnasta vapautunut vanki perheensä kanssa Helsingin Kauppatorin rannassa.

Todennäköisesti naiskaartilaisia raiskattiin ja käytettiin hyväksi vankileireillä

Tautien ja ruuanpuutteen lisäksi leireillä oli muitakin epäkohtia. Tiina Lintusen mukaan naisasekaartilaisia kohdeltiin leireillä, kuten irtolaisuudesta kiinni otettuja prostituoituja, ja heidät alistettiin kovakouraisiin ja nöyryyttäviin sukupuolitauditutkimuksiin, ja heitä myös raiskattiin sukupuolitautilien pelosta huolimatta. Tiina Lintunen kirjoittaa:

- Siveettömyysepäilyt kohdistuivat myös ryssänmorsiamiksi leimattuihin naisiin, joten voidaan olettaa myös heidän joutuneen näiden lääkärintarkastusten kohteeksi. Leireillä tapahtuneista raiskauksista ei ole jäänyt mitään virallisia dokumentteja, sillä kenelle väkivallan kohteeksi joutuneet naiset olisivat asiasta valittaneet? He vaikenivat tapahtumista paitsi pelon, myös häpeän vuoksi. Raiskatuksi tuleminen oli nöyryyttävää ja monet uhrit tunsivat itsensä arvottomiksi. He pelkäsivät, etteivät kelpaisi enää omalle tai tulevalle miehelleen, jos tämä saisi tietää tapahtuneesta.

Työväen muistitietokokoomasta löytyy muistelmia, joissa kuvataan naisiin leireillä kohdistunutta seksuaalista väkivaltaa:

- Valkoisia vartioita ja upseereita tuli seksuaalisessa mielessä lähentelemään ja jopa ase kädessä komensivat lähtemään mukaansa. Se meidän vartiomies, kysyi siltä Karenilta, mihin tämä tyttöä kuskaa, se Karen osoitti kävelykepillään sitä saksalaista ja sanoi sen tarvitsevan nuorta naista. Se oli sitten Martan viimeinen päivä.

Tiina Lintusen mukaan useammissa muistelmissa nostetaan esille, että myös saksalaiset upseerit kävivät punaisten naisten luona leireissä. Osa nälkiintyneistä naisvangeista suostui seksuaaliseen kanssakäymiseen vartijoiden kanssa, kun nämä toivat vastineeksi ruokaa. ”Kun oli kova nälkä, niin heikompi luonteisia naisvankeja saivat valkoiset vartijat houkuteluksi uhreikseen tarjoamalla voileipiä”. Tiina Lintunen kirjoittaa:

- Huomionarvoista on, että useimmiten raiskatut tai hyväksikäytetyt naiset eivät ole itse kertoneet näistä tapauksista, vaan muistelijoina toimivat tapahtumia sivusta seuranneet henkilöt. Tämä vahvistaa tulkintaa, että joutuminen seksuaalisesti hyväksikäytetyksi koettiin erityisen häpeällisenä. Muistelmiin tulee aina suhtautua tietyllä varauksella, mutta kertomuksia on niin paljon, että jossain määrin raiskauksia kuitenkin lienee tapahtunut.

”Vaarallinen kiihottaja?”

Kaikille naisille ei käynyt huonosti vankileireillä. Riitta Lehtimäki kertoo *Kotiliesi* -lehdessä porilaisen punavanki Alma Mäkelän tarinan. Linaan siitä katkelman tähän.

Porilainen Alma Mäkelä oli 17 -vuotias, kun hän joutui Hämeenlinnan vankileirille. Hän oli toiminut punakaartin keittäjänä. Hänet oli myös perehdytetty sairaanhoitajaksi. Pitkä ja näyttävä Alma pantiin vankileirillä merkille, ja hänet otettiin palvelijaksi vartiopataljoonan majurin perheeseen. Se oli onnenpotku. Almaa kohdeltiin reilusti, ja hän oppi herrasväeltä uusia taloudenhoitotaitoja.

Alma päätyi valtiorikosoikeuteen jo kesällä 1918. Istunnossa käsiteltiin kotiseudun suojeluskunnalta tilattu lausunto syytetyn aiemmasta toiminnasta ja luonteenlaadusta. Yksi Alman lausunnon antajista oli 26-vuotias Kalle Uusitalo, Alman kodin naapurissa sijaitsevan suuren maalaistalon poika. Lausunnon mukaan Alma ei kuulunut vaarallisimpiin kiihottajiin, mutta toisen asteen vaarallisuutta hänessä kyllä nähtiin. Almaa piti tarkkailla.

Jo kesällä säädettiin laki, jonka mukaan alle kolmen vuoden tuomion saaneet pääsivät ehdonalaan vapauteen. Almakin kotiutui syksyllä. Hän saisi olla kotona Pihlavassa, kunhan eläisi siivosti.

Alma lähti kesällä 1921 laivakokiksi Englantiin puutavaraa kuljettaneelle purjelaiva Sammolle ja palasi meriltä vuonna 1925. Seuraavana vuonna hän meni naimisiin uittotöihin tulleen Juho Vesasen kanssa. Pariskunta sai kaksi tytärtä. Almalle oli kysyntää kunnallispolitiikassa. Hänestä tuli sosiaalilautakunnan jäsen ja kunnanvaltuutettu. Alma johti sosiaalidemokraattisia naisia, järjesteli uupuneille työläisnaisille lepokoteja ja toimi kouluttajana työväen osuusliikkeen Naiset mukaan -projektissa.

Puna-Alma ja naapurin suojeluskunta-Kalle kuuluivat samaan sosiaalilautakuntaan ja kunnanvaltuustoon. Kokoomusta edustanut Kalle otti usein Alman autonsa kyytiin kokouksiin mennessä. Kunnallispolitiikka yhdisti suomalaiset poliittisesti. Alma ja Kallekin tulivat hyvin toimeen. Eri sosiaaliryhmien välille aukesi aivan uudenlainen keskusteluyhteys.

”Kyllä se tuntuu häijyltä vahtia oman kylän miehiä”

Merikarvialainen Uno Rosendahl kirjoitti kirjeen myös Viaporin eli Suomenlinnan vankileiriltä, missä hän oli vahtimassa punaisia vankeja.

Olen ollut Viaporin linnotuksessa pari viikkoa. Siellä oli 1500 punaista vankia, joita me vahtasimme yötä ja päivää, 2 tuntia sai vahdata ja 4 tuntia nukkuu. Siellä oli karvialaisiakin fankeja. Se Lehto ja Merilahden Jussi. Länneinmäen poika Krookasta. Vändeliinin Niilo ja Kivituomisen Viku. Lindin Jussi ja sanottiin sen tuotaneen eilen ehtoolla ja muita karvialaisia, joita ei ne pojaat ollu tunteneet.

Kyllä täällä on leipä hinnas. Ne punaset vangit maksavat leivän neljänneksestä 20 markkaa ja paperossiloodasta 20 - 25 markkaa ja palasokerista sai 2 mk kappaleelta, jos on myydyä. Aina ne kysyy vahdilta, onko leipää, sokeria tai tupakkia, vaikka kaikki kaupanteko ja jutteleminen fangein kans oli ankarasti kielletty. Mutta kumminkin muutamia pojista tienas oikein satoja sillä konstilla. Kun voileipä saatiin, niin kiiruusti myymään vangeille.

Kalssonin Fratu ja Punasenmintun Jalonen ja oli samas sakis. Kyllä pojaat oli niin kurjaks ja surkeeks käyny, että kaula oli niinko nauha muutamilla. Kirkasen veljekset jäi mainitsematta. Kyllä se tuntuu häijyltä, että vahdata ladattu kivääri olkapäällä oman kylän miehiä ja niinki tuttuja. Sanokaa nyt niitten omaisille, että ne on vielä elossa ja että ne on Viaporin linnotuksen vankileirillä.

Vankileirejä Satakunnassa

Vankeja koottiin aluksi jokaisen kuntaan tilapäisvankilaan. Toukokuun puolivälissä vankeja alettiin siirtää Satakunnassa kahdeksalla paikkakunnalla toimiville leireille. Marko Tikka arvioi Satakunnan historiassa, että kaikkiaan vankeja oli noin 1 400: Porissa 650 Raumalla 350, Huittisissa ja Karkussa yli 100 kummassakin ja kymmeniä vankeja Kokemäellä, Ikaalissa, Hämeenkyrössä ja Tyrvällä. Porin leiri oli ns. etappileiri, josta vangit siirrettiin myöhemmin varsinaisille leireille. Lisäksi Raumalle tuli Lahden ja Hämeenlinnan vankileireiltä noin 700 vankia.

Rauman vankileiri toimi Tarvonsaaren koulussa, jossa punaisen vallan aikana oli pidetty valkoisia vangittuina. Pakomatkalta lähteneet punaiset eivät vältäneet tuomioita. Kaartin johtajat ja vakaviin rikoksiin syylistyneet saatettiin ampua heti vangituksi tulemisen jälkeen esim. Lahden ja Viipurin vankileireillä, mutta muut palautettiin useimmiten kotipaikkakunnalle, missä heidät tuomittiin. Raumalaiset palautettiin viimeistään Lahden vankileireiltä Tarvonsaaren koululle. Tarvonsaaren leiriin oli tullut toukokuun alkuun vankeja, joista suuri osa oli lapsia ja naisia. Ulla Heino kertoo Rauman historiassa, että Tarvonsaari oli eräänlainen vastaanottokeskus. Siellä tutkittiin, kuka pääsi vapaaksi ja kuka vangittiin. Siellä ei ruokittu vankeja, mutta omaiset saivat tuoda ruokaa vangeille päivittäin klo 9 - 11 välillä. Ulla Heinon mukaan raumalaiset hoitivat leirinsä hyvin. Siellä kuoli vain yksi vanki.

Turun ja Porin läänin pienet vankileirit tyhjennettiin kesäkuun 1918 alkupuolella. Huittisissa oli toukokuun lopussa vielä sata vankia. Paikkakunnalla viivyteltiin heidän lähettämisessään kokoamiskeskuksiin. Viimeiset punavangit poistettiin Huittisista vasta heinäkuun puolivälin jälkeen. Heidät sijoitettiin vankiloihin eri puolille Suomea eivätkä enteet olleet hyvät. Raimo Viiki kirjoittaa:

- Jo Huittisissa vangeille oli syötetty niitä elintarvikkeita, joita he itse olivat Lauttakylästä vetäytyessään turmelleet. Paloöljyllä voideltua lihaa oli niin runsaasti, että sitä voitiin kuormata kymmeniä tynnyreitä intendenttilaitoksen Hämeenlinnan aluekonttorille, joka puolestaan välitti sen kaupungin sotavankileirille. Ken ei kuollut vankeudessa tauteihin tai nälkään, hän palasi kotipuoleen ainakin aliravittuna, kun vapauden aika vihdoin koitti. ”Painoin silloin 32 kg ja olin melko heikossa kunnossa. Myöskin näkö oli heikko”, eräs täysikasvuinen mies on muistellut paluutaan.

Satakuntalaisia punaisia haettiin vankileireiltä

Pakomatalla Lahden ja Viipurin vankileireihin joutuneita satakuntalaisia punaisia alettiin heti etsiä. Esimerkiksi Kokemäen suojeluskunta haki Lahdesta toukokuun toisella viikolla lähes 300 punakaartilasta tuomittavaksi. Viipurissa istunut kenttäoikeus tuomitsi punaiset Noormarkun rintaman päällikön Armas Honkasalon ammuttavaksi. Tuomio pantiin täytäntöön. Noormarkun Koliahteen joukkosurmaa johtanut Aksel Aarre-Davidson sai kuolemantuomion, karkasi, mutta tuli ammutuksi pidätettäessä.

Satakunnan historiassa Marko Tikka kirjoittaa, että ”välitön rankaisu kohdistui punakaartissa ja punaisessa hallinnossa olleisiin johtajiin sekä takavarikointeja ja surmatekoja tehneisiin punaisiin”. Marko Tikka kirjoittaa:

- Mitä kauempana kotipitäjästä epäilyksenalainen oli, sitä helpommin hän vältti pikaisen tuomion. Viipurin tutkijalautakunnalle lähetettiin Reposaaren suojeluskunnan ilmoitus, jonka mukaan vankileirillä olevat 26 reposaarelaista olivat vaarallisia yhteiskunnalle.

Kokemäen suojeluskunta haki Lahdesta toukokuun toisella viikolla lähes kolmesataa sinne pakomatalla päätynyttä punakaartilasta tuomittavaksi.

Kaikki merkittiin ensimmäiseen vaarallisuusluokkaan, mutta useimmat heistä säilyttivät henkensä.

Turkuun ja Tammissaaren lähetetyt satakuntalaiset punavangit jakoivat tuhansien muitten tavoin leirien toivottomuuden, nälän, ahtauden, lian ja sairaudet. Kesän kuluessa olo leireillä pahenivat entisestään. Historian kirjoituksessa on tuotu esiin, että voittajat eivät olleet valmistautuneet ottamaan vastaan kymmeniä tuhansia vankeja. Lisäksi koko maassa ollut elintarvikepula vaikeutti vankien huoltoa. Toisaalta entistä laajemmin on tuotu esiin, että kyse oli myös voittajien valinnasta. Onkin kysytty, miksi kesäkuussa 1918 valkoiset voittajat kielsivät omaisilta pakettien ja elintarvikkeiden viemisen vankileireille? Vastaus kysymykseen lienee, että tälläkin tavoin voittajat halusivat nujertaa työväenliikkeen ja hävittää Suomesta sosialistiset aatteet.

Missä oli silloin porvarien humanistisuus?

Ulvilalainen punavanki pohti vielä 50 vuoden jälkeen vankileirien tapahtumia ja sitä, miksi vankien annettiin kuolla nälkään. Hän kirjoittaa:

- Voittajat eivät halunneet vankeja kotiuttaa. Kaikesta tuntui siltä, että voittajat halusivat nälällä vähentää vankien määrää, vaikka elintarviketilanne oli huono, tätä en voi ymmärtää.
- Joutuu vielä nyt puolenvuosisadan jälkeen kyselemään, missä silloin oli porvarien humanistisuus, kun tähän katastrofiin ei pystytty vaikuttamaan muulla tavalla kuin nälällä? Edelleen joutuu kyselemään, mitkä olivat silloin juuri perustetun Suomen Punaisen Ristin toimintakohteet, olivatko ne ainoastaan komeitten vapaussotajuhlien muonittaminen ja sen tapainen? Missä oli Suomen kirkko ja papisto sekä paljon puhuttu sivistyneistö? Ei näkynyt, että mikään näistä elimistä tai yksityisistä kansalaisista olisi nostanut sormensa vankeja uhkaavan nälkäkuoleman tai tappamisen lopettamiseksi.

Kun ruokaa oli vähän sitä säännösteltiin korteilla. Kortissa oli merkitty määrä, kuinka paljon tavaraa sai esimerkiksi kuukauden aikana ostaa.

Helsinkiläisiä jonottamassa maitoa

Espanjantauti

Espanjantaudiksi nimetty influenssapandemia kylvi kuolemaa ensimmäisen maailmansodan jälkeen koko maailmassa. Suomeen se saapui aikana, jolloin maa oli sisällissodan takia taloudellisessa ja yhteiskunnallisessa kaaoksessa, punavangit viruivat vankileireillään ja elintarvikepula oli huutava.

- Kuten tunnettua, on täällä tämän kuun aikana raivonnut muuallakin Euroopassa tuhoa tehnyt ankaranlainen nuhakuume, jota tavallisessa kielenkäytössä kutsutaan 'Espanjantaudiksi', Helsingin Sanomat kertoi 24.7.1918.

Alussa oli tauti verrattain lievää ja useimmat sairaaloissa hoidetut tapaukset ovatkin olleet lieviä, mutta sittemmin on sattunut vaarallisiakin tapauksia, joista monet ovat päätyneet kuolemaan.

Tapaukset olivat alkusoittoa. Espanjantaudiksi kutsuttu A-influenssavirus pyyhkäisi yli Suomen yhteensä neljä kertaa, sairastutti noin 30 prosenttia kansasta ja tappoi jopa yli 25 000 ihmistä kolmen miljoonan kansasta. Pahimmillaan kuolema vei nuoren ja terveen ihmisen parissa päivässä.

5. Itsenäisen Suomen uusi alku

Erillisen muistamisen ohella tarvitaan tilaa yhteiselle muistamiselle. Erilaisten kertomusten ja kaiken sadan vuoden aikana kannetun kokemuksen tulee saada kunnioitus.

Kari Mäkinen

Punavankeja alettiin armahtaa

Valtaapitäville kiusallinen suuri kansainvälinen huomio syksyllä 1918 Suomen katastrofaalisesta ihmisoikeustilanteesta vankileireillä aiheutti painetta vankileirien olosuhteiden parantamiseen, vankien päästämiseen ehdonalaiseen odottamaan tuomioitaan sekä armahdusten jakamisiin. Yksi kuumista itsenäisyyden alkuvuosien sisäpoliittisista kysymyksistä oli suhtautuminen valtiorikosoikeuden tuomioistuimissa tuomittuihin punaisiin. Sosialidemokraatit Väinö Tannerin johdolla olivat vuotaneet professori Robert Tigerstedtin raportin vankileirien olosuhteista elokuussa Ruotsin lehdistölle, josta tiedot levisivät muihin maihin. Ensimmäiset joukkoarmahdukset tulivat lokakuussa 1918. Suurin osa punavangeista pääsi syksyllä 1918 ehdonalaiseen vapauteen. Lokakuussa vapautuivat enintään neljän vuoden tuomion saaneet ja joulukuussa enintään kuuden vuoden tuomiota kärsineet.

Jäljelle jääneet 6 100 vankia sijoitettiin pakkotyölaitoksiin, joista pääosa armahdettiin vuoteen 1921 mennessä. Valtionhoitaja Mannerheim armahti kesäkuussa 1919 hiukan yli 2 000 vankia. Tammikuussa 1920 vapaaksi pääsi 2 600 vankia ja 40 000 punavankia sai kansalaisluottamuksensa.

Sankarihautajaiset 1918 Lappeenrannassa. Kulkueessa on vainajien arkkuja.

Valkoisten kaatuneiden sankarihautaus Turussa.

Vuonna 1921 armahdettiin noin 1 200 tuomiotaan kärsinyttä punaista, minkä jälkeen vankeja oli jäljellä noin tuhat. Heistä pääosa armahdettiin 1923 ja 1925. Väinö Tannerin sosiaalidemokraattinen vähemmistöhallitus armahti viimeiset 50 punavankia toukokuussa 1927. Tämä herätti voimakasta arvostelua oikeistossa. Vielä enemmän kritiikkiä sai osakseen presidentti K. J. Ståhlberg, joka viime kädessä vahvisti suurimmat 1920-luvun armahdukset.

”Vihasta julmuuteen on askel lyhyt”

Kevään ja kesän 1918 kuluessa valkoisten puolella ei juurikaan kritisoitu julkisesti punaisten teloituksia tai vankileirien oloja. Poikkeus oli kamariherra, juristi, ruukinpatruuna ja Suomen rikkain mies Hjalmar Linder, joka kirjoitti Hufvudstadsbladetiin kriittisen mielipidekirjoituksen vajaat kaksi viikkoa valkoisten voitonparaatin jälkeen. Hän oli Suomen ensimmäinen työnantaja, joka otti käyttöön kahdeksan tunnin työpäivän ennen kuin laki vaati sitä, ja maksoi työntekijöilleen sairausajalta päivärahaa.

Hjalmar Linder kritisoi mielipidekirjoituksessaan sekä punaisia että valkoisia. Hän tuomitsi jyrkästi punaisten väkivallanteot, mutta vaati, että punais-

Hjalmar Linder

ten teloittamisen on loputtava ja vankileirien oloja on parannettava. Kirjoitus herätti voimakkaita reaktioita. Hjalmar Linder sai tappouhkauksia, ja häntä syytettiin maanpetoksesta. Hänen oli pakko myydä omaisuutensa ja lähteä maanpakoon. Hän teki itsemurhan Ranskassa vuonna 1921. Hjalmar Linder kirjoittaa:

- Se, mitä tapahtuu maassamme, on kauhistuttavaa. Ylipäällikön kiellosta huolimatta teloitukset alituisen jatkuvat. Punainen mielipuoisuus on todellakin vaihtunut valkoiseen terroriin. Ja nämä teloitukset antavat sellaisen mielivaltaisuuden vaikutelman, kun uhrit haetaan esiin ja mestataan. On selvää, että ne tekevät enemmän pahaa kuin hyvää ja synnyttävät sammumatonta vihaa, jollaista ei ole koskaan ennen nähty. Tuhansia leskiä, kymmeniä tuhansia isättömiä lapsia on menettänyt huoltajansa ilman että valtio olisi jollain tapaa puuttanut tilanteeseen helpottaakseen heidän ahdinkoaan tai antanut edes ohjausta siihen.
- Vankileireillä kuolee vankeja kuin karpäsiä. Pietarsaaren vankileirillä on toukokuun kolmen ensimmäisen viikon aikana kuollut 21 vankia kulkuteihin ja 26 nälkään. Suomenlinnassa kurjuus vankien parissa on ennenkuulumaton. Ja hyvä yläluokka kulkee ympäriinsä, kohauttaa olkiaan ja sanoo: antaa heidän kuolla, he ovat ansainneet sen, tartunta on revittävä irti juurineen!
- Ja vihasta julmuuteen on askel lyhyt.

Valtionhoitaja Svinhufvudin armahdusasetus

Valkoisen terrorin tekijöistä kuitenkin vain muutama joutui teoistaan vastuuseen. Työväestön mieliä kaiheri myös valtionhoitaja P. E. Svinhufvudin päätös 7.12.1918 myöntää valkoisten toimille kaiken kattava armahdus. Sanatarkasti Svinhufvudin päätös kuului:

*Henkilöt, jotka maan laillista järjestystä vastaan nostetun kapinan kukistamisen tarkoituksessa tai estääkseen kapinan levenemistä taikka palauttaakseen järjestystä ovat teois-
saan menneet yli sen; mitä mainittujen tarkoitusten saavuttamiseksi olisi ollut tar-
peen, jätettäkään niistä syytteeseen panematta ja rankaisematta.*

Seppo Hentilän mukaan erityisen paljastava tässä Svinhufvudin armahdusasetuksessa on sanapari ”yli sen”, jolla de facto tunnustettiin se, että ainakin osa teoista oli ollut laittomia. Näihin tekoihin syyllistyneille asetettiin syytesuojan. Kiinnostava seikka on sekin, että syytesuoja annettiin jälkikäteen. Näin valkoiset lainrikkokat vapautuivat näin rikosoikeudellisesta vastuusta heidän punaisiin kohdistamistaan teoista. Sisällissodan jälkeen suomalaisia traumatisoivaa oli veritekojen salailu ja syyllisyyden pakoilu, joka jatkui vuosikymmeniä. Siitä kärsivät ennen muuta punaisten omaiset, mutta myös ainakin osa veritekojen tekijöistä. Riina Haanpää lainaa erästä merikarvialaismiestä, joka kiteytti näkemyksensä sodan tapahtumista seuraavasti:

- Ei minusta sota niittänyt suurinta osaa, vaan koston kierre se imaisi monen syyttömänkin hengen ja se juuri ihmetyttää, miksi näin?

”Juhannus tekee tuloaan ja vanki raukatkin kuiskaavat toinen toiselleen, jos päästäis kotihin”

Seppo Haukoranta on kirjassaan ”Kapinan aikaan Merikarvialla” dokumentoinut perimätiedon mukaan vuonna 1918 Tammisaaren vankileirillä olleen merikarvialaistytön kirjoittaman ”Punakaartilaisvangin laulun”. Lainaan osaa laulusta.

Punakaartilaisvangin laulu

1. Voi miksi tulin lähteneeksi punakaartihin.
Oi miksi tulin astuneeksi heidän riveihin.
Enhän silloin tietänyt, että nälkää nähdä saan.
Enhän silloin tiennyt, miten meitä kohdellaan.

2. Olla ensin vankeina, kaikilla kauheaa.
Kun jokainen vain kuiskaili, että meidät ammutaan.
Aamulla aurinko jo nousi idästä,
niin silloin käsky kajahti, että vangit herätkää.

3. Tiemme kulki tutkinnosta tutkintohon, vaan
ja sieltä meidät määrättiin taas uuteen tutkintaan.
Oi koska tämä selviää, sen koska tietää saan,
kun tuhansia suljettu on yhteen vankilaan.

4. Juhannus tekee tuloaan ja vanki raukatkin
kuiskaavat toinen toiselleen, jos päästäis kotihin.
On kaunis aika Juhannus, siks vankiraukkakin
vartoo vapauttansa päästäkseen kotihin.

Vangittuja punakaartiin kuuluneita naisia Suomenlinnan vankileirillä

Eetu Salin: Inhimillisyyttä, ei tyranniutta ja murhanhimoa

Kun Eetu Salin oikaisi pitkän vartensa ja kaapaisi luisevilla sormillaan tukkaansa, tiesi jokainen, että sieltä ei ollut odotettavissa vain tavallista ”sanarieskaa, vaan todellista sananruoskaa”. Eetu Salin oli vanhan työväenliikkeen voimamies nimenomaan siksi, että hän työväenliikkeen johtajana säilytti aina proletarisen esitystavan. Eetu Salinin toiminnan lähtökohtana olivat sekä sosialismi että yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden tunto.

Sosialidemokraattisen Puolueen kymmenvuotisjulkaisussa ”Kuinka se kirkastui” Salin totesi nälän olleen Suomen luokkatietoisuuden herättäjä. Hän oli itse omin silmin nähnyt nälän aikaansaaman kiihotuksen Sörnäisten kansankodissa joulun aikaan vuonna 1883, jolloin suuret ihmisjoukot olivat vailla työtä. Linda Tanner on kertonut Salinin viimeisestä oleskeluajasta perheessään:

- Salin oli äkäinen ja moitti kovasti papin poikia (Manner ja Sirola) ja Kirja - Villeä (Otto Wille Kuusinen). Hänellä oli ollut mukanaan jokin saksankielinen teos demokratiasta ja Heinrich Heinen runoja alkukielellä. Hän kirjoitteli itsekin aika paljon, runoja ja ajankohtaisia tekstejä, lähinnä tilitystä tapahtuneesta.

Eetu Salin arvosteli ankarasti ”siltasaarelaisia” sosialidemokraattisen johtoon nousseita nuoria johtajia, jotka Leninin ja Stalin yllyttämänä veivät Suomen työväenluokan sisälissotaan. Heitä olivat mm. Otto-Wille Kuusinen, Yrjö Sirola, Kullervo Manner ja Edvard Gylling. Ryhmään on laskettu kuuluviksi myös muun muassa Adolf Taimi ja Eero Haapalainen.

Kansan Lehdessä julkaistiin 6.4.1929 kirjoitus, jonka Eetu Salin Linda Tannerin mukaan kirjoitti pakopaikassaan Tannerien luona vuonna 1918. Siinä Eetu kirjoitti muun muassa seuraavaa:

Maailmansodan seurauksena elpyneen keinottelun, elintarvikepulan ja yleisen demoralisatsioonin vaikutuksesta nämä kaikki vuosi sitten tapahtuneen Venäjän vallankumouksen päästämän vapauden auringon valossa puhkesivat täyteen kukkaansa. Ja nyt ne ovat kasvattaneet Suomen nälän tuskissa näivettyneelle köyhälistölle sen katkeran ja ylenpalttisia kärsimyksiä synnyttäneen hedelmän, mikä kerta kaikkiaan tukahutti koko työväenliikkeemme toiminnan. Se käpristi kokoon kuin tuli, se ruhjoi kuin ukonilma, se hajotti kuin hirmumyrsky, se vei mukanaan kuin hirvittävä tulva koko suuren sosialidemokraattisen puolueemme.

Voi niitä, jotka tyrkyttivät Suomen työväenluokalle noita parlamentarisuuden tieltä poikkeavia oppeja. Voi niitä, jotka neuvoivat sen valitsemaan väkivaltaisen vallankumouspolitiikan turmiota tuottavan taistelutavan.

Eetu Salinin poliittinen ura alkoi 1890-luvulla ja päättyi kuolemaan vankeudessa 1919. Salinille yleinen ja yhtäläinen äänioikeus ja yksikamarinen eduskunta olivat merkittäviä saavutuksia. Hänen mukaansa yhteiskunnan muuttamisen tuli tapahtua rauhallisesti eikä nopean mullistuksen kautta. Ennen kuolemaansa Eetu Salin kirjoitti tervehdyksen 27.12.1918 kokoontuvalle sisällissodan jälkeiselle ensimmäiselle Sosialidemokraattisen puolueen Puoluekokoukselle. Tervehdyksensä Salin lähetti Väinö Tannerille, joka luki sen puoluekokouksessa.

Eetu Salin ja hänen vaimonsa Ida Salin. Heidän liittonsa kesti monista vaikeuksista huolimatta. Valokuvan taakse Ida Salin oli kirjoittanut: ”Mieheni sinä olit niin mielenkiintoinen olia - ihmiseksi”.

Söörnäisten kuritushuone 26.12.1918.

Sos.dem. puoluetoimikunnan, puolueuuevoston, eduskuntaryhmän ynnä pääneuvoston jäsenenä sekä Kansanvaltuuskunnan Tiedonantajan päätoimittajana olisi minulla oikeus kuin myöskin velvollisuus olla saapuvilla sos.dem. puolueen 27. - 29.1918 pidettävässä ylimääräisessä kokouksessa.

Kokoukselle hyvin tunnetuista syistä ei minulla nyt kuitenkaan ole siihen tilaisuutta, vaan täytyy tyytyä ainoastaan täten lähettämään lämpimän tervehdykseni sekä tunnustukseni niille puoluetovereille, jotka suurista vaikeuksista ja vastustuksista huolimatta ovat säännöllisen puoluetoiminnan aikaansaamiseksi tämän puoluekokouksen hyväksi työskennelleet. Hartaimpana toivomukseni on, että tämä puoluekokous nyt hyväksyisi selvässä ja tinkimättömässä muodossa ne menettelytapaohteet puolueelle, joita vuosi sitten pidetyssä ylimääräisessä puoluekokouksessa vähemmistöön jääneenä suositin hyväksyttäväksi.

Liian kalliiksi käyneiden ja katkerien kokemusten opettamana on jo aika Suomen sos. dem. puolueen hylätä kerta kaikkiaan epäparlamentaariset ja anarkososialistiset menettelytavat ja väkivaltaisuuksiin johtavat diktatuuriteoriat, tyrkyttäköön niitä sitten idästä, lännestä tai etelästä käsin ja manattakoon vaikka itse isä Marxin haamu manalasta niitä puolustamaan. Käytännöllinen toiminta edellyttää nykyajan olosuhteita vartenotettavaa älyä eikä siinä voida kaavamaisesti sovelluttaa vuosikymmeniä sitten suunniteltuja teorioita. Suomen sosialidemokraattisen puolueen johtavana aatteena tulee olla inhimillisuus eikä tyrannius ja murhanhimo. ”Mitä tahdotte ihmisten tekävän teille jne.

Sos.dem. puoluetervehdyksellä, Eetu Salin

Yhteistyö käynnistyi kuntatasolla

Sodan tuhasta ja tuskasta herättiin Satakunnassakin ankeaan arkeen, elintarvikkeiden puutteeseen, työttömyyteen ja ahdistuneeseen ilmapiiriin. Äsken vielä sodassa olleet naapuritkin joutuivat opettelemaan uudestaan kanssakäymistään. Se oli vaikeaa. Valkoiset voittajat pitivät sodan voitonjuhliana ja työväenliike alkoi koota voimiaan ja osallistua parlamentaarisesti isänmaan kehittämiseen.

”Tynkäeduskunta”

Kun eduskunta aloitti kokoontumisensa sisällissodan jälkeen, alkoi suomalaisen parlamentarismien historian kaikkien aikojen omituisin vaihe. Ensimmäisessä istunnossa 15.5.1918 oli läsnä 84 kansanedustajaa. Yli yhdeksän kuukauden ajan, aina maaliskuun eduskuntavaaleihin saakka Suomen lainsäädäntävaltaa käyttäneessä ”tynkäeduskunnassa” oli enimmilläänkin vain 111 jäsentä.

Eduskunnan ensimmäinen istunto sisällissodan jälkeen pidettiin toukokuun puolivälissä 1918. Vasemmiston penkkirivit ammottivat tyhjyyttä. Ainoana sosialidemokraattina paikalle pääsi Matti Paasivuori. Muitakin sodasta syrjässä pysytelleitä kansanedustajia yritti istuntoon. Matti Lonkainen pidätettiin eduskuntatalon portailla, Paavo Leppänen ja Evert Huttunen matkalla eduskuntaan. Matti Paasivuori kävikin ”tynkäeduskunnassa” yksinäistä taistelua sosialidemokraattien toiminnan sallimisen puolesta. Hän teki myös välilyksymyksiä vankileirien oloista ja kuolemantuomioista, mutta ne raukesivat allekirjoittajien vähyyden vuoksi.

Tynkäeduskunta, ainoa sosiaalidemokraatti Matti Paasivuori yksinään oikealla (puhemiehestä vasemmalla).

Sisällissodan jälkeinen Suomi oli todella merkillinen maa. Seppo Hentilän mukaan Suomessa mitä syvimmän yhteiskunnallisen ja poliittisen kriisin keskellä parlamentaarinen demokratia teki läpimurtonsa ja maassa toteutettiin muutamassa vuodessa laajakantoisia yhteiskunnallisia uudistuksia, jotka paransivat ihmisten arkea merkittävästi. Seppo Hentilä kirjoittaa:

- Kuka tahansa kelpo sosiaalidemokraatti olisi voinut kaivaa piironkinsa laatikosta vuonna 1903 hyväksytyn Forssan puolueohjelman ja luetella sieltä tähän tyyliin: kahdeksan tunnin työpäivä, torpparien vapauttaminen, kieltolaki, oppivelvollisuus ja maksuton opetus, uskonto yksityisasiaksi, progressiivinen tulovero, työväensuojelulait, kunnallislait sisältäen yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden, ja niin edelleen. Professori Pertti Haapala mukaillen voi sanoa, että vallankumousyrityksessään katkeran tappion kärsinyt työväenliike saavutti miltei saman tien ne yhteiskuntapoliittiset tavoitteet, joiden takia se oli kapinaan ryhtynyt. Sellaista ei taatusti tapahtunut missään muualla.

Suurin osa edellä luetelluista reformeista oli ollut valmistelussa jo aikaisemmin, ja osa oli jo ennen vuotta 1918 ehditty eduskunnassa hyväksyäkin. Uudistuksia olivat jarruttaneet toistuvat eduskunnan hajotukset, mutta lepäämässä olleita lakiesityksiä ja lähes valmiita lakitekstejä voitiin kaivaa esiin sisällissodan jälkeen.

Risto Alapuron mukaan esimerkiksi Huittisissa torpparivapautus toteutui nopeasti. Vuonna 1919 alkoi toimia kolme vuokralautakuntaa aikaisemman yhden asemasta. Lautakunnat käsittelivät vuoden 1921 loppuun mennessä lähes kaikkien lunastukseen oikeutetun 160 torpan ja 420 mäkityvan tilanteen. Keikyässä kevääseen 1922 mennessä itsenäisiksi oli muuttunut yksi lampuotitila, 34 torppaa ja 157 mäkitypaa. Auki oli enää 20 mäkityvan kohtalo. Lunastusmenettely sujui pääosin kitkatta. Sillä oli maanomistajien tuki, sillä itsenäisten tilojen katsottiin tasoittavan ristiriitoja ja kohottavan maahenkeä. Lunastusta vastustivat muutamat suurviljelijät.

Kunnallis- ja eduskuntavaalit heti sodan jälkeen

Jo vajaa puoli vuotta sodan päättymisestä pidettiin kunnallisvaalit marraskuusta 1918 tammikuuhun 1919 välisellä ajanjaksolla. Nämä kunnallisvaalit olivat ensimmäiset yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen perustuneet kunnallisvaalit Suomessa. Kunnallisvaaleihin yleinen ja yhtäläinen äänioikeus oli hyväksytty juuri ennen sisällissodan puhkeamista. Eduskuntavaaleissa se oli ollut voimassa jo vuodesta 1907. Kunnallisvaalien osalta sitä oli valmisteltu pitkään, mutta toimeenpano oli viivästynyt muun muassa venäläistämiskauden ja luonnollisesti sisällissodan vuoksi. Keskeinen muutos laissa oli, että äänioikeuden ehtona ei enää ollut kunnallisveron maksuvelvollisuus ja myös naiset saivat äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden.

Porvarilliset ehdokkaat saivat vaaleissa koko maan tasolla 64,1 % äänistä ja sosialidemokraatit 35,9 %. Porissa kunnallisvaalit toteutettiin tammikuussa 1919. Porissa oli kaksi ehdokaslistaa: Porvarien yhteislista ja sosialidemokraattien lista. Vaaleissa porvarien lista si 54,2 % ja sosialidemokraattien lista 45,8 % äänistä. Valtuuston 36 paikasta porvarit saivat 20 ja sosialidemokraatit 16. Sosialidemokraattien hyvää tulosta voidaan pitää ihmeenä, koska moni tunnettu työväen aktiivihenkilö oli kuollut, vankileirillä tai kansalaisluottamuksensa menettäneenä vailla oikeutta asettua ehdolla ja äänestää. Myös vaalityön organisointi oli sosialidemokraateille vaikeaa.

On suorastaan hämmästyttävää, että niin katkera ja verinen kuin Suomen sisällissota vuonna 1918 oli, pitkään ajettu kunnallinen demokratia toteutui pian sisällissodan jälkeen. Kunnallisvaaleilla oli yhteiskunnan tulevan kehityksen kannalta suuri merkitys.

Vuonna 1919 maaliskuun alussa järjestettiin myös eduskuntavaalit. Ne olivat ensimmäiset itsenäisessä Suomessa järjestetyt eduskuntavaalit. Sosialidemokraatit lähtivät vaalikamppailuun hyvin suorasanaisella julistuksella otsikolla ”Sorrion yöstä nousee”. Sosialidemokraattien menestys oli olosuhteisiin nähden erinomainen: 80 kansanedustajaa ja 38 % äänistä.

Sodan jättämä syvä juopa oli olemassa vahvana 1920-luvun alkaessa. Kuntaelämä tarjosi sillan tuon juovan ylittämiseen. Kunnan toiminnassa korostuivat tuolloin – kuten nykyäänkin – päiväkohtaiset ongelmat: oppivelvollisuuden toteuttaminen, maankäytön suunnittelu sekä yleiset terveys- ja hyvinvointitehtävät. Näiden toteuttamisen kautta entiset punaiset pääsivät hyvin nopeasti käytännön rakentamaan työhön.

Elintaso alkoi nousta 1920-luvulla ja kunnat rakensivat uutta yhteiskuntaa. Tulokset olivat näkyvissä heti monin paikoin. Kokemus eheytymisestä hävinneen puolen osalta varmasti toteutui jollain tasolla. Sisällissotaa ei suinkaan unohdettu. Päinvastoin. Se säilyi yhteiskunnan keskeisimpänä kokemuksena koko sotien

Sosialidemokraattien vaalijuliste 1919 eduskuntavaaleissa

välisen ajan. Kuntaelämä mahdollisti rauhanomaisen kehityksen ja oli perusta, jolle Suomea luotiin heti sodan jälkeisessä kehityksessä. Pelkkää harmoniaa kunnan päätöksenteko 1920-luvulla ei tietenkään ollut. Kunnat rahoittivat peruspalvelujen ohella myös suojeluskuntia, jotka olivat valkoisen puolen joukkojen seuraajaorganisaatioita. Myös sisällissodan muistamisesta kiisteltiin. Punaisilla ei ollut virallisesti oikeutta muistaa sisällissotaa 1920-luvulla omasta näkökulmastaan. Sen sijaan valkoiset juhlivat sotaa ja vapaussodan voittoa.

Eurassa 1918 valtuuston puheenjohtajaksi sosialidemokraatti

Eurassa kunnallisvaaleissa marraskuussa 1918 sosialidemokraateilla oli oma lista, jolle he saivat 10 paikkaa 18:sta. Kunnanvaltuuston puheenjohtajaksi 1918 tuli äänestyksellä sosialidemokraatti Frans Grönroos, joka oli jo keväällä valittu elintarvikelautakuntaan. Arvo Santosen mukaan Grönroos erosi kunnanvaltuuston toimesta 1922 ”enempien röttelöiden estämiseksi”. Hänet valittiin kunnallislautakunnan puheenjohtajaksi, mutta päätöksestä valittiin korkeimpaan hallinto-oikeuteen asti. Valinta kumottiin sillä perusteella että Grönroos oli kunnallinen ammattientarkastaja. Arvo Santonen kirjoittaa:

- Kunnan johtopaikat näyttivät olleen tuulisia. Puhuttiin jopa kuntatason hallituspulasta. *Uudessa Ajassa* kirjoitettiin 1920, että Euran kunnallinen valta oli työväestön käsissä. Mutta uuteen tilanteeseen ei kovin nopeasti totuttu. Porvarit eivät tottuneet olemaan vähemmistönä, eivätkä sosialidemokraatit tai pikemminkin vasemmiston radikaali siipi ei tottunut olemaan demokraattisena enemmistönä.
- *Uudessa Ajassa* Vihtori Vaurio kirjoitti, miten työläiset olivat saaneet Eurassa 1919 kaksi kolmasosan (12-6) enemmistön valtuustoon ja ryhtyivät heti turvaamaan työläisten etuja ja ehkäisemään ”vapaussotahumalaisten porvarien tekemää päätöstä, jolla kunnan varoja lahjoitettiin 100 000 markkaa suojeluskunnalle”. Kysymys oli 100 000 markan lainasta. Sen lisäksi kuntakokous oli päättänyt muista avustuksista tai maksuista suojeluskunnalle tai suojeluskuntalaisille keväällä 1918, jolloin porvarit vielä hallitsivat vanhassa kuntakokouksessa.

”Suomi, jossa ei ole punaisia eikä valkoisia”

Sisällissodan jälkeen Suomi oli itsenäistynyt, mutta uutta kansakuntaa jäyti syvä kahtiajako. Sota jälkiselvittelyineen oli jättänyt jälkeensä kaksi erilaista maailmaa, voittajien ja häviäjien. Valkoisten voitto oli ollut täydellinen ja surmansa saaneiden ja vankilassa viruvien punaisten tappio karvas. Myös satakuntalaisia jakoivat sodan erilaiset kokemukset: hävinneiden katkeruus ja pettymys sekä voittajien kostonhimo sekä epäluulo. Jollain tavoin tämän asetelman kohtasi jokainen satakuntalainen. Marko Tikan mukaan sodassa oli niin alueellinen kuin myös sosiaalinen rintamalinja. Marko Tikka kirjoittaa:

- Voittajat edustivat omistavaa luokkaa, talonpoikia, ylä- ja keskiluokkaa, kun taas hävinneet olivat pääosin työväkeä. Sodan välittömien seurausten lisäksi yhteiskuntaa jakoivat pitkään sodan vahvistamat sosiaaliset rajat. Sodan jälkeen oli urheiluseuroja ja osuusliikkeitäkin oltava joka pitäjässä kaksi. Porvari ei voinut mennä työväenseuraan urheilemaan eikä työläinen suojeluskuntaan tai porvariseuraan.

Rintamalinjan punaisella puolella asuneet joutuivat kokemaan sisällissodan synkät koetelemukset vahvemmin kuin muut. Suurin piirtein Ahlainen Hämeenkyrö -linjan pohjoispuolinen osa Satakuntaa oli jo heti alkuun taistelujen ulkopuolella valkoisten hallussa.

Vaikka Satakunta ei ollutkaan sotatoimien pääaluetta, satakuntalaiset taistelivat niin omassa maakunnassaan kuin muuallakin. Syvimmat haavat nykyisen Satakunnan alueella sota jätti työväen keskusten läheisyyteen Porin seudulle, Euraan ja Kiukaisiin.

”Miksi syventää kuilua eri kansanluokkien kesken?”

Avatessaan vuoden 1919 SDP:n puoluekokouksen Väinö Tanner sanoi:

- Jos maamme työväenluokan lankeemus oli suuri, niin suuri oli oikeiston kostokin. Porvaristo halusi ottaa täyden hyvityksen kaikesta siitä, mitä sen aikaisemmin oli tarvinnut sietää. Mutta Suomen työväenluokka on elinvoimainen. Tuskin oli meidät kaadettu maahan, kun me jo samassa nousimme ylös. Hajalle lyödyt työväen joukot ovat taas kokoontuneet taistelulippujen juurelle.

Valkoisten voittajien vapaussodan muistojuhlat herättivät heti sodan jälkeen ja vuosikymmeniä myöhemminkin ristiriitaisia tunteita. Nuori Urho Kekkone kirjoitti Kajaanin lehdessä niistä kriittisesti jo 10.5.1920 otsikolla ”Toukokuun 16 päiväksi. Vapaussotajuhlista sananen.” Urho Kekkone kirjoittaa mm. seuraavaa:

Toukokuun 16 päiväksi. Vapaussotajuhlista sananen

Yleensä vapaussodan muistojuhlissa on koetettava välttää niin paljon kuin mahdollista vetämästä esille sitä surkuteltavaa seikkaa, että osa kansasta oli liittoutunut perivihollistemme kanssa. Siitä on jo tuomion sana annettu On epäviisasta alleviivata juuri tätä seikkaa vapaussodassa. On väärin esittää oleellisimmaksi vapaussodassa taistelua omia kansalaisia, kapinallisia vastaan, sillä aina tulee muistaa, että suurin osa maan laillista hallitusta vastaan nousseista oli joko johtajien houkuttelemia ja harhaanjohtamia tai olosuhteiden pakottamia työläisiä. Miksi edistää kansamme rikkinäisyyttä, syventää kuilua eri kansanluokkien kesken?

Syytä meillä on vapaussodan muistojuhlia pitää, mutta pidettäköön ne sovittavassa hengessä, ei rikkirepivässä, vaan koko kansaa yhdistävässä sävyssä. Silloin ne ovat tarkoitustaan vastaavia isänmaallisia juhlatilaisuuksia, joihin jokainen isänmaallinen kansalainen voi ottaa osaa, eivätkä ne muodostu miksikään nurkkakunnan agitatsioonijuhliksi, jotka läsnäolijoihin jättävät sängen rikkinäisen vaikutuksen ja lisäksi ehkä äitelän isänmaallisen maunkin.

”Kukat punaisten haudoille oli vietävä salaa”

Kysymykset voittajista ja hävinneistä, syyllisistä ja syyttömistä sekä sodan moraalisisista uhreista jatkuivat ihmisten mielissä pitkään. Seppo Hentilän mukaan tätä edesauttoi sisällissodan ja sen tapahtumien ulottuminen taistelijoiden lisäksi myös rintamien ulkopuolella oleviin siviileihin. Katkeruutta lisäsi vastapuolen väkivallantekojen liioittelu, joka oli osa sotapropagandaa. Se tallentui muistitietoihin ja jatkui vielä pitkään sodan jälkeen. Sen ohella, että punaisilta riistettiin oikeus muistaa julkisesti kuolleita omaisiaan, estettiin heidän mahdollisuutensa saada valkoiset murhamiehet teoistaan vastuuseen. Seppo Hentilä kirjoittaa:

- Kun punaisten uhrien omaiset tiedustelivat seurakunnilta ja poliisiviranomaisilta kuolleiden tai kadonneiden kohtaloa, ei heidän kyselyjään otettu kuuleviin korviin. Surmatkoja yritettiin kätkeä selittämällä, että kaivattu oli jäänyt kentälle, kadonnut tai paennut Venäjälle. Kun laittomasti surmattuja punaisia oli vähintään 7 000 ja surmaajiakin tuhansia, teoilla oli myös silminnäkijöitä, jotka olisivat olleet valmiita todistamaan.

Martta Salmela - Järvisen mukaan omaisten ja ystävien ei sallittu hautoja kunnostaa eikä korjata. Ei ollut lupaa laulaa suruhymniä, ei istuttaa pientä kukkaa eikä laskea haudalle vaatimatonta havuseppelettä. Martta - Salmela Järvinen kirjoittaa:

- Haudoissa lepäävät, joko laillisten tai laittomien tuomitsijoiden teloittamat, nälkään ja tauteihin vankileireillä sortuneet, eivät enää pyytäneet eivätkä kaivanneet viimeiselle leposijalleen enempää aitaa kuin kukkastakaan, vaino kohdistui nyt omaisten tunteisiin, jotka jo ”pakanakansoillekin ovat pyhät ja oikeat”, kuten professori Voionmaa edus-kuntauheessaan lausui. Muistan erään haudan, joka oli hiekkakuopassa, vastapäätä Hyvinkään asemaa. Usein junalla ohiajaessani katselin pientä hiekkakumpareta ja yksinäistä puuristia sen päällä. Aitausta ei haudan ympärillä ollut, mutta usein lojui haudalle asetettu kukkavihko tai havuseppele revittyinä hiekkakuopan pohjalla. Kerrottiin, että oli pyydetty lupaa saada siirtää vainaja tai vainajat, en tiedä oliko niitä useampia, hautausmaahan tai ai nakin saada aita haudan ympärille, mutta kumpaakaan lupaa ei saatu.

Hauta-aihe on työväen muistelmien toistuva aihe ja tähän teemaan liittyvät kiinteästi myös uskomustarinat. Muistelmissa todetaan jatkuvasti, että punaisten julkinen sureminen, esimerkiksi kukkien vieminen haudoille ja hautojen hoitaminen, kiellettiin. Ulla - Maija Pelto-osen mukaan yleistä olikin hautojen hoitaminen ja haudoille kokoontuminen salaa. Hän lainaa työväen muistitietoa:

- Kukut punaisten haudoille oli vietävä salaa, niin etteivät viranomaiset päässeet näkemään. Erään maantietyömaan yhteydessä löytyi suuri määrä punaisten vainajien luurankoja, jotka kasattiin maantien varteen eräälle kumpareelle. Tälle uudelle tuntemattomalle haudalle ryhdyttiin myöskin viemään salaa kukkia.

Punaisten joukkohauta Porissa sisällissodan aikana. Kuvatiedoissa teksti ”kuvan arkku oli punainen”. Arkussa makaa sisällissodassa menehtynyt mies, ja arkun takana seisoo miehen äiti.

”Tarvitaan tilaa yhteiselle muistamiselle”

Vuoden 2018 aikana sisällissota on herättänyt poikkeuksellisen laajaa keskustelua ja huomiota. Media on suorastaan tulvinut juttuja sisällissodasta. Hyvä näin. Sisällissodan muistoa tulee vaalia, mutta presidentti Urho Kekkosen sanoin tehdä se ”sovittavassa hengessä, ei rikkirepivässä, vaan koko kansaa yhdistävässä sävyssä”.

Yhteiselle muistamiselle hyvä alku on emeritus arkkipiispa Kari Mäkinen järjestämä sisällissodan muistopäivä 20.5.2018. Kari Mäkinen kirjoittaa:

- Sisällissota jälkiselvittelyineen on suomalaisten yhteinen tragedia. Sen muisto on siirtynyt sukupolvelta toiselle niin kerrotuissa kuin vaietuissa kokemuksissa. On punaista muistia ja valkoista muistia ja muistia, jolla ei ole väriä.
- Erillisen muistamisen ohella tarvitaan tilaa yhteiselle muistamiselle. Erilaisten kertomusten ja kaiken sadan vuoden aikana kannetun kokemuksen tulee saada kunnioitus.

Tärkeää on myös muistaa, mitä ministeri, myöhemmin Tasavallan presidentti Kyösti Kallio puhui 5.5.1918 Nivalan kirkossa ja vetosi suomalaisten sovun puolesta. Vetoomus oli rohkea ja ennakkoluuloton teko aikana, jolloin sisällissota vielä jatkui. Kyösti Kallio puhui:

- Meidän on luotava sellainen Suomi, jossa ei ole punaisia eikä valkoisia, vaan ainoastaan isänmaata rakastavia suomalaisia. Suomen kaikkein kansalaisten on tunnettava, että he ovat yhteiskunnan jäseniä ja viihtyvät täällä.

Kyösti Kallion vetoomus on perussisällöltään ajankohtainen myös tänä päivänä.

Lähteet

Lähteiden käytöstä

Päälähteinä kirjassani ”Satakunta 1918” olen käyttänyt lähteinäni Satakunnan kaupunkien ja kuntien historioita. Mielenkiintoista oli havaita, että Satakunnan kaupungit ja kunnat ovat hyvin eri tavoin tallentaneet sisällissodan osalta omaa historiaansa: joissakin hyvin perusteellisesti ja joissakin vain lyhyesti.

Sisällissodan ajasta tapahtumista on myös monia historian opinnäytetöitä. Monet opiskelijat ovat tehneet niitä kotikunnastaan. Satakunnan työväenyhdistykset ovat jonkin verran julkaisseet omia historiikkejaan. Valitettavasti monen työväenyhdistyksen pöytäkirjat, vuosikertomukset ja muu kirjallinen aineisto yleensä hävitettiin joko punaisten tai valkoisten toimesta sisällissodan melskeissä. Myös suojeluskuntien historioista löytää tietoja. Tosin niissä punaiselle vastapuolelle ei juurikaan arvoa anneta, joka heikentää niiden käyttöä historiallisen lähteenä. Tosin sama toteutuu joissakin työväenyhdistysten historioissa, mutta varsinkin työväenyhdistysten 100 -vuotishistoriikeissa on sisällissodan tapahtumia käsitelty aiempaa tasapuolisemmin, luonnollisesti työväenyhdistyksen näkökulmasta.

Lähteinäni olen käyttänyt myös sekä ns. vapaussota- ja luokkasotakirjallisuutta. Niiden kertomuksiin on syytä suhtautua varauksellisesti.

Hyvän yleiskuvan sisällissodan tapahtumista Satakunnassa saa Marko Tikan kirjoittamasta luvusta ”Satakunta sodassa 1918” Satakunnan historian osassa ”Nouseva maakunta. Satakunnan historia VII (1870 – 1939)”, joka on ollut tärkeänä lähteenäni. Muut lähteet löytyvät lähdeluettelosta. Tekstissä olen yleensä viitannut käyttämäni lähteeseen ja ottanut niistä usein suoria lainauksia. Luettavuuden lisäämiseksi tekstin yhteydessä en ole käyttänyt lähdemerkintöjä.

Lähteenä olen käyttänyt myös erään ulvilalaisen julkaisemattomia muistelmia vuodelta 1918. Olen saanut ne käyttööni kopioituna 150 -sivuisena monisteena, joka on päivätty vuodelle 1968. Olen lainannut kirjaan hänen tekstiään sellaisenaan, tosin lyhentäen. Muistelmansa lopuksi hän kirjoittaa:

- En ole tässä kirjoituksessani halunnut kantaa koston tunnetta kenellekään, vaikka kirjoituksen monissa karuissa kertomuksissa saattaa siltä tuntua, olen vain halunnut tuoda esiin tapahtumat kohdaltani sellaisina kuin olen ne nähnyt ja kuulut, todistaakseni, ettei vihalla, terrorilla ja kostonlla mitään voiteta, vaan menetetään puolin ja toisin.

Kirjoittaja on jo luonnollisesti kuollut enkä saanut yhteyttä hänen perillisiinsä. Tämän vuoksi päätin jättää kirjasta hänen nimensä pois.

Lähdeluettelo

Aho Juhani. Hajamietteitä kapinaviikoilta. WSOY.1918.
Alapuro Risto. Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890- 1 933. Tammi.1994.
Castren Kaarlo. Punaisten hirmutyöt vapaussodan aikana. Kustannusosakeyhtiö Kirja.1926.
Cedercreutz Emil. Molemmiin puolin rintamaa. WSOY.1918.
Eduskunnan pöytäkirjat. PTK 58/1917 (6.12. itsenäisyysjulistus).
Forssell Paavo. Kuolemaantuomittu muistelee. Punalippu 2/1962.
Fossi Jouko. Turun komppania Satakunnan rintaman taisteluissa keväällä 1918. Power Point esitys.
Grahn Maarit ja Sivula Anna (toim.). Noormarkun historiaa. Noormarkun kunta. 2008.
Haapala Pertti. Kaaoksen monet juuret. Teoksessa Tepora Tuomas – Roselius Aapo (toim.). Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö. Gaudeamus.2018.
Haapala Pertti - Hoppu Tuomas. Sisällissodan pikkujättiläinen. WSOY. 2009.
Hako Matti – Huhtanen Heimo – Nieminen Matti (toim.). Aatteet ja aseet. Tammi. 1967.
Halonen A. Suomen luokkasota. Historiaa ja muistelmia. Amerikan suom. sos. liiton kustannus.1928.

Hannula. J.O. Suomen vapaussodan historia. WSOY.1938.
Haukoranta Seppo. Kapinan aikaan Merikarvialla. Kopijyvä. 2012.
Heino Ulla. Eurajoen historia 3. Eurajoen kunta ja seurakunta. 1992.
Heino Ulla. Rauma – idylliä ja tehokkuutta 1875 – 2000. Rauman kaupunki.2002.
Hentilä Seppo. Pitkät varjot. Muistamisen historia ja politiikka. Siltala. 2018.
Hoppu Tuomas. Joki ja sen väki II. Kokemäen historia 1870 – 2010.
Hoppu Tuomas. Vallatkaa Helsinki. Gummerus. 2013.
Hoppu Tuomas - Nieminen Jarmo - Tukkinen Tauno. Sisällissodan taistelut. Gummerus.2018.
Huhta Ilkka. Suomen luterilainen kirkko sisällissodassa. www.evl.fi/sakasti
Huhta Ilkka (toim.). Kirkko ja sisällissota 1918. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 212. Helsinki.2009.
Huida Jarmo. Kuka oli Martti Vesa? Satakunnan Kansa. 6.4.2014.
Huttunen Heikki. Muistelmia. Pikaofset. Helsinki. 1983.
Huttunen Veikko. Täysivaltainen kansakunta. Teoksessa kansankunnan historia osa 3. WSOY.1985
Häggman Kai - Keskisarja Teemu - Kuisma Markku. 1917. WSOY. 2017.
Jalava Lauri. Komppaniamme vapaussodassa. Polytopos. 1928
Juva Einar W. Suomen vapautumisen historia. Otava 1938.
Jyränki Antero. Suurvaltojen välissä. Art House. 2017.
Kaarninen Mervi. Punaorvot 1918. Minerva. 2008.
Kaukamaa L.I. Porin seutu itsenäisyystaistelun vaiheissa. Satakunnan kirjateollisuus. 1933.
Kauppi Ida. Kansallisarkistosta löytyi tietoja sukulaisista. Laitilan sanomat. 8.6.2018.
Keskisarja Teemu. Viipuri 1918. Siltala. 2013.
Keskisarja Teemu. Väärin unohdettu Viipuri. www.yle.fi/aihe/artikkeli/2015/12/11/vaarin-unohdettu-viipuri
Kivenmaa Harri. Tyynnä kyntää aurallansa – tiellä taistojen. Painamaton moniste.1991.
Kiviniemi Heikki. ”Pohjosen porstuas, Hämeen hännillä”. Honkajoki kunnallisen itsehallinnon aikana. Honkajoen kunta. 2001.
Koivisto Olavi. Euran, Honkilahden ja Kiukaisten historia. Euran, Honkilahden Kiukaisten kunnat ja seurakunnat. 1962.
Koivujärvi-Viitala Iris-Maija. Työväenliikkeen vaiheita Karviassa. Kirjassa ”Uusi Koto-Karvian kirja”. Karvian kotiseutuyhdistys. 2000.
Kolbe Laura-Nyström Samu. Helsinki 1918. Pääkaupunki ja sota. Minerva. 2008.
Kärsimysten teiltä. Kymmenvuotismuistoja. Hämeen Kansa. 1928.
Korjus Olli. Kuusi kuolemaantuomittua. Atena. 2014.
Kylävaara Keijo. Vuosi seitsemäntoista. Helsingin Sanomata.1967.
Lappalainen Jussi T. Punakaartin sota 1 ja 2. Punaisen Suomen historia 1918. Opetusministeriö. 1981.
Lahti Hilikka. Tutkimus: Espanjantauti jäi Suomessa sodan varjoon. Lääkärilehti. 9.9.2005-
Launokari Aki. Kahakka Kiikassa oli sodan alkunäytöstä. Satakunnan Kansa. 31.12.2017.
Lehtimäki Riitta. Miten elämä jatkui punavankileirin jälkeen. Kotiliesi. 31.8.2017.
Lehtinen Lasse. Tanner - Itsenäisen Suomen mies. Otava 2017.
Lehtinen Lasse - Volanen Risto. 1918. Kuinka vallankumous levisi Suomeen. Otava. 2018.
Lehto Marja-Liisa-Järvinen Ilari. Deus protector noster. Porin kaupunki.1998.
Lehtosaari J. (toim.). Punakaarti rintamalla. Luokkasodan muistoja. Kirja. Leningrad. 1929.
Leino Eino. Vapauden Kirja. Runovalikoima. Kustannusosakeyhtiö kirja. 1918.
Leppänen Veli-Pekka. Kuoleman kirjanpitäjä Tauno Tukkinen. HS.10.3.2018.
Linder Ernst. Muistelmia Suomen vapaussodasta. Otava. 1921.
Linna Väinö. Haastattelu. Kansan Lehti. 4.12.1960.
Lintunen Tiina. Kahden kaartin väkeä. Pomarkku kansalaissodan rajaviivalla. Sivulaudatur tutkielma. Poliittinen historia. Turun yliopisto. 2000.
Lintunen Tiina. Punaisten naisten tiet. Otava. 2017.
Majakangas Eevi. Muutosten vuodet Saunaluoman ja Pukaran kylillä. Kirjassa ”Uusi Koto-Karvian

kirja”. Karvian kotiseutuyhdistys. 2000.

Malmi Timo-Järvelä Ari. Tampere tulessa. Atena. 2008.

Marjeta Petri. Lapset sisällissodan jaloissa. www.tyovaenliike.fi/tyovaenliikkeen-vaiheita/alasi-vu-3/lapset-sisallissodan-jaloissa/

Mattila Jukka I. - Kemppi Jarkko. Suomen vapaussota 1918. Nimox ky.2007.

Meri Veijo. Ei tule vaivatta vapaus. Suomi 1870 – 1920. Otava.1995.

Muistojulkaisu 1918 Kumoustaisteluun sortuneista Porin ja lähiseudun työläisistä. Kehitys. 1920.

Näköispainos 2018, toimittanut Pertti Rajala.

Mustakallio Hannu. Kirkon johto, pappispoliitikot ja herätysliikkeet. Teoksessa Huhta Ilkka (toim.). Sisällissota 1918 ja kirkko. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 212. 2009.

Mäki-Mikola Jarmo. Punaista ja valkoista väkeä – kullaalaiset kriisivuosina 1917 – 1918. Sivuainetutkelma.. Historiatieteen laitos. Tampereen yliopisto. 2005.

Nevala Aila (toim.). Siikaisten miehet vapauttamme puolustamassa. Lions Club Siikainen. 2012.

Niemi Tapio - Tamminen Mika. Eurajoen kapinavuosi 1918. Laitilan kirjapaino.2015.

Niemi Tapio. Raumalaisten sisällissota 1918. Pilot-kustannus Oy.2008.

Niemi Tapio. Porilaisten sisällissota 1918. Metallum. 1918.

Nurminen Jouko. Sortokausista sotavuosiin. Kankaanpään suojeluskunta ja lotat. Vapaussodan Satakunnan perinneyhdistys ry:n Kankaanpään seudun osasto ja Kankaanpää seura. ry. 2002.

Nurminen Jouko. Vain yksi tie – eteenpäin. Kankaanpään työväenyhdistys 1906 – 2006.

Näre Sari. Helsinki veressä. Tammi.2018.

Ojanen Marjatta. Tutkittua tietoa Ulvilasta. Tuomas Salmisen haastattelu. Satakunnan Kansa. 2.4.2000.

Paavolainen Jaakko. Suomen kansallinen murhenäytelmä. Punainen ja valkoinen terrori ja vankileirit v. 1918. Tammi. 1974.

Pekkalainen Tuulikki. Lapset sodassa. Tammi 1918.

Peltonen Ulla-Maija. Kirkko ja sisällissota työväen muistoissa. Teoksessa Huhta Ilkka (toim.). Sisällissota 1918 ja kirkko. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 212. 2009.

Pennanen - Salli Leea. Kansalaissodan pitkät varjot Noormarkussa. Uusi Aika -lehti. 25.4.2018.

Perko Touko. Haastaja Saksasta – von der Goltz ja Mannerheim. Docendo. 2018.

Perttula Marjaana. Kasvun kotipelto kantoi. MTK-Satakunta 100 vuotta. MTK-Satakunta.2017.

Poteri Juha. Valkoisten sankarihautajaiset. Teoksessa Huhta Ilkka (toim.). Sisällissota 1918 ja kirkko. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 212. 2009.

Pylkkö Pentti. Punainen vimma. Punaisten väkivalta 1917 - 1918. Omakustanne. 2016.

Rajala Pertti. Omalla talolla. Vanhankylän sosialidemokraatit 90 -vuotta. Painamaton.1995.

Rajala Pertti. Helmi Haapasen sisällissota. TSL. 2003.

Rajala Pertti. Työväenjohtaja Eetu. Avain oy/Eetu Salin rahasto. 2016.

Rajala Pertti. Sisällissota. Avain oy. 2017.

Rajala Pertti. Jääkärit. Avain oy/Tuettu työllistyminen ry. 2017.

Rasila Viljo. Kansalaissodan sosiaalinen tausta. Tammi. 1968.

Rasila Viljo. Maaseutu 1917. Teoksessa Väki voimakas 4. Suomi 1917 – 1918. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. 1990.

Rappaport Helen. Pietari 1917. Minerva. 2017.

Rasila Viljo. Suomi 1918. Amanita. 2018.

Rintakoski Hannu (toim.). Kaikki alkoi Loimasta. Loima – Jokisivu seura. 2016.

Rinta-Tassi Osmo. Kansanvaltuuskunta punaisen Suomen hallituksena. Punaisen Suomen historia 1918. Opetusministeriö. 1986.

Rinta-Tassi Osmo. Puolesta vai vastaan – tunteen paloa ja kylmää laskelmointia. Artikkelikirjassa Lappalainen J. - Piilonen J. - Rinta-Tassi O. - Salkola M-L. Yhden kortin varassa. Valtion painatuskeskus. 1986.

Rissanen Panu. 1917:Tavoitteena kansanvalta. Työväenkeskuseon julkaisuja 1998:1.

Rytkönen Raili. Säkylän historia II. Säkylän kunta ja seurakunta. 1987.

Saarenheimo K.A. Porin rykmentti vapaussodassa. Satakunnan Kirjateollisuus Oy. Pori 1919.

Saari Seppo. Sata vuotta sosialidemokratiaa Kiukaisissa. Kiukaisten sosialidemokraatit. 2006.

Saari Juhani. Porin historia III 1809 – 1939. Porin kaupunki. 1972.

Salmela - Järvinen Martta. Taistelu haudoilla ja haudoista. Teoksessa Ennen ja jälkeen. 1918. Vuoden 1918 kansalaissodan muistomerkkiyhdistys. ry. 1972.

Salokangas Raimo. Köyliön historia II 1859 – 1975. Köyliön kunta. 1980.

Salkola Marja – Leena. Työväenkaartien synty ja kehitys punakaarteiksi osa 2. Punaisen Suomen historia 1918. Opetusministeriö.1985.

Salminen Tuomas. Sisällissotaan johtaneet tapahtumat Ulvilan seudulla. Ulvilan Seutu. 3.4.2000.

Salomaa Markku. Suomalaisten teloitukset yhä inventoimatta. Kaleva. 2015. www.kaleva.fi/mielipide/kolumnit/suomalaisten-teloitukset-yha-inventoimatta/701520/

Santonen Arvo. Syvien rivien tasalta. Eura, Honkilahti ja Hinnerjoki 1917 – 1918. Omakustanne. 2000.

Santonen Arvo. Euran työväenyhdistyksen vuosisata. Euran sosialidemokraatit. 2007.

Seppälä Aarne. Varjosta valoon ja vaikuttajaksi. Porin Työväenyhdistys.2005.

Seppälä Raimo. ”Poika”. Mies ja myytti. Tammi. 1979.

Setälä Ritva. Espanjantauti tappoi noin 4500 punavankia. Turun Sanomat. 20.5.2007.

Siro Jukka. Tuomiovalta kansalle. Vallankumousoikeudet sisällissodassa vuonna 1918. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja.N:0 295. Suomalainen lakimiesyhdistys. 2009.

Sivula Anna - Ruohomäki Anni - Haanpää Riina. Kuunarin kryssi. Merikarvialaisten historiaa 1860 -luvulta 2000-luvulle. Merikarvian kunta. 2017.

Soikkanen Hannu. Kansalaissota dokumentteina 1 ja 2. Tammi. 1969.

Suomen itsenäistymisen kronikka. Gummerus.1992.

Suomen vapaussota 1918. Osat IV ja V. Otava. 1928.

Taistelujen tie 1887 – 1947. Porin työväenyhdistyksen 60 -vuotishistoriikki. 1947.

Takala Hannu. Taistelu Lahdesta. Lahden kaupunki. 1998.

Tamminen, Mika & Niemi Tapio: Punakapina T.L. Lapissa 1918. Omakustanne. Laitila 2015

Tanner Väinö. Kuinka se oikein tapahtui. Vuosi 1918 esivaiheineen ja jälkiselvittelyineen. Tammi. 1949.

Tanner Väinö. Nuorukainen etsii sijaansa yhteiskunnassa. Tammi. 1951.

Teema Sisällissota. Helsingin Sanomat. Tammikuu. 2018.

Tepora Tuomas – Roselius Aapo (toim.). Rikki revitty maa. Gaudeamus. 2018.

Tikka Marko. Satakunta sodassa. Kirjassa Nouseva maakunta. Satakunnan historia VII (1870 – 1939). Satakunnan museo/Porin kaupunki/Satakuntaliitto. 2012.

Tikka Marko. Terrorin aika - Suomen levottomat vuodet 1817 - 1921. Ajatus kirjat. 2006.

Tikka Marko. Kenttäoikeudet. Välttömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918. SKS.2018.

Tokoi Oskari. Maanpakolaisen muistelmia. Tammi. 1948.

Tuominen Arvo. Sirpin ja Vasaran tie. Tammi. 1956.

Tuominen Arvo. Myrskyn mentyä. Tammi.1971.

Uola Mikko. ”Seinää vasten vain!” Poliittisen väkivallan motiivit Suomessa 1917 -18. Otava.1998.

Vallin Ari. Kapina Jokilaaksossa 1918. Satakunnan Painotuote Oy. 2008.

Vartiainen Vesa. Maatalouspitäjästä teollisuuskaupungiksi. Harjavallan historia 1860 -luvulta 2010 -luvulle. Harjavallan kaupunki ja seurakunta. 2014.

Vianto Hannes. Kertomus kirjassa ”Aatteet ja aseet”. Toim. Hako Matti - Huhtanen Heimo ja Niemi-Matti. Tammi.1967.

Vierros Tuure. Valhetta kaikki totuus. Kirjayhtymä. 1979.

Viikki Raimo. Suur - Huittisten historia IV. Pitäjäyhteisö lääkitsee haavansa 1918 – 1939. Huittisten kaupunki ja seurakunta. 2000.

Vuolle-Seiki Tuija. Vammaisia sisällissodassa 1918. Ketju -lehti 4/2018.

Välimäki Elina. Tapahtumia vuoden 1918 rintapitäjässä. Kansalaissodan vaikutus Noormarkun elämää. Tampereen yliopisto. Proseminarityö.1994.

Ylikangas Heikki. Tie Tampereelle. WSOY.1993.

Lehdet

Helsingin Sanomat 27.4.1918.
Satakunnan Kansa 1918 (kevät)
Satakunta 1917 – 1918
Kansan Lehti 1917 – 1918
Sosialidemokraatti 1917 – 1918
Tiedonantaja 1918
Työmies 1917 – 1918

Verkkosivut

www.arkkipiispakarimakinen.fi/
www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/yhteiskunta/historia/eduskunta-ja-itsenaistytminen-1917/Sivut/valtalaki-ja-eduskunnan-hajotus.aspx
<https://www.1918.finlit.fi/hjalmar-linder>
www.finna.fi
www.helsinkikuvia.fi
<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005773177.html?share=962b3929b47c0ebc292c2528cbad18b0>
<http://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005184626.html>
<http://hyvarinen.blogspot.fi/2006/04/niin-hirmuinen-on-kiihoitettu-kansa-3.html>
<http://www.historia.tampere.fi/etusivu.htm>
<http://itsenaisyyys100.fi/kumousvuodet-1917-1918-huittisissa/>
<http://itsenaisyyys100.fi/sisallissodassa-vastakkain-kaksi-kouluttamatonta-armeijaa/>
<http://www.kansanuutiset.fi/artikkeli/3163091-suomenlinna-paattyi-monen-punaisen-tie>
http://www.merikarvia-aura.fi/?/historia/akseli_hakosalo:_merikarvian_suojeluvartio_2156
<http://www.narc.fi/1918verkkonayttely/index.html>
http://www.pori.fi/material/attachments/hallintokunnat/kulttuuritoimi/satakunnanmuseo/verkkonayttely/6FwNE0Kef/Kahden_valtakunnan_vihollinen.pdf
http://www.wikiwand.com/fi/Suomen_sis%C3%A4llissota#
<http://www.tampereensuomalainenklubi.fi/Portals/klubi/images/kerhot/ruutiukot/20150408Vilppulan%20rintama%201918.pdf>
http://www.sisallissotamuseo.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=59:tuomas-hoppu-vilppulan-rintama-1918&catid=39:luennot&Itemid=99&lang=fi
<http://suodenniemenhistoriaa.blogspot.fi/2013/10/lauri-majamaan-viimeinen-taistelu.html>
<http://suomenhistoriaa.blogspot.fi/2008/12/punaorvot-1918.html>
<http://www.tyovaenliike.fi>
<http://www15.uta.fi/yky/arkisto/suomi80/index.html>
http://yle.fi/uutiset/se_koko_perkelee_sekasotku_olis_saanu_jaara_sotimata_vuoden_1918_sisallissota_jakoi_sukuja/8831118
<http://yle.fi/uutiset/3-9580883>
<https://yle.fi/uutiset/3-10154135>
<http://www.tyark.fi/lists/1918kronologia.htm>
http://www.rannikonpuolustaja.fi/archive/1970_3.pdf

Arkistot

Kansallisarkisto
Kansan arkisto
Työväen arkisto
Työväen muistitietotoimikunnan kokoelma. Työväen arkisto.
Vapausodan 1918 kokoelma

Tuntematon. Muistelmia vuodelta 1918. Painamaton. 1968.

Kuvat

A. Ahlströmin xxxx
www.finna.fi
Helsingin kaupunki
Kansan arkisto
Lappeenrannan museo
Museokeskus Vapriikki
Museovirasto
Rautatiemuseo
Satakunnan museo
Työväen arkisto
Wikipedia ja Wikimedia commons

